Веселин Илиев

Родът Дуло

Книга първа

Край китайската стена

Срѣдна Азия и Таримската котловина

Веселин Илиев

РОДЪТ ДУЛО

Книга I
Край Китайската стена

Издателство „Компарсита“
София, 1996 г.

Пролог

Казват, че единственото съоръжение, построено от човешка ръка, което се забелязва от луната е Великата Китайска стена. Грандиозната постройка е дълга над 10 000 ли (1 ли = 0,576 м). Строителството започнало по времето на император Ших-Хуанг-ти през 215 г. и било завършено през 213 г. до Христа. Стената е висока над седем метра.

Историците обаче премълчават факта, че постройката била издигната заради дедите ни. Десетки векове българският род Дуло управлявал хунорската империя на север от Великата стена. Българите наричани от китайците По-ле живеели край свещените гори на Тян Шън.

Самият император Ши Хуанг-ти също бил от хунорски произход. Родът Дуло управлявал три империи. Първата била най-величествената. Обединявала 26 народа и в нея слънцето от едната страна залязвало, а от другата изгрявало. Загива през 57 г. до Христа, при Кхан-ю (император) Цит-ки.

Втората империя повечето време била васална на Китай. Третата, отново управлявана от Дуло била изградена през шести век. Съвременните учени я наричат Тюркският каганат. В нея практически не е имало българи. Последните сънародници се изселили от Тян Шън около втори век след Христа към Волга и Кавказ. През пети век те стават лявото крило на империята на Атила, също от рода Дуло.

В настоящата книга се описват трите държави край китайската стена.

Част I

Първата българска империя

Първите сведения за династията Дуло черпим от древните китайски хронисти, понеже първата империя, управлявана от славния род се намирала на север от Китай и се наричала Хун-ну. Това била конфедеративна държава, която по времето на Мо-Тун най-великият хунски Кхан-ю (император) обединявала 26 народи. Всеки народ говорел на свой език, ползвал обща писменост, а общували със съседите на един от езиците, вероятно от ирански тип. Хуните били отлични скотовъди. Освен традиционните домашни животни, отглеждали превъзходни коне, които пък им носели военни победи. Единствени, които построили градове били българите – край свещените планини Тян Шън и Таримската котловина. Богур и Куча били първите, но и последни селища. Дедите ни, наричани от китайските хронисти По-ле, приели чергарския начин на живот – юрти и преместване от пасбище на пасбище. Сложният конгломерат от народи бил управляван от удобни и леки закони: на крадците режели ръцете, виновният за нечия смърт бил убиван, както и този, който давал лоши съвети. На предателите изтръгвали целият род, за да не покълва предателското семе.

От каква народност е родът Дуло? В древната китайска история е записано, че Хун-ну се състои основно от две нации: Жун-монголоидни, които говорели приблизително езика на днешните монголи и Ху – ираноезични, към която група спадат българите. Управляващата династия била от вторите. Нещо повече; обръщението в посланията било "До дома Ху". Китайският йероглиф за Дуло не може да бъде точно разчетен. В един случай той е Луан-те, в друг Хи-Луан-те, в трети Ду-лан. Най-категоричното доказателство, че династията Дуло е българска е фактът, че три от държавите, които той

създал са се казвали България: Велика Кубратова България, Велика Волжка България и днешна Дунавска България.

Китайците пишат за северните си съседи едва към трети век до Христа, макар за хуните да се говорело от 2357 г. пр. н. е. През 209 г. до Христа на трона е Мо-Тун. Йероглифът му трудно се разчита, наричат го още Моде, но правилното название е първото, тъй като през миналия век във Вардарска Македония е имало село, което се е казвало Мотун.

Мо-Тун произхождал от рода Дуло, който управлявал вече хиляда години. Той създал невиждана за времето си империя, за която би му завидял и Александър Велики – от Великия океан до Кавказ. Разполагал с 400 000 конници. Баща му, Кхан-ю То-Бан бил обаче безволен и слабохарактерен. Държавните дела ги движела Янчжи (главната му съпруга, хуните били многоженци) – китайска принцеса. По нейно внушение То-Бан доброволно изоставил териториите отвъд Хуанг-Хо и то в момент, когато Китай не заплашвал северния си съсед, защото там бушувала гражданска война. Янчжи наредила Мо-Тун да бъде изпратен при племето Гуат-си, – приятел на китайците, след което хуните го нападнали. Целта била ясна – главата на Мо-Тун, но престолонаследника яхнал бърз кон и се завърнал.

Мо-Тун получил 10 000 семейства, които подготвил за военни действия. Въвел на въоръжение стрели, които при полет свистели. Заповедта била – стреля ли престолонаследникът да стрелят всички. Първата проверка – Мо-Тун пуснал стрела срещу любимия си кон. Който не го последвал загубил главата си.

— Опънал тетива срещу Янчжи. Наказаните били по-малко.

— Стрелял срещу коня на баща си – пропуск не се получил.

Мо-Тун решил да изпревари поредното коварство. По време на лов стрелата му се забила в тялото на Кхан-ю. След миг То-Бан заприличал на таралеж. Докато разберат какво става, участта споделила мащехата му и нейните приближени. Пътят към трона бил разчистен.

Първото изпитание – източните хуни Тонг-хузите твърдели, че те единствени имат правото да управляват всички хуни под един скиптър. Чрез дипломатически шантаж, смятали най-напред да унижат новият държавник, мислейки, че и той е като баща си. И Мо-Тун им дал повод да повярват: когато посланиците на Тонг-хуз му поискали гордостта на държавата, конят, що изминавал по 1000 ли (300 км) в ден, старейшините отвърнали: "Конят който минава 1000 ли е съкровище и не бива да се дава". "Защо да не го дадем – попитал Мо-Тун. Защо да жалим кон заради съседите?"[1]. Дали го.

Тонгхузите изпратили ново посолство, което поискало Янчжи. Старейшините отвърнали, че подобно искане е лишено от разум и съвест и поискали Кхан-ю да обяви война. Те били в правото си: хунската държава се олицетворявала от семейството в което се раждали и възпитавали бъдещите защитници на Отечеството и конете – мощта на хунската армия. Посланиците посегнали на висшите ценности. Мо-Тун отвърнал в стила на баща си: "Щом сме съседи – защо да съжаляваме за една жена?"[2] Дал Янчжи.

Довтасало трето посолство да поиска земята от 1000 ли, която била необитаема, разположена в днешната пясъчна монголска степ. "Тази земя не е удобна за Дома Ху и затова Дан-ху (Кхан-ю на Тонгхузите) я иска", обявили пратениците.

"Земята, това е коренът, това е основата на царството и дори мисълта тя да бъде отстъпвана заслужава смъртно наказание". Така рекъл Мо-Тун и заповядал да обезглавят старейшините, съгласили се на териториални отстъпки.

На другата сутрин, Кхан-ю Мо-Тун, който съгласно поверието бил син на земята и водата и поставен на трона от слънцето и луната излязъл от шатрата си. Той се поклонил на Слънцето. До вечерта, когато се поклонил на Луната, планът му бил готов. Пренесли жертва – куче и Тангра обещал на първия си жрец, който бил и държавния глава победа. Войската потеглила по пълнолуние, понеже нащърбеният месец носел нещастие за войниците.

Хуните покорили Тонг-хузите и те побегнали към планината Ухуан. От този момент се наричали вече ухуани. От този момент Манджурия била присъединена към Дом Ху. Сетне Мо-Тун покорил народите Хунюй, Кюеше, Дин-лин. Това били земите от р. Енисей до р. Ангара и ез. Байкал. Старейшините от племената Гягун и Цайли признали Кхан-ю за "Хян" – мъдър и приели поданството му.

Още не засъхнала кръвта по мечовете и конниците на Мо-Тун полетели на юг. През 201 г. до Христа гр. Ма-и – приел хунско поданство. Китайският император Као излязъл насреща. Била люта зима. Ръцете на войниците измръзнали. Мо-Тун се ръководел от изпитаната хунска военна тактика – отстъпвал с леки сражения и това изнервяло противника. Когато Небесният Син (китайският император) пристигнал в град Пинг-Цинг с 320 000 конници – Кхан-ю го обградил с 400 000 армия. Обсадените били в печално положение: отрязани от света, гладни, измръзнали, уплашени. Никой не би могъл да каже в кой момент хуните ще връхлетят. Китайските войници вървели като сенки между съня и бодърствуването, между деня и нощта.

Мо-Тун пък реорганизирал обсадата: конете с чер косъм построил откъм север, червените откъм юг, белите на запад и пъстрите на изток.

На седмият ден, Кхан-ю наредил: да се отвори ъгълче в отбраната, където в коридор от опънати тетиви минали обсадените начело с Небесния Син и пълководеца Фан Кхуай.

Решението на хунския вожд и днес буди размисли и спорове. Китайските хронисти твърдят, че таен пратеник на Као се бил добрал до прелестите на Янчжи, също китайка и под негово влияние тя посъветвала съпруга си: "Ако ти сега завладееш земите на Дома Хан, все едно – не си в състояние да ги задържиш. Двама владетели не бива да се вкарват в нещастие. Хан (Као – бел. авт.) е умен човек помисли Кхан-ю"[3].

Дали трябва да се вярва на китайските хронисти? Бих казал – колкото и на съвременните журналисти. За народа тогава, както и за историята сетне е било необходимо оправдание и

те са го посочили точно така. Интересно как би минал през херметическата обсада китайски пратеник, да влезе в шатрата на Кхан-ю, че и да се отдаде на сладострастие? Мо-Тун би изклал армията на противника, но необятната китайска държава ще подготви нова. Ако би се обявил за император и на Китай ще изгуби народа си, защото по численост хуните били близо 1/32 по сравнение числеността на южните съседи. Китайското море би ги погълнало. Но един травмиран противник никога не би посмял да мисли за война. Кошмарът от седемте дни в Пинг-Цинг ще да ги е преследвал и в отвъдното.

В мирния договор се казвало, че Китай трябва да плаща годишен данък и няма да допуска заселването на хуни на своя земя. Документът ще бъде образен и за Кхан-ю Атила и за Крум.

Дошло време да се плаща данъкът. В Дома Хан се обсъждало изпращането на провизиите, коприната, скъпоценностите и естествено принцеса за Кхан-ю, чрез която да се скрепи договорът за роднинство. До нас са дошли думите на велможата Ли Гюн: "Спокойствието в Дома е току-що възстановено. Войската е изнурена от войната и с оръжие е невъзможно да подчиним хуните: Мо-Тун уби баща си, ожени се за мащехата си (т.е. за една от жените на То Бан, съгласно обичая), със силата на страха управлява. Да го убедим в милост и справедливост е невъзможно. А може да използваме хитрост и даже потомците му да направим васали: ако му дадем царска дъщеря, то той непременно ще я заобича и направи Янчжи. Синът и непременно ще наследи престола. През годините ние ще им изпращаме подаръци и ще им внушаваме правилата за благоприличие. Мо-Тун ще стане син и зет, а след смъртта му Кхан-ю ще е синът му. Без война ще покорим хуните."[4]

Така и сторили. През 198 г. до Христа Дома Хан започнал изплащането на данък по договора Хо-Цин (в прев. "за мир и роднинство")

В Дома Хан (китайската държава приемала името на управляващата династия) не си давали вероятно сметка, че да

се направи от Кхан-ю доброволен васал е невъзможно. Подобен прецедент не се допускал от законодателството на Дома Ху. Държавният глава не бил абсолютен монарх. Той вземал решенията с помощта на 24 старейшини, всеки от които разполагал с по 10 000 войници. Тежка била думата на левия кавхан, който управлявал лявото крило на Хун-ну и бил пръв престолонаследник както и на десния кавхан. Болшинството били естествено от рода Дуло. Дори ако някой приемел да се покори на южните съседи, както ще видим по-нататък получавал достоен отпор.

Мо-Тун продължил набезите си на юг. Така той попълвал запасите си от добитък и богатства, а пленените китайки ставали майки на бъдещите му войници. Такова е било времето – на силните. Слабите не били почитани... както и днес. От XIV век никой не се интересува от мнението на България.

На разтревоженото писмо от Дома Хан Мо-Тун отговорил: "Великият Кхан-ю на хунорите, когото небето е поставило на престола се осведомява най-почтително при Хан, дали той е свободен от грижи."

"По-рано Хан бе преговарял с мен за мирни и приятелски отношения. Аз претеглих мислите на писмото му, почувствах се съгласен с тях и бях доволен."

"Тогава обаче, сановниците на Хан в пограничните области на десния ми кавхан (т.е. земите, населени с българи) се отнесли неприлично и обидно. Този (кавхан), без да ме пита, позволил на Хо-Ги-Ло-Хи, Лан-Ши и на други да се противопоставят на това (обидно държание), както съответства на чиновниците на Хан. Така договорът между нас двамата владетели бе нарушен. В техните братски отношения се появи една пукнатина."

"Наново получих едно писмо от Хан в което ми се оплаква. Аз изпратих куриери с писмен отговор, но те не са се върнали и също така не са дошли други пратеници от Хан."

"По тази причина Хан не ще да ми е приятелски разположен. Съседната държава не е вече съюзна с мен. Затова аз наказах десният си кавхан, който въз основа на най-лошото

държание на нисши сановници (на Хан) унищожи нашия договор с това, че му възложих да нападне на Запад Гуат-сите и да ги победи."

"Чрез благословията на небето, боеспособността на военачалниците и войниците ми и силата на моите превъзходни коне той срази Гуат-сите, всичко там изкла, смаза и подчини. След това той подчини и Ло-лан, О-сун, О-кут и още 26 прилежащи държави."

"Аз желая да ти предложа една камила и два ездитни коня и две впрегатни четворки за твоите коли."[5]

Небесният Син побързал да отговори, че с радост приема старият договор да се възобнови и моли Кхан-ю да не налага повече наказания на кавхана си. Изпратил и подаръци.

След смъртта на Као, на престола е Янчжи Хяо-хой Люй Тхай-хей в превод отцепочитателна и милостива императрица. Мо-Тун ѝ изпратил следното писмо: "Скучен и грохнал господар, роден сред блатата, израсъл в степите между конете и воловете, няколко пъти идвал в пределите ви за да се поразходи из Средното царство (Още едно от названията на Китай). Господарката е сама на престола, скучна и грохнала, също живее в самота. Двамата господари живеят в скука без да имат утеха за себе си. Желая това, което го имам да го заменя затова, което го нямам."[6]

Милостивата Люй побесняла. Тя свикала съвет, на който настояла куриерът да бъде обезглавен и да се обяви война. Подкрепил я военачалникът Фан Кхуай. Той поискал 100 000 конници, за да пребroди хунската земя. Отвърнал му сановникът Ги-Бу. Той предложил да отсекат главата на Фан Кхуай заради позора в Пинг-Цинг и му припомнил песничката, която описвала събитието, а главен герой бил пълководецът. Съчинили я самите китайци. В заключение сановникът предложил спорът да бъде уреден разумно. До Мо-Тун изпратили посланието: "Кхан-ю не е забравил Вехтата столица (в дипломатическия език императрицата се нарича "Вехтата столица") и я е удостоил с писмо. Вехтата столица се изплаши и изчислявайки дните си се грижи за себе си. Тя се е състарила,

силите ѝ са отслабнали, косите линеят, ронят се зъбите, когато ходи преплита краката си. Кхан-ю не е разбрал точно, а не бива с това да се опетнява. Вехтата столица не е направила престъпление – нека ѝ се окаже снизхождение. Имам възможността да ти предоставя две царски колесници и две четворки коне."[7]

Мо-Тун писмено благодарил на Вехтата столица и не пропуснал случая "да се оплаче", че не е имало прецедент той да получи вежливост от южните съседи. Посланието отново разгневило императрицата, но мъдрия Ги-Бу отново я укротил със спомена за Пинг-Цинг.

Впрочем, Мо-Тун едва ли е желаел Китай, който при евентуален брак би му се паднал зестра. Мо-Тун би го имал на върха на копието много преди. Пък и езикът на посланията му е лишен от елементарен такт, сякаш е пишел не държавник, а планинец. По-скоро Кхан-ю решил да се повесели, защото бил по-силен, развличал се.

Скоро Дома Хан оглавил Вен-Ти. Амбициозен и надарен държавник, който не се спирал пред избора на средства, за да достигне целите си. Той потвърдил договорите със северния съсед и изпратил подаръци: кафтан, който той лично носил, кафтан от коприна, кафтан от парча, златен венец за главата, златен пояс, 10 бродерии върху коприна, 30 скъпоценни камъка, 40 къса коприна.

През 174 г. Мо-Тун умира. Тангра прибира най-верния си пратеник, най-великия и най-могъщ владетел в Азия. За него достойно говорят достойните му дела. Правило е: всеки е достоен да се роди, за да е достоен да умре. Правило е: всеки що изкачи върха нагоре – да се спуска надолу. Мо-Тун изкачил върха. Но той не е бил груб завоевател, а романтик. Земята му, която по днешните представи се простирала на дванадесет часови пояса – на запад било вечер, а на изток слънцето изгрявало, се миели на изток от Великия океан, а на запад от Черно море. Дъхаво кавказко вино, риба от Енисей, Волга, Ангара, Байкал. Плодове от земите на уйгурите, лятна прохлада край реките и езерата, мека зима край море-

тата. С тази романтика се управлявали всички владетели от Дуло...

След смъртта на Мо-Тун над хунската земя започнала да властва нащърбената луна.

Синът на Мо-Тун Ки-Ок или Ки-Йог, или Ки-Ор, или Ги-Юй, йероглифът му не се разчита точно става новия Кхан-ю. Вен-Ти му изпраща подаръци и разбира се Янчжи. Съпровождал я евнухът Чжун-Хин-Юе. Юе не желаел да замине за Дома Ху, но не можел да престъпи императорската воля. На тръгване казал: "Ще замина, за да донеса беда на Дома Хан".

Ки-Ок и Юе станали приятели. Китаецът постигнал такова влияние в хунски двор, че той насочвал походите на юг и определял външната политика на страната. Юе най-точно посочил формулата за съхраняване на държавата съобразно народопсихологията. Този, който разбере това, е велик държавник. Като пример – Франция е велика, защото Декарт стана изразител на нейния дух, Робърт Оуен и ред английски философи показаха пътя на Великобритания. Преуспява Германия – държавата на класическата философия.

"Числеността на хуните не може да се сравни с населението на една китайска провинция, но те са силни, защото имат отлични дрехи и храна и не зависят от Китай. Сега господарю ти променяш обичаите, харесваш китайските вещи. Ако Китай употреби само 1/10 от вещите си то до последния хун ще застанат на страната на Дома Хан."[8]

Думите на Юе били пророчески: разбрали, че с меч не ще превземат противника, китайците започнали да изнасят произведения на изкуството, копринени дрехи, бижутерия и пр. От сурови воини, хуните се превърнали в ценители на изкуството и вече не мислели за война. Това, което днес наричаме "Масова култура" било първата стъпка към разлагане на империята Хун-ну.

Разбира се, медала има и друга страна: които не можел да си набави изящни стоки с удоволствие участвал в малките наказателни експедиции на юг. А военния закон бил такъв:

който отреже глава на противник получава цялата плячка и чаша вино от ръката на пълководеца. Колкото повече отсечени глави – толкова повече достойнство.

През 160 г. до Христа 140 000 хунска армия влиза в провинциите Чао-на и Сяо-гуан. Взема пленници и плячка и продължава към Ан-ди. Вен-Ти събрал 1000 колесници и 100 000 конници, но докато завърши приготовленията, хуните се оттеглили на север. Грабежите им зачестили. И не без основание. Това били наказателни експедиции, защото Дом Хан нарушавал договора за мир и роднинство: Средното царство приело за свой поданици много хуни, понеже били добри войници. Те вече защитавали интересите на Хан. Тази стратегия била разработена от съветника на Императора Цао Цо. В писмен доклад, той препоръчвал на преселниците от север да се дават високи постове, брони и разбира се много коне.

През 160 г. Ки-Ок умира. Времето не го поставило на изпитания, равни на тези на баща му, но дали Ки-Ок ги е и търсил, дали е имал смелостта да ги предизвика, или пък е желаел мира за да извърши реформи? Накрая – от собствената си ли смърт е умрял?

Кун-Син бил новият Кхан-ю. Небесният Син му изпратил подаръци и принцеса, но това било лицемерно коварство. Плановете на Цао Цо били в пълен ход. Те изгризвали империята на север така, както термитите мебелите – запазват само външния слой и допреш ли се рухват. Ти се нуждаел от мир за да доведе предприятието си до победен край. Войната би обединила хуните.

На юг потеглили цели племена. За да ги накаже, Кхан-ю предприе два похода през 158 г. в провинциите Шан-Гюн и Юн-Чжун.

През 156 г. на китайския престол е Ву-Ти. Той бил не по-малко амбициозен и коварен от предшественика си. Но още в началото допуснал груба грешка: поканил Кхан-ю в крепостта Ма-жи на пир. Надявал се да убие Кхан-ю и веднага да нахлуе в земите му. Но за какво са шпионите? Макар и късно, Кун-Син узнал намеренията на съседа и тръгнал

назад. 300 000 китайци вървели на разстояние от 100 000 армия, но не посмели да влязат в бой.

През 133 г. до Христа Кун-Син тръгнал на поход. Той предвождал 100 000 конници и се насочил към град Ма-и. Но и китайците имали свои хора в Дома Ху и навреме се приготвили. В засада край града чакали три пъти повече войници. Предвождал ги военния министър Хан-Ан-го.

На 100 ли от града, Кун-Син видял много коне без пастири. Той се усъмнил да не би да му кроят клопка и изпратил разузнавачи. Скоро довели пленен войник. Китаецът знаел за плановете на военния министър и ги разкрил. Незабавно потеглили назад. Когато стигнали границата, Кхан-ю се провикнал, че небето му е изпратило този войник и затова му дал титлата "Тян Ван" – небесен княз.

Китайците напразно очаквали противника. Много късно узнали, че се е изтеглил. Министърът не можел да бъде обвинен, но някой трябвало да понесе наказание. Жребият на съдбата определил пълководеца Ван Кхуей. Той бил обезглавен.

Ву-Ти наредил да се построят нови тържища, сетне подготвил четири отряда от по 10 000 леки конници, които да ги нападат.

Първият отряд, воден от Вей-Цин нахлул в град Лун-Чен и пленил 700 хуни. Хун-Син-Хе се завърнал на юг без нищо. Третият, начело с Хун Син Ао бил разгромен и едва 3000 души се завърнали. Яй Мин, който предвождал четвъртия отряд пък се предал. Той успял да избяга, но никой не го похвалил за верността му. Заедно с Хун Син бил изправен пред военен съд и разжалван.

Отговорът от север – безчет наказателни експедиции. През 128 г. 20 000 хуни опустошили провинция Лао Си. Те пленили 2000 китайци и убили губернатора. После нахлули в град Яй-Мин и взели още 1000 пленника.

През 127 г. китайците организират нов поход. Войските се насочили към Ордос – земите изоставени от То Бан и отвоювани от Мо-Тун. Вей-Цинг нападнал изневиделица. Той раз-

бил хуните и обявил територията за китайска. За важността на тази победа съдим: хуните били отблъснати на отвъдния бряг на Хуанг-Хо, губели стратегическа позиция. В стопанско значение – пленени милион говеда, овце и коне. Вей-Цинг наредил тук да се построи град крепост Шо-Фан.

Китайците потеглили още на север, но ги посрещнал десния кавхан И-Ти-Ша, който събрал войска сред българите. Той отблъснал неканените гости, окупирал на свой ред провинция Шай-Гу, но нямал сили да си възвърне Ордос. От този момент започва трагедията на Хун-ну. Педя по педя, хуните ще отстъпват земите си, за да загубят първата си империя през 57 г. до Христа.

През 126 г. Кун-Син умира. Блажена смърт, за да не гледа по-нататъшния крах на империята. На престола трябва да се изкачи синът му У-Тан, но вуйчо му И-Ти-Ша го изпреварва. У-Тан поискал престола, както се полага и да го има събрал армия. Един срещу друг застават Хун-ну срещу Хун-ну, Дуло срещу Дуло. Войниците, до вчера заедно на юг, се пробождали един друг. У-Тан от престолонаследник се бил превърнал в китайски шпионин. Той носел отговорността за загубата на Ордос, защото не се притекъл навреме с военна помощ. Затова след поражението потърсил убежище в Китай. Но може ли да се прави политика без коварство? След няколко месеца китайците го пожертвали в името на добросъседските отношения. И-Ти-Ша се ръководел от принципа, че щом става въпрос за спасението на държавата – милост не може да има. Взел властта през есента на 126 г., управлявал до 114 г. с надеждата за някогашното величие, но присъствието му представлявало отлагане на присъдата.

И-Ти-Ша се заел да си възвърне Ордос, защото възстановяването на старите територии би повдигнало престижа на държавата му. Той оглавил бърз 30 000 отряд. Пленил 1000 китайци и убил областния управител. През есента повторил успеха си. През есента на 125 г. Кхан-ю събрал три пъти повече войска и отново нападнал Шо-Фан. Градът бил опожарен, но силите не били достатъчни и хуните се оттеглили.

Ву-Ти поръчал на военачалника си Вей Цинг да удари по твърдината на хунската държава – българите. Вей получил 100 000 конници и ги разделил на шест отряда. Пълководец на един от тях бил племенникът му Хо-Ки-Пинг.

Западният кавхан узнал за похода, но решил, че опасността е далеч и вдигнал пир. Фатална грешка. Китайците вече познавали хунската военна тактика и успешно я прилагали. Пристигнали мълниеносно. През нощта дворецът бил обграден. Кавханът и част от войската се измъкнали, но 15 000 мъже, жени, както и няколко княза били пленени. На юг потеглили върволица от роби.

В отговор хуните разорили Дай-гюн и пленили 1000 души: спечелили пешка, след като загубили офицер.

През 123 г. до Христа Вей повторил похода и пленил още 19 999 души. Дали китайският хронист е казал истината? Де Грот твърди, че китайците са избили едва 3000 хуни. Предните отряди на Вей Цинг били избити, след като прекосили Гоби, а пълководеца Ябгу-Чао бил пленен.

Нещастието върху Дома Ху се стоварило през 121 г. С 10 000 отряд Хо-Ки-Пинг изненадал западното крило. Той изклал цял онгъл – 30 000 души. Трагедията можела да се размине, ако вождът на онгъла Хиу-То бил получил подкрепата на пълководеца Хун-Ша. И-Ти-Ша заповядал последния да се яви и даде обяснение. Хун-Ша примамил с хитрост Хиу-То и го убил. Сетне потеглил на юг. Повел 40 000 войници. Когато те узнали намеренията му се разбунтували. Но вождът им имал уговорка с китайците. В трудния момент те се притекли на помощ. Войниците били изклани, жените и децата поробени.

След като загубили 70 000 души, българите били чувствително отслабени. А оттук, държавата на гордите хуни вече не била непристъпна. Затова през лятото Хо-Кин-Пинг безпрепятствено посичал онгъл подир онгъл. На юг отпратил още 30 000 пленници и 70 князе. Империята се стапяла като снежна топка.

119 година станала повратна. Небесният Син изпратил две армии на север. Първата, ръководена от Вей Цинг била разделена на четири отряда. Хо-Ки-Пинг повел 100 000 конници. Хуните отстъпвали през Гоби със съпротива. Внезапно те заградили Вей. Битката била отчаяна. В разгара и дошла вест, че левия кавхан е в трудно положение. Част от конницата тръгнала на помощ. Фатална крачка. Вечерта задухал силен вятър. Той отклонявал стрелите и хуните фактически били обезоръжени. Загубили и двете битки. Според китайския хронист Вей Цинг отсякъл 19 000 глави, а племенника му 70 000.

Обратният път бил под знака на нащърбената луна пък за нашествениците. Хуните, разделени на малки и бързи отряди непрекъснато нападали. Ден и нощ китайците вървели на юг губейки сили. От огромната армия у дома се завърнали едва 30 000 души. Тъжна победа, но все пак – по-добра от достойното поражение: След Ордос империята Хун-ну загубила Манджурия. Там били заселени първите китайци.

И-Ти-Ша потърсил сметка за лошо проведената кампания от князете Хун-Ше и Хюч-жут. Хун-Ше решил да бяга на юг, но Хюч-жут отказал. Това му струвало живота. Хун приел китайско поданство, отвеждайки 40 000 души.

Цели пет години двете враждуващи империи живеели в мир, защото войната изпепелила ресурсите им. Хуните нямали жива сила, а китайците коне. Освен това, Вей Цинг и Хо-Ки-Пинг се споминали.

През 114 година Кхан-ю направил последен опит да върне земите си, но по време на подготовката за похода умрял.

Синът на И-Ти-Ша, левият кавхан О-Уй седнал на хунския престол през 114 г. до Христа. Той бил не само добър воин, но дипломат и администратор. Наредил да се отглеждат повече коне, военното обучение станало задължително. Мирът и добрите реформи направили това, което днес наричаме привлекателна държава. Затова няколко китайски племена поискали поданство. С тях се разправила правителствената армия, а О така и не узнал, защото държавата му била вече в нови граници и информацията идвала късно.

През 110 г. Ву-Ти направил преглед на войските си в Шо-Фан. Това било демонстрация на сила. След прегледа изпратил церемониалмайстора с послание до Кхан-ю. Ву-Ти искал О-Уй да се признае за васал. Естествено главата на посланика паднала. Китайците се подготвили за война, но корейската кампания изпреварила събитията. Ву-Ти претърпял нечувано поражение.

През 109 г. Небесният Син тръгнал към хунорските земи начело на 180 000 армия. Той изпратил писмо на Кхан-ю: "Ако ти още си способен за бой, то Небесния Син лично те очаква с войските си на границата. Ако не си в състояние да воюваш, то ела бърже и му се подчини. Защо си се оттеглил в тази студена и жалка страна на север от пустинята, за да се криеш ли там? Защото мощта на хуните е вече изчезнала!"[9]

О-Уй дипломатично замълчал. Ву-Ти напразно го чакал, след което потеглил назад. Китайската армия отново била изпратена срещу Корея. Победата и била ужасяващо жалка. Военноначалниците изправени на трибунал.

След като привлякъл на своя страна източните хуни Гуатсите, Небесният Син изпратил дипломата си Янг-Син да преговаря с О.

– Кхан-ю, ако искаш мир и роднинство, то изпрати в китайския двор своят син за заложник.

– Това противоречи на договорите ни, – отвърнал О-Уй. – Съгласно документа, дворът в знак на мир и роднинство изпраща царица, копринени и памучни тъкани, разни храни. Хуните от северната страна не безпокоят китайските граници. А сега вие искате, въпреки договора аз да изпратя сина си за заложник.

Ву-Ти проводил нов дипломат. Разговорът ще да е протекъл по-миролюбиво, щом Кхан-ю вдигнал пир в негова чест и дори поел ангажимент след време да стане брат на Небесния Син, т.е. равни.

Разбира се О-Уй и не мислел да върши някога това. Но цената на успеха сега била времето. Ако за един войник смелото решение това е смело да се хвърли в бой, то за държав-

ника смелото решение е това, което би спасило народа му. Дали проблемът се решава с меч, или нисък поклон определя случая. Дуло винаги са знаели цената на успеха.

През 105 година О-Уи умира. Наследил го непълнолетния му син О-Су-Ли, в превод "момчето цар". Ву-Ти изпратил две посолства: първото при Кхан-ю, а второто при западния кавхан. На езика на дипломацията кавханът и Кхан-ю били зачитани поравно. Какви биха били последиците, ако граничните стражи не отпратили и двете делегации при Кхан-ю? Разгневен, О заповядал пратениците да бъдат задържани и заточени в земите му. Малолетният монарх готвел поход и това бил начина Домът Хан да не узнае за намеренията му. Но вече нито земята, нито водата, нито слънцето и луната били благосклонни към Дома Ху. Зимата била безкрайно дълга и студена. Хората и животните умирали. О-Су-Ли потеглил през пролетта на запад, по-далеч от неприятеля, в българските земи.

През 102 г. левият кавхан и китайските военноначалници разработили коварен план: кавханът да убие Кхан-ю, а китайската армия да нахлуе. Заговорът бил разкрит. Предателят обезглавен. Китайската войска пресрещната и изклана. Хуните се спуснали на юг, към град Сеу-сян-чен (град на подчинението и завладяването). Но силите не достигали. Тогава О оплячкосал района. Броят на добитъкът е бил внушителен, щом веднага започнала подготовката за поход. По пътя на юг Кхан-ю умрял. Суровите войни били потресени. Детето-цар, талисманът на империята бил вече при Тангра. Накъде без държавния глава, първи жрец и пълководец? походът бил преустановен.

Бил ли щастлив Ву-Ти, за когото се предполага, че стоял зад смъртта на хунските владетели? Една китайска мъдрост гласи, че стените на двореца са студени. Между тях няма място за топлота и човечност. Те са сътворени за интриги. Който успява да стане пръв добре знае, че е следващият, и все пак се стреми нагоре, към небитието понеже славата и

златото са опиум с кървави отблясъци. Ву-Ти убил сина си, за да запази престола.

Ху-Ли-Хо бил син на И-Ти-Ша. Той провел само едно сражение с китайците. През 102 г. Дома Хан изпратил най-добрият инженер по фортификации Сю-Цзи-вей да построи нова крепост, на няколко стотин ли в територията на хуните, досами ез. Гюйян-цзе. Войниците на Ху изклали строителите и разрушили крепостта. През зимата се подготвили за поход на юг но Кхан-ю се споминал.

От 102 до 96 г. до Христа управлявал най-малкия син на И-Ти-Ша досегашния ляв кавхан Це-Те-Хо – третото момче цар.

Цу-Те-Хо по ум и храброст не би отстъпил и на Мо-Тун. Като истински Дуло, действал според случая, но винаги за да спечели. Първо освободил заложниците китайци. Той им казал: "Аз, едно момче, как бих могъл да гледам Небесния Син Хан, при това той е и мой дядо".[10]

Ву-Ти, явно бил надхитрен от внука си, щом решил, че Цу е малодушен хлапак, а армията му слаба. Затова наредил церемонията при пристигането, за да бъдат прибрани заложниците да се съкрати. Старейшините обаче оголили мечове и посланик Су-Лу извършил ритуала по старите норми.

Ву-Ти изпратил военен отряд на север, за да провери готовността на съседите си. Бил разочарован. Край Тян Шън хуните изклали неканените гости. Пълководецът Ли Куанг Ли бил пленен. Вторият наказателен отряд имал същата участ. Тогава Небесният Син решил да приключи спора и изпратил 250 000 конници на север. Срещу тях излезли едва 100 000 хунорски войници. Битката била неравна. Когато пристигнали българите, победата склонила към Кхан-ю. Приложено било старото правило – пленници да не се вземат.

Кхан-ю потеглил с войската си на юг и... умрял. Ву-Ти бил сключил договор със смъртта.

По-малкият брат на покойния държавник – Хо-Ло-Ко или Хулугу бил още дете. Той заел престола през 96 г. до Христа и управлявал до 85 г.

Пътят на малолетния Кхан-ю не бил постлан с килими. Ву-Ти готвил цели седем години армията си за решителен поход. От това страдал народа, китайските селяни изнемогвали от непосилни данъци. Хулугу изпратил няколко разузнавателни отряда и също се захванал да стяга войската. Но китайците го изпреварили. Сам императорът потеглил на север начело на 90 000 конници. Главните им сили излезли от Ордос и се насочили към централното крило. Те наброявали 70 000 души и се предвождали от пълководеца Лу-Гуан-Ли. Следвали ги 100 000 пехотинци. От крепостта Яймин, разположена на изток от китайската стена се включили още 30 000 конници и 10 000 пехотинци. От областта Цзюцюан към българските земи се отправили 40 000 конници.

Кхан-ю повикал на помощ вождовете от Саянските планини и Забайкалието, които му били васали. Жените и децата отправил в тила. В лагера на хунорите пристигнали рижите великани от Енисей, облечени в дървени доспехи и "оръжие крайно остро". Командвал ги китаеца Вей Люй. Ли Лин водел татуираните от главата до петите хакаси. От суровите степи на Забайкалието, от върховете Шилки и Аргуни се притекли племената Тоба, които сплитали косите си, носели най-острото оръжие, а конете им били по-бързи и от хунорските. От склоновете на Хинган идвали войнствените синяби с лъкове от рог. От запад се приближавали чеши. По своите размери, това представлявало континентална война. Азия били разделена на два лагера.

Хун-ну отстъпвал по войнска численост. Българите събрали едва 20 000 конници и 3750 пехотинци срещу 40 000 китайци. Източното крило противопоставило 30 000 конници срещу 30 000 кавалеристи и 10 000 пехотинци на противника. Централното крило се пазело едва от 50 000 конници.

Пламнала невиждана война. Една срещу друга застанали две армии, всяка с амбицията, че справедливостта е на нейна страна. Макар място под небето да имало и за двете империи, правилото, че двама капитани на един кораб няма да се погодят, важело и тогава. Слънцето трябвало да свети само за единния император.

Срещу българите се отправил пълководецът Ман Тун. Дедите ни, водени от Ян Кю се изтеглили в последния момент и удара на китайците попаднал в празно пространство. Тогава Ман Тун насочил усилията си срещу армията на чешите и те преминали на китайска страна. С тази битка приключили сраженията в българското крило.

На изток, китайската армия се лутала из горите без да срещне нито един хунорски войн. Изморени, гладни и жадни, нашествениците тръгнали назад. В този миг върху им се нахвърлили хунори и хакаси. Девет дни и нощи китайците отстъпвали на юг отбранявайки се. Защитниците на Хун-ну ги преследвали чак до границата.

В центъра войните на Ву-Ти спечелили две малки сражения. В тези решаващи мигове, китайският пълководец Лу-Гуан-Ли узнал, че семейството му е арестувано и предадено на съд заради магьосничество. Ли решил да измоли свободата на близките си, като срази противника. Това обаче го лишило от разум. Опитите на висшите офицери да отстранят пълководеца завършил трагично за тях – на дръвника.

Възползвали се от проблемите на нашественика, 50 000 хунори обкръжили армията му. За една нощ войниците на Кхан-ю изкопали дълбок ров пред китайския фронт. Сутринта нападнали откъм тила. Настъпила паника. Пълководецът Ли се предал. По хунорска традиция пленници не били взети.

След столетия поетът Ли Бо ще опише в стихове битката от 90 година край планината Ян Жан. Да я прочетем в превод на великата поетеса Анна Ахматова, чиито корен е от Волжка България, а синът ѝ е Лев Гумильов.

Луна над пограничными горами
Луна над Иньшаем возходит светла,
И без облаков океан
И ветер принесся за тысячу ли
Сюда из заставы Юйман,
С тех пор как китайц, пошли на Бодын,

Враг рыщет у бухты Цинхай,
И с этого поля сражения никто
Домой не вернулся живым.
И войны мрачно глядят на рубеж,
Возврата на родину ждут,
И в женских покоях как раз в эту ноч
Бессоница, вдохи и грусть.

Великата азиатска война била спечелена от Хун-ну, които били по-малобройни,но умеели да воюват. Китай не разполагал с войска и признал пълната си капитулация. Подписаният мирен договор бил по образеца на Мо-Тун. Това поражение дълбоко впечатлило и травмирало китайците за векове. Самият император не издържал и полудял.

Хо-Ло-Ко се възгордял от победата и написал писмо до Дома Хан: "На юг царува великият Хан, на север царува силният Ху. Ху е горд син на небето, който не обръща внимание на дребните придворни обряди...." В писмото се настоява за възстановяване на стария договор за мир и роднинство. Кхан-ю наредил Китай да му изплати годишният данък във вид на 50 000 ху ориз, 100 000 къса коприна и пр.

Заглъхнали битките – свистенето на стрелите, цвиленето на конете, звъна на метала, стенанията на умиращите. Дошло ред на равносметката. Ву-Ти загубил разсъдъка си. Китай бил без армия. Върху победителите връхлетели епидемии и глад. Това, което не могли да свършат китайците го вършела природата. Тя пъдела дедите ни от азиатските степи.

Пълководецът Ли, който живеел в Дома Ху станал жертва на интриги. Застанал пред смъртта, той произнесъл проклятие, което се сбъднало: "С моята смърт ще загине и хунорския дом!" Кръвта шурнала между гробовете на хунските пълководци подобно кървав ручей, събрал в себе си кръвта на цяла армия. От небето се посипал сняг, сякаш изсипан от кош... Пролетта настъпила късно. Лятото студено. Просото не узряло. Да умилостивят Тангра, решили да построят храм на Ли.

През 85 г. до Христа умира Хо-Ло-Ко. Като че ли дошъл за малко на този свят, за да даде последната надежда за възкръсване на Империята и да отнесе същата надежда със смъртта си. На смъртния одър запрещал на жена си: "Моят син е още малък и не може да управлява държавата. Поставете по-малкия ми брат, десният кавхан Кок-Ле на трона." Янчжи, която била от Дома Хан, заедно със сънародника си Вей Лю запазили за известно време случилото се в тайна. Те ликвидирали Кок-Ле и така открили пътят на малкия владетел. Той се казвал О-Йен-Те и управлявал от 83 до 76 г. Вей Лю станал настойник на малкия монарх и чисто по азиатски моделирал характера му – безволен, объркан, слаб. Такъв противник бил нужен на Дома Хан: евнухът Вей създал политическия евнух О. Вей посъветвал държавника да построи град с двуетажни къщи, където търговията на храни да е монопол на китайците. Така, ако Ву-Ти нахлуе в района, той няма да закача сънародниците си и хранителни запаси би имало винаги. Започнала подготовката. Изкопани били стотина кладенци. Актът би свършил с държавническо самоубийство, ако не се намесили левия и десния кавхан. Дуло били широко скроени държавници, родени да управляват, да създават, а не да бъдат командвани от безотечественици скопци. Левият и десния кавхан открито се възпротивили на политиката и престанали да идват на съвети. Страната практически била раздвоена. Походите през 80 и 78 г. завършили без успех. Внесеното с огромна кола от предшествениците на Кхан-ю игла по игла се разнасяло от китайските придворни. В същото време Дома Хан лекувал раните си от войната необезпокояван от север. Това което не можело да извърши оръжието го правело коварството.

На територията на Тонг-хузите били гробовете на Кхан-ю. Тонг-хузите си позволили да ги осквернят. О тръгнал начело на 20 000 конници за да накаже мародерите. Китайците естествено знаели за плановете. Когато хуните се оттеглили с победа, войните от Дома Хан довършили победените.

Подтиквани от Небесния Син, племето О-Сун анексирало древните земи на българите. Куча и Аксу били превзети. Осунският владетел и съпругата му, китайска принцеса изпратили писмо до Императора с молба за военна помощ срещу хуните. 150 000 китайци тръгнали на север. Осуните били 50 000. Мястото на срещата трябвало да бъде езерото Баркул. Хан разделил армията на шест части. Хронистите са записали имената им: Фан-Мин-Ю, Хан Цзен, Чжао Чун-го, Ху-а и Гян Гун.

Фан-Мин-Ю заедно с О-Сун заобиколили българите. Китайският пълководец стигнал до р. Пулихеу. Взел 700 пленници и 10 000 коне, овце и волове.

Хан-Цзен се добрал до планината Хеу Шън, пленил 100 хуни и отвел 2000 глави добитък.

Чжао Чун-го не успял да се съедини с осуните, но пленил 300 души и 7000 глави добитък.

Ху-а стигнал до планината Гичи. Пленил 19 000 хуни и 100 глави добитък. На своя глава продължил пътя си към р. Данюву и пленил още 1000 души и 70 000 коня и волове. Успехът му не умилостивил Двора, понеже пренебрегнал заповедта да се съедини с основните сили. За да избегне позорния трибунал пълководецът се самоубил.

И отново правилото, че днешният победител е утрешния победен: увлечени от успехите си, китайците не забелязали настъпващата зима. Паднал сняг цели 10 фута. Много малко се завърнали у дома. Една победа, която се приравнила на поражение. Впрочем това вече не безпокоило Небесния Син. Войници той би могъл да набере, защото и тогава Китай си е била многобройна държава, докато хуните мислили вече за оцеляването си като народи. Лютата зима, победила китайците, но взела една трета и от хуните. За пораженията можем да съдим по факта, че през пролетта, 3000 китайски отряд безнаказано шетал из някога великата империя.

След 17 години на управление, О-Йен-Те се споминал. За историята той ще остане като монархът на пораженията. Дуло търпели прекалено дълго Кхан-ю, вероятно защото в самия род вече настъпила криза.

И така, през 68 г. до Христа на престола на някога великите хунори е по-малкият брат на досегашния пръв държавник – Хи-Ли-Куан-Ку. Лю Вей предвидливо моделирал и неговия характер.

Хи започнал управлението си със скандал: отказал да се ожени за една от съпругите на брат си, което противоречало на хунския морал. Янчжи станала дъщерята на десния кавхан, и това разгневило левия кавхан Ак-Йен-Ку-Те. Той се заклел да си отмъсти. Отново застанали Дуло срещу Дуло. На съвет на старейшините кавханът препоръчал 10 000 конници да разграбят граничните китайски селища. Предложението било прието, но когато се отправили на път, трима войници, подготвени от левия кавхан избягали при китайците и разкрили плановете. Хуните се върнали без нищо.

През 66 г. до Христа зимата била невиждано студена. Според хронистите от Дома Хан, половината хунски народ загинал. Небесният Син се възползвал от проблемите и подтикнал О-Суните да нападнат Хи. На свой ред чешите поискали китайско поданство, а през 63 г. Дин-Лин изпратили наказателен отряд в хунските земи. Предателство отвътре и отвън.

Съветът на старейшините решил да сложи край на външната инвазия посредством успешна война на юг. 100 000 конници, начело с Кхан-ю потеглили. Но може ли да се върти успешна външна политика, когато собствената държава не е уредена? Поредното коварство – Хи легнал болен. Повърнал кръв. Походът бил преустановен.

Янчжи се залюбила с левия кавхан. Тя го информирала за състоянието на съпруга си. След смъртта на Кхан-ю през 60 година, на престола е Ак-Йен-Ку-Те, разбира се от рода Дуло. Той прогъдил неудобните старейшини, прокудил децата на предшественика си. На свой ред петима племенни вождове отхвърлили хунското поданство и всеки се обявил за Кхан-ю. Ак назначил за ляв кавхан брат си О-Кут и му наредил да оглави посолство, което да иска мир от Дома Хан. Подобен

акт бил нарушение на законите и възбудил въстание. Оглавили го синовете на Хи. Ак потърсил помощ от брат си, но той отвърнал, че е обиден и не иска да знае за него. Ак предпочел самоубийството пред позора. Годината била 58 до Христа.

За държавен глава бил определен Хо-Хан-Ша, син на Ху-Ли-Куанг-Ку. Той назначил за ляв кавхан брат си Цит-Ки, а за десен О-Кут. Последният обаче се обединил с още трима племенни вождове и обявил за Кхан-ю. Заради властта те влезли в бой срещу Хо-Хан-Ша, а сетне помежду си. Каква по-добра възможност да се сринат и последните остатъци от някога гордата империя. Дуло, създателите на държавата, днес я рушали. Кхан-ю пък се възползвал от съвета: "Откъдето ти е жената – оттам ти е родата" и поискал китайско поданство. На висшия съвет само един от боилите подкрепил искането. Останалите заявили: "Хунският народ държи високо на честта, храбростта и доблестта. Най-противното за него е подчинението и робството. В боеве и в походи на своите коне той е изградил мощта си и грамадната държава. С бой и със сила той е накарал да го уважават всички чужди народи и племена. Мъжествени войници, които да се бият докато паднат имаме още".

Изправен пред двойно предателство – на левия кавхан и на брат си, Цит-Ки прави отчаян опит да спаси империята. Той покорил уйгурите и киргизите и се обявил за Кхан-ю. Неговата сила се опирала на българите, които заселил около Каспия, р. Урал, Волга, Кавказ. Но вървейки на запад, Цит-Ки загубил контрола върху източните народи и от това се възползвал брат му.

Кхан-ю решил да покори О-Суните и оттук да започне сглобяването на старата империя. Но Тангра определил българите никога вече да не се върнат в Азия. По пътя излязла снежна буря. Оцелели едва 3000 войници. Последните защитници на Хун-ну. Започнали строителството на крепост в долината То-Лай. Китайската армия, дислоцирана в Таримската котловина узнала и 40 000 отряд настъпил. Към него се присъединили и племената, васални на Хо-Хан-Ша О-Суните

и Кан-Ки. Българите приели боя. Битката продължила един ден и една нощ. Силите били неравни. На какво разчитали? Едва ли защитниците са мислели само за оцеляването си. Смъртта в такъв момент не означава нищо – нищо. Но живота – живота, това би била възстановяващата се империя, грохотът на океана и ласката на Каспия и Черно море, прииждащите пролетни води на Атил, цветята на степите, дъхът на земята, звънът на оръжията по време на поход, любовта в безкрайните зимни нощи, когато стонове на янчжи се сливат с воя на вълците...

Дедите ни вярвали, че ще устоят Хун-ну защото и в този момент териториите управлявани от Цит-Ки били обширни. Защото в българина както у никой друг се е загнездило чувството за държавност. И това днес го разбраха силните и правят всичко възможно да го подтиснат, след като не могат да го ампутират. Напразно – от древните български земи в Северен Ирак до западната част на Балканите се лее кръв – кармата.

Когато стрелите свършили, когато и последното копие било хвърлено отсреща, а стените от дебели колове рухвали от огъня, дедите ни оголили мечове. Всеки срещу 10-15 души. Безумие или поне да се умре със смъртта на храбрите? Цит-Ки лежал ранен. Китайците нахлули в шатрата, обезглавили Янчжи и сина му, накрая Кхан-ю.

Мигът в който главата се отделила от тялото означавал: Хун-ну е вече история.

Тук свършва и общата ни история с маджарите. ("Мадж" от старобългарски – "съсед")

Използвана литература

1. Бичурин, стр. 47.
2. Пак там.
3. Пак там, стр. 59.

4. Пак там, стр. 52.
5. Съсълов, стр. 196.
6. Бичурин, стр. 54.
7. Пак там.
8. Пак там, стр. 57.
9. Де Грот, стр. 147.
10. Пак там, стр. 156.

Част II

Васали на средното царство

След смъртта на Цит-Ки, пред Хо-Хан-Ша вече нямало пречки да получи китайско поданство. През 51 г. до Христа той потеглил към Дома Хан за да поздрави лично новите си господари с Новата година. Посрещането било пищно. На границата го чакала колесница, изпратена от Небесния Син. Конниците, ръководени от пълководеца Хан Чан придружили високият гост до столицата. Във всеки град колесницата минавала през шпалир от по 2000 войници.

Първият ден на Новата луна Небесният Син приел Хо в двореца Ган Цюан. Слугите внесли подаръците: шапка, златен пояс, дрехи, бельо, златен печат, меч обсипан със скъпоценни камъни, нож за пояса, лък, стрели, колесница, юзда, злато, 15 коня, 200 000 медни монети, 77 ката дрехи, 8000 къса платове. Хунският вожд сякаш бил попаднал в пазвата на Буда. Той прекарал цял месец при гостоприемните домакини, а на тръгване помолил господаря си да се засели край китайската граница, за да може в опасен момент да избяга на юг.

На обратният път 16 000 конници и 1000 пехотинци, предвождани от пълководците Дун Чжун и Хан Чан ескортирали Хо. Дон Чжун останал в крепостта Шо Фан за да следи отблизо събитията на север и в труден час да се притече на помощ на Кхан-ю.

Хо-Хан-Ша успял да надхитри благодетелите си и те го признали за равен на Небесния Син: край границата Кхан-ю и китайските дипломати се изкачили на един хълм. Заклали бял кон, смесили кръвта му с вино и пили от черепа на царя на Гут-сите. Сетне се заклели в Тангра и Буда.

Дворът възроптал. Царедворците настоявали ритуалът да се отмени чрез жертвоприношение, но императора предпочел дипломатичното мълчание.

За всяка Нова година дворът обсипвал северният владетел с толкова много подаръци, че да воюва, лично за Кхан-ю било безпредметно. Разбира се всеки правел своята сметка: китайците не поддържали силни военни гарнизони, северните им територии не били опустошавани, спрели войните. Калемът бил в ръцете на Небесния Син и в името на тези придобивки, той моделирал хунската политика, насъсквал чрез коварни ходове племената едно срещу друго, издигал и свалял владетели.

Хо-Хан-Ша поискал да стане зет на Дома Хан и желанието му мигом било изпълнено. Красавицата Ван Цян била новата Янчжи. Кхан-ю заявил, че е готов сам да пази китайската граница. Бил ли е искрен или маневрирал? Китайските велможи приели. Последен на съвета се изказал Хеу Ин и склонил мнението на своя страна: "От времето на династиите Чжеу и Цин хуните неистово грабят и опустошават нашите земи – започнал той. – Известно е, че по северната граница до Ляо Дун лежи хребет наречен Ин-шан, простиращ се на изток и на запад на над 1000 ли. Тези планини изобилстват с гори, трева, птици, зверове. Кхан-ю Мо-Тун ги взе и от тези дървета правеше лъкове и стрели, както и внезапни нападения. Тук бяха ловните полета на Мо-Тун. Едва при император Ву-Ти войската ни отблъсна хуните от тези места на север. Основана бе укрепена гранична линия, поставихме караули, построихме пътища и едва тогава на границата се възцари спокойствие. От южната покрайнина на пясъчната степ земята е малко, а пясъкът много. Когато хуните искат да нападнат, то те имат малко места за убежище. От укрепените граници на юг лежат дълбоки планински пътища, трудни за преминаване. Граничните ветерани казват, че след като загубили Ин-шан, хуните не могат да нападат незабелязано. Ако снемем гарнизоните поставени на границата за охрана ще демонстрираме безсилие пред числено превъзхождащ ни противник. Това е първата причина да не го правим. Второ: сега хуните са осенени от милостта на Двора, спасени от гибел, те с преклонение се наричат васали. Но чувствата на чуждоземците са такива: в труден момент те се унижават и покорстват, а като се засилят – възгордяват се и противоборстват. Това са им вродени свойства. Вместо да се унищожи външната страна и да се снемат караулите, засега ще е достатъчно да се премахнат сигналните огньове. В древността и в спокойно време не сме допускали опасността от погледите си. Ето я втората причина, заради която не бива да се отменят предпазните мерки.

В Средната държава има понятия за приличие и справедливост, има закони и наказания, но въпреки това глупавият народ нарушава забраните. А какво да се каже за Кхан-ю? Сигурно ли е, че ще удържи народа си от война срещу нас? Ето я третата причина. Средната държава построи крепости и разположени гарнизони, но не само заради хуните, а заради бившите хунски поданици, които ако им домъчнее по родината да не тръгнат на север. Ето я четвъртата причина.

Западните съседи, охраняващи граничната линия влязоха в сношение с китайците. Чиновници и простолюдие се увлекоха по користта и грабеха имущество, добитък, жени и деца. Оттук и проблеми възникнаха. Ако оставим границата без караули старото ще се възроди. Ето я петата причина

В миналото много войници пропаднаха без вест. Семействата им останаха без подкрепа, живеят в крайна бедност и нужда. Не смятате ли, че те ще тръгнат към тях отвъд граничната бразда? Ето я шестата причина.

Пленените, които живеят край границата в наша територия мислят за бягство оттатък. Те открито говорят, че при хуните се живее по-весело и въпреки бдителността на караулите, минават границата. Ето я седмата причина.

Разбойници, крадци и други престъпници се укриват около северната граница, а там е невъзможно да бъдат заловени. Ето я осмата причина.

Минаха вече 100 години откакто основахме укрепената си граница. Тя е навсякъде от земен вал, на места е каменна и от дъждовете на места камъкът е разрушен. Поддръжката струва много скъпо. Затова с такава лекота се съгласявате да

снемете караулите. Ако в бъдеще стане преврат и стената ще е рухнала ще се наложи да изпращаме гарнизони да възобновят строителството. Ето я деветата причина. Ако снемем гарнизоните и оставим поддръжката на стената на Кхан-ю, то той ще реши, че ни прави велика услуга и ще иска още отстъпки." (Бичурин стр. 95)

Синът на Небето наредил на военноначалникът си Хей Ге да предаде на Кхан-ю, че не може да изпълни молбата му, понеже гарнизоните пазят и хуните от китайските разбойници, които вилнеели от двете страни.

През 31 г. Хо-Хан-Ша умира. Той управлявал цели 28 години – цената за неговата вярност към Китай. Кхан-ю Хо-Хан-Ша влиза в историята като ликвидатор на хунската империя. Всички, що вършели вождовете от Дуло било велико, дори и предателството.

Покойният държавник оставил 15 сина, родени от жените в харема му. Любимецът бил Цзюй-могюй, но Янчжи настояла престола да се заеме от сестриния син Дяо-Тао-могао, тъй като синът й бил още малък. Сестра й също отказала, защото велможите обичали повече Цзюй. Умиращият изслушал двете си съпруги и отсякъл: на трона да бъде Дяо-Тао-могао под името Фуджолей-жоди.

Фуджолей-жоди изпратил сина си заложник в китайския двор. По традиция той се оженил за една от съпругите на предшественика си – красавицата Ван Цян, която му подарили две дъщери. Отношенията с южния съсед си оставали като преди: всяка нова година Кхан-ю гостувал на Небесния Син. След девет години Фуджолей се споминал и мястото му заел порасналия Цзюй-могюй, приел името Сеусйе-жоди. Той също управлявал девет години и на път за Китай умрял.

Дошъл ред на по-малкия му брат – Гюйя-жоди, но той имал късмет едва четири години. Поредният Дуло – Нанчжияс властвал 8 години. Наследил го Нанчжис, наречен като предшественика си Учжулю-жоди. Той назначил братята си на високи постове, а сина си изпратил в китайския двор.

По това време съветниците на император Су-хо настояли по мирен път да бъде анексирана част от хунската територия, защото там растяла отлична гора, от която хуните си набавяли пръчки за стрели, а от перата на орлите, които също се въдели там стабилизатори за стрелите си.

Моментът бил деликатен. Ван Гин, председател на сената и шурей на Су-хо подучил посланика Фан да поиска земята за себе си. Така и станало. Кхан-ю го изслушал и рекъл:

– Това е повеля на Небесния Син, но от твое име се предлага.

– Точно така е, но аз ти предавам съвета му.

– Покойните господари Сюан-ти и Юан-ти бащински бяха милосърдни към Хо-Хан-Ша и всичко, което лежи на север от Великата стена го признаваха за хунско владение. Упоменатият от теб къс земя принадлежи на княз Вин. Аз нямам сведения нито за положението, нито за производството в този ъгъл. Ще изпратя нарочни хора да разузнаят и ми доложат.

В политиката мъдростта е във времето. Който е умеел да използва този инструмент винаги е печелил. Кхан-ю искал да отлага решението, защото ако искаш нещо да не се случи пътят е този – отлагай.

Китайският дипломат отпътувал в Двора за инструкции. Когато се завърнал, поискал територията в ултимативен тон. Учжулю-жоди отвърнал по същия начин: "Баща и братя (от рода на Хо-Хан-Ша) вече пет пъти си предават престола. Дворът (Хан) не настояваше пред тях за тази земя. А сега, узнал за нея я иска. По представени ми сведения от княз Вин, гората се използва за юрти и каруци. Свръх всичко, аз не смея да давам земя, завещана ми от предците."

Фан се върнал назад. Не закъснял и отговорът. Су-хо твърдял, че посланикът му е действал от свое име, заради което трябвало да го обезглавят, но поради обявени две амнистии бил помилван и преместен на друга длъжност – управител на област.

На следващата година синът на Кхан-ю се споминал в китайския двор...

През първата година от рождението на Христа Кхан-ю пристигнал в Дома Хан с 500 души делегация. Направил го внезапно и в двора се разгорели спорове – да потвърдят самопоканата или не. Надделяло благоразумието. Хунският държавник получил 370 ката дрехи, 30 000 къса платове от коприна и памук и пр.

У дома Учжулю-жоди бил изненадан още по-приятно – чешити поискали хунско поданство. Молбата им била удовлетворена. В Дома Хан се почувствали изиграни и на свой ред размахали договорите. Кхан-ю невъзмутимо отвърнал: "Господарите Сюан-ти и Юан-ти поради милосърдие са включили в договора с нас, че от Дългата стена на юг всичко принадлежи на Небесния син, а от Дългата стена на север – на Кхан-ю. Известно ми е, че нашият отец Хо-Хан-Ша, който бе безпределно облагодетелстван от Китайския двор, преди смъртта си каза: "Който от Средната държава поиска поданство – да не се приема. От признателност към великата милост на Небесния Син да се съпроводят до укрепената линия." А сии люде от чуждестранните владения могат да се приемат" (Бичурин, стр. 102).

Китайският посланик се опитал да заема позата на господар на положението. Старейшините извадили мечовете. Какво са си казали двете страни не е записано от хронистите, но и този път благоразумието надделяло. За да докаже лоялността си към Хан, Учжулю заповядал да обезглавят старейшините заради безразсъдството им.

Все пак, Кхан-ю трябвало да приеме новият унизителен договор съставен от четири основни части: 1) за гражданите на Китай, които бягат при хуните; 2) за бежанците усуани, които искат хунски поданство; 3) за жителите на западните краища, получили от Хан печати и поискали хунско поданство; 4) за ухуаните, които също искали хунско поданство.

Старият договор бил върнат в Китай. Но договорите почесто се подписват за да не се спазват. И през тази година хунската данъчна комисия пристигнала при ухуаните, за да получи данъците. Князът показал документа. Кавханът се

разгневил и заповядал да го обесят надолу с главата. Старейшините-ухуани на свой ред отнели придобитото и дори жените на данъчния комисар, след което го убили. Кхан-ю заповядал десния кавхан да наведе порядък и да отмъсти за смъртта на комисаря. Пленени били 1000 ухуани, за които бил платен богат откуп.

През девета година след Христа, на китайския престол е император Ван Мин. Той изпратил подаръци на Кхан-ю и нов печат. На стария пишело по китайски: "Хун-ну Шан-юй-си" (Шан-юй в прев. "Кхан-ю") На Изпратения от Ван Мин били думите "Син Хун-ну Шан-юй чжан", т.е. държавният глава на хуните вече имал титлата княз.

Кхан-ю направил два поклона и с вдигнати ръце понесъл предишния печат, за да го връчи на посланика. Левият кавхан Су го спрял. Той поискал да покажат новия печат. Посланикът обаче отказал. Кхан-ю отново понечил да предаде стария печат – фактически досегашните си атрибути на властта и Су отново се намесил. "Защо да е сменен надписа?" Рекъл държавника и разменил документите. Дал пир. През нощта китайският пратеник счупил печата.

Китай извършил три акта, подронващи достойнството на хуните: поискали част от територията, забранено било хунското поданство за други народи, сега държавният глава бил унижен. Подаръците трябвало да смекчават хунската твърдост, а ласките на приказните Янчжи и виното да размият съпротивлението и жаждата за мъст. Задълго ли?

10 000 конници тръгнали към крепостта Шо-Фан, за да я изпепелят. Владетелят на чешите Хуланчжи решил да стане абсолютен монарх сред своите и хуните го подкрепили с военна сила. Ниските данъци и справедливите закони привлекли много китайци на север. По тази причина Ван Мин обявил, че разделя земята на северните си съседи на 15 провинции. Формално той имал това право, но дали северният владетел би се съгласил? За да го уговорят, Небесният Син поканил всички Дуло в граничната крепост Юн-чжун. Поканата се отнасяла главно до кавхана Хян, който бил обявен за Кхан-ю.

Той получил колесница, злато, 1000 къса коприна, 10 тризъбеца.

Узнал за двувластието, Учжулю-жоди гневно се провикнал: "Предишните Кхан-ю получаваха милост от Сюан-ти. Сегашният Син на Небето не е потомък на Сюан-ти. По какво право той е получил престолът?

Кхан-ю заповядал армията му да потегли на юг и да ограбва китайските провинции както през старите времена. През 11 година хуните преминали укрепената линия И-шеу-сай и Юн-чжун. Грабели и убивали. В пламъци паднали Ду-юй, Яймин, Шо-фан. Пленили велико множество народ, хиляди глави добитък. Граничните пунктове били изоставени от Хан.

Ван Мин заповядал да подготвят 300 000 армия. Планът му бил кампанията да продължи до 10 месеца. Хуните да бъдат прогонени от сегашните им земи, а държавата да се раздели на 15 княжества, управлявани от потомците на Хо-Хан-Ша. Пълководецът Ян Ю писал: "Известно е, че хуните са ни нанасяли вреди... в последно време три дома: Чжеу, Цзин и Хан са воювали с тях, но нито един от споменатите не е имал по-добър план. Домът Чшеу е имал средно добър план, Дом Хан последен план, а Дом Цин никакъв.

Ян Ю предложил да не се захващат за толкова продължителна кампания, защото реколтата в Китай е слаба, а оттатък земите са неплодородни. Воловете и конете не биха издържали. Предложението раздвоило мненията. Спорът бил решен по познатата методика; през 13 година Кхан-ю умрял...

С помощта на Хан, на престола седнал Хян. Но той бързо забравил обещанията и при първия спор насочил войските си на юг. Отново северните китайски земи били ограбени и изпепелени.

През 24 година войниците се разбунтували и убили император Ван Мин. На престола издигнали Гин-ши.

Гин бил по-тънък дипломат от предшественика си. Той изпратил делегация в Дома Ху, която върнала предишните печати, т.е. Кхан-ю ставал отново монарх. Хян като всеки

политик, намерил повод да се самопохвали произнесъл реч, анализирайки двустранните отношения в близко време. Той завършил: "Дома Хан отново управлява. Затова сте задължени на усилията ми и затова трябва да ме уважавате!" Каква наивност. Китайците с невидими, но здрави копринени нишки насочвали хунската политика и ако все пак някой успеел да ги пререже, след време отново бил оплитан. Така през 49 година Хан разделил хунската империя, или по-точно това, което било останало от нея на две царства – северно, управлявано от Кхан-ю Пуну и южно на Кхан-ю Би.

Би също бил от родът Дуло. Той винаги казвал, че е пряк потомък на Мо-Тун. Надявал се да получи престола през 46 г. след смъртта на Кхан-ю Юй. Пуну го изпреварил. Тогава Би изпратил подробна карта на хунските земи в Дом Хан. Разгневен Кхан-ю заповядал предателят да бъде заловен и наказан. Към онгълът се насочили 10 000 конници, но Би разполагал с пет пъти повече.

През пролетта на 49 г. Би изпратил по-малкия си брат, левият кавхан Мо начело на 10 000 конници да разори северните хуни. Застанали хуни срещу хуни, Дуло срещу Дуло. Довчера верни приятели и роднини се пробождали един друг. Всеки вярвал, че каузата на неговия господар е справедливата, а сега, при голямата смяна, колкото повече се старае – толкова повече ще получи. Свещена простота! Политиката е опиум за народите, а политиците – престъпници. За тях народът е калта от която да моделират идеите си в името на собствените си интереси. Кризата в Дуло означавала този път катастрофа за държавата. Китайците доволно хихикали. Те заслепили съседите си с подаръци и бавно, както тихата малка рекичка прояжда огромната скала подкопали северната империя.

Мо се завърнал с победа. Пленил 10 000 души, водел още 7000 коня, 10 000 овце и говеда.

Смятал ли е Би да победи и възстанови империята на Мо-Тун? Никой не може да проникне в мислите на други, пък и никой не е господар на идеите си, защото всяка идея е

отрицание на останалите. Новият Кхан-ю скоро показал намеренията си. Той изпратил делегация в Китай, която да преговаря за възстановяване на старите договори за мир и единство. Благодетелите му отвърнали също с предложение: южните хуни да се отдръпнат на 80 ли от границата. Китайският пратеник казал, че указът за териториални отстъпки трябва да бъде приет с ритуал: Кхан-ю да коленичи на земята и се поклони два пъти. Нечувано унижение. Би помислил, помислил, сетне прекършил колене и превил гръб. Старейшините се просълзили от безсилие. За близо 25 века отношения между двете държави, това се случвало за първи път.

През лятото на 50 година източният кавхан Юген заявил, че няма да търпи позора и с подкрепата на няколко племена се обявил за Кхан-ю. Но семето на раздора отдавна било посято. Пълководците се сбили помежду си и загинали. Синовете им се отделили в отделни държавици.

В Дома Хан ликували. За да владее положението, Небесният Син изпратил на Би златен държавен печат, шапка, пояс, дрехи, дори катафалка, чадър, 4 коня, сабя, лък, стрели, 10 000 гина памук, музикални инструменти (за тях Би лично настоявал), копия, прибори за хранене, 25 000 чувала ориз, 36 000 овце и говеда, а за Новата година още толкова.

През 55 г. Би умира и негов приемник бил брат му Мо.

През 62 г. Мо умира. Кхан-ю е Ди, синът на Би.

През 63 г. Кхан-ю е Су, син на Мо.

През 63 г. Су умира. Кхан-ю е Чжан, по-малък брат на Ди.

През 85 година Чжан, заедно със синябите нападат северните хуни. Същата година обаче, Чжан умира и Кхан-ю е Сюан.

Северните хуни предложили мир и единение на държавата, но жаждата за власт надделявала над разума. Домът Хан доливал масло в огъня и пожара се разраствал.

През 87 г. Сюан стъкмил поход на север. Завърнал се с победа. Още на угасени пожарищата от войната и синябите на свой ред нападнали северните хуни. Те пленили Кхан-ю и му одрали кожата. Северните хуни побягнали на юг. 200 000

жени и деца и едва 800 войници поискали китайско поданство. По всяка вероятност, около тези събития племето По-ле окончателно напуснало азиатските степи и се преселило в Кавказ, при сънародниците си.

Настъпила 88 година. Южният Кхан-ю Тонтух предложил на Дома Хан съвместен поход срещу северните хуни. 8000 китайци и 30 000 хуни под ръководството на китайските пълководци Чен и Дъо Хян потеглили на север. Пленили 2000 души.

През 90 г. Тунтух изпратил 8000 конници към Тян Шън. През нощта те нападнали Кхан-ю на северните хуни. Той разполагал едва с 1000 бойци. Били се мъжки. Северният Кхан-ю паднал от седлото изтощен от раните. Вдигнали го на коня и той се спасил с бягство. Мъста била жестока: 8000 души били изклани, хиляди потеглили на юг като пленници.

На следващата година нов поход прокудил завинаги северните хуни. Кхан-ю Юйчугян се заселил с остатъците от народа си край езерото Пху-лей-хай. Домът Хан го признал, но през 93 г. китайската армия изклала последните северни хуни. Кхан-ю паднал в сражението.

Така завършва историята на едно вековно коварство. Потомците на последния Кхан-ю се заселили в земите на днешната северозападна Монголия. Заели се с производството на желязо. След няколко века възстановяват господството си.

През 93 г. южните хуни имат нов Кхан-ю – брата на Сюан Анго. След две години той е свален с преврат и поредния държавен глава станал Шидзи, разбира се от рода Дуло. Но и той не бил честит. Една нощ го нападнали 600 северни хуни, които едва отблъснал. В държавата започнали размирици. Метежниците издигнали Кхан-ю Финхъуе. Последният се заселил край крепостта Шо-фан. Сенябите и охуаните тръгнали срещу метежниците. Финхъуе изгубил в първата битка 3000 бойци и 10 000 пленени. Побягнал към следващия онгъл, където загубил още 4000 войници. Охуаните и сенябите го довършили в долината Ман-и-гу, където изклали 17 000 хуни.

В Дома Хан ликували. От някогашната велика империя останали празни контури.

През 104 г. Кхан-ю е Тхан, син на Кхан-ю Чжан.

През 124 г. на престола сяда Кхан-ю Ба. Водел войни със сенябите.

През 128 г. на високия пост е Кхан-ю Хюли, по-малък брат на Ба.

Ба умира през 143 г. и мястото му заема Дъулъучу.

Четири години по-късно Кхан-ю става Гюйгюйр. Източният му кавхан разграбил китайските градове Ма-и и Ан-ди.

През 158 г. южните хуни се разбунтували. Съединили се със сенябите и ухуаните. Китайският двор ги усмирил и поставил за Кхан-ю свой човек. Името му обаче не е записано в китайските регистри.

През 179 г. хунският пълководец Чжан Сю влязъл в спор с държавния глава и го убил. Поредният Дуло Кхан-ю Кянкюй наказал убиецът със смърт. Но само след година намерил смъртта си при подобни обстоятелства.

Посочените събития сочат, че страната е била в състояние на гражданска война. Победили северните хýни, южните воювали сами със себе си.

През 188 г. за Кхан-ю е издигнат Юйфуло, бащата на Лю Юан-хай, основател на китайска династия, управлявала 304-330 г.

Юйфуло умрял през 195 г. По негово време нападенията на юг се възстановили. През 195 г. на престола се изкачва брат му Хучуцуан.

През 304 г. Династията Хан пада от власт и е заменена от хунската династия, чиито основател бил Лю Юан-хай. Това не се случвало за първи път в китайската история. Още в дълбоката древност хуните били привличани на юг, понеже били добри войници и отлични организатори на труда. Хунът Ших Хуанг Ти бил княз на Чин. По времето на То-Бан, бащата на Мо-Тун, Китай преживявал невиждана гражданска война. Малките княжества воювали помежду си. Ти подготвил войската си по хунски образец и прилагайки тактиката

на дедите си, една по една победил държавиците. Дори в онези далечни времена идеята за единна и еднородна нация вълнувала държавниците. Той разселил малките етноси така, че те да се разтворят в китайското море.

Ти извършил революция в организацията на производството и обществените отношения: досега Китай разполагал с комунистически методи за обработване на земята. Парцелите били разделяни на девет участъка по едно ли. Реколтата от осемте се поделяла между селяните, а деветото – за държавата. Той въвел частната собственост и данъчното законодателство. Никой вече не бил в състояние да върне старата система, понеже колкото и критикувана да била сегашната, все пак била по-добра, селяните били по-заинтересовани. Системата на Ти се съхранила в основни линии до средата на двадесетото столетие.

И така, един хун сяда на престола на Небесния Син. Лю се възпитавал в Двора. Познавал китайските нрави. Бил физически и умствено надарен. През 279 г. командвал войските в лявото хунско крило, а през 290 г. станал пръв пълководец. За бързото му издигане способствал факта, че е от Дуло.

През 290 г. в Дома Цзин започват семейни разпри. Финалът – смъртта на Небесния Син. Князете се сбили за мястото му – титли много, трон един. От размириците се възползвали северните съседи и то точно така, както правел Дома Хан досега пък с тях. През 304 г. Кхан-ю Лю-Юан-хай обявил новата си титла – Ван (в прев. "цар") и назовал династията си "Хан". Хуните навлезли в Китай, където гражданската война продължавала. Те избрали за столица Пхин-ян-фу. От васал, Лю станал господар на две държави. Умрял през 310 г.

На престола седнал синът му Лу-Хо. Но той не бил щастлив да управлява, защото всеки преследвал интересите си. Хуните искали да заграбят колкото се може повече, а китайците чрез коварство да ги пропъдят по-скоро. Приближените подшушнали на Небесния Син, че брат му Лю-Цин ламти за власт. Войските на императора заградили бунтовника. Отно-

во Дуло воюва срещу Дуло. За кой ли път? Лю разкъсал обръча и на свой ред заградил двореца. Лу-Хо загинал в сражението. Лю-Цин седнал на престола. Царувал осем години. Обединил Китай след като превзел двете му столици Хън-Нан-фу и Си-Ан-фу. Така за пореден път враговете спасявали китайската империя.

Лю Цан е поредния император. Той обаче се отдал на сладък живот, зарязал държавните дела и бил убит от китаеца Цзин Чжун. Лю Ио заел трона след успешен контрапреврат. Той пренесъл столицата в град Си-Ан-фу и нарекъл династията си Чжан. Неговият пълководец обаче също се обявил за Небесен Син настанил се в Шун-Дъ-фу, обявен за столица и така Китай бил разделен между двама императори от Дуло.

През 323 г. Лю Ио успешно провел военна кампания на запад и на изток. Но бил нападнат през 330 г. от армията на Ши-Ле, също хун. Ши-Ле бил поредния император, но само три години. Наследникът на трона, синът му Ши Хун бил свален с преврат от брат му Ши Ху.

Възползвали се от междуособиците, през 338 г. сенябите превзели двете столици. Небесният Син събрал 500 000 армия и тръгнал срещу нашествениците. Но последните си послужили с хитрост. Един отряд минал в гръб на армията и унищожил тиловата част. Походът бил преустановен.

През 349 г. Ши Ху умрял. Янчжи се възползвала от момента и издигнала за император сина си Ши Ши. Но тя не разполагала с достатъчно силно лоби. Княз Ши Цзун убил Небесният Син и майка му и се провъзгласил за пръв държавник. Пътят към престола разчиствал китаеца Ши Мин. Уговорката между двамата била Мин да получи статус на престолонаследник. Добър повод императора по-скоро да отиде в отвъдното. Ши Цзун наредил благодетелят да бъде убит. Лош ход. Ши Мин пленил императора и сина му и ги обезглавил за назидание. За държавен глава бил посочен Ши Цзян, който фактически разкрил заговора срещу Ши Мин. Финалът бил същия. Ши Мин решил сам да поеме властта и

да се разпише в историята. Така хунското управление в Китай завършило.

Едва след два века родът Дуло се възражда и създава нова империя – Дом Дуло или както я наричат ориенталистите Тюркския каганат.

Част III

Домът Дуло, или Тюркският каганат

След вековни интриги, китайският двор разгромил империята на хуните. Отначало разделил държавата между Цит-Ки и Хо-Хан-Ша, а по времето на Кхан-ю разцепил хуните на северни и южни.

Северният Кхан-ю бил победен и прокуден. Той и фамилията наследници на великия Мо-Тун се заели с производството на желязо, което продавали на сенябите. През 522 г. родът Дуло отново се възражда. Старейшината Тумин побеждава Жужанския дом и се обявява за Кхан-ю под названието Или-хан. Дуло ще управлява в Азия още около век. В новата империя, държавният глава носи вече титлата "Хан", а не "Кхан-ю".

След победата над жужаните, Или-хан се обърнал към досегашните си икономически партньори сенябите, поискал да бъде признат. Анахуан, вождът на сенябите отвърнал гневно: "Ти си моят леяр. Как се осмеляваш да ми правиш подобно предложение!"

В Дома Дуло приели отговорът за предизвикателство и посланика бил обезглавен.

Или-хан поискал същото и от Дома Вей и Небесният Син Вин-Ти дал съгласието си. През 552 г. той му изпратил принцеса Чан-ле. Отношенията между двата двора станали приятелски и когато китайската императрица се споминала, Дуло дал 200 коня за жертвоприношението.

През 522 г. Или-хан победил сенябите. Анахуан се самоубил. Владенията се разрастнали на изток, към Великия океан.

През 523 г. Или-хан умира и престола заема синът му Коло, наречен Исиги хан Коло.

Коло провел една успешна война, но след това умрял, за да бъде коронясан третият Дуло – Кигин с прозвището Муюй хан.

Хронистите описват новият владетел като твърд, жесток и храбър. Лицето му било дълго около фут и необикновено червено. Очите сякаш стъклени. Той разбил последният сенябски вожд Диншудзи, победил народите Ида, Киданите, и северните люде Цига. Новата държава простирала снага от Корейския залив до Западно море, а на север отвъд езерото Байкал.

Поданиците на Кигин разпускали косите си. Обличали кожени и вълнени дрехи. Живеели в юрти и палатки. Били скотовъди. Лъковете изработвали от рог, а знамето им била позлатена вълча глава.

Дуло, който бил български род, вече не управлявал българи. Сарматските народи отдавна вече били между Черно и Каспийско море. В Азия останали народите Жун от чиято симбиоза се заражда и съвременната турска нация. Този факт е най-ясното доказателство, че българите не са тюркоезично племе. Разбира се, истината, че двадесет и шестте народа на Мо-Тун, които говорели на свой език, но ползвали обща писменост и език за контакти не може да се подмине. Благодарение на интерференцията, в различните езици навлизат думи от съседите. Затова намираме турски думи в българския, чувашкия, унгарския език.

Кигин имал 100 000 конници. Провел две успешни войни и умрял през 572 г.

Тобо хан е син на Кигин. Той разделил държавата си на три крила, съгласно хунската традиция. Амбицията му била да превземе Средното царство. Китайците изпреварили удара: изпратили му сто хиляди къса коприна. Обещали му за всяка Нова година да получава по толкова.

Другата китайска държава Дом Ци, направила същото. Тобо хан обичал да казва: "Да ми останат покорни двете момченца на юг (Дом Чжеу и Дом Ци) и от бедност не бива да се плашим".

Дом Ци се стараели повече и от техните духовници Тобо приел Будизма. Ето защо, когато Дома Чжао победил Ци, Тобо тръгнал да отмъщава. През пролетта на 578 г. войските се спуснали на юг. Министър Лю Хун излязъл насреща, но бил победен и се самоубил. Ву-ти, императорът на Чжоу оглавил шест корпуса, но по пътя умрял. Необезпокояван от никого, ханът унищожавал и разграбвал китайските селища, както това правели дедите му.

През 576 г. ханът се разболял тежко. На смъртния одър повикал сина си Яноло: "Известно е, че най-близкото роднинство е между бащата и сина, – казал умиращия държавник. – Но моя брат пренебрегна роднинството и ми отстъпи престола. След смъртта ми ти трябва да отстъпиш престола на вуйчо си Далобян."

Боилите предпочели престолонаследника, понеже Далобян откъм майка си произхождал от нисш род. Яноло оглавил държавата, но не бил честит. Вуйчо му, му създавал постоянно грижи. Ето защо той отстъпил престола на брат си Ниету, който приел името Илигюйлу Ше Мохе Шиболо хан.

Шиболо хан останал по традиция край планината Дугин, а абдикиралия хан се заселил край р. Дуло с длъжност трети хан.

Шиболо бил обичан държавник. Той продължил делото на предшествениците си – Чжоу да бъде победен. Шиболо превзел крепостта Лин-Юй-Чен. Това огорчило Янчжи Цянгин, но ханът нямал време да слуша жалбите ѝ. Начело на 400 000 конници той разграбил и изпепелил провинциите Ву-Вей, Тхян-шуй, Ан-дин, Гин-чен, Шън-гюн, Хун-хуа, Ян-ан. От времето на Мо-Тун Дуло не е имал такава войска и такива победи.

Отново древният род създал най-великата азиатска държава, и отново небето я проклело: през 583 г. настанал глад и епидемии. Жените мелели кости, за да получат брашно. Китайското лоби коварно подкопавало държавата. Небесният Син използвал ситуацията и организирал поход. Войските му победили военноначалниците Або и Танхан. Разгне-

вен. Шиболо заповядал да нападнат аймака на Або. Войниците разорили селището и убили майка му. Като видял стореното, Або отишъл при западния кавхан Дянгю, който пък бил чичо на хана. Двамата се споразумели и потеглил на изток. Събрал 100 000 войници. На негова страна преминал и десния кавхан.

За да пресече опасността Шиболо нападнал аймака на Танхан и го разорил. Ефектът бил обратен: Танхан избягал при бунтовниците – още един враг. Дилъч, братовчед на държавния глава на свой ред подал ръка на непокорниците.

Шиболо имал достатъчно войници, пък и глада не позволявал на противниците му да се спускат в поход. Або взел решение: потегля на запад и основава Западен Дуло, наречен от съвременните учени Западен Тюркски каганат.

Шиболо, като всеки политик, изпаднал в затруднение, хвърлил сили в дипломацията. Първата делегация изпратил на юг. Вероятно тогава се е родила мъдростта: "Откъдето ти е жената – оттам ти е и родата". В китайските архиви е запазено писмото на хана: "В лето Чен (548) в десетия ден на десетия месец, роденият от небето Дуло, най-мъдрият и светлейши син на небето Или Гюйлу-Ше Мохе Шиболо хан, изпраща грамота на императора на Великия Дом Суй. На мен ми е известно съобщението от пристигналия тук пратеник Сюй-Пхин-хо. Императорът е баща на жена ми, следователно негов син. Тия две страни, макар и да са различни, по вътрешни чувства и справедливост съставляват едно цяло. Сега ако двойно свържем роднинската давност, то следващите синове и внуци и до десет хилядно коляно няма да се пресече. Да бъде Върховното Небе свидетел, че никога няма да тръгна срещу вас. Всички овце и коне от моето царство, са и добитък на Императора, така както неговите копринени тъкани са и мои. Тук няма място за различие" (Бичурин. стр. 237).

Не се забавил и отговора: "Синът на Небето на Великия Дом Суй изпраща грамота на Великия Дуло или Гюйлу Ше Мохе Шиболо хан. От получената грамота виждам, твоето напълно добро разположение към мен. Да съм баща на съпругата на Шиболо отсега означава, че считам Шиболо за свой син. Ето защо, свръх обикновените посолства изпращам висшият сановник Юй Кин-цзе да се срещне с дъщеря ми и още да се срещне с Шиболо".

При пристигането на тъстовия посланик, ханът построил армията си. Той се извинил на пратеника, че не може да го посрещне на крака, понеже го мъчи болест, но щом е признат за син на Небесния господар, то и не трябва да го прави. Щом получил печата, усмихнал се, станал на крака и го сложил на главата си. Избързал. Кин-цзе му доложил за втората воля на господаря си – Шиболо да се признае за васал. За да спечели време, ханът попитал съветниците си що значи "васал". Отвърнали му – роб. Поредният цар от рода Дуло не се поколебал да направи това, което би му донесло изгода. Зад него стоял народа му, измъчван от глад и само оризът и храните от юг биха го спасили. После, нито един договор не е вечен, нито едно правосъдие тук на земята не е справедливо. Истинският съд е на небето, защото произтича от небето. Законите са концентрирани в съвременните 10 божии заповеди. Спазваме ли ги? За тях ни съдят в отвъдното. Но отнасят ли се те спрямо държавниците и кога?

"Имам щастието да стана роб на Сина Небесен от Дома Суй благодарение на теб министре!" И ханът подарил на Кин-цзе 1000 коня и своя братовчедка за съпруга.

Опасността от юг преминала. Но Або бил силен. Шиболо поискал от тъста си помощ да го разбие. Получил я. Победил. Або бил пленен. Китайската армия подарила цялата плячка на хана. С един поклон и няколко лицемерни думи Шиболо пожънал богата родитба. Умрял през 587 г.

Чули или Дуло хеу наследил брат си. Той бил храбър воин, но и блестящ дипломат. Решил да се допита до Небесния Син за съдбата на Або. На съвета министър Гао Фън казал: "Когато роднините се изтребват помежду си като отровни насекоми, то трябва да ги щадим, за да им покажем великодушие." Небесният Син отвърнал: "Добре!" Тогава Гао Фън взел бокал с вино, приближил се до императора и заявил: "От

времето на Сюан-Юан хуните са ни причинили много безпокойство. Сега до Северно море имаме васали!"

Дуло хан воювал на запад, но бил смъртно ранен от стрела и починал. През 588 г. сина на Шиболо Юнийлю под името Гйегашидон Дуло хан заел овакантения престол. Той отправил послание до Дома, откъдето получил 2000 къса коприна. През същата година старейшините изпратили на Императора 10 000 коня, 20 000 овце, 500 камили и волове, и молба Средното царство да отвори тържища. Всичко това за Дома Суа. Но съпругата на хана била от дома Чен, а той бил опустошен от Дуло хан, вероятно по уговорка с Дома Суй. Янчжи получила като подарък скъпоценен щит от вратите на опожарения Дом. Тогава тя написала върху щита следната песен:

Възвишението и упадъка следват от утрото до вечерта
Земният закон е като плаваща лодка
Блясъкът и славата е трудно да опазиш
Язовирите и терасите сами се запълват
Сега почести и богатства ни принадлежат
Но накрая се разсява прелестта им
Чашата с вино не весели вечно
не е безкраен звънът на струната
Бях царска дъщеря
Скитайки бездомна влязох в чергарска орда
За една утрин видях съзидание и разруха
Всичко що имах изчезна
Така върви всичко от памти века
Но аз съм пример на превратност
Песента на царица Чжао-гюн
трогва сърцето пратено надалеч.

Ханът не бил във възторг от поетичните занимания на съпругата си, но още по-недоволен останал щом узнал за любовните ѝ увлечения. Тя се залюбила със западния кавхан, а това можело да вещае преврат. Когато кавханът отсъствал, неин любовник бил младеж от свитата ѝ. Последното дало повод ханът да свали от нея царските почести. Той би могъл

да я осъди за прелюбодеяние – на смърт, но тя не била жена от народа.

Младежът от свитата се уплашил за главата си и изпратил четирима музиканти да веселят господаря по време на празник.

Синът на Шиболо, преименован Тули-хан живеел на север. Той изпратил куриер до хана с молба да му бъде разрешен брак с достойна съпруга. Дуло хан се съгласил, но при условие, че Тули убие царицата. Синът на Шиболо приел предложението и всичко свършило с нова любовна авантюра. В ония времена съпругът невинаги научавал последен за похожденията на любимата си. За наказание я убил. Това разпалило интригите. Видимо царица Чжао-гюн не отстъпвала по любвеобилност на Екатерина Велика, следователно, много били заплашените да я последват. Любовниците са обединили и убили държавния глава. Вероятно те били водени от Бяго хан Дату, защото той узурпирал престола.

Интригите не спрели. Княз Ши Ван Суй тръгнал срещу Дату. Армиите се срещнали край планината Дигун. Ши обаче избягнал стълкновението. Тогава Дату наредил на сина си Хеулиф да нападне Тули хан. Хеулиф не се решил, а Тули тръгнал на север, за да накаже племената, които се отказали от неговото поданство. И докато вървял натам, то друг хунски владетел Сигин преплувал Жълтата река и нападнал аймака му. С пленници и плячка се завърнал. Тули не му останал длъжен. Изпратил пълководците си Чжан Дин-хе и Лю Шен след Сигин. Те удържали победа и си върнали изгубеното. Сигин отново атакувал и отново победил. За втори път Тупи хан контраатакувал и взел своето. Обявил се за господар и на тези територии. Владенията му се разширили и той вече не търсел ничия благословия. През 606 г. изпратил посолство до Китай, което му довело приказно красивата И-чън. На следващата година Тули хан навестил Императора в походния му дворец. Получил в подарък 3000 коня и 13 000 къса коприна. Китайците умеели да се отблагодаряват на васалите си. При повторната среща с Императора, вече на хунска земя,

Тули хан пил за здравето на Небесния Син и му се поклонил коленичил.

Царете не живеят дълго. През 608 г. Тули заболял и умрял. Синът му Дуги бил коронован под името Шиби хан Дуги.

Дуги решил да разкъса васалните окови и през 615 г. обкръжил летният дворец на Небесния син във Фин-ян-тун. Навреме пристигнали подкрепления и той се завърнал, без победа, но престанал да плаща данък на южния съсед. Избрал верния момент: Китай бил разтърсван от бунтове. Мирното население потърсило помощ от север. Без да пролее капка кръв, Дуги се превърнал в най-могъщият азиатски господар. Разполагал с армия от 1 000 000 войници. Приел в двореца си императрица Сяо-хъу, но вече ролите били разменени – той господар, а тя васал.

Гао-тзу, основател на династията Тхан въстанал през 618 г. Той поискал признаване и военна помощ от Дуги. За помощ се обърнал и новия Син на Небето Ву-де и получил 2000 коня и 500 войници. Същата година си разменили и посланици. В чест на Гудулу Дълъ, пратеник на хуните бил даден пир в тронната зала, където посланика седял до императора.

През 619 г. поредният Дуло умира, за да го замести поредния Дуло – по-малкият му брат Салифо-ше с прозвището Чуло-хан. Управлявал година. Умрял от жълтеница. Заменен от брат си Хейли-хан Дуби. През 620 г. той сключил договор с княз Сйе Гюй. Китайският император изпратил човек да подкупи хана срещу Дом Суй. Но областният управител Чжан-Чан-сун на обл. Ву-юан от Дома Суй поискал поданство, от Дуло. Гюй и Чан Сун обединили войските си с Цин-ван. Накрая Ген-чен, брат на Цин-ван отстъпил земите си край Юйлин. Необезпокояван, Юеше ше, син на Чуло хан влязъл в Ордос с 10 000 юрти.

Хйели хан се оженил за царица И-чън, дъщеря на княз Ян Хай. Брат ѝ се надявал на Дуло и непрекъснато повтарял, че трябва да запазят близки отношения с Дом Суй. За да му угоди, Хйели провел кампании срещу останалите китайски княжества.

Хан Дуби бил надменен. Той презирал Средната държава и затова писмата му били дръзки и лишени от дипломатичес-ки такт. През 621 г. преминал границата и ограбил Ян Чжеу.

През 622 г. ханът предложил мир. Срещу голяма сума той откупил свободата на заложниците в китайския двор, сред които бил и Дълъ Жохан. Сановникът Ден-ън предложил на Небесния син да превземат отново град Ма-и, защото хуните страдали от неурожайност и в империята им властвал глад. Военноначалникът Ду-гу Шън тръгнал на поход. Той стигнал до Син-чен и заявил, че се страхува. Хуните бързо оградили града и разбили китайската армия. Ханът тръгнал навътре в китайската територия, но Ли Гяо-цян го пресрещнал и отблъснал. В същото време с 10 000 конници Хо Хъй-да ограбил селищата край хребета Тхай-хан.

Кхан-ю бе недоволен от резултата. Той решил да компенсира неурожайността с богата плячка. Събрал 150 000 конници и настъпил в Яй-мин. От град Бин-чжеу взел откуп и продължил към Фин-чжеу и Лу-чжеу. Пленил 5000 души и разделил армията на две: първата част ескортирала плячката, втората продължила грабежите.

Китайската армия оградила нападателите. Край р. Фин-шуй бил постигнат първият успех – 500 загинали, пленени били 2000 коня. Управителят на окръг Фин-чжеу Сяо И довел в Двора още 5000 пленници. Отговорът не закъснял – Дуло превзели крепостта Да-Чжен-гун и я разграбили. Китайската армия отново успяла, пленявайки няколко хиляди коня. Когато Хйели узнал, че пълководеца Цин-ван приближава се оттеглил в територията си.

През 623 г. Дуло нападнали провинциите Дин-чжеу, Кхуан.чжеу, Юан-чжеу и Шо-чжеу. Следващата година историята се повторила. Хйели и Тули влезли дълбоко в китайска територия. Срещу тях с войска излезли князете Цин-ван и Юан-ги. В Гуан-джон завалели проливни дъждове и наводненията отрязали възможността за доставка на храни. Затова китайците се укрепили в Бин-чжеу. 10 000 войници заградили част от армията край Ву-лин-бан. Когато започнало сраже-

нието, император Цин-ван, извършил смела постъпка: Хейли стоял на брега на реката, а от другия бряг Цин-ван му извикал: "Дворът не беше неблагодарен пред Дуло. Защо нахлухте? Аз съм Цин-ван, дойдох да преговаряме. Ако смяташ да се бием – имам стотина конници. Напразно ще проливаме кръв!" Хейли се усмихнал и дипломатично замълчал. Тогава императорът приближил Тули и рекъл: "Ти някога се закле да си помагаме в крайна нужда. Сега няма и следа от благовонията, която пушехме. (Според китайската традиция се пушела лула на мира.) Искаш с един замах да развалиш клетвата!"

Хейли започнал да се съмнява в предаността на Тули, но го изпратил да води преговори за мир. С него бил дипломата Цзяби-Дълъ симо.

Ритуалът в китайският двор бил повече от разкошен. Симо бил настанен на трона от гостоприемните домакини. Естествено всичко било предварително обмислено. Цената на унижението – мира за китайското царство.

Щом договорът бил сключен, завалели проливни дъждове. Войниците от север вече не можели да използват лъковете и с досада потеглили към домовете си.

Небесният син свикал висш съвет, за да реши, как северната граница да стане сигурна. Юй Юн, главен наблюдател по обществените дела предложил да се създаде флот по Жълтата река. Сановникът Ван Ян-бо пък настоял да бъде възстановен Дългият окоп, изкопан от династия Вей (Цао-Вей 220-265 г. до Христа) Императорът заповядал на Сан Сян-хо да построи край границата път, а от Гян-нан да бъдат извикани съдостроители, които да създадат флот.

През 625 г. Хейли отново влязъл в китайските владения. Той опустошил Лин-чжеу, Шо-чжеу, Дай-чжеу. Пълководецът Хо Му го пресрещнал, но бил победен. Небесният Син, който мечтаел за стопански реформи, а войната обърквали тези планове, с горчивина заявил: "Преди, когато в империята нямаше утвърден ред, за да е спокойна границата ни, аз бях щедър към северните неприятели. Сега, щом те нарушават договорът – ще ги унищожа."

Хейли обложил с данък Бин-чжеу, обсадил Чин-чжеу. Към Лу-чжеу тръгнал пълководецът Ли-цзин, но бил разбит. Тази победа отворила пътя на Дуло към други градове. Вин-Ян-бо бил следващият висш сановник, попаднал в плен. Чжан-гъ, главнокомандващ войските в Юн-чже паднал убит в сражение. Чак при град Гуан-ву китайците удържали първата победа. Тогава кавхана Юйгу-ше ограбил Суй-чжеу. Той предложил мир, но като не дочакал парламентьор, изпепелил Лан-чжеу. Шън-чжеу, Пхин-чжеу.

През 629 г. Дуло превзели Юан-чжеу, Лин-чжеу, а Лян-чжеу се откупил. Китайският пълководец Ли Цзин отблъснал Дуло край Лин-чжеу, но войниците от север се прегрупирали и нападнали Си-Хой-чжеу, наложили откуп на жителите от Ву-чен и ограбили Лун-чжеу и Вей-чжеу. Пълководецът Чай Чжао постигнал малък успех край Цин-чжеу. Хейли концентрирал армията си. 100 000 конници тръгнали към Ви-Гун. Там бил императорът. Хейли изпратил посланик Чжижи Сили да преговаря за мир. Чжижи предупредил Небесният Син, че към града му се насочват още двама Дуло и числеността на армията ще бъде около милион конници.

Новият държавен глава Тхао-Цзун отвърнал: "Лично аз сключих договорът с Хана, а той го нарушава. Отгоре на всичко, в началото на справедливата война (в която Ли Юан победил и основал династията Тхан) баща и сина (Хейли е брат на Чулохан и Шиби-хан, синове на Кижин-хан) се съгласиха с предложението ми и бяха наградени с безчетно много скъпи дарове и копринени дрехи. Защо така нагло дойдохте до столицата ни и още се хвалите с могъщество? Единственото, което ми остава е да убия най-напред теб". Сили започнал да моли за пощада. Съветниците настояли посланика да бъде върнат с учтивост. Небесният син не се съгласил. Наредил да вържат Сили. Сетне яхнал кон и с малък отряд наближил р. Вей. Той се нахвърлил с упреци заради нарушения договор. Сетне преминал реката, хванал за поводите хейлевия

кон и извикал: "Аз точно преценях какво да направя. Дуло пометоха земята ни с набезите си. Вие си мислите, че ще се затворя в града, че от нищо не ме е страх. Зад мен е огромна армия. Надеждите на войниците ти за връщане назад ще угаснат. Вие много надалеч сте отишли. Затова в случай на сражение аз ще одържа връх, а в случай на мир ще съм твърд. С този поход ние ще решим съдбата над неприятеля."

Психологическата атака била успешна. Хйели склонил да бъде подписан мирен договор. Направил го защото се уплашил, или действително забелязал, че противникът е многоброен, пък и действа на своя територия?

След като заклали бял кон на моста Бян-цяо на р. Вей и Дуло си тръгнал, в Двора бил даден пир. Сяо Юй рекъл на Тхао-цзун: "Когато Хйели дойде, военноначалниците искаха сражение. Но на теб господаря не ти бе угодно и неприятеля си тръгна. Това бе превъзходен план!" "Дуло са силни но недисциплинирани, – отвърнал императорът. – И господарите и войниците гледат сал на изгодата. Когато Хана стоеше на западния бряг при мен дойдоха старейшините. Аз ги напоих и завързах. Това беше лесна работа. Заповядах също на пълководците Чан-Сун, Ву-цзи и Ли-Цзин тайно да преведат войската. Когато голямата армия тръгне по петите на неприятеля, то засадата би им преградила пътя. Тогава да ги победим би било толкова лесно, както да си обърнеш дланта нагоре. Аз скоро встъпих на престола и на държавата и трябва спокойствие и тишина. Ако приемехме военният вариант щяхме да загубим много войска. Неприятелят щеше да бъде разбит, но не и победен.

Сега оставяме оръжието, ще приласкаем неприятеля със скъпи подаръци и коприна, и от това ще се възгордеят. Високомерието ще ги доведе до гибел, а както се знае, гонейки чуждото ще загубиш своето."

Сяо Юи се поклонил два пъти и казал: "Аз глупакът такова не бих измислил!"

Императорът заповядал на пълководците Дъу Лу-кхуан и Чжао Чо да проводят Кхан-ю до границата. Хйели подарил

3000 коня и 10 000 овце, но императорът не ги взел, а помолил в замяна да бъдат освободени пленниците.

През 627 г. племената Сйеянто, Хойху Байегу поискали китайско поданство. Тули бил изпратен да накаже бунтовниците, но отрядът му бил разбит. Хйели се разсърдил и наредил да го арестуват. Това обтегнало отношенията им.

Същата година паднал дълбок сняг. От студ гинело всичко живо. Дуло се опасявали, че южните съседи могат да се възползват от положението и под предлог че ловуват нахлули в Шо-джеу. Висшите сановници настоявали да се обяви война, но Небесният Син имал друг план. През 628 г. Тули открито застанал срещу господаря си и поискал помощ от китайския двор. Императорът заявил: "С Хйели се заклехме, а с Тули сън в братски съюз: как да не помогна на последния". Императорът заповядал на пълководецът Чжеу Фан да подготви войската. Хйели правел същото.

През 629 г. китайците си отвоювали Ма-и. Граничните патрули започнали военни действия на север. 100 000 конници, разделени между шестима пълководци под висшето ръководство на Ли Цзин потеглил срещу Дуло.

Пълководец Дао Цзун победил Дуло край Лин-чжеу и пленил 10 000 души. Тули, Юъше Ше и Инай Дълъ избягали в Китай. След около денонощие Императорът събрал съвета за да съобщи новината.

Чжен-гуан – наследил баща си на държавния пост заявил: "Когато се утвърди престола, височайшият мой родител, в името на спасението на поданиците си се унижи пред Дуло и се назова техен васал. Със свито сърце мислех как да смия позора ни в Поднебесието. Сега Небето води пълководците ми – където да се устремят побеждават. Надявам се делото да завърши с пълен успех."

През 630 г. Ли Цзин тихо приближил до планината Ву-янлин' и през нощта нападнали Хйели. Хйели отстъпил и се насочил към Тян Шън. Императорът изпратил Тхан Гян с подаръци, да водят преговори за мир. Коварен ход Ли Цзин използвал затишието и внезапно се нахвърлил върху армията

на Дуло. Китайците пленили войската. Ханът яхнал кон и тръгнал да събира помощ, отправил се към Шаболо Ше, но последният поискал китайско поданство. Хйели бил пленен. Когато го отвели в столицата, Небесният Син го приел в градината на двореца. Той му казал: "Виновен си за пет неща: 1) Твоят баща загуби царството си и с помощта на Дом Суй си го върна, а ти не хвърли и една стрела за да помогнеш на този Дом. 2) Бидейки мой съсед ти нарушаваше думата си за вярност и безпокоеше границите. 3) Надявайки се на силите си ти не прекратяваше войните и по този начин предизвика ропот в селищата си. 4) Грабеше китайските поданици, унищожаваше оризовите поля. 5) Съгласи се на мир и роднинство, за да печелиш време и накрая се скри. И така, аз имам достатъчно причини да те предам на смъртта, но аз не съм забравил клетвата край р. Вей и затова не преследвам вините ти!"

Хйели и домашните му били заселени в Тхай-ну. По-малкият брат на Кхан-ю Юйгу-ше поискал китайско поданство. Племето Сигйе Сигин го последвало, както още седем града. Накрая, край китайската граница свирепствала епидемия. Досами стената били натрупани купчини от човешки кости. Императорът заповядал да се принесе в жертва вино и сушено месо и костите да се погребат. Дворът откупил 80 000 китайци, които напуснали земите си по време на вълненията, когато управлявала династията Суй.

Хйели не живеел в стаите на двореца, а предпочел шатра в двор. Дълго време той бил умислен и печален, пиел и пеел с домашните си тъжни песни със сълзи на очи. Състарил се. Императорът му предложил да стане областен управител на Ху-чжеу и да се утешава с лов – отказал. Детронираният хан бил зачислен в гвардията и получил военен чин и отлични земи за обработка. През 634 г. Хйели умрял. Посмъртно получил княжеско достойнство. Погребали го съгласно хунския обичай – кремация. Гробната му могила била издигната на източната страна на р. Ба.

Епилог

Хйели е последният държавник от рода Дуло. Управлявал 12 века преди Христа и още пет след това, великият клан слиза от азиатската сцена. За седемнадесет века Дуло създал три империи. Най-великата е първата, залязла със смъртта на Цит-Ки. 26 народа били в състава ѝ, която по територия не отстъпвала на империята на Александър Велики.

И все пак, правилото, че всичко създадено под небето е тленно се потвърждава. Дуло слиза от властта, победен не от меча на китайците, а от коварството им. Практически всеки нов Кхан-ю е програмирал краха си с договора за мир и роднинство. Китайското лоби е било дългата ръка на Небесния Син в хунорския дом.

И така, Дуло вече не управлявал в Азия. Родът обаче преминава в опозиция, думата му все още била тежка. За борбите между новите азиатски господари – клана Ашина и Дуло писах в предишната си книга "Пътят на българите". Когато Сибир хан, вуйчо на Кубрат взема властта, то той дава суверенитет на българите, които живеели в западните покрайнини на Тюркския каганат. След този акт била създадена Велика Кубратова България.

Преди това първата европейска империя на Дуло създал Кхан-ю Атила. За него е следващата книга.

Божурище 1995-1996 г.

Следва

За написването на настоящата книга е използвана следната литература:

Д. Д. Съсълов – Пътят на България. София, Придворна печатница 1935 г.

Н. Х. Станишев – Кратка историята на българите от най-стари времена до днес. София 1994 г.

Н. Я. Бичурин – Собрание сведении о народах обитавших в средней Азии в древние времена. Москва Ан СССР 1950 г.

А. Н. Бернштам – Очерк истории гуннов. Ленинград, 1951 г.

J. I. De Groot – Die Hunnen der vorchristlichen Zeit – I Teil. Cninesiche Urkunder zur Geschichte Asiensil Teil.

Съдържание

Веселин Илиев
Родът Дуло

Художник на корицата **Александър Лудколев**

Обем 8 п.к.
Формат 16/60/84

Дадена за набор II.1996 г.
Излязла от печат II.1996 г.

Печат "ЛИК Издания" ООД

Цена 60 лв.

Китай. Съ дебела черна черта сж означени границитѣ на империята при Шихъ Хунгъ Ти. Съ прекжснатата линия сж показани севернитѣ китайски области въ приблизителнитѣ имъ граници отъ последно време.

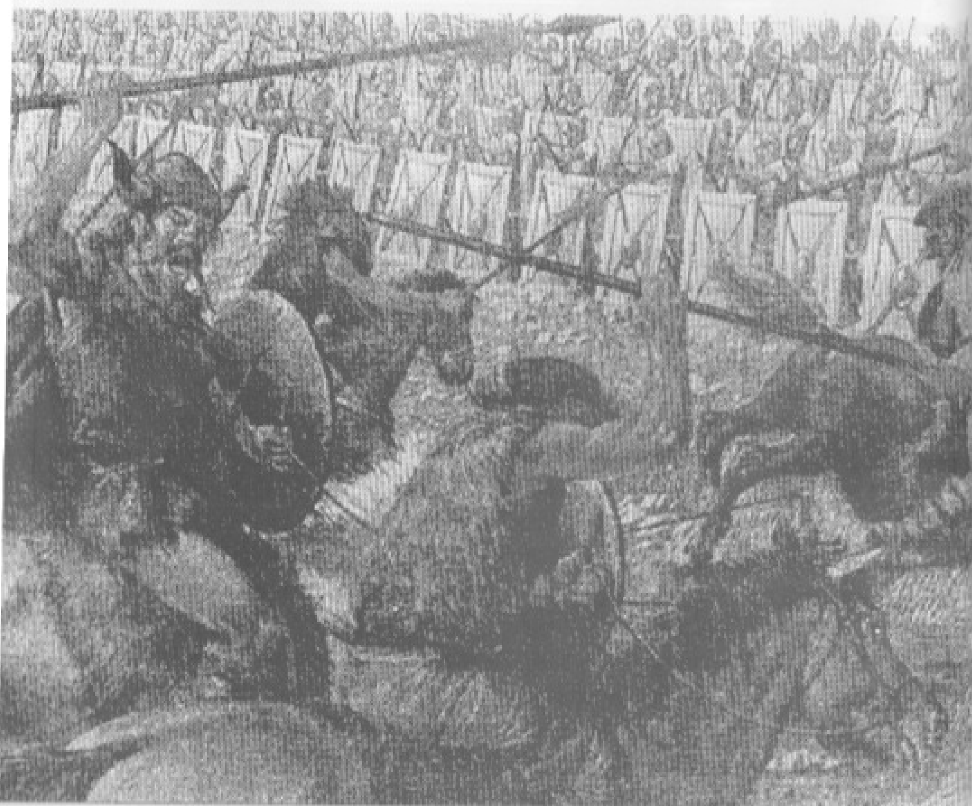
Хунорската империя при Мо-Тунъ и Ки-Окъ — границитѣ ѝ сж показани съ дебела черна черта.

Веселин Илиев

РОДЪТ ДУЛО

КНИГА ВТОРА - АТИЛА

Битката на Каталунското поле

Веселин Илиев

РОДЪТ ДУЛО

Част II

АТИЛА

Издателство „Компарсита“
София, 1996

ПРОЛОГ

В Именника на българските владетели четем:

АВИТОХОЛЪ – Живя 300 години. Родът му бе Дуло. А началната му година беше ДИЛОМТВЕРИЕМЪ.

ИРНИКЪ – Живя 150 години. Родът му бе Дуло. А годината му – ДИЛОМТВЕРИЕМЪ.

ГОСТУНЪ – Този бе наместник. Две години. Родът му бе Ерми. А годината ДОХСЪТВИРЕМЪ.

КОУРТЪ (Кубрат) – Държа 60 години. Родът му бе Дуло. А годината му ШЕГОРВЕЧЕМЪ.

БЕЗМЕРЪ Три години. Родът му бе Дуло. А годината на този ШЕГОРЪВЕЧЕМЪ.

Тези пет князе държаха княжеството от онази страна на Дунава с остригани глави 515 години. А след това дойде на тази страна на Дунава Исперих княз. Същото е и досега (или който е и досега). /Петър Добрев, *Преоткриването на българския календар*, стр. 10/

Както отбелязва Петър Добрев, първите двама са записани в Именника както библейските патриарси. Болшинството учени са склонни да вярват, че 300 години на Авитохол и 150 години на Ирник представляват код, с чийто ключ не разполагаме.

За нас най-важни са имената на първите двама владетели: в Авитохол съзираме името на Атила, така както Аспарух бил наричан Еспор, а Кубрат – Кубер, Хубер след гръцка езикова интервенция.

Ако името на Авитохол не е достатъчно, за да докажем, че става дума за великия българин, то на помощ ни идва Ирник най-малкия син на хунският вожд, за когото са писали

хронистите Приск и Йордан. В подкрепа на това твърдение се изказват Димитър Съсълов, Николай Станишев и пр.

И така Атила, Бича божий е българин от рода Дуло. Най-великият последовател на Мо-Тун, създал империя, равна на държавата на Александър Велики, а двете велики столици Рим и Константинопол му плащали данък. За своето време, това било световно господство.

Когато подготвях материалите към настоящото произведение, в южната книжарница на Софийския университет забраниха разпространението на първата книга от цикъла "Дуло". Няма да съобщавам мотивите. Реших да напиша документално произведение, в което само да насочвам действието, а думата да имат древните хронисти. За това настоя най-много редакторът Гео Донев, най-верният последовател на Димитър Съсълов.

Летописците невинаги са описвали дедите ни и техните съюзници по достойнство, показвали са ги грозни и зли като Сатаната, понеже, подобно на днешните журналисти са благодарели на някого за хляба си. Вероятно са смятали, че притежават монопол върху историческата истина. Но е имало историци като Приск и Йордан, които са писали правдиво, безпристрастно и дори са се възхищавали на Атила. Историята по достойнство съди и едните, и другите.

В залеза на империята Хун-ну, българите се заселили от Волга до езерото Ван в Южна Армения. Практически Кавказ станал българска планина. Родът Дуло запазил хегемонията си. Имената на държавниците не са дошли до нас. Великата река, Волга, тогава се наричала Атила (вследствие на редукция "Етил" и "Итил"), а сетне – Болга (след редукция "Волга").

До преди новата ера "хунори" или поданици на Дома Ху, между Европа и Азия, дедите ни били наричани вече "хуни". Сам Лев Гумильов, син на поетесата Анна Ахматова, пише: "Племената на българите и сабирите (сабири са сребърните българи) носят приставката "хун-ну". /Гумильов, Н. *Ритмы Евразии*, стр. 485/

Ето как хронистите (не безпристрастно) описвали дедите ни:

Амиан Марцелиан: "Племето хуни, слабо познато на постарите автори, което живеело отвъд блатата на Меотида (Азовско море), в съседство с Ледовития океан, по своята жестокост надминава всяка представа.

Понеже още при самото раждане набраздяват на момчетата дълбоко с нож страните им, за да спрат чрез сбръчкване на наранената кожа естествения растеж на космите, хуните остаряват без брада, без всякаква привлекателност и заприличват на евнуси. Но всички те са с набити и здрави тела, с дебели вратове и така чудовищно грозни и изгърбени, че бихме ги сметнали за двукраки животни, или за грубо издялани образи от дървета, с каквито ограждат мостовете.

Въпреки човешкия си образ, ако и неприятен, те водят такъв суров живот, че не се нуждаят нито от огън, нито от вкусни ястия, но се хранят с корени от диви растения и с полусурово месо от всякакви животни, което слагат за късо време между бедрата си и гърба на коня и го затоплят.

. Те никога не се подслоняват в сгради... бродят волни по планини и гори, и са свикнали още от люлка да понасят студ, глад и жажда... обличат се в дрехи, изработени от лен, или съшити от кожите на самур... главите си покриват със заоблени кожени калпаци, косматите си крака увиват с кози кожи, а обувките им, направени без калъпи, им пречат да вървят свободно, поради което хуните не са годни за пехотни сражения. Те са се почти сраснали с конете си, които наистина са грозни, но здрави – и върху тях, понякога седнали по женски те извършват обикновените си работи. Денонощно възседнал коня си, всеки един от това племе купува и продава, яде и пие и полегнал върху късата шия на животното дори сънува разни сънища.

Също така, като се наложи да разискват върху сериозни обществени работи, всички се съвещават заедно, възседнали конете си. /Амиан Марцелиан. *Латински извори за българската история*, т. I, стр. 480/

И ако за пред обществеността хронистът неправдоподобно е описал дедите ни сякаш квазимодовци, яхнали грозни коне, то за военната им стратегия и умение Марцелиан е бил по войнишки точен:

"Не царска строгост ги води в сражение, но възбудени и поведени от своите водачи, те помитат всичко, което им се изпречи.

В сражение се впускат в клинообразен строй, като надават разнообразни и страшни викове. И понеже са лекоподвижни и бързи, те преднамерено се пръскат, нападат внезапно и ако и неподредени в боен строй, извършват масова сеч. Така поради голямата си бързина човек не може да ги забележи кога нападат и кога ограбват неприятелския стан.

Без колебание бихме ги нарекли най-страшните бойци, понеже отдалеч те хвърлят метателни оръжия, като използват за върхове на копията си заострени кости, които свързват извънредно изкусно... а отблизо се бият с меч, без да щадят живота си. И докато се пазят от ударите на меча, те запращат ласото си и така завързват неприятеля, че му омотават ръцете и краката и му отнемат възможността да язди или да върви." /Пак там/

Хронистът Стратегикон допълва: "Когато се започне сражение, онези които се намират в първите редици преднамерено се впускат в привидно бягство, като преминават без опасност по познатите им сигурни места. Неприятелите пък като ги преследват стремително и неудържимо, падат в рова. Изскачат внезапно и тези, които са поставени в засада, а след това се обръщат и ония, които се преструват, че бягат и погубват по-голяма част от неприятелите. Други правят същото нещо в блатиста местност, като приготвят две или три здрави пътеки, познати на строената наблизо войска. Те се нареждат пред блатото и като устройват пред сражението привидно бягство по гореказания начин, насочват неприятелите да нахълтат в блатистата местност." /Стратегикон. *Гръцки извори за българската история*. т. II. стр. 275./

След като векове кротували край кротките води на Атила и хребетите на Кавказ, там, където древните елини вярвали, че е краят на света, рода Дуло решава да възстанови империята Хун-ну, но в пределите на Стария континент. Първи били покорени аланите – днешните осетинци. Те имали огромна държава. Марцелиан пише: "Побеждавайки съседните племена, те (аланите) ги обединили под едно име." /*Лат. извори*... т. I. стр. 483/

Войната пламнала през 360 година. Продължила 10 години. Аланите били по-многочислени, но Кхан-ю Баламир имал по-добра военна организация. Мобилните български отряди контролирали степите между Черно и Каспийско море.

Съседи на аланите били готите. Цар Германарих управлявал териториите от Балтийско до Азовско море и от Тиса до Дон. В държавата му живеели гепиди, язиги, вандали, тайфали, карпи, скири, русомони, славяни, мордовци, мерене, тюдо, вас и пр. Германарих бил на 110 г. и вече трудно се справял с държавните работи. Вестготите и гепидите искали суверенитет. Съпругата на монарха Сунилда била обвинена в изневяра. Завързали я за два диви коня, които я разкъсали. Братята ѝ Сари и Амий се нахвърлили с бойни секири върху престарелия цар. Ранили го и раната не заздравяла, поради което през 375 г. Германих се самоубил. Остготите се съюзили с българите, а вестготите се отделили под ръководството на рода Балти.

Баламир комплектовал новата си войска. В нея българите били ядрото, но числеността им била недостатъчна. Бройката войници се попълвала за сметка на съюзниците и покорените. Дедите ни оставали в лявото и централното крило, където се съхранявала и плячката. Столицата била някъде из Черноморските степи и тук до 412 г. били приемани посланиците от Константинопол.

Войската потеглила по посока на залеза. Годината била 376. На пътя ѝ се изпречили вестготите. Чакали отвъд Днепър. Залогът – нататък е Европа. Стъпят ли – нищо не може да ги спре. Рим и най-първо Константинопол давали мило и драго това да не стане.

Кхан-ю изпратил отряд, който да преплува Днестър и удари готите в гръб. Те побягнали към Истър. Император Валент ги приел и покръстил по арианския обред.

Други вестготи, водени от Атарих се укрепили в Северна Скития (Добруджа). Но разбирайки, че не ще се справи с българите, Атарих приел да бъде федерат на римляните.

Държавата на Баламир се разраснала: от Азия до Скития. Народите, които той управлявал, обединени под името хуни или скити, невинаги живеели в съгласие: остготската аристокрация настоявала за равни права с българите. В края на четвърти век Винитарий се опитал да постигне това с меч: нахвърлил се върху антите, но в първото сражение бил победен. В следващото обаче взел реванш: разпънал на кръст цар Божа, заедно със синовете му и 70 старейшини. Войната изтощила и двете страни. Баламир повикал на помощ верните остготи и нападнал Винитарий. Армиите кръстосали мечове край р. Ерак (Долни Днепър). Винитарий загинал. Разправата била жестока: за страх и назидание били избивани дори жени и деца. Едва ли Баламир бил щастлив от гледката, но той нямал голям избор: как да спои многото народи в една армия и защо не в една нация. Короната на всеки монарх е трънлива, щом всяко негово дело е голямо, както и грешките му.

В степите настъпил мир.

Краят на четвъртото столетие след Христа бил ознаменуван с велико преразпределение в Европа: през 395 г. Римският император Теодосий разделил империята между синовете си: Аркадий получил богатия и цивилизован Изток, със столица Константинопол, а Хонорий – разорения Запад. Същата година Теодосий умрял, но империята вече не се възстановила. Отслабена от безконечните войни, от това, че се изчерпала като съдържание (астрономическият термин е умора на материята), обезсилена от разделянето, ромейската земя станала лесна плячка. Остготите се заселили в Панония, на брега на Истър. Не след дълго столицата също била преместена там, в днешната Унгарска пуста. Практически, земите на север от Константинопол били под контрола на дедите ни и техните съюзници. "Европа, чак до гористата Далмация, е отдадена като плячка и подигравка на готските тълпи, – писал историкът Клавдиан. – Цялата земя, която се простира между непостоянните води на Понта – вълните на Адриатическо море, пустее, лишена от добитък, необитавана от никакви колонии... Гори Тесалийската земя, мълчи Пелион, понеже са прогъдени овчарите; огън опустошава нивите на Ематия (Македония). Областта Панония, крепостите на траките, които заслужават съжаление и полята на мизите не предизвик-

ват вече сълзи у никого." /Клавдий Клавдиан, *Латински извори...*, стр. 194/

Столицата на Източната римска империя Константинопол плащала годишен данък 350 литри злато. В договора, написан в стила на Кхан-ю Мо-Тун, отново съществувала клаузата – да не се приемат хунски бежанци.

След смъртта на Баламир, тронът наследява Руа, а негов кавхан бил Мунджук, бащата на Бледа и Атила. През 434 г. Руа се споминал и като по-възрастен Бледа оглавил хунската империя. Големите държавнически планове реализирал Атила.

Историята се повтаря и винаги ще се повтаря, защото нейните реализатори и изпълнители и дори потърпевши са все хората. Както някога, край Китайската стена Домът Хан бързал да подписва договори с хунорите, а сетне бързал да ги нарушава, така постъпвал и Константинопол. Поучени от историята, дедите ни и техните съюзници търпеливо изчаквали развоя на събитията, а сетне наказвали по достойнство. Заради приемането на хунски бежанци, делегации на двете страни се срещнали край град Маргос при устието на р. Морава. Хуните и ромеите преговаряли без да слизат от конете си. Хронистът Приск описал епизода: "Решено било ромеите в бъдеще да не приемат онези, които бягали при тях от скитска (българска) земя, но и да предадат избягалите вече, а също тъй и пленените ромеи, които се били завърнали в земята си без откуп, освен в случай, когато за всеки от тях се заплатят по осем жълтици на онези, които са ги били пленили по време на войната. Ромеите не трябвало да влизат в съюз с варварско племе, което би водело война против скитите. Тържищата трябвало да бъдат еднакво достъпни и безопасни и за двете страни. За спазването и поддържането на договора трябвало да плащат на царските скити (българите) по 700 литри злато всяка година, докато данта по-рано била 350 литри. При тия условия ромеите и хуните сключили договор и като се заклели по своя отечествен обичай, се върнали в земите си.

Забягналите при ромеите били предадени на варварите. Между тях били и младежите от царския род Мама и Атакум. А скитите като ги получили, ги разпънали на кръст в тракийската крепост Карсум и така ги наказали за бягството им." /Приск, *Гръцки извори...*, т. I, стр. 89/

През 442 г. ромеите за пореден път, нарушили споразуменията: епископът на Маргос осквернил гробовете на българските царе и задигнал скъпоценностите. Страшен бил гневът на синовете на Мунджук. Дедите ни нападнали граничен град, в който се провеждал панаир. Плячката била безкрайна. Константинопол поискал обяснение. Отговорът: Атила разорил градовете край Дунав и се спуснал на юг. Ето как паднал Ниш: "Тъй като градът бил многолюден и при това укрепен, варварите искали да го превземат и за тази цел опитали всички средства. Защитниците на града не се осмелявали да излязат и да се сражават и затова (хуните) построили мост на реката откъм юг, гдето тя тече край града, за да премине войската лесно. Те докарали при стените бойни уреди и то на едно място греди, които били поставени върху колела, за да бъдат по-лесно придвижвани. Върху тях стояли войниците и стреляли срещу онези, които е отбранявали върху зъберите на стените. В същото време други мъже, които се намирал от двете страни на гредите, тласкали с крака колелетата и придвижвали уредите там, гдето трябвало, та да могат да стрелят точно от направените в закритията пролуки. За да се сражават, без да се излагат на опасност, мъжете стояли на гредите и се закривали с преплетени клони, на които имало и сурови и обработени кожи. Това представлявало препятствие както за обикновените, така и за огнестрелните стрели, които били хвърляни срещу тях.

...Докарани били и така наречените "овни"... една греда е окачена с хлабави вериги на дървета, които се наклоняват едно към друго. Краят е заострен и целият уред е покрит по гореказания начин... Няколко души отзад я теглят силно с въжета в противоположната посока на стената, но която

трябва да се нанесе удара... варварите донесли и стълби, та ако някъде стената бъде съборена от овните, те да нахлуят." /Пак там/

Уплашен, епископът избягал при хуните. Той им обещал Маргос, ако го помилват. Получил думата на Кхан-ю, Божият пастор се върнал в града и през нощта отворил портите.

През 442 г. Бледа и Атила изпратили писмо до император Теодосий Младши. Те отново настоявали да бъдат върнати бегълците и нови да не се приемат, съгласно договорът. Освен това Източната римска империя неоснователно забавяла изплащането на годишния данък. Писмото завършвало с думите, че всяко протакане ще е пагубно за ромеите, понеже Кхан-ю едва сдържал военачалниците си да не потеглят към Константинопол.

Отговорът дошъл веднага: Константинопол не приемал условията – Война! Никой вече не можел да отстъпи: Теодосий заложил авторитета си. Бледа – също. В историята няма място за малодушие.

Атила повел гордите си воини към крепостта Рациария (край днешното село Арчар, Видинско). Сринал я със земята. Безпрепятствено се спуснал на юг. Стигнал Термопилите. 70 града по пътя му се превърнали в пепелища. След падането на Херсонес, дошъл ред и на Константинопол. Великолепните храмове със златни кубета, приказните му богатства са привличали не един владетел. За Атила не би било проблем да влезе в града, понеже армията му наброявала между 500 и 700 хиляди войници. Но веднъж ограбен, Константинопол вече нямало да плаща прескъпи данъци. За изхранването и поддържането на армията ще са нужни нови войни, много кръв. Атила, който предвождал войската, предпочел да получава своето на части, но редовно, отколкото да грабне всичко наведнъж и да се лиши от златната мина.

Атила и ромейският пратеник Анатолий преговаряли край Херсонес. Новият договор бил убийствен, но справедлив: "На хуните да бъдат предадени бегълците, а също така да им се

дадат 6000 литри злато, съгласно предишните спогодби. Уговорено било да им се плаща данък всяка година по 2100 литри злато. За всеки пленен ромей, който избяга и се завърне в своята земя без откуп, да се заплаща обезщетение от 20 жълтици. В случай, че онези, които го приемат, не заплатят, те трябва да предадат обратно беглеца. Ромеите (се задължават) да не приемат в страната си нито един беглец – варварин." /Приск. *Гръцки извори...*, т. I. стр. 95/

Василевсът си правел своите сметки. Както пише Приск: "Ромеите се престрували, че сключват доброволно този договор, а всъщност сторили това поради необходимост и поради преголемия страх, който бил обзел техните управници. В старанието си да сключат мир, те приемали с готовност всяко искане, ако и да било тежко и се съгласили дори с определения им данък, който бил много голям. Те били изразходвали богатствата си и царското съкровище не за потребни неща, но за неуместни зрелища, за неразумни щедрости, за удоволствия и разхищение." /Пак там/

Този път Атила не си тръгнал преди да получи договореното. В Константинопол настъпила невиждана паника. Парите не стигали, а трябвало да се съберат час по-скоро. Висшият атилов сановник Скот се любувал на града и търпеливо чакал. Място за лавиране нямало. "Поради тези условия и поради парите, които трябвало да бъдат изпратени на хуните – продължава хронистът, – управниците принудили всички да плащат данък, дори и онези, които били освободени временно от извънредно тежкия поземлен данък. Също и сенаторите трябвало да внесат определено количество злато заради своя сан. За мнозина блестящото положение станало причина за обрат в живота. Назначени от императора бирници, събрали чрез насилие онова, което били определили всекиму така, че заможните някога люде предлагали за продан тържището, накитите на жените си и покъщината. След войната такава беда сполетяла ромеите, че мнозина умирали от глад или се самообесвали. Съкровището изведнъж се изчерпало, когато

златото и бегълците били изпратени, тъй като за тази цел бил пристигнал Скот." /Пак там, стр. 95/

През 445 г. на престола е Кхан-ю Атила. Съвременниците му го описват като среден на ръст, широкоплещест, с тъмни коси и рядка брада. Тесните му очи гледали така пронизително, че всеки, който се приближавал, треперел от погледа му. Бил страшен в гнева си и милостив към приближените.

Йорданес писал: "Мъж, роден на света да извиси своя народ на всички страни. По воля на съдбата се разпространяваше за него страшна мълва и той всички привеждаше в трепет. Гордо вървейки, той се озърташе на всички страни, така че в самите му движения се виждаше могъществото на властното му лице. Любител на битки, той беше силен в съветите, достъпен за молбите, благосклонен към хората." /Дестунис Г., *Сказания Приска Панийскаго*, стр. 60/

Атила заема достойно място в световната история, наравно с Александър Велики, понеже държавата му не отстъпвала по територия и величие на неговата.

Император Теодосий поздравил новият Кхан-ю и "забравил" за сключения договор. Атила изпратил посолство, което да поиска ромеите да върнат бежанците. Василевсът проводил богати дарове, но тайно продължил да нарушава споразуменията, защото имал проблеми: партиняните се готвели за война, вандалите ограбвали корабите, исаврите (малоазиатски народ) чинели грабежи, сърцините заплашвали източните провинции, етиопците търсели съюзници срещу Константинопол. Теодосий се нуждаел от войници и приемал поданиците на Атила на драго сърце.

През 448 г. в Константинопол пристигнал Едекон, пратеникът на Кхан-ю. Придружавал го Орест, който пък бил от елински произход. Едекон предал посланието на Атила, в което ромеите били обвинявани, че укриват бегълци. Кхан-ю заплашил, че ще прибегне до оръжие, ако не бъдат върнати поданиците му, както и ромеите да се откажат от обработката на земите в атилова територия: по Истър от Панония до Нове

(днес с. Стъклен, Свищовско), и земите в Тракия на шира пет дни път. Атила настоявал тържището да бъде в Ниш, граничен град между хуни и ромеи, който стоял на пет дни чевръст мъжки ход от Истър. Накрая в посланието се казвало: "Василевсът да изпраща лични люде, за да преговарят, а не с нисък сан, а ако велможите се страхуват, то Атила сам би отишъл в Сердика за среща."

След като предал посланието, Едекон бил представен на императорския оръженосец Хрисафий, евнух, който имал голямо влияние върху Теодосий II.

Хрисафий, говорел езика на българите и дал пир за госта. Евнухът предложил високо възнаграждение, ако Едекон приеме да убие Атила. Четем отново Приск: "Той (Едекон) се удивлявал на блясъка на императорските сгради... Хрисафий отговорил, че той може да стане господар на златопокрити къщи и на богатства, ако изостави скитите и застане на страната на ромеите. Когато Едекон възразил, че нему, като служител на друг господар не е позволено да стори това без негово съгласие, скопецът запитал дали той има свободен достъп до Атила и дали се ползва с някаква власт сред скитите. Той отговорил, че е приближен на Атила и че нему заедно с други определени за тази цел скити е поверена неговата охрана. В определени дни, казал той, всеки от тях, последователно с оръжие стоял на стража пред Атила. Скопецът тогава му казал, че ако даде уверение за вярност, той щял да му съобщи много добри неща. Но за това било необходимо много време, какъвто би бил случаят, ако той дойде при него на обяд без Орест и другите пратеници. Едекон обещал да стори това и пристигнал на обяд при скопеца. Чрез преводача Вигила те се споразумели и заклели: скопецът – ще му направи предложение не за зло, но за голямо негово добро, а Едекон – не ще издаде онова, което ще му бъде казано, дори ако не бъде приведено в изпълнение. Тогава скопецът казал на Едекон, че ако отиде в скитската земя, убие Атила и се завърне при ромеите, той щял да живее щастливо и ще има

голямо богатство. (Едекон) Обещал и казал, че за тая работа ще му бъдат потребни пари, не много, но 50 литри злато, които да бъдат раздадени на неговите подвластни, за да му съдействат напълно в покушението. Щом скопецът обещал, че веднага ще му даде златото, варваринът му казал, че той трябвало да бъде изпратен при Атила, за да му разправи за пратеничеството като заедно с него бъде изпроводен и Вигила, за да получи от Атила отговор по въпроса за бегълците. На него той щял да му съобщи за самото злато и по какъв начин да му бъде то пратено, защото, след като се завърнел, Атила щял да запита както него така и другите, какви дарове и колко пари е получил от ромеите, а той не щял да бъде в състояние да укрие това, защото нямало да пътува сам. Това се сторило на скопеца доста разумно, той го възприел, изпратил варваринът след обяда и съобщил на императора своя план. Той изпратил да извикат магистъра Марциал (военния министър) и му съобщил това, което било уговорено с варварина. По необходимост, с оглед на новия сан, той трябвало да му довери това, защото магистърът участвал при всички решения на императора, тъй като нему били подчинени вестоносците, преводачите и войниците от охраната на императора. Като се посъветвали по въпроса, те решили да проводят като пратеник при Атила не само Вигила, а и Максимин." /*Гръцки извори...*, т. I. стр. 101/

Ромейската делегация носела богати дарове за Атила, водела и 17 бегълци, които уверявал Теодосий, били последните. Максимин бил официално представен като ръководител на делегацията, без да знае, че преводачът Вигила би управлявал заговора срещу Атила.

Максимин поканил и хрониста Приск. Така до нас е достигнал автентичен разказ за Атила и приближените му, за нравите на великия владетел и дори за двореца му. "Ние потеглихме на път – пише Приск – съпроводени от варварите и пристигнахме в Сердика, град, който се намира на 13 дни чевръст пеши ход от Константинопол. Спряхме се в града и

счетохме за уместно да поканим на масата си Едикон и придружаващите го варвари. По време на обяда варварите превъзнасяха Атила, а ние – нашия господар. Вигила забеляза, че не е прилично да се сравнява божеството с човека – че Атила е човек, а Теодосий – божество. Варварите слушаха тези слова и се ядосваха. Ние обърнахме разговора към друг предмет и така успокоихме гнева им с ласкави слова. След обяд Максимин се сдобри с Едикон и Орест като им подари копринени дрехи и скъпоценни камъни.

...Ние пристигнахме в Наис (Ниш) и намерихме града безлюден и разрушен от неприятелите. Само малко жители, задържани от болести, се укриваха в свещените обители. Ние се спряхме близо до реката, чийто брегове бяха осеяни с кости на убити в сражения. На другия ден отидохме при Агинтей, предводителят на Илирийската войска, която беше близо до Наис, за да му предадем царската заповед и да получим от него петима бегълци от седемнадесетте, за които пишеше в писмото си Теодосий. Агинтей ни даде бегълците.

Преспахме в пределите на Наис и сутринта тръгнахме към Истър... Срещнаха ни варвари с лодки-еднодръвки и ни прекараха на другия бряг. С тях превозваха много варвари, защото Атила искаше да премине на Римска земя, уж за да ловува, а истината е, че се готвеше за война, под предлог, че бегълците не са му предадени.

От Истър изминахме около 70 стадия и се спряхме в една равнина. Там чакахме, докато Едекон и приятелите му предадоха на Атила за посещението ни. Късно вечерта, когато вечеряхме, чух конски тропот. Двама скити се приближиха и обявиха заповедта да се явим при Атила. Поканихме ги на трапезата си. На другия ден ни бяха водачи. Към девет часа стигнахме шатрите на Атила – бяха много. Ние искахме да разпънем своя шатра на един хълм, но варварите ни забраниха да го направим, защото шатрата на Атила е на най-високото място. Установихме се там, където ни посочиха скитите.

Тогава Едекон, Орест, Скот и други високопоставени скити дойдоха при нас и ни попитаха за целта на посещението ни. Спогледахме се. Скитите настоятелно искаха отговор. Обявихме им за причината на визитата ни и че царят ни е наредил да говорим лично с Атила и с никой друг. Скот с досада каза, че те изпълняват заповедта на господаря си и че не биха дошли от свое име, за да задоволят любопитството си. Скитите отидоха при Атила и се върнаха без Едекон. Те били предали на Атила това, което ни бе поръчано да кажем и ни съветваха по-скоро да си тръгнем, ако няма какво да съобщим. Думите му още повече ни изумиха, защото ние не можехме да разберем по какъв начин е разкрита тайната ни /за покушение на Атила/.

...Ние се подготвихме да си тръгнем. Вигила започна да осъжда отговора на скитите, уверявайки ни, че е било по-добре да бъдем изобличени в лъжа, отколкото да се завърнем без успех. "Аз лесно бих убедил Атила – каза Вигила, – да прекрати разногласията с ромеите, защото в посолството на Анатолий се запознах с него." (на преговорите в Херсонес)... Вигила не знаеше, че е предаден от Едекон. Едекон открил пред Атила заговора и му е казал за очакваното от ромеите злато, както и за целта на пратеничеството ни.

...Готвехме се да си тръгнем през нощта. При нас дойдоха скити и обявиха, че Атила ни заповядва да спрем по причина на нощта. Дойдоха и други скити и донесоха от Атила речни риби и месо от вол. Вечеряхме и легнахме да спим. Съмна. Ние се надявахме, че ще получим от варварите кратък и снизходителен прием, но той отново изпрати същите хора, които ни наредиха да си тръгнем, ако нищо ново не можем да предадем. Без да дадем отговор, се приготвихме да си вървим. Вигила спореше с нас, утвърждавайки, че има какво да кажем на Атила. Понеже Максимин беше в пълно униние, аз взех Рустикий, който знаеше скитски език и заедно тръгнахме към Скот. Приветствах Скот чрез Рустикий и му казах, че ще получи много подаръци от Максимин, ако му помогне да се

яви пред Атила, и че пратеничеството на Максимин ще бъде полезно не само за ромеите и хуните, но и за самия Онигизий /пръв съветник на Кхан-Ю. Б.м., В.И./, понеже императорът желае онигизий да му бъде изпратен в качеството на посланик, за да разрешат възникналите между двата народа спорове..."Не се съмнявай, каза Скот, аз наравно с брат си (Онигизий) мога да говоря с Атила" и тутакси се метна на коня и тръгна към шатрата на Атила.

...Влязохме в шатрата, охранявана от многочислена тълпа варвари. Атила седеше на дървена скамейка. Максимин приближи варварина и го приветства. Той му връчи царска грамота и каза, че царят му желае здраве на него и на домашните му. Атила отвърна: **"Нека с ромеите се случи това, което те ми желаят!"** Сетне се обърна с реч към Вигила, наричайки го безсрамно животно, затова, че е решил да пристигне тук, макар и да знаел, че при сключването на мира с Анатолий било постановено посланиците на Константинопол да не идват при него, докато всички бегълци не бъдат върнати на хуните. Атила, пламвайки от гняв, още повече му се караше и с викове го заплаши, че би го надянал на кол и предал на птиците да го изядат, ако не съществува нарушаването на правата на посланиците. Той заповяда на секретарите си да прочетат имената на бегълците. След като имената бяха прочетени, Атила заповяда на Вигила да напусне земите му без всякакво забавяне и че изпраща заедно с него Исла да обяви на ромеите да върнат всички бежанци, напуснали го от времето на Карпилеон, син на Аеций, пълководец на Западните римляни. Той заповяда на Вигила и Исла да обявят пред ромеите искането за неговите бегълци и да дойдат с отговор: искат ли да му предадат бегълците или заради тях приемат войната?

Върнахме се в шатрата и обсъдихме чутото. Вигила бе удивен, че Атила, който в предишната мисия (на Анатолий) му е оказал благосклонност и снизхождение, сега така жестоко го ругае. Рекох му: " Не е ли някой варварин настроил

Атила против тебе, някой, с когото обядвахме в Сердика, донасяйки му, че ти си нарекъл царя на ромеите Бог, а Атила – човек?" Максимин, който нямаше понятие за съставения от евнуха план за покушение на Атила, прие мнението ми за правдоподобно.

...Дойде Едекон и изведе Вигила от компанията ни. Той му заповяда да раздаде златото, предназначено за делото и се оттегли. Любопитствах да узная от Вигила какво му е казал Едекон, но той се опита да ме заблуди, без да знае, че е сам заблуден от Едекон. Така си говорехме, когато дойдоха хората на Атила с нареждане, че както на Вигила, така и на нас се забранява да освобождаваме ромейски военнопленници, да купуваме варварски роби, или кон, или нещо друго освен храна, докато не се решат разногласията между ромеи и скити. Това беше хитро измислено от варварите, та по-лесно да изобличат Вигила в покушение срещу Атила, тъй като той няма да е в състояние да обясни защо е взел толкова злато.

Под предлог да изчакаме отговора на Атила, който трябваше да ни предаде Онигизий, както и да предадем чрез него подаръците за Атила, ние трябваше да чакаме Онигизий, който по това време беше изпратен с най-големия син на Атила (Елак) при акацирите, скитски народ, покорил се на Атила по следните причини: сред акацирския народ имаше много князе, на които цар Теодосий пращаше дарове, та те да отказват съюз с Атила и да са в съюз с ромеите. Но този, който трябваше да отнесе подаръците, ги раздал не по достойнство: Куридах, главният по сан, получил подаръци, равняващи се на второстепенен владетел. Той се обидил и повикал на помощ Атила против останалите князе. Атила веднага му изпратил многочислена войска. Част от акацирските князе бяха изтребени, други – принудени да се покорят. След това Атила поканил Куридах, за да участват заедно в тържествата по случай победата. Но Куридах подозираше Атила и отвърна, че за човек е трудно да се взира в Бог: ако човек не е в състояние да гледа слънчевия диск – то може ли без вреда да съзерцава най-великия от Боговете? Така Куридах остана в своята земя и запази владенията си, докато целият народ акацирски се покори на Атила. Желаейки да направи цар на този народ най-големия си син (Елак), Атила изпратил Онигизий да приведе в действие тези намерения.

Вигила замина (за да донесе златото), а ние останахме тук още един ден, след което тръгнахме на път на север, следвайки Атила. Известно време пътувахме заедно, сетне се разделихме както ни наредиха скитите, понеже Атила искал да отиде в едно селище, за да се ожени за дъщеря си Ескеме (или Ескама, дали точно за атиловата дъщеря става дума, учените не са категорични/. Атила имаше много жени, но искаше да се ожени за тази съгласно техния обичай.

По-нататък вървяхме по гладък път, прекосихме равнината и стигнахме до плавателни реки, от които най-големите след Истър са Дрикон, Тига и Тифис. Преплувахме реките с еднодръвки...

В селата ни даваха храна, вместо пшеница – просо, вместо вино – така наречения от местните жители "медос"... Изминали много път, привечер разпънахме палатки близо до езеро с годна за пиене вода. Изви се страшна гръмотевична буря и дъжд. Вятърът отнесе палатките и храната ни. Изплашени, ние напуснахме мястото и всеки от нас тръгна по път, който му бе удобен. Срещнахме се в селските хижи. Скитите излязоха, като чуха виковете ни и запалиха факли от камъш. Попитаха какво ни трябва. Когато съпровождащите ни варвари обясниха, че ни е подгонила бурята, местните хора ни поканиха в домовете си и подкладоха огъня, за да се сгреем.

Управителката на селото, една от жените на Влида, ни изпрати храна и красиви момичета, за да удовлетворим желанията си. По скитски това бил знак на уважение.

Изминахме седем дни в път и спряхме в едно село, понеже скитите, които ни водеха, казаха, че Атила върви по същия път и ние трябва да го следваме. Тук се срещнахме със Западните римляни, които също бяха посланици при Атила. Един

от тях, Ромул, имаше достойнството комита, другият, Примут, бе управител на Норика, третият Роман – началник на легион. Заедно с тях беше и Константий – пратеник на Аеций при Атила, за да му бъде писмоводител и Татул, баща на Орест, който съпровождаше Едекон.

Пратеничеството от Рим беше проведено при Атила, за да укроти гнева му. Атила искаше да му предадат Силван, началник на монетния двор в Рим затова, че е приел от Константий златни чаши. Този Константий произхожда от Галатия (област в Мала Азия) и бил изпратен някога при Бледа и Атила в качеството на писмоводител. По време на обсадата на Сирмия (град на р. Сава, столица на Долна Панония) епископът на града изпратил чашите на Константий при условие той да му издейства свободата, ако падне града. Ако ли пък загине, то да откупи с тях няколко пленници. Градът бил превзет, епископът – убит, а Константий забравил за уговорката. Той отишъл в Рим и заложил чашите при Силван. Бледа и Атила заподозрели Константий в предателство и го разпънали на кръст. След време Атила узнал за скъпоценностите. Той поискал Силван да му ги върне, като вещи, които не му принадлежат, в противен случай щял да приеме, че ги укрива. По тази причина Аеций изпраща хора, за да изяснят случая: Силван е заемодател на Константий, получил е вещите в качеството на залог, а не ги е откраднал. Продал е чашите на свещеници и те вече принадлежат на Бог, следователно, не могат да служат на хората, но ако Атила държи на своето, ще му изпратят равностойна замяна. Римляните трябвало да спасят Силван, понеже той не е извършил престъпление.

Преминахме няколко реки и пристигнахме в огромно селище, в което беше и дворецът на Атила. Както ни уверяваха, това е най-великолепният дворец на Атила от всички предишни. Той бе построен от греди и дъски и ограден с дървена ограда, която бе по-скоро украшение, нежели за защита. След царския дом най се отличаваше домът на Онигизий, също с дървена ограда. Близо до оградата имаше баня, построена

от Онигизий, който след Атила имаше велика сила сред скитите. Той прекарал за тази постройка камъни от Пеонската земя, защото тук няма нито камъни, нито гори. Архитектът, строил банята, бил жител на Сирмия, взет в плен от скитите. Той се надявал да получи свободата си за награда, но вместо това бил подложен на много по-тежък труд: Онигизий го направил теляк.

Атила бе посрещнат накрай селището от девойки, покрити с тънки бели покривала. Под всяко от тези дълги покривала, поддържани от двете страни от жени, имаше по седем и повече девойки, а такива редове бяха много. Тези девойки пееха скитски песни. Когато Атила стигна дома на Онигизий, съпругата му излезе от къщи с много служители, като едните носеха храна, а другите вино. При скитите това е знак за особено уважение. Тя приветства Атила и го помоли да вкуси от поднесеното в знак на своето почитание. В угода на жената на любимеца си, Атила, седейки на коня, ядеше от храната в сребърно блюдо, високо издигнато от служителите. Вкусил вино от поднесената му чаша, той тръгна към царския дом, който бе най-голям от всички и построен на хълм.

Що се касае до нас, ние останахме в дома на Онигизий. Бяхме приети от жена му и най-личните роднини и обядвахме. Онигизий за първи път след завръщането си се виждаше с Атила и му докладва за работите, а също за случилото се със сина му нещастие: Елак паднал от коня и си счупил дясната ръка. Онигизий се задържа при Атила и не можа да обядва с нас.

След обяда разпънахме шатри край двореца на Атила, за да може Максимин, който трябваше да се срещне с Атила или да влезе в преговори с велможите му, да е наблизо.

На разсъмване Максимин ме изпрати при Онигизий да му отнеса подаръци от негово име и от името на царя и ми нареди да се осведомя желае ли Онигизий да говори с него и по кое време. Съпроводен от служителите, които носеха подаръците, отидох при Онигизий. Вратата беше заключена и

аз чаках някой да излезе и да предаде за идването ми. Доближи мъж, за когото, съдейки по скитското облекло, приех за варварин. Той ме поздрави на елински език: "Хере!" (Здравей!). Учудих се, че скит говори по елински. Скитите, които бяха сбирщина от разни народи, свръх своя варварски език охотно употребяваха езика на хуните (древнобългарски, бел. авт.) или готите, или на авзорите (латински) – при сношения с римляните. Трудно бе сред тях да се намери човек, знаещ елински език, с изключение на пленниците от Тракия, или крайморска Илирия. Такива хора, изпаднали в нещастие, лесно се познават по изпокъсаното облекло, по несресаната коса, а човекът, с който говорех ми се струваше, че е скит, който живее в разкош. Облечен бе много добре, а главата му бе остригана като на хуните.

Отвръщайки на поздрава му, го попитах кой е той, откъде е дошъл във варварската страна и защо е предпочел скитският начин на живот пред предишния... Тогава той се засмя и каза, че е грък, по търговски дела пристигнал в град Виминакий, намиращ се в Мизия край Истър. Живял дълго време в този град и се оженил за богата жена, но когато варварите превзели града, щастието свършило. Бившето му богатство станало причина при делбата на плячката той да бъде даден на Онигизий. Впоследствие, продължаваше той, аз се отличих в сраженията против ромеите и против народа Акатири. Отдадох плячката на господаря си и по скитския закон получих свобода. Ожених се за варварка и завъдих деца. Онигизий ме направи участник на трапезата си и затова предпочитам сегашния живот пред предишния. Чужденците, които остават при скитите, след войната водят спокоен и безгрижен живот, всеки ползва това, което има, нищо не го тревожи. Докато живеещите под властта на ромеите биват лесно пленявани по време на война, тъй като всеки се надява на другите. Бедствията, търпени от ромеите по време на мира, са по-тягостни от военните неволи по причина на високите данъци и притесненията от глупавите люде, понеже законът не е еднакъв за

всички. Ако нарушилият закона е много богат, то несправедливите му постъпки могат да останат без наказание, а който е беден, трябва да понася наложените от законите наказания – ако не умре до решението на делото си, защото тъжбите се влачат много време и струват много пари. На обидения не се дава правосъдие.

Докато говорехме, един от домочадците отвори вратата. Аз се затичах към него и попитах какво прави Онигизий, искам да му съобщя нещо от ромейския посланик. Домочадецът отвърна, че мога да видя Онигизий, ако почакам малко. Онигизий се показа. Отидох при него и рекох: "Ромейският посланик те приветства. Нося ти от него подаръци, заедно със златото, изпратено от царя. Посланикът има нужда да говори с теб и желае да узнае кога и къде искаш да говориш с него." Онигизий заповяда на приближените да вземат подаръците от злато, а на мен ми нареди да предам на Максимин, че той сам ще дойде след малко.

Върнах се при Максимин и му казах за идването на Онигизий, който действително скоро влезе в шатрата. Той благодари на него и царя за подаръците и попита за какво го вика. "Настъпи време, Онигизий, да получиш още слава сред хората, ако пристигнеш при царя ни, разрешиш с прозорливостта си всички недоразумения и утвърдиш съгласие между ромеи и хуни. Не само на двата народа това ще е от велика полза, но и на своя дом ще доставиш големи изгоди. Заедно с децата си, ти завинаги ще си приятел на царя и народа му!" Онигизий попита: "Какво трябва да направя в угода на царя и по какъв начин да разреша недоразуменията?" Максимин отвърна, че той би направил удоволствие на царя, ако дойде в земята ромейска и разреши всички недоразумения, намирайки причините за тях. Онигизий рече, че ще обяви на царя и съветниците му волята на Атила, "или, – продължи той, – ромеите смятат с молби да ме преклонят и аз да изменя на господаря си, като забравя скитското си възпитание да пренебрегна жената и децата си, заради ромейските богатства? Аз мога да

ви бъда много по-полезен, като остана тук, на своя земя, защото ако се случи господарят ми да се разгневи на ромеите, мога да го укротя. Ако пък пристигна при вас, мога да бъда обвинен, че съм престъпил дадените ми указания."

След тези думи Онигизий се оттегли. Той ми каза, че мога да идвам при него и да говоря за желанията ни, понеже не е прилично сам Максимин, облечен във високото звание, да го посещава често.

На другия ден отидох в двореца на Атила с подаръци за съпругата му. Казваше се Крека. Атила имаше от нея три деца, най-големият бе владетел на акацирите и на други народи от Понтийска Скития. Зад оградата имаше много домове: едни построени от дъски с резба, други от дървени трупи. Тук живееше Крека. Бях пуснат от пазещите на вратите варвари и я заварих да лежи на мека постеля. Подът беше застлан с вълнени килими. Около царицата имаше много роби. Те седяха на пода срещу нея и разкрасяваха с разни бои покривала, които варварите носят върху дрехите си за красота.

Приближих Крека, поздравих я, дадох ѝ подаръците и излязох. Тръгнах из другите палати, където пребиваваше Атила... Видях, че идва тълпа, настана шум и тревога в очакване да излезе Атила. Той се показа, тръгна важно, оглеждайки се на всички страни. С него беше и Онигизий. Щом се спря пред дома, много посетители, имащи тъжба, се приближиха към него, за да чуят решението му.

След това се върна у дома и прие пристигналите при него варварски посланици.

Докато чаках Онигизий, дойдоха Ромул, Промут и Роман. Те потвърдиха, че Атила не е променил мислите си и ще обяви война, ако не му изпратят чашите или Силван. Ние се удивихме от безразсъдната гордост на варварина. Ромул, който е бил в много посолства, човек с голяма опитност, рече, че великото щастие на Атила и произтичащото от това му щастие могъщество дотам са го увлекли, че той не търпи никакви уговорки, колкото и да са справедливи, ако нещата не клонят

в негова полза. Никой от досегашните властници на Скития, потвърди Ромул, или други страни не е произвел толкова велики дела за толкова кратко време. Неговото владичество се простира и над островите в океана и всички скити и ромеи са длъжни да му плащат данък. Недоволен от своите владения – жадува още, иска да разпростре надалеч държавата си и да покори персите. Някой попита, по кой път Атила може да мина за Персия. Ромул отвърна, че Мидия не е далеч от Скития и че на хуните не са неизвестни тези пътища, защото отдавна са нахлували в нея. В Мидийската област влезли Васих и Курсих, същите, които сетне пристигнали в Рим за сключване на съюз с мъжете от царският скитски род (Дуло – бел. авт.) и началниците на многочислената войска. По техните разкази те преминали през степите, преплували някакво езеро, което Ромул предполага, че е Меотида, и след 15 дни, пресичайки някакви планини, стигнали Мидия. Тук те продължили грабежите и били нападнати от перси, които със стрелите си покрили небето над скитите. Скитите отстъпили отвъд планините... И така, продължи Ромул, ако Атила поиска да отиде на война в Мидия, то това не ще е трудно за него, защото знае пътя и ще покори мидите, партите и персите. Военната сила на Атила е такава, че нито един народ не би устоял. Когато молехме Бога Атила да тръгне срещу персите, Константиол забеляза: "Страхувам се, че Атила, след като лесно покори персите, няма да се върне като приятел на ромеите, а като техен властник. Сега той получава от тях злато по звание, но ако покори мидите, партите и персите, не би търпял повече ромеите да се отклоняват от властта му. Считайки ги за свои роби, той ще им възлага най-тежките и нетърпими повеления. Споменатото от Константинопол звание е достойно за римски пълководец, заради което той получава от царя заплата." Константиол продължи: "Покорявайки миди, парти и перси, Атила ще снеме от себе си и името си и достойнството, с което ромеите ще смятат да го почетат и ще ги накара, вместо пълководец, да го наричат цар. Той

каза в гнева си, че пълководците на царя са негови роби, а неговите пълководци са равни на царстващите над римляните. Неговото могъщество щяло да се разпростре още повече и това му ознаменувал Бог, явявайки му Марсовия меч, който сред скитските царе се смята за свещен. Този меч се уважава от тях, като посвещение от Бога на войната. В древни времена той изчезнал и сега бил открит от бик." /Приск пише, че мечът на Марс бил открит от един пастир, който забелязал, че една крава куца. Не виждайки никаква причина за раната, пастирът тръгнал по кървавата следа и го открил. Изровил мечът от земята и го отнесъл на Атила, заради което бил щедро възнаграден/.

Онигизий излезе от приема при Атила. Ние го наобиколихме, за да узнаем как са решени нашите дела. Онигизий поговори най-напред с някакви варвари, сетне нареди да попитам Максимин кой от ромеите е посланик? Отидох при Максимин и предадох думите на Онигизий и заедно започнахме да размишляваме за отговора... Онигизий нареди още сега да дойде Максимин. Той се яви. Онигизий го поведе при Атила. Скоро Максимин излезе от дома на Атила и ми каза, че варваринът иска посланик при него да бъде изпратен Ном или Анатолий, или Сенатор. Освен изброените – никой няма да приеме. На сторената от Максимин забележка, че не е надлежно да се назначават тези мъже за посланици, защото по този начин стават подозрителни за царя, Атила заявил, че ако ромеите не направят това, което той иска – въпросът ще се уреди с оръжие.

Върнахме се в шатрата си. Дойде бащата на Орест и ни предаде, че Атила ни кани на пир в девет часа през деня.

В назначения час прекрачихме прага на атиловия дом заедно с посланиците на западните римляни. Виночерпците, по родния им обичай ни подадоха чаша, та и ние да се помолим, преди да сме седнали. След като направихме това и опитахме от чашите, тръгнахме към местата си. Скамейките бяха покрай стените на стаята, в средата върху ложе седеше Атила.

Зад него имаше друго ложе, зад което няколко стъпала водеха към леглото му. То беше закрито с тънки и пъстри завеси, подобно на тези, които елините и римляните употребяваха за младоженците.

На първия десен ред обядваха най-почитаните от Атила, а на втория от лявата му страна седяхме ние. Пред нас бяха скити от знатни родове. Онигизий седеше на скамейката от дясната страна на царското ложе. Срещу Онигизий седяха двама атилови синове. Най-големият му син седеше в края на ложето, по-далеч от Атила и от уважение към баща си бе зарил поглед в земята.

Щом всички седнаха на местата си, виночерпецът приближи Атила и му поднесе чаша с вино. Атила я взе и приветства този, който беше пръв в редицата. На когото се оказваше честта да бъде приветстван ставаше: на него не бе позволено да седне преди Атила да е върнал чашата на виночерпеца, след като я е изпил или поне отпил. Когато сядаше, те го приветстваха по същия начин, вземаха чаши и пиеха или отпиваха от тях вино. До всеки от гостите имаше виночерпец, който трябваше да излиза и влиза, заставайки на мястото си в редица, водена от атиловия виночерпец. Атила приветства и нас наравно с другите. Щом като бе оказана чест на всички – виночерпците излязоха. Край масата на Атила бяха сложени маси за трима, четирима или повече гости, така че всеки да може да си вземе храна без да се пресяга от мястото си.

Пръв влезе прислужникът на Атила, който внесе блюдо, пълно с месо. След него другите слуги донесоха на гостите храна и хляб. За другите варвари и за нас бяха приготвени отлични ястия, сложени в сребърни блюда. **А пред Атила нямаше нищо освен месо в дървена чиния. Във всичко той показа умереност. На пируващите поднасяха вино в златни и сребърни чаши, а неговата беше дървена. Облеклото му беше също обикновено и по нищо не се отличаваше освен по чистотата си. Нито мечът му, нито връзките на обувките му, нито юздата на коня**

му не бяха украсени със злато, камъни или нещо скъпоценно както при останалите скити.

След като сложеното в блюдата беше изядено, ние станахме и по ред изпихме чашите си, пожелавайки на Атила здраве. Като му изразихме по тоя начин почетта си, седнахме. Сервираха второ блюдо с храна. Всички хапнаха. Ритуалът по поздравленията към Атила се повтори.

Вечерта запалиха факли. Двама варвари, застанали срещу Атила, пяха песни, в които превъзнасяха победите му и воинската му доблест. Събеседниците ги гледаха: едни се утешаваха със стиховете, други се разпалваха от спомените за битките, а трети, които поради старост бяха останали без сили, а духом спокойни – проливаха сълзи.

След песните някакъв уродлив скит излезе отпред и произнесе реч – странна, глупава, безсмислена и разсмя всички.

Пред събранието застана Зеркон Маврусий, когото Едекон убеди да дойде при Атила, давайки му надежда, че с ходатайство ще получи жена си, която взел във варварската земя като любимец на Бледа. Той я бил оставил в скитската земя, когато Атила го изпратил като подарък на Аеций. Но Зеркон се измамил в своята надежда, тъй като Атила се разгневил, че се завърнал в страната му. Сега, като намери сгоден случай поради угощението, той се яви и със своя вид, одеждите си, гласа си и разбъркано произнасяните от него думи, понеже бъркаше хунски и готски с езика на авзорите – разсмя всички с изключение на Атила. Той оставаше неподвижен, не промени вида си и нищо не каза, нито пък се засмя. **Само щипеше бузите на най-малкия си син Ирна и го гледаше с весел поглед. Аз се учудих защо Атила не обръща внимание на другите си чеда, а само Ирна ласкае? Седящият до мен варварин знаеше авзорски език и ме помоли предварително да не казвам какво ще ми предаде: гадателите предсказали на Атила, че родът му ще пропадне, но ще се възстанови от този негов син.**

Пирът продължаваше в късната нощ, а ние си тръгнахме, понеже не желаехме повече да се тъпчем и наливаме.

На другата заран отидохме при Онигизий и му предложихме да ни освободи, за да не си губим времето. Той потвърди, че Атила смятал да направи същото, след което събрал съвет и съчинил писмо до царя.

Съпругата на Атила Рекан ни покани на обяд у Адамий, който бе неин управител. Отидохме заедно с няколко знатни скити и бяхме удостоени с благосклонност и приветлив прием. Всеки по-следващ по ред да вдигне наздравица, ставаше по скитски обичай, подаваше пълна чаша на съседа си, сетне, когато той я изпиеше, го прегръщаше и целуваше.

На другия ден Атила отново ни покани на пир. Пирувахме като първия път. На ложето до Атила сега седеше най-големият му син, и Оиварсий, брат на баща му. По време на пира Атила се обръщаше към нас с ласкави думи и заръча да кажем на царя да даде на Константий, който бил негов писмоводец, изпратен от Аеций, обещаната съпруга. Три дни след пира, ние си тръгнахме. Атила ни почете с подаръци.

Когато Вигила пристигнал в селата, където бил и Атила, варварите го обкръжили и отнели парите, донесени от Едекон. Вигила бил отведен при Атила, за да отговори, защо е донесъл толкова злато. Вигила отвърнал, че се е грижел за себе си и спътниците си, а при завръщането искал да избегне неочаквани трудности с храна и коне. Надявал се да откупи военнопленници, тъй като в ромейската земя много семейства го помолили за това. "Звяр лукав! – рекъл Атила – Ти няма да скриеш от съда своите планове и няма да намериш достатъчен предлог, за да избегнеш наказанието, защото намиращото се при теб злато превишава количеството, необходимо за разходи, коне и други животни и за откупуването на военнопленници. Аз забраних да се купува каквото и да е, още щом пристигнахте с Максимин." Атила заповядал да поразят с меч сина на Вигила, ако веднага не каже за кого и за какво носи тези пари. При вида на сина си, който бил обречен на смърт, Вигила, ронейки сълзи, молел Атила да обърне меча към него, а юношата да пощадят. Той веднага разказал какво

са намислили той, Едекон, евнуха и царя и непрекъснато молел Атила да убие него, а не момчето. Атила, който от признанията на Едекон знаел, че Вигила казва истината, заповядал да го оковат и заплашил, че няма да го освободи, докато синът му не донесе 50 литри злато откуп. Вигила бил окован, а синът му се върнал в ромейската земя. След това Атила изпратил в Константинопол Орест и Исла. /Дестунис Г. *Сказания Приска Панийскаго.* стр. 29-73 – пр. със съкр., автора/

Благодарение на доволно безпристрастният разказ на Приск, поколения историци, изследователи, читатели се запознават отблизо с Атила, обкръжението му, дома му. Атила бил силен не само с войската си, а по-скоро с волята си да е по-силен от себе си. Но би ли бил велик Атила, ако не бил великият дух, предаден му от предците Дуло, великият дух, който носели в себе си дедите ни от Тян-Шън? От Великия океан до Рим се е носел победният български вик.

Исла имал задължението да предаде устно послание до Василевса. То звучало така: "*Теодосий е син на почтен родител. Атила произхожда от благороден род; и той е успял при всички свои дела да запази наследените от своя баща Мунджук чест и достойнство. Теодосий обаче посрами баща си и се унижи до положението на един роб, тъй че се видя принуден да плаща данък. От това следваше, че той дължи почитание на мъжа, когото щастието и заслугите му го бяха поставили над него; вместо това той се опита като недобросъвестен роб да устройва заговори против своя господар.*" /Станишев Н. *Кратка история на българите...*, стр. 46/

Теодосий се изплашил и изпратил най-добрите си дипломати – Ном и Анатолий при Атила, за да приключат случая. Срещата станал край р. Дренкон. С много ласкави думи и много богати подаръци усмирили гнева на "варварина".

След смъртта на Теодосий, на престола в Константинопол е Маркиан, а в Рим – Валентиан III. Когато дошло време да е плаща годишния данък, Маркиан заявил, че не смята да изпълнява задълженията си. Неговият посланик Аполоний

отсякъл пред атиловите първенци, че хуните не трябва вече да употребяват думата "данък", защото тя било оскърбителна за Василевса. Той дори отказал да предаде подаръците, докато лично не се срещне с Атила.

Западните римляни били далеч по-благоразумни. Пълководецът Аеций изпратил сина си Карпилион в хунската столица като заложник. Аеций и Атила си разменяли подаръци. Те били стари приятели, защото през управлението на Руа, римлянинът бил заложник

Освен великолепен пълководец, Аеций бил тънък дипломат: сключил мир с Гензерих и така озаптил вандалите; възстановил императорската власт в Галия и Испания. Но франките искали суверенитет: крал Клодион върнал Галия и държавата му била на три столици – Майнц, Тир, Кьолн. След смъртта на краля, двамата му сина си поделили държавата. Големият, Меровей, станал съюзник на Рим, а по-малкият предпочел Атила.

Неразрешимият спор между Валентиан III и Атила си останала съдбата на Хонория, сестра на римския император. Хонория било приказно красива и темпераментна римлянка. 15-годишна, тя опознала греха чрез своя камерер Евгений. Връзката не останал скрита, понеже принцесата забременяла. Вбесена, императрица Плацидия заключила дъщеря си, а сетне я изпратила в Константинопол при сестрите ѝ. С титлата "августа" тя нямала правото да се докосне до мъжки ласки. В компанията на скучните си сестри Хонория прекарала цели 12 години. Измъчвана от страстта, красавицата се решила на отчаяна постъпка: сближила се с атиловите посланици и сама предложила ръката си на Кхан-ю. По евнух пратила пръстена си на Атила и настояла той да обяви, че тайно са сгодени. Узнал това, Валентиан III заповядал да върнат сестра му в Рим, да я венчаят за мъж от ниско потекло и затворят в тъмница. Императорът нямал голям избор в случая, понеже Атила искал Хонория да бъде коронясана, а половината империя да му бъде дадена като зестра.

Бракът на Хонория, уверенията на римските дипломати, че жена не може да седи на престола, а и вече е невъзможно да разтрогне брака си, само засилили амбициите на Кхан-ю. Разбира се, не ставало дума за една жена – жени Атила имал цял полк, а за това, което би получил – пари, територии и слава: държава, която се опира на две велики столици – Рим и Константинопол.

И така, Рим, който дължал величието си на троянците, загубили войната заради една жена, сега отново трябвало да се отбраняват заради една жена. През зимата на 451 г. Атила потеглил от Унгарската пуста на запад. В армията му имало акацири, въоръжени с дълги лъкове; гелони, що използвали в битките коси и облечени в плащове от човешка кожа; бастарни – наполовина славяни и наполовина азиатци, въоръжени като германците, но със скитски нрави – многоженци. От германските племена – руги от бреговете на Одер и Висла; скири и турцилини от Неман и Западна Двина с кръгли щитове и къси скандинавски мечове; херули – бързи в бягането и непобедими в битките – ужас за всички германци. Крал Ардарик водел гепидите, а тримата братя Валамир, Теодомир и Вадемир – остготите. Целият мравуняк от народи треперел от Атила. Войниците се държали на разстояние, защото многобройната стража на Кхан-ю го гледала в очите и най-малкото мръдване на клепачите можело да означава смърт.

За да се придвижва по-бързо, войската била разделена на две, по двата бряга на Истър. През март достигнали Рейн. Към армията се присъединили франките. Изсекли Херцинските гори, на които някога се възхищавал Цезар. Направени били няколко моста и почти едновременно нападнали и изпепелили Тонгр, Вармс, Майнц, Трир, Шпейер, Страсбург. Галия треперела. Селяните скривали хранителните запаси и търсели спасение в горите, където си оспорвали леговищата на зверовете. Запустели малките градове, жителите им се стекли в по-големите. Париж оцелял, тъй като Атила минал встрани.

След като сринал Мец, Кхан-ю обградил Орлеан. Хуните обсипвали града с безброй стрели, кънтели ударите на овните, димели пожарите. Защитниците виждали своя край. Последната надежда станал епископа Св. Аниан. Той призовал със сълзи да се помолят Богу. После епископът вдигнал глава и рекъл: "Погледнете надолу, не идва ли на помощ Божието милосърдие?" Никой не идвал. Повторили молитвите и погледнали за втори път – безнадеждно. Когато завършили и третата молитва, защитниците видели в далечината облак прах – Аеций идвал на помощ.

Битката започнала веднага. Атила трудно прегрупирал армията си и това му струвало много жертви. Нощта била тъмна. Войниците, свои и чужди, се смесили. Загинали 15 хиляди души.

През нощта Атила повикал гадателите си. Те трябвало да предскажат изхода на утрешното сражение. Сред долините при погребалните светлини на факлите се събрали представителите на всевъзможни суеверия – от Северна Европа до Азия; жрец от остготите или ругите поставил ръка във вътрешностите на жертвеното животно и наблюдавал последните му издихания, жрец от аланите, който тръскал в ръце и хвърлял на бяла покривка гадателни пръчици, жрец от белите хуни (сребърните българи) викал духовете на предците и под звуците на барабан се въртял до изнемога и падал с песен на уста... Най-достоверно се считало гадаенето на кости: месото се отделяло, костите се хвърляли в огъня и по пукнатините се определял изхода... Атила сам гадаел на кости и разбрал, че не го очаква победа. Жреците предсказали поражение, но римският предводител щял да загине. Това било достатъчно за Атила. Той се усмихнал и приготвил за утрешното сражение. /Стасюлевич. *История на средните векове*..., стр. 263-264/

Построил армията си на Каталунското поле, Атила казал на войниците си: "Удържайки толкова победи над народите, и почти обладавайки света, аз бих бил глупав и смешен дори в собствените си очи, ако смятах да повдигам бойни ви дух с

повече думи, сякаш вие не умеете да се сражавате. Впрочем, на какво друго сте навикнали, ако не на война? И какво по-приятно нещо можете да търсите от това да мъстите с оръжие в ръка? О! Да се пресити сърцето от мъст е велико благодеяние на природата... Да нападнем смело неприятеля – който е храбър, той винаги напада. Гледайте с презрение на тази маса от разнолики народи, които никога не постигат съгласие помежду си: който при защита разчита на чужда помощ – той се показва пред целия свят като страхливец. Виждате ли как вече ги овладява страха още преди да е започнала битката: те искат да завладеят възвишението, те бързат да завладеят височината, която не ще им помогне и скоро те ще побягнат да търсят спасение в долината. Ние знаем всичко: с какъв труд римляните носят въоръжението си – не говоря за първата рана, тях може да ги задуши дори прахта. Докато те се престрояват в неподвижна маса, за да направят костенурка с щитовете си, не им обръщайте внимание и вървете напред. Гонете аланите, хвърлете се на вестготите: ние трябва да търсим бърза победа там, където са главните сили. Ако прережете мускулите – членовете сами ще се отпуснат и тялото не ще може да стои изправено, сякаш са изтръгнати костите. И така: възвисете се в храбростта си и ги раздухайте като прах. Покажете се като истински хуни, с мъжественост, нека узнаят доброкачествеността на нашето оръжие, нека раненият да търси смъртта на врага, а който остане невредим – да се наслади на избиването на враговете. Комуто е съдено да остане жив – няма да бъде и одраскан, а който трябва днес да умре – съдбата би го настигнала и насред света. Накрая – за какво фортуната би ни дарувала с успех, ако не би искала да ни ощастливи с тази битка? Защо показа пътя на предците ни от Меотидскиte блата, които векове бяха неизвестни и непроходими? Аз не греша за бъдещето: пред нас е това поле на битката, което ни обещаха нашите предишни победи и тази случайно събрана пасмина не ще удържи и миг при вида на хуните. Аз пръв хвърлям бойната си секира към неприятеля

и ако някой в този момент остане равнодушен, в момента, в който Атила се сражава – той вече е загинал. /Гибон Е. *История упадка и разрушения римской империи*, стр. 256-266/

Аеций срещу Атила: някога – близки приятели, а сега – смъртни врагове. Двама силни и достойни мъже, които отстояват своята кауза. Йордан ни е завещал великолепно описание на битката:

20. Битката на Каталунското поле

197. Двете страни се срещнали, както казахме на Каталунското поле. /Битката на Каталунското поле, между дн. Troyes и Chalon, е станала през 451 г./ Мястото е с лек наклон постепенно се издигало в хълм. И двете войски искали да го завземат, понеже изгодното място допринася не малко за успеха. Дясната му страна заели хуните със своите съюзници, а лявата – римляните и вестготите с помощните си войски, и като се отказали от върха, започнали сражението. И така дясното крило заел Теодорид с вестготите, лявото – Аеций с римляните. Те поставили в средата Сангвибан, за когото по-горе споменахме, че предвождал аланите, понеже поради военния опит предвиждали да бъде заграден от верни хора онзи, за когото не били напълно уверени. И наистина лесно приема необходимостта да се сражава този, който е поставен в невъзможност да избяга. 198. По друг начин била наредена войската на хуните. В средата се намирал Атила с най-храбрите си войници: с това подреждане царят се беше погрижил именно за себе си, та, като се намира в ядрото на войската си, да бъде, предпазен от заплашващата го опасност. Многобройни народи и различни племена обаче, които бил подчинил на властта си, заобикаляли фланговете му. 199. Между тях изпъквала войската на остготите, предвождана от братята Валамир, Тиудимир и Видимир, по-знатни по произход дори и от самия цар, комуто били подчинени тогава, защото могъществото на Амалиевия род ги правело славни. Там бил и онзи прочут крал Ардарик с безбройните пълчища на гепидите, който поради голямата си вярност към Атила участву-

вал в неговите съвещания. Атила обичал повече от всички останали крале него и Валамир, краля на остготите, понеже ги бил преценил със своята проницателност. 200. Прочее Валамир умеел да пази тайна, бил приятен в разговор и разпознавал коварството. Ардарик пък, както казахме, бил известен със своята преданост и мъдрост. Той можел да има пълно доверие в тях при предстоящото сражение срещу техните съплеменници – вестготите. Останалото множество, ако може така да се каже, и вождовете на различни племена подобно на свита чакали знак от страна на Атила и където им посочел с поглед, всеки безпрекословно със страх и трепет заставал и действително изпълнявал това, което му било заповядано. 201. Сам Атила, цар на всички царе, повече от всички и за всичко се грижел. И тъй, борбата се водела за споменатото изгодно място. Атила насочил свои хора, които да завземат върха на хълма, но бил изпреварен от Торисмунд и Аеций, които удържали победа в борбата за достигане върха на хълма. Подпомогнати от височината, те лесно разстроили войските на настъпващите хуни.

"Сетне започна битка свирепа, продължава Йордан, –повсеместна, ужасна, отчаяна. В древността не е имало подобни подвизи, нито подобно клане и който не е бил свидетел на това удивително зрелище – дано да не му се случва." Коритата на полупресъхналите реки потекли пълни с кръв. Ранените утолявали жаждата си с ужасяващата смес и мигом издъхвали.

Голямата сеч се разразила на десния римски фланг. Западните готи убивали източните. Престарелият крал Теодорих яздел и от седлото насочвал боя. Изведнъж паднал и бил стъпкан от копитата на безбройните коне. Някои уверяват, че Андагиз го улучил с бойната секири. Вестготите надделели.

В центъра Атила удържал победа. Хуните излезли в гръб на римляните. Вестготите се втурнали и спасили положението. Помогнало и лявото крило, и Атила отстъпил, за да не бъде обкръжен.

Хуните отстъпили към лагера си. Те се заградили с каруци и оттам обстрелвали римляните. Аеций бил спрян. Скоро настъпила нощта. Тъмна като катран и страшна. В мрака се измешали свои и чужди. Сам Аеций дълго бродил сред враговете си, но никой не го познал.

Съмнало. Гледката била потресаваща: долината – застлана с трупове. Точната бройка никой не знае. Според едни – 160, според други – 300 хиляди. Римляните очаквали заповед за настъпление. Макар да видели отстъпващите хуни, те се страхували, познавайки воинското им умение. Атила се държал достойно, издавал заповед след заповед. В лагера му се разнасяли звуците на тръби, звън на оръжие. С поглед той направлявал действията на пълководците си. "Гордият крал на хуните всявал ужас сред победителите," пише Йордан. Атила заповядал да нахвърлят огромен куп от седла. В случай, че лагерът му бъде превзет, той бил готов да ги подпали и сам да се хвърли в огъня! Би го направил: човекът, който владеел територия от Азия до Рим, пред когото склонили глава най-веломожните люде, нямал право да става за посмешище. Приживе мит, Атила трябвало да бъде безсмъртен и чрез смъртта си. И то достойна смърт!... Но, има съдба!

Теодорих не се появявал в лагера на Аеций. Открили го, затрупан от множество войници. Готите запели погребални песни и пред погледа на хуните го отнесли. За Теодорих се сбъднали предсказанията на шаманите, не за Аеций, но той наистина се оказал главният, тъй като без готите римляните били слаби.

Започнал спор за скиптъра на убития монарх. Младият Теодорих дал съгласието си на трона да бъде брат му Торисмонд, но дали биха се съгласили останалите четирима братя, които се намирали в Тулуза? Няма ли те да съставят своя партия и да си поделят властта, докато Торисмонд защитавал интересите на Рим? В крайна сметка, римляните ще уважават този, който е с корона на главата си, а не толкова победителя в една битка.

Тарисмонд замислил коварен план, за да се измъкне с войската си: предложил на Аеций сам да нападне хуните. Римският военачалник разбрал намеренията му, но нямало що да чини. Аеций преценил, че готите могат да станат по-опасни, тъй като ако Атила бъде победен – те ще разорят Галия, по смисъла на компенсация за победата. За хуните единственият път е назад и то колкото се може по-скоро.

Атила гледал безсилен как войниците му се топят от болести. Очаквал най-лошото. Когато лагерът на Тарисмонд опустял, смятал, че му готвят клопка. Но готите наистина си заминали. Аеций вече не бил силен. Кхан-ю заповядал да впрегнат каруците и двете армии се отдалечили. Аеций се разписал в историята.

Следващата есен Атила отново настоял за ръката на Хонория. Не пропуснал и зестрата – половината Римска империя. искането не било уважено и тогава Кхан-ю решил да докаже, че наистина е бич божий. Войските му преминали Алпите и се втурнали като вулканичен порой в Италия. Аквилея била обкръжена. Стените треперели от ударите на овните. От подвижни кули стреляли с бойни и запалени стрели. Каменометните машини хвърляли камъни и огнени снаряди. Други машини мятали стрели. Атила обикалял войниците и ги насърчавал. Имало защо: Аквилея бил красив град, в който имало безчет богатства и красиви жени, които ще станат майки на следващото поколение войници.

Стените на Аквилея били дебели. Три месеца продължила обсадата. Безрезултатно. Войниците започнали да негодуват. Жертвите станали много. Атила склонил да отстъпи. Отново поражение? Сякаш Тангра снел благословията си. Да отстъпи, значи да не получава данък от Константинопол, да загуби Хонория, която въздишала за ласките му и, естествено, за трона. Ще го уважават ли вече войниците му? Тези мисли правели Кхан-ю мрачен. Той за последен път обикалял градските зидове, войниците му вече прибирали палатките. Как да ги върне? Изведнъж видял щъркел, който се готвел да

отлети на юг с малкото си, дошло му времето. Атила се решил на хазартен ход: възкликнал, че щом тази птица, свикнала като никоя друга да живее сред хората, бяга – то победата е близка. Кой би посмял да опровергае думите на първия наместник на Тангра? Хуните се втурнали на нов щурм, още един, още един... там, дето Кхан-ю видял щъркела стената била пробита. Войниците се втурнали в града. Първите падали, по тях минавали живите, за да паднат и те и да направят път на по-задните. Пътеката на победата е осеяна с трупове и вапцана с кръв.

Аквилея бил жестоко разрушен. Следващите поколения едва я открили. В развалини и пепел били превърнати градовете Алтинум, Конкордия, Падуа, Виченца, Бергамо. Милано и Павия се откупили. Ломбардия била изпепелена.

Щом влязъл в императорския дворец в Милано, Атила зърнал огромна картина, на която римският император седял на трона, а хуните били негови просители. Кхан-ю наредил да извикат един живописец, който да прерисува платното в обратен ред: Атила седи на трона, а императорът му плаща данък, както си и било.

След 40-годишен мир, Италия била разтърсена от хуните. Човекът, който би могъл вероятно да я спаси, бил Аеций, но той не получил подкрепа от властите. Рим бил обречен. Валентиан III избягал. Сенаторът Авиен, който бил най-знатен и най-просветен в правото на имуществените делби, заедно с Тригеций – префект на Италия и папа Лъв се отправили в хунския стан.

Атила разположил войските си край р. Манчио, където водите ѝ се вливат в езерото Бенака. На това приказно място издигнали вили Катул и Вергилий. Сградите се ползвали от хунските велможи. Според непубликувана книга на Гео Донев, Атила разговарял с папата. Ето какво си казали:

Атила: Старче, дай ми ключа на Рим!

Лъв: Как смееш ти, варварино, да искаш ключа на Вечния град?

Атила: Старче, дай ми ключа на Рим, защото аз съм Атила – Бича Божий!

Лъв: (сочейки го с пръст) Как смееш ти, варварино, да искаш ключа на Вечния град?

Атила: Старче, дай ми ключа на Рим. И не ме сочи с пръст, защото ако единият ти пръст сочи към мен – трите сочат тебе.

Атила получил огромен откуп и обещанието, че Хонория ще бъде негова. Въпросът с мираза не се уредил, но Рим ставал данъкоплатец на хуните. **ТАКА, ПРЕЗ 452 ГОДИНА БЪЛГАРИНЪТ АТИЛА, ОТ ВЕЛИКИЯ ЦАРСКИ РОД ДУЛО, ЩО УПРАВЛЯВАЛ ВЕЧЕ 24 ВЕКА СЪЗДАЛ ПОРЕДНАТА БЪЛГАРСКА ИМПЕРИЯ, ЩО СЪПЕРНИЧЕЛА НА ИМПЕРИЯТА НА АЛЕКСАНДЪР ВЕЛИКИ, ПОНЕЖЕ СЕ ОПИРАЛА НА НЯКОЛКО МОРЕТА, А ДВЕТЕ СВЕТОВНИ СТОЛИЦИ – РИМ И КОНСТАНТИНОПОЛ, МУ БИЛИ ВАСАЛИ. ТОВА БИЛО СВЕТОВНО ГОСПОДСТВО!**

Атила постигнал всичко това, защото се опрял на естествения съюзник на българите - германците. Заедно, нашите два народа творят чудеса. Пословичната дисциплина на немците и нестандартната интелигентност на българлите води до велики реултати, защото в крайна сметка ние сме арийски народи. На това най-много е наблегнал великият българофил Богдан Филов преди няколкщо десетилетия, за да получи исконните български земи. Позовавайки се на историята, Германия възстанови справедливостта, макар и за кратко. Ето как става това. Из Дневника на Богдан Филов, 3.7.1940 г...." Настъпи отначало кратко мълчание. Фюрерът с един жест посочи към мене, като че ли искаше да ми даде думата. Предадох му поздравленията от Царя, той унесен в мислите си, не отговори нищо; после започна съвсем ниско и бавно да говори, като думите му едва се чуваха. ...Румъния не може да задържа земи, които не е спечелила на бойното поле. Няма за краля друго спасение, освен да отстъпи. Държи много на бойното другарство на българите и затова се застъпва за нашите интереси... След като той свърши, разговорът се поде

най-напред от мене; дадох някои обяснения и отговор на поставени от него въпроси. Фюрерът стана да види картата; тогава му поднесохме ние донесената от нас карта с разните граници и дадохме подробни обяснения по Добруджанския въпрос... Казахме, че ние пазарлъци не можем да правим и че искаме само това, което ни е отнето чрез изнудване през 1913 г. без бой. Той забеляза, че действително румънските министри и пред него показали наклонност да се пазарят; един говорел за някоя област, другия казал, че от нея част могат да отстъпят. Стана дума за сърцето на кралицата в Балчик (Кралица Мария). Фюрерът каза, че не може да се говори за сърца, когато могат да падат глави на крале. (Богдан Филов. *Дневник*. София 1990 г.)

Четем част от историческото писмо на Фердинанд до Фюрера за възстановяване на целокупна България: "Поради това, аз моля в името на падналите през световната война под мое командване храбри български войници и от името на моя тогава така тежко пострадал български народ да бъде поправена неправдата, нанесена на България от Антантата."

В краткия отговор на Хитлер се съдържа фразата: "Ще кажа, че винаги съм хранил големи симпатии към българските претенции за ревизия на Ньойскя мирен договор. Може би не е далеч времето, когато те ще намерят своето осъществяване". (Стивън Констант, *Фердинанд лисицата*, стр. 378)

Действително, Втората европейска война, която започва със справедливите намерения: обединяването на разпокъсана Германия, обединяването на България, възстановяването на териториалните права над Трансилвания от страна на Унгария, война, която в своята същност е битка между някогашните съюзници на Атила и Европа на моменти прераства в крайна антихуманност. Жалко! Но хуманни ли бяха спрямо нас политиците на Антантата? Когато Русия разбира, че вместо Задунайская губерния тук ще бъде суверенна държава ни изоставя на Берлинския конгрес и започва да подпомага Сърбия и Гърция. Не е ли геноцид това, което се случи със съна-

родниците ни от Тракия и Македония. Над милиард и половина златни долара имущество сме изоставили само в Одринско и Лозенградско. Светът още помни Атила и ни отмъщава. Нашият път е възстановяването на хунския съюз.

Атила повел армията си назад, към Панония. Конете едва пристъпяли претоварени с плячка. Страшното било, че войниците му се разболели от италианските гостби, защото били свикнали на груба храна. Час по-скоро трябвало да пристигнат в родината си.

Атила се надявал, че скоро ще види красивата Хонория. Кой знае, понякога и великите императори, с многоброен харем от красавици, се влюбват. Междувременно той се оженил за красивата Илдико. По този повод Кхан-ю вдигнал поредната си сватба. На другата сутрин Атила не излязъл от покоите си. Наближил обяд. Слугите се престрашили и почукали. Никой не отвърнал. Разтреперани от страх, понеже познавали гнева на господаря си, както и от страх за съдбата му, те разбили вратата. Кхан-ю лежал мъртъв. Над него била Илдико, която се бояла да не бъде обвинена за смъртта на съпруга си, се покрила с наметката.

Атила страдал от чести кръвоизливи от носа. След като прекалил с виното, той легнал и заспал. Кръвта бликнала и влязла в гърлото. Кхан-ю умрял от задушаване.

Какво означавала тази смърт? Едва ли може да се приеме, че личност като Атила е принадлежала само на човечеството. Той идва в нашия свят от друго измерение, изпълнява мисия и си отива.

– Ти си бич Божи, – му казал един отшелник, – и тоягата, с която провидението поразява света. Но Бог, по своя воля прекършва оръдието на своето наказание и по свое предначертание предава меча от едни ръце в други. Знай, ти ще бъдеш победен в битката с римляните и по този начин ще разбереш, че силата ти не идва от този свят." /Стасюлевич М. История... стр. 263/

Великият българин бил посочен да извърши велико дело – Великото преселение на народите. Тези, които останали в Азия сторили една крачка към Стария континент.

Хуните отрязали косите си в знак на траур и нарязали с нож лицата си, та с кръв и сълзи да оплачат Кхан-ю. Те положили насред полето, в копринена палатка своя господар, отбрани конници препускали в кръг и пеели: **"Велик е царят на хуните Атила, син на Мунджук, господар на най-храбрите племена. Той с нечувана преди него мощ завладя скитското и германското царство. Като вземаше градовете, той всяваше страх и на двете правителства на Римската империя. Омилостивен от молбите им, вземаше от тях годишен данък, за да не бъдат подложени на изпепеляване останалите земи. След като доведе всички тия дела до щастлив край, той завърши живота си не ранен от неприятел, не от коварството на близките си, но сред веселие, радостен, без да почувства болка, без да пострада племето му. Кой, прочее, би сметнал за смърт това, против което никой не би посмял да протестира?"** /Йордан, *Гръцки извори...* т. II, стр. 35/

През нощта тленните останки на великия българин били положени в златен, сребърен и железен ковчег, символизиращи, че Атила е покорил с желязо света, а той му плащал със злато и сребро. Добавили оръжие, съдове, накити.

Атила отнесъл в небитието и империята си. Сбъднало се предсказанието – всичко ще се разсипе. Синовете му не могли да си поделят властта и решили всеки да вземе своите народи и да бъде независим. Узнал за това, Ардарик обърнал оръжие срещу Елак. Край р. Недао армиите се сблъскали, атиловият син загинал. Народите се пръснали, защото нямало около кого да се обединят. Гепидите се заселили в Дакия, готите в Панония, сармати и цемандри край Кастра Мартис (днес гр. Кула), садогари и алани – в Малка Скития. Хернак, син на Атила, също си избрал Малка Скития, а родните му Улницур и Емницур – Дакия. Тези, които се отправили към Меотида, били пресрещнати от българите и изклани.

Аеций, някога приятел, сетне достоен съперник на Атила, настоявал синът му Гуаденций да се ожени за дъщерята на Валентиан III Евдокия. Военачалникът имал неразумието да обвинява публично императора в малодушие. В спор относно женитбата (Валентиан не желаел този брак) монархът, който никога досега не бил изваждал меч от ножница, пробол великия пълководец. Слугите се спуснали към умиращия и го довършили с ножове. Всеки лакей искал да се покаже по-верен на господаря си и удрял колкото се може повече и по-силно. Смърт подобно на цезаровата. Преторианският префект Боеций присъствал на кървавата драма и бил застигнат от същата съдба. Валентиан запазил в тайна смъртта на Аеций, привикал един по един привържениците му в двореца и ги ликвидирал.

За да изпревари събития, императорът обявил, за случилото се обвинявайки Аеций. В армията започнало брожение. Цели народи открито говорели против Валентиан. Общественото мнение се поляризирало. Един гражданин казал в лицето на императора: "Не са ми известни, Ваше Величество, какви съображения или обиди са Ви накарали да постъпите така. Знам само, че сте постъпили точно така, както оня, дето с лявата си ръка отрязал дясната си." /Гибон Е., *История упадка*..., стр. 41/

Валентиан III подтискал съвестта си с гуляи и разврат. Пожелал Петрония, съпруга на консула Максим. Тя отблъснала чувствата му, но императорът бил коварен: спечелил на комар значителна сума от Максим. Вместо пари, Валентиан предложил да му даде само пръстена си. Сетне повикал слуги, които да отнесат пръстена на Петрония и да я доведат в двореца под предлог, че я вика съпруга ѝ. Нищо неподозиращата Петрония била внесена в покоите на императора...

Петрония обвинила съпруга си в заговор. Разбрал измамата, Максим се заклел да отмъсти за поруганата чест. В императорската охрана имало и варвари, които били приятели на Аеций. Двама от тях приели да убият Валентиан

срещу добро заплащане. На Марсово поле, когато императорът се развличал с военни зрелища, варварите връхлетели с голи мечове. Проболи го в сърцето. Валентиан, който само веднъж извадил меч, за да убие военачалника си, умрял от меча на верните войници на Аеций.

Колко много кръв: първи поход на Атила, втори поход, смъртта на Елак и 30000 негови войници, смъртта на Аеций и префект Боеций, смъртта на Валентиан III. Смърт, смърт, смърт. Велики и безславни, те били укротени по един и същи начин: в крайна сметка спечелила смъртта.

ЕПИЛОГ

След смъртта на Елак хунският престол бил зает от Денгизих, син на Атила. При нападение над Източната римска империя бил разбит и главата му отнесена в Константинопол.

Ирник, надеждата на Атила оглавил българските племена. По негово време в държавата му имало смутове, но великият държавник успял да ги укроти. Отношенията с Константинопол оставали враждебни. Великият град плащал данък на дедите ни, понеже се страхувал от опустошителните им походи. Нещо повече: в Константинопол на мода била хунската прическа.

Попаднали под властта на Тюркския каганат, а сетне и под аварска зависимост, дедите ни съумели да запазят своята автономност и през седми век Кхан-ю Кубрат основал Велика България. Учените твърдят, че тя се простирала около бреговете на Меотида, но това не е така. Българите живеели от Волга до езерото Ван в Южна Армения. Трите български племена: българи, хазари, сабири образували конфедерация. Братът на Кубрат Кий изградил в Западните покрайнини на Велика България крепостта Киев, а един българин – Рюрик основал българославянската държава, която днес носи неговото име – РУСИЯ.

Кои са чеченците, балкарците и пр.?

За всичко това в следващата книга.

14.II. 1986 г.
Божурище

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Гибон Е., Исторія упадка и разрушенія римской имперіи (издания на Джордж Бел от 1877 г., ч. IV), Москва, 1884.

Гръцки извори за българската история, т. I, II, III.

Гумильов. Н. Ритмы Евразии. М., 1993.

Добрев, П. Преоткриването на прабългарския календар. С., 1994.

Дестунис Г., Сказанія Приска Пантійскаго, С. Петербург, 1860.

Констант, Ст. Фердинанд лисицата. С., 1992.

Кулаковскийй Ю. Исторія Візантій, т. I, Киев, 1913.

Латински извори за българската история, т. I.

Станишев Н., Кратка история на българите от най-стари времена, София, 1942.

Стасюлевич М., История средних веков въ ея писателяхъ и изследованіяхъ новеяшихъ ученихъ, С. Петербург, 1885.

Съсълов Д., Пътят на България, София 1936.

Филов, Б. Дневник. С., 1990.

Атила – портрет от XVII век

Папа Лъв

Издателство „Компарсита"

Веселин Илиев
РОДЪТ ДУЛО
ЧАСТ II
АТИЛА

Консултант **Димитър Димитров**
Технически редактор **Марио Добрев**

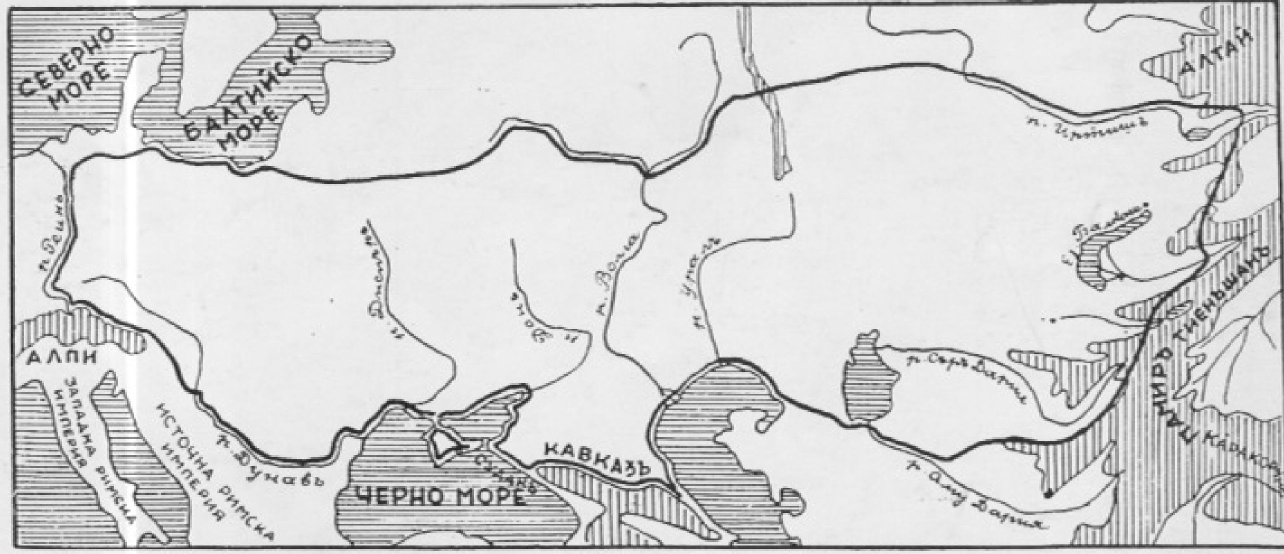
Формат 16/60/84
Обем 7 п.к.

Предпечат и печат "ЛИК"

Цена 60 лв.

Рафаел: Папата уговаря Атила да не влезе в Рим

Империята при Атила

Проф. Алфред Халиков

Веселин Илиев

Волго-Камските БЪЛГАРИ

Проф. Алфред Халиков

Волго-Камските

Веселин Илиев

Родът Дуло - книга III
Волжка България

София - 2000
Партия „Български общности“
ЕНЕРГОМОНТАЖ, тел. (02) 720 113

КТО МЫ - БУЛГАРЫ ИЛИ ТАТАРЫ?

ЗА ИМЕТО БУЛГАР - БЪЛГАРИН

Около средата на първото хилядолетие от н.е. на историческата арена в Европа , преди всичко в югоизточна и южна се появява името **"Българин"**.За първи път то се споменава през 469 г. в сирийската хроника на Захарий Ритон. Там се съобщава, че на север от Източен Кавказ, отвъд Дербентската врата " **живеят бургари със свой език, народ езически и варварски." От това време името българин /болгари, булгари бургари, вургари, вулгаре/ започва широко да се разпространява в Северен Кавказ и Подоние /р. Дон/, Нижна Волга и Дунав, в това число и на територията на съвременна България.**

По повод етимологията на името болгари-българи съществуват множество предположения. Българският учен, професор Иван Шишманов още в началото на XX в. изброява **19 етимологични версии** - от името на човек или река - до името на търговец, или земеделец. За най-точно се счита обяснението на унгарския академик **Ю.Немет**, предполагащ, че името българин означава **"метежник, бунтовник, въстанник".**

Не по-късно от **VII - VIII** в. името българин се появява в Средното Поволжие и от този момент то участва в

историческите събития на този край до ден днешен, претърпявайки различни модификации и пълнейки се с различно съдържание.

Началото на активното упоменаване на името българин в Поволжие е свързано със съчиненията на арабските географи от **IX в. Хорезми /836 - 847 / Ибн Хардадбех / 846 - 885/** но най-точни и подробни сведения за българите, живеещи през IX в . край Волга дава **Ибн Руст**, писал в началото на X в. В тези извори българите край Волга се споменават като народ и страна край бреговете на Волга, в силно залесени местности, управляващи свои царства и вече изповядащи исляма. Отбелязва се също разделението на българските племена: **берсула, есенгел, савир, булгар, домочадците-баранджари, подчиняването им от хазарите, нападенията на съседите - особено на буртасите и т.н. Всички тия сведения ни позволяват да твърдим, че българи край Волга през IX в. са се назовавали едва отделни племенни групи, а единен народ под това име все още не е имало.**

Но вече от втората четвърт на X в. в съчиненията на **Балхи /921 - 922/, Истархи /930 - 931/, Ибн Хаукал /950 - 951/, Масуди /943 - 947/** името българин започва да придобива ново съдържание. Балхи, Истархи, Хаукал съобщават, че **" Болгар е име на град" и "име на област".** Персийският анонимен източник "Худуд ал Алем" /средата на X в/ обединява двете теми:" **Болгар е град с малка област на брега на Итил".** В тази група източници вече се чувства изчезването на различните племенни названия и обединяването на племената в името **"българин"**, за което свидетелстват и забележките на Истархи - Хаукал за единния им език:" **Езикът на българите е подобен на езика на хазарите".**

Тия източници свидетелстват, че около средата на X в. волжките българи, наричани **"външни" или "малки" вече са се отделили от дунавските,** именуващи се

"Велики".През втората половина на X в. сведенията за волжките българи се появяват в древноруските летописи : около 985 г. в тях четем:" Иде Володимер на Болгары...победи болгар...и сотвори мир Володимер с болгары".

Не по-късно от X-XI в. завършва оформянето на българската държава край Волга и от това време са ни известни държавниците **" на България и областите, които като една цяло се именуват България".** Те изпращат в Русия посланици с предложения да приемат вярата /вж. събитията от 985 - 986 г/, сключват договори **от името на българите**, отправят богати дарове в далечен Хорасан.

Ето защо може да се предполага, че в средата на втората половина на X в. името българин се прикрепя като название не само на народа, но и като название на страната и градовете: **Малък /Външен/ Болгар - като място за търговия и Голям /Вътрешен/ Болгар, като столица**. Тук очевидно са били сечени и монети - известните сребърни дирхеми от X в. /932 - 933, 975 - 976, 987 - 988 г/. Истина е, че името българин макар и да се е разпространило в цялата страна през XI в. все още не е общонародно, понеже се съхранява името **Сувар** /Махмуд Кашгари/ . През XII в. името Сувар изчезва, а **името българин остава единствено за народа, страната и главните градове.** Затова съдим от източните и древноруските сведения, по свидетелствата на очевидците. Сред последните - най-известен е търговецът и учен от Гранада **Абу Хамид ал Гарнати**, посетил два пъти Болгар на Волга - 1135 г. и 1150 г. В записките си той съобщава, за българите край Волга, като за, **единен народ за страната - държава Булгар** и за огромния град, очевидно столица, именуващ се Болгар. Ал Гарнати пише, че смисълът на думата **"българин" е "учен човек".** Страната България и град Булгар са показани на **картата от 1154 г.** , изработена от големия арабски картограф **Идриси.**

През XII в. изворите, особено руските летописи сочат българите /болгаре/ като единен народ, български князе, страна на българите, **Болгарскую землю.** През XI - XII в.видните представители на волжките българи считали за чест да носят етнонимическата приставка към името си , наречена също "Тахалус" - ал Булгари. Историкът Якуб бин Ногман ал Булгари , философът Хамид бин Идрес ал Булгари, теологът Хужа Ахмед ал Булгари и пр.

Към края на XII в. се наблюдават и местнически тенденции, характерни за развития стадии на феодализма, за което свидетелстват названията на градовете **"български и други български".** Тези тенденции се засилват през XIII в. , преди монголското нашествие, когато все повече се споменават околните князе, например, от българския град Ошел. Но и през това време българите са **единна етническа маса, наричат столицата си "град Великий Болгарский", себе си жители на Болгар**. И тези жители на Болгар, нанесли през 1223 г. съкрушително поражение на непобеждаваните до този момент монголи, както ни съобщава затова арабският автор от първата третина на XIII в. **Ибн ал Хасир.**

Преди самото монголско нашествие през 1236 г. и през периода на нашествието, тук пристига унгарският монах Юлиан, дошъл от Унгария в **"България на Асан"** /на Асеневци/ и след това се отправил към Волга. **"Велика България е велико и могъщо царство с богати градове". Велика България назовават Волжка България през периода на монголските нашествия и др. европейски източници**. В записките на католическите пратеници Плано Карпини и Гильом Рубрук е записно: **единен български народ**, " най-силно държащ за законите на Мохамед, отколкото който и да е друг". Любопитното е, че Рубрук нарича **Дунавска България " Малка България" и предполага, че " българите, що живеят край Дунав, близо до Константинопол са потомци на волжките българи".**

Следва да се предполага, че през първата третина на XIII в. Волжка България достига апогея на историческото си развитие, за което свидетелства грьмкото и название в Европа и Азия - **" Велика България".**

Монголското нашествие тежко се отразило на съдбините на българския народ, на страната и главните и градове. Загинал и повече никога не се възстановил главният град **" Великият град"** /Биляр/на р. Черемшан, страната била разбита на части, разпокъсана, народът разпръснат. Но името **българин** на Волга, както и на народа и на новата му столица не било загубено. В средата на XIII в. започва да се строи нов град, край устието на Кама, който е назован **Булгар** и през 1240 - 1246 г. е щаб на Батий. Тук се секат и първите монети в Златната Орда с указание за мястото на изработката - Болгар.През XIV в. монетите все още се сечели в Болгар.

През XIII в. след монголската инвазия се споменават български князе, които заедно с руските ходели в Ордата, за да искат ярлък /право/ на княжеско достойнство.За българските князе се съобщава през XIV в. , а гр. Болгар се посочва в руските източници като голям град през 1396 г. и като **"Болгары Великие".**

България, като страна и държава фигурира и в първите европейски карти от XIV в. : **"Боргара"** на картата от 1320 г, **"Боргар"** на картата от 1367 г., **"Бургария",** върху картата от Каталунския атлас от 1375 г. Запазват се и още повече се разпространяват тахалусите "ал Булгари" - Осман ал Булгари, Болгари Салар, Юннус ал Булгари, което е фиксирано върху редица надгробни паметници в края на XIII и първата половина на XIV в. Приставката "ал Булгари" носели много учени от Болгар през периода на Златната орда: Хасан ибн Омар ал Булгари, поетът Халил ал Булгари и пр.

Стигаме до извода, че през XIV в. името българи е **било все по-устойчиво, както и името на народа, държавата и столицата.** Арабският търговец ибн Батут и египтянина ал Калкашанди / 1355 - 1418/ съобщават за

"Страната Болгар" , за търговците от **"Болгар",** които пристигали често в Египет, за да продават кожи от северни зверове. Египетските халифи през XIV в. признавали **царя на волжките българи за цар на дунавските българи и сърбите**.Ал Калкашанди отбелязал: " Преброяването на населението отвъд Кримското море на север и този **господар ал Булгар / на българите/ е господар на българи и сърби".** Руските летописци от XIV в. отбелязват отделни български князе, например през 1376 г.: **" Князи же болгарскии Осан и Махмад салтан".** Името на град Болгар е изрязано на бронзовия пръстен на Илган хан /1349 -1350/.

Настъпва XV в. На границата между XIV и XV в. Волжка България е в упадък. През 1431 г. княз Фйодор Пъстрий превзема ***"Болгары Волжские... и всю землю их плени".*** Политическият и икономическия център на държавата вече се премества на север, отвъд Кама, където се възвисява Казан. Показателно е, че през първата половина на XV в. този град, както затова свидетелства монетният материал се е наричал **Булгар ал Джадит /Нов Булгар/.**На европейските карти продължава да се отбелязва земята **"Бургар",** нерядко обаче, като подчинена на Ордата**"Бургар Тартарорум".** На картата на Валдземюлер пък е нанесена **"България Магна" /Велика България/.**

Приемствеността на казанците от волжките българи и Казанското ханство е най-точно изразена в руските източници, преди всичко в **Никоновската летопис,** съставена през 1563 - 1567 г. и в **"Казанската история",** написана през 1562 - 11564 г. В Никоновската летопис на много места е отбелязано :**" Болгаре - иже глаголются Казанцы**". Показателно е, че великият княз Василий III в началото на XIV в. вписва в титлата си, след обявяването на Казан за протекторат **"Князь болгарский". Тази титла се съхранява след него, чак до 1917 г.**

В Казанската история многократно се говори за **" болгарские рубежи", " Болгарские князи",**

"болгарская земля", "цар Саин болгарский"," болгарская чернь", "город Брягов болгарский", " Казань, стольны град, вместе Брягова", "други грады болгарские по Волге стояше, Казан и Болгары","казанцы, худыя болгары","старыя болгаре".

Казанците през първата половина на XVI в. също предпочитат да се наричат българи. Казанският цар и поет Мухаммед Емин се смятал за потомък на българи, за което и свидетелства неговият тахалус "ал Булгари".Един от най-големите казански поети Мухамедяр приел името Махмуд углу Мухамедяр Булгари.

Развалините на гр. Болгар на Волга и по-древният велик град на Черемшан/Биляр/ се превърнали през XV - XVI в. в места на паломничество. Поетът Мухамедяр, например, съобщава, че по време на такова паломничество в гр. Болгар го обзело силно вдъхновение и той написал великолепната си поема **Светлината на сърцата.**

На европейските карти през първата половина на XVI в. продължава да се изписва **" България Магна"** / карта от 1532 г/, и даже е отбелязан гр. **Болгар на картите от 1538, 1541, 1551 г.**

Присъединяването на държавата към Русия в средата на XVI в. повлича след себе си, както загубването на политическата самостоятелност на потомците на българите, така и рязко се изменя етническият състав на местното население. Но дори и в тия условия, името **"българин"** не е било изгубено.

През втората половина на XVI в. сред потомците на българите край Волга, много от които избягали към Урал и отвъд Урал започнали да се измислят и разпространяват сказания и песни, в които се споменават имената **"Болгар", "Булгар", "Булгары","Булгарцы".** Така например, в "Баит Булгар" се говори как е бил разрушен град Булгар и как българите се преселили в други места. През последната четвърт на XVII в. е написан сборника от летописни сказания "Дафтар и Чингизнамэ", където често се споменава градът и земята на българите,

българските князе, и българските войници, разгромени от Тимур.

Още по-интересни са песните за градовете и народа български, съчинени през XV и XVI в. от казанците - потомците на българите. Ето някои от тях:

ИДВАТЕ ЛИ ВИЕ ОТ БУЛГАР

Вие казвате Булгар-Биляр,
Вие, навярно идвате от Булгар?
Български коне карайки,
Вие минавате даже през Хинда.
Липови чаши за мед
Фаянсови чаши за медовина, Бисери, мъниста, рубини -
Всичко тече към Булгар.

БАИТ ЗА БУЛГАР

В твоята страна джамии, минарета,
Учители и училища
Учени и велики личности -
Всички те живяха озарени от щастие.
Педагози, книжари, писари и преписвачи
Лекари за страдащите -
Всичко тези всезнаещи книги ни даваха.
Големи реки и морета, ливади и степи.
Земеделци - всичко това разкриваше
Величието на твоето име.

Европейските **историци и географи през XVI и XVIII в. настойчиво повтарят името** Волжка България. Характерно затова е съчинението на Франческо Теполо от 70-те години на XVI в. То се казва " За делата на Московия" , където на много страници се говори за провинция **България,** разположена между Москва и Казан на Волга. **Град Болгар** е отбелязан на картите от **1592, 1595, 1598, 1600 година**. На картата на Херардо

Меркатор е отбелязана **страната Болгар** /1595/, на картата на Исак Маас от **1636, 1640, 1662 г.** намираме **" Булгария Регнум".** Тези названия се съхраняват дори на картите от **XVII и XVIII в.** Върху картите на Николас Витзен , който е посетил Казан през 1665 г. е отбелязана страната **"България",** на картата на Марко Корнели от 1680 г. намираме страната **"Болгарлен" и град Болгар,** на картата на Христофор Вейгел, съставена в Нюрнберг през 1698 г. е отбелязана страната **"Болгария Регнум" и град Биляр-Булгар.**

През XVIII и XIX в. условията за сформиране на единна народност, а сетне и татарска нация в Средното Поволжие се засилва спомените за българите, град Болгар и страната България. Това се изтъква най-много чрез факта, че **болшинството от татарското население посочва за свои предци българите.** Известният татарски просветител и демократ Каюм Насър писал в краяна XIX в. :"От книгите писани преди 100 - 150 години се вижда, че **жителите, населяващи тези райони обичали да се назовават българи и това се предавало от поколение на поколение."** Действително, в много родословни списъци на татарските семейства от XVIIIв. предците им се отнасят към българите. Така например "Шаджара" /списък, родословно дърво/ на рода Тамта Хатай е записано:" **произход от град Болгар"** ;шаджа Ишман, **дошли от Болгар**. Насър привежда сведения, основани очевидно на генеалогични изследвания, че много села от дясната страна на Волга били построени от българите - **Атали /Азилей/, където в миналото "Хаджи Али пристигнал от Болгар"; Мамадъш пристигнал от "Българската държава - основал с.Джамет;Муллаиле "преселил се тук от Болгар";Борнаш и Бурундук , основни жители на Болгар и пр. Сам Насър с гордост подчертава, че той е от Ширдан - Булгария т.е. Булгар.**

Показателно е, че българщината е била проповядвана от моллите. В средата на XVIII в. мулла Мурат се обръща

към богомолците :"**Дойде време да възстановим Болгар".** С тези призиви участват във въстанието на Пугачов много българи.

Не са малко татарските учени, поети и философи от XVIII и XIX в., които се гордеели с българското си потекло и добавяли към името си тахалуса "ал Булгари": Утъз Имяни Булгари, Шамсетин Булгари, Хасамутдин Муслими ал Булгари. **Видният татарски историк от XIX в. Марджани подчертавал преимствеността от Болгар към Казан. Затова той написал специална книга "Мустафад ал абхар фиахфали Казан ва Булгар" /Сведения за историята на Казан и Булгар/. В друг свой труд Марджани отбелязал:"Названието на градовете им и страната Булгар...което на тюркски език означава "каращисвам".**

Не на последно място руските учени от XVIII и XIX в. отбелязват несъмнената приемственост на татарите от волжките българи. Така например, в началото на XIX в. П.Кеппен пише в статията си "За волжките българи":"**съвременните казански татари... произхождат...от Булгар**.Те до ден днешен живеят в Бухара, Турция и др. страни и назовават себе си българи." Даже в началото на XX в. М.Г.Худяков писал:"**Казанските татари точно осъзнават произхода си от волжките българи.В древните татарски селища, основани от българите, татарите считат българите за свои предци.**"

В средата на XX в. е направен опит да се възстанови името "Български народ". С този призив тръгва мулла **Дж.Ваисов**. Неговият внук **Г.Ваисов** през 1917 - 1918 г. успял да събере под червено-зеления флаг движението **Булгар ал Джадит** /**Нов Болгар**/ три батальона войници, които участвали в революцията.Гибелта на Ваисов преустановила движението. В наши дни то се възобнови под същия лозунг "Булгар ал Джадит".

Това не е случайно, защото паметта на предишното име

е още жива сред народа. И даже сега, редица татарски селища, главно в Татарстан, носят **името Болгар или Булгар: с.Болгар 1 и с. Булгар 2 в Алметеевски район; с.Янга /Нов/ Болгар във Верхне-Услонски район; гр.Болгар, с.Болгари с българското градище и пристанище Болгари в Спаски район /Там е бил град Болгар, ставката на Батий/; с. Болгари в Ленински район; с. Болгари в Нижне камски район; с. Кзъл /Червен/ Болгар в Чистополски район. Всички тези села, освен с. Болгари в Куйбишевски район, имат татарско население.** От същия етнически състав е и населението в с. **Болгар в Мари-Турекски район на Марийската република**. За давността на тези названия свидетелства и названието на реките, около които са разположени някои от упоменатите населени пунктове. Така например, край **с. Булгар в Лениногорски район тече р. Булгар, както и покрай селата Булгар 1 и Булгар 2 в Алматеевски район.**

ЗА ИМЕТО ТАТАРИ

С името татари през XI и XX в. били наричани много тюркоезични народи, живеещи на територията на Русия. Така били назовавани дори азербайджанците /кавказки татари/, хакасите /минуиски или абакански татари/, поволжките, сибирските и кримските татари, значителна част от казахите/семипалатински татари/, много народи от Северен Кавказ /да си спомним руските писатели от XIX в. и техните повести и разкази, напр. "Хаджи Мурат" от Лев Толстой, където **практически всички народи от Северен Кавказ са наречени татари**/; Северна и Централна Азия/таранчинските татари-уйгури/ и пр.

Днес името татарин е прикрепено към населението на

Средно Поволжие, Приуралие /казански татари, татари мишари, кръстени татари/; кримски татари; сибирски татари /туринските, тюменските, ишимските, ялуторовските , иртишските, тоболските, тарските, бухарските, чацките, аринските, барабинските, томските/ . В СССР, по данни от преброяване от 1989 г. е имало едва **6 645 588 души назоваващи себе си татари** / в това число не влизат кримските/. В това число в **РСФСР: 5 519 605; в Украйна 86789; в Узбекистан 467 678; в Казахстан 327 871; в Азербайджан 28 019; в Таджикистан 72 168; в Туркменистан 39 243; в Белорусия 12 352 души.** Известно количество татари живеят извън СССР: **в България 6000; в Румъния 21 000; в Полша около 1000; в Турция 10 000; татари живеят** в **Китай, Япония, Америка.** Появата и разпространението на името татарин има сложна история която е търпяла развитие близо век и половина.

Още в първата половина на XIII в. били предложени няколко етимологически разяснения на името "татарин". Така например, в арменски ръкопис от 1248 г. четем, че татарите са народ от стрелци, които били **наричани "остри и леки", или "Тур" и "ар"** откъдето и идва названието "татар". По наблюдение на Плано Карпини, посетил Монголия през 1245 - 1247 г. сред монголците били т.н. **"Су-Монгал", т.е.** "Водни Монгали"именуващи се татари по името на реката, течаща през страната им. По-рано такова предположение, позовавайки се на руски сведения изказал унгарският монах Юлиан, срещнал се с монголо-татарите през 1236 - 1237 г. Той писал, че татарите се мадианити, които са се заселили край една река, наречена **Татар,** откъдето е и името им. По това време, през 1241 г. името Татар става известно в З.Европа, при това във формата **"Тартар",** което в превод означава **"произлязъл от ада".** През XVI - XVII в. европейските учени назовавали с името татар всички номадски народи и това име се отнася и за руските земи.

Березин И.Н. предполага, че името "татар" произхожда

от първоначално название татар, което звучало "тартър" и се превежда "**теглещ, влачещ".** Неотдавна Р.Ахметянов, съгласявайки се с първоначалното звучение на думата "татар" или "тартър" се опита да го етимологизира като **"Цар на царете".**

Изработилият през XVIII в. в Хива "Родословното дърво на тюрките" Абул Гази смята, че първоначалното слово "татарин" е името на тюркски хан, а сетне то е станало народно /по този повод виж книга пета от поредицата "Родът Дуло", част втора. В.И./ Историкът Н.М.Карамзин се е опитал да изведе думата "татарин" от названието на идола на който се покланяли якутите. Това обаче е недоразумение, понеже подобен идол якутите не са имали.У евенките той е **"дяда",** при якутите е **"сата".** Възможно е "дяда" да е сходно с **"да-да", "дан-дан", "тан-тан"** - китайските източници назовават така татарите от дочингиската епоха. Етимологията на слитното слово "татар" са се опитвали да разшифроват и др. учени. Л.Будагов, напр. предполагал, че думата "татарин" в Персия и Турция означавала **"вестоносец", "куриер",** към което в наши дни се присъединява и Н.Баскаков. А. Сухарев предполагал, че думата "татар" се е образувала от две думи - **"Тау"** /планина/ и **"Тар"** /живея/. Най-близко до истината, вероятно е Д.Еремеев, който смята, че **"татар" е тюркоезична дума и се отнася за народите чиито именно окачват на "-ар": татари, хазари, българи, авари, маджари, кангари, сувари и пр.** По-нататък той пише, че окончанието "-ар" се отнася към думата "-ар", или "-ир", означаваща "човек". Вярно е, че в много тюркски езици думата "Ир" има значение "Мъж" /Следователно Ирник ще да означава "Мъжествен".В.И./ .В етнонима "татар", първият компонент "тат" можем да съпоставим с едно от названията на древното иранско население. Както пише през XI в. Махмуд Кашгари :" Тюрките наричат татари тези, които говорят "фарси". Но тюрките назовават татари и други свой съседи - китайците и уйгурите. Първаночолното

значение на думата **"тат"** ще да е било по-скоро **"иранец", "говорещ ирански",** но след това, с това название са били посочвани всички чужденци. Ако възприемем тази формулировка, то можем да разберем и да си изясним някои от спорните въпроси в миналото.

М.Закиев, позовавайки се на популярната политическа книга на Неру "Поглед върху всемирната история" смята, че вече през III в. до новата ера татарите непрекъснато са атакували Китай. Л.Гумилев, изхождайки от китайските източници предполага, че през VI в. след н.е. "30 татарски племена, наричани от китайските географи "шивей" и говорещи монголски език са живеели на изток от тюрките." Въпреки това, най-ранните сведения за татарите в Китайската история се появяват не по-рано от VII - VIII в. и са наречени **"да-да".**

Конкретното название "татари" се появява в Орхонтския надпис на Кюл -тегин 731 - 732 г., където се съобщава, че на погребението на Кюл-тегин дошли много народи " авар, рим, киргизи, уч-курькан, **отуз-татар**, кьитай, татибъ". С.М.Клящорни също смята, че първото съобщение за татарите е отблелязано на надписа на Кюл-тегин, предполагайки, че това упоменаване се отнася за втората половина на VI в. , когато представителите на отуз-татарите /**30-те татарски племена**/ са участвали в погребението на първите тюркски ханове. Има също сведения, за участието на деветте татарски племена / **токуз-татар**/ , заедно с деветте огузки плеумена /токуз-огузи/ във въстанието 723 - 724 г. против Билге Каган. Предполага се, че през това време т.е. през VIII в. племената под название "30 татари" са живеели на североизток от Монголия, а "деветте татари" в Уйгурския каганат.Известно е, че последните са имали предводител, който се казвал Аслан апа Тегин. В средата на IX в. тогуз-татарите, заедно с огузите избягали в Източен Туркестан. Но през X в. татарите, произхождащи от особения род "Ша-то" т.е. към конфедерацията на западните тюрки, живеещи по исторически данни във Фергана превзели

Северен Китай.

Тук ние се сблъскваме с още един проблем - кои са били древните "татари"в етническо отношение? Най-древните китайски източници сочат че **татарите били роднини на монголите. В тях четем:..."от Тюрк се родили двама братя близнаци - Татар и Монгол, между които баща им Ил хан поделил Туркестан.На първия дал източната половина, а на втория - западната."** Персийското анонимно съчинение "Халудал Алем" , написано през X в., но на основание на по-стари източници ни съобщава че "татарите също са част от племената Тогузгузи", а тогузгузите са "най-богатите сред тюрките".Областта на тогузгузите тогава се намирала на изток и юг от Тюркския каганат, на запад от Китай и на север от Тибет, т.е. на територията на Северна Монголия.

В източниците от XI в., например в съчинението на Гирдизи "Украшението на известията", написано през 1050 - 1052 г. четем, че тюрките-кимаки произхождат от "Шад" - най-малкия син на началника на татарите, живущ на р. Иртиш и хората, роднини на татарите са родовете Ими, Имек, Татар, Баяндек, Кипчак, Ланиказ, Аджлад".Към това се придържа и един от видните учени-тюрколози от XI в. Махмуд Кашгари, отбелязващ на няколко места в знаменития си речник, че татарите са тюркско племе. Заедно с това са показателни забележките му, че племената "ябак, татар, басмил - всяко има свой език, но те добре знаят татарски". Тази забележка е дала основание на В.Бартолд да твърди, че татарите през XI в. са били не **тюркоезични, а монголоезични племена, живеещи в планините Уту-гън /Хан-гай/, по върховете на Бий-Хем - един от изворите на Енисей.** През XII в. под името татар са били известни много племена. Махамад ибн Бекран в геогрефското си съчинение Джахан наме /Книга за света/, написана в началото на XIII в. твърди, че в средата на XI в. "не приели исляма сред тюрките са татарите и хитаите, те са в областите Сина". Описвайки събитията от XIII в. той

съобщава, че " голямо татарско племе излязло от страната си на границата на Сина и се заселило в тила на страната Туркестан. Между тях и хитаите била вражда".

Изцяло идеята за тюркоезичността на татарите подкрепя и С.Кляшторни, който предполага, че пред Х - XI в. на източните покрайнини на тюркоезичния свят са били образувани две татарски държави: Гансу в Източен Туркестан и Ляо в Северен Китай. Цялото пространство между тях, почти 2 хил. км. се е наричало татарска степ. През XII - XIII в. степта била завладяна от монголите и вследствие на това и върху монголите се разпространило името татари, макар в началото самите монголци така да не са се наричали.

По мнение на монголски историци , особено на Ш.Сандак, вече през XII в. значителна група племена под **името "татари" живеела на територията на съвременна Монголия.** Те чергарствали на изток, най-вече около езерата Буир Нур и Кулун Нур. Татарите през XII в. били васали на Китай и даже заедно с китайските войски през 1164 г. нанесли на монголците поражение в района на Буир Нур. От това време започнала жестока война между татари и монголи. Тя била толкова жестока, че Есугай багатур, бащата на Тимучин /Чингис хан/ дал на сина си името **Тимучин-Тимуджин**, което на тюркски означава **"ковач", в чест на пленения татарски предводител Тимуджин-уге.**

В самия край на XII в., по-точно през 1198 г., татарите се вдигнали на въстание против китайското насилие. Очевидно, точно тези събития има предвид Бекран. Той пише, че "китайските войски, обединени с войските на киргизите и монголите, оглавявани вече от **Тимучин, нанесли на татарите край р. Улдж /тази река е на североизток от Монголия/ жестоко поражение**."Част от татарите потеглили на запад и се заселили в тила на страната Туркестан, а царя им Кутлу хан /Кучлук/, заедно с войските на хорзшаха Мухамад успял да нанесе поражение на китайската армия.

Останалите на изток **татари, състоящи се от племената алухай, дудаут, алчи и чаган се опитали да се обединят, но скоро, през 1202 г. били напълно разбити от монголците**.Победата била толкова величествена /още повече, че Тимучин разгромил и други непокорници, в това число меркит, найман, керит/, че през 1206 г., в годината на Барса, специално събралият се курултай обявил Тимучин за единствен и могъщ предводител в монголските степи, над всички монголи и остатъци от татарски племена и бил наречен **Чингис хан, т.е. владетел на вселената.**

От това време името **"татар"** в историческите документи не фигурира като самостоятелна етническа група. Получила се известна модификация на етнонима "татари" , или своеобразен комуфлаж, **когато върху монголите се разпространило името татари, а татарите пък приели името монголи.**

Действително, синхронните китайски източници, например "Мън-да Бьй-лу" и "Хьй-до ши-мое" вече не знаят за монголите, а всички монголски и свързани с тях племена наричат татари и отбелязват, че " те са три рода: **черни, бели и диви.** Така наречените **бели татари** са малко по-стройни, вежливи са и почитат родителите си... **Дивите татари** са много бедни и примитивни и не обладават никакви способности...Сегашният пълководец Чингис, а също и всичките му пълководци, министри и сановници са от **черните татари**."

Белите татари /**бай-да-да**/ са били тюркоезични онгути, живеещи на североизток от Китай. Възможно е, част от тях, на границата на XII - XIII в. да са се преселили в Туркестан. Диви татари били наричани **тонгус-манджурските племена**,а **черни татари са монголите**.Всички тези групи от население се обединяват, особено в погледите на чужденците, под общото име **татари.** Много точно през XIX в. казанският учен Шигабутдин Марджани е отбелязал този факт. Той писал, че след обединението на Чингис хан над разпокъсаните

монголски народи и различните "татарски племена", названието "магул", като родово название е излязло от употреба , останало е само названието **"татари" като общо название на всички племена, макар и основния род по същество да е монголски".**

Названието "татари" още по-силно било прикрепено към монголите и заедно с тях прониква в Европа след като Чингис хан през 1210 - 1240 г. предприел завоевателни походи към Азия и Европа. През 1210-1227 г. Чингис хан, паралелно със завладяването на Китай, започва да настъпва на запад. Както пише споменатият вече Наджип Бекран, през 1208 г. " над Кутлу хан /царя/ на първите татари се излязо нашествие от други татари, които опустошили света и царя им е Чингис хан Тимучин". По този начин, през **1210 - 1220 г. с татарите /Кучлук бил убит през 1218 г./ било свършено, но името им останало и преминало върху монголската знат.**

Във връзка с последното е любопитно съобщението на "Мън-да Бъй-лу" затова, че макар монголите да "обозначават названието на династиите като "велика монголска държава", очевидците забелязали как знатните люде, например наместникът на Чингиз хан в Китай Мухали /умрял през 1221 г./ всеки път повтарял:**"ние, татарите",** както правели преди него останалите сановници".

При това, в монголската армия, която превзела Китай, Източен Туркестан, Средна Азия и др. страни, значителна роля играели военоначалниците, които били от татарски произход, или от татарите-уйгури.Рашидадин пише:**"от този /татарски/ народ, както по време на Чингис хан, така и след него те станаха велики емири в държавата."** Сред тях изпъкват представителите на **"белите татари,** които влизали в личната гвардия на монголските войски. Известно е, че по постановление на Чингис хан - всички покорени народи, в това число и уйгурите /белите татари/ били длъжни да дават войници за армията. По сведения от Рашид ал Дин, войската

АЛФРЕД ХАСАНОВИЧ ХАЛИКОВ

събрана от уйгурите, карлуците, тюркменците, кашгарците и кучарците, под ръководството на Мелик шах се сражавала на страната на Чингис хан в Хорасан". Показателно е, че много от тях, отнасящи се към тюркските родове **"се наричали татари".** Всичко това отлично се съгласува с Рубрук в средата на XIII в. , че **"Чингис навсякъде изпращал най-напред татарите и оттук се разпространило името им и затова навсякъде казвали: " Татарите идат!"**

Действително, всички персийски, арабски, арменски, руски, европейски източници от времето на монголското нашествие назовават тази инвазия татарска. Мюсюлманските автори от това време ибн ал Асир и Мухамад ал Нисави повтарят само името татари. Арменските синхронни източници пишат: " **Появиха се от изток неизвестни варварски племена , които се наричат татари".**

Трябва да отбележим значителната осведоменост на арменските историци, които наричат не само татарите монголи /в преобладаващи случаи/, но и народ стрелци, **харататари** /черни татари/ и дори **мугали** /монголи/. Заслужава внимание писанието на арменския историк от XIII в. Степанос Орбелян, който казва, че **" мугалите" сред народа се наричат** "**татари"**. Киракос Гандзакаци употребява двата термина заедно - **"Мунали-Татари".** Руските източници използват термина **"татари",** или **"тотари",** имайки предвид монголците при завземането на руските земи, степната част на Източна Европа и Поволжието. По-ранните летописи - Лаврентиевската, Ипатиевската пишат следното за монголските войски: " *В лето 6731 /1223/ Того же лета побоища Татарове князей Русских. По грехам нашим приидоша языци незнаеми, ...безбожники Моавитяне, рекомии Татарове, их же добре никто весть ясно кто суть и отколе приидоша и что язык их, и которого племени суть и что вера их. И зовут их татары, а инниии глаголят таурмени, а дрругии Печенези..."*

Интересното е, че не само в ранните, но и в по-късните руски летописи, напр. Московският летописен свод от края на XV в. , или в Никоновската летопис името **"монголи"** не е познато.Навсякъде това название е било **"татари"**Само под това име монголите са известни и в други европейски страни.Например унгарският монах Юлиан непосредствено видял през лятото на 1236 г. огромно натрупване на монголски пълчища в степите на Поволжието, преди тяхното нашествие в България и Русия и ги нарекъл **татарски** и предупреждава за тях краля си /Бела IV/, от когото очевидно монахът е бил изпратен на разузнаване. Юлиан пише, че недалеч от р. Етил /Волга/ той "срещнал татари и посланика на татарския вожд, който знаел моджарски, руски, кумански, тевтонски, сарацински и татарски /език/ и казал, ча татарската войска , намираща се наблизо на пет дни път иска да отиде против Алемания".

"За татарите, устремили се от своите места и опустошили северните земи" през 1238 г. ни съобщава и "Голямата хроника" на Матвей Парижки. В анонимно продължание на "Историята на френското кралство" от XIII в. се казва, че **"Франция и всички други земи били изплашени от известията за татарите"**.В католическите храмове на Германия по това време четели молитвата: **" Господи! Избави нас от яростта на татарите!"** Очевидно в тази насока е съобщението в Кьолнската хроника от манастира Св.Пантелеймон: " **Значителен страх пред този варварски народ обзе много народи, и не само Франция, но и Бургундия, Испания, за които името татарин досега не бе известно."**

Как възприели народите на Средно Поволжие монголското /татарското/ нашествие в това число и народа на Волжка България, съставящи етническата основа на бъдещите татари от Средно Поволжие и Приуралие?Кога тук прониква и се разпространява ЧУЖДОТО ИМЕ ТАТАРИН?

Както е известно, българите и свързаните с тях други народи от Средното Поволжие и Урал оказвали на татарите отчаян отпор в продължение на **50 години / 1223 - 1278/**. Населението на покорените и разделените части на България пред XIII и XIV в. все още напълно сънхранявало предишните си етноними, преди всичко името БЪЛГАРИН.Показателен е фактът, че България е отбеляана като единна земя, като единен народ, под името БЪЛГАРСКИ.

Разбира се, не бива да пропускаме набелязващите се тенденции българите да бъдат отъждествявани с **бесермените** /мюсюлмани/ и отделно от тях да бъдат сочени буртасите.Така в руската летопис в редица случаи е записано **"бесермене", вместо българи**.Например, около 1366 г." Того же лета приидоше из Новгорода Вольного полтораста ушкуев с разбойникы новгородскыми и избиша на Волзе множество **Татар и Бесермян** и Ормен и Новгород Нижний пограбиша" Около 1376 г. жителите на Болгар са били наричани БЕСЕРМЕНИ. Буртасите, като самостоятелен народ се упоменават заедно с бесермените около 1380 г. Някои изследователи смятат, че названието "бесермени" е преиначена дума на "мюсюлмани"/**оттук руското "Басурман/, други го посочват като етноним , тъждествен на "Булгар"**.

Името татари през XIII - XIV в. претърпява своеобразна модификация. Към средата на XIII в. монголците завладели почти половината от Стария континент и образували редица крупни държави, в това число и **Златната Орда, РАЗПРОСТРАНИЛИ ИМЕТО СИ ВЪРХУ ПОЧТИ ВСИЧКИ ТЕЗИ НАРОДИ**.Но в същото време - средата на XIII в. монголите и особено монголската знат, виждайки че татари се наричат подчинените им, започнали да се отмятат от родовото си название. Рубрук писал затова: " упоменатите моали /монголи/ сега искат да УНИЩОЖАТ ТОВА НАЗВАНИЕ /името татарски/ И ДА ВЪЗВИСЯТ СВОЕТО" За такава тенденция свидетелства също и " Съкровенното сказание" на монголите от 1240 г., където "

те във всички случаи назовават себе си манхол и не говорят "татарин". Монголците заповат да се именуват също монголски племена /черни монголи/, а също и тюркски народи. **ИМЕТО ТАТАРИН СЕ ПРИКРЕПВА ПРЕДИМНО КЪМ ТЮРКОЕЗИЧНИТЕ НАРОДИ** "в страната на киргизите и башкирите в Дешт-и Кипчак в северните /от него/ райони"./Рашид ал Дин/. Последните, т.е. тюркоезичните люде все повече надделявали над монголите. По почти единадушно мнение на изследователите някогашните монголи в степите на Приуралие и Поволжие били относително малко и основните степни територии съхранявали чергарското население, сменило само своята родово-племенна аристокрация с нови стопани - **степните ханове от Златната Орда и емирите.** Това чергарстващо население било основно от **кипчаци**. И точно те, както ни съобщава арабския автор от първата половина на XIV в. Ел-Умари взели връх над монголите. **"В дрревността, тази държава е била на кипчаците, но когато ги завладели татарите, то кипчаците станали техни поданници. /Кипчаци наричат българите край Волга и куманите/. След това те /татарите/ се смесили с тях и роднясали и земята удържала връх над природните и расовите качества на татарите И ВСИЧКИ ТЕ СТАНАЛИ КИПЧАЦИ, СЯКАШ ВИНАГИ СЕ БИЛИ ОТ ТОЗИ РОД". Изводът е: монголите** и дошлите с тях народи, основно от номадските степи пред XIV в. се разтворили сред покореното население. Както отбелязва Енгелс в "Анти-Дюринг" : "В болшинството случаи дивият завоевател е бил длъжен да се приравни към по-висшето икономическо положение, което заварва в победената страна. Покореният от него народ го асимилира и често пъти го заставя да приеме езика му".

Върху кипчакизираното население се закрепва името "татарин". Така го назовават руските летописци, а също и арабските, например ел Умари. Показателно обаче е и обратното: ибн Батут посетил северните

територии на Ордата през XIV в.писал, че населението се състои от **тюрки.** През втората половина на XIV в. Златната Орда, поради вътрешни противоречия и поради активната съпротива на васалите стига до упадък. Опитите за възстановяването и, предприети през последната четвъртина на XIV в. от Тохтамъш били по-скоро агония. В тези условия, най-голяма активност проявили българите. Но в края на XIV в и началото на XV в. България вече не е единна държава. Заселена предимно с ТЮРКОЕЗИЧНО НАСЕЛЕНИЕ, земите и привличали ординските феодали , които вече били напълно тюркизирани.

Буртасите пък много рано привлекли към себе си татарските феодали. Ето защо, още през XIII в. един от тюркоезичните князе приел исляма: "Ширински Бахмет Усенинов дошъл от Голямата Орда, в Мещера и я завоювал и я заселил и му се родил син Беклемиш". Известно е също родословното дърво и на други татарски аристократи: Седахметови, Акчурини, Кугушеви, Тенишеви, Еникееви, Енгълъчевски и др./Съдейки по фамилиите им, те също са тюркоезични, приели исляма феодали, приближени на Бехан - войводата на Бату/.Тези феодали подчинили под властта си, или се опитали да подчинят побългарените буртаси по реките Сур, Мокша, Цне. В горното течение на р.Сур са се запазили остатъци от обширни неукрепени селища. Край р. Мокша археолозите разкопаха големият град Наровчат. Показателното е, че долните културни слоеве съдържат материали от българо-буртаската култура от домонголско време.

Интересно ще да е да отбележим, че в "Анонима на Искандер", съчинение от XIV в. , между земята Укук на Волга и Болгар е посочена земята **"Маджар".**

Населението на Казан и Казанското ханство, както отбелязва един от водещите изследователи на този период М.Г.Худяков " се е състояло от ПРЕДИШНИТЕ БЪЛГАРИ, съхранили спомена за своето минало. Татарите, които по произход били от Ордата,

Това се чувства най-добре в Европа, където и през XVII в. не назовават казанското население "татари". Почти на всички карти на Стария континент през XVIIв. се пише "Казанска държава", или **"България"**/карта на В.Блей 1630 г./; **"Казанско царство", или "Царство България"** /картата на Исак Маас 1636 - 1662/; **"България"**/ на картата на Витзен 1687 - 1705/. Заедно с това, често пъти в текстовете на европейските автори А.Олеарий, Н.Витзен и др. се среще и името **"татарин"**. Любопитното е, че това име е разпространено и върху други народи от този край, например: **"Мордовски татари"** /Флетчер, Олеарий/; **"Черемски татари"** /Маас И. Койет Б./; и дори **"татари, наречени мордва"** /Стрюйс/.

През XVII - XVIII в. в Казанския край името "татарин"постепенно загубва първоначалната си украска. За това са способствали от една страна усилията на царското руско правителство, руските феодали, православните мисионери, а от друга - бившите казански феодали, разпалващи националистически страсти.През XVII - XVIII в. сред руското население, в това число и в Казанския край широко разпространение получават официозни легенди и песни за татарската орда, татарските ханове, превземането на Казан, където в най-черни краски са обрисувани "злите татари, крадци и бусурмани". В отговор на това, през XVII - XVIII в. широко се разпространяват от казанци песни и баити за Златната Орда, Казанското ханство, дори за Чингис хан и Тимур. В тях се прославят подвизите им.

Всички руски източници от XVIII в., както и появилите си историко-географски описания в този край от П.Ричков, В.Татищев, И.Георги вече **именуват населението "татарско".** Още повече, че **през XVIII в. <u>"татарин" е название на всички неславяни в Руската империя.</u>** Европейските източници отвръщат с това, че често **наричат Русия Велика Татария**. И все пак, на европейските карти през XVIII в. продължава да фигурира **"Царство казанско"** /карта на Христофор Вайгел и Йохан

Матис/. Заедно с това обаче, през втората половина на XVIII в. се прокрадват върху картите **понятията "Уфимски татари", "Башкирски татари".** Унгарският географ Януш Саск издал книга през 1748 и 1777 г. писал: **" Татария Велика", с център Казан, заселена освен с татари и руснаци, с чермиси , мордовци чуваши... уфимски татари, а също и за провинция България, където живеят уфимски и башкирски татари.**

Дори и в тези условия , населението предпочитало да се назовава **мюсюлманско, или българско.** Показателното във връзка с това е един от манифестите на Пугачов от 1.X.1773 г. , където обръщението е към мохамеданите. Предшественикът на Пугачов Батърш се обръщал към казанци с думите **"българи", "български народ".** Интерес представлява и забележката на И.Фишер /живял през XVIII в./ : **"тези, които сега наричат татари не приемат това име и се оскърбяват".**

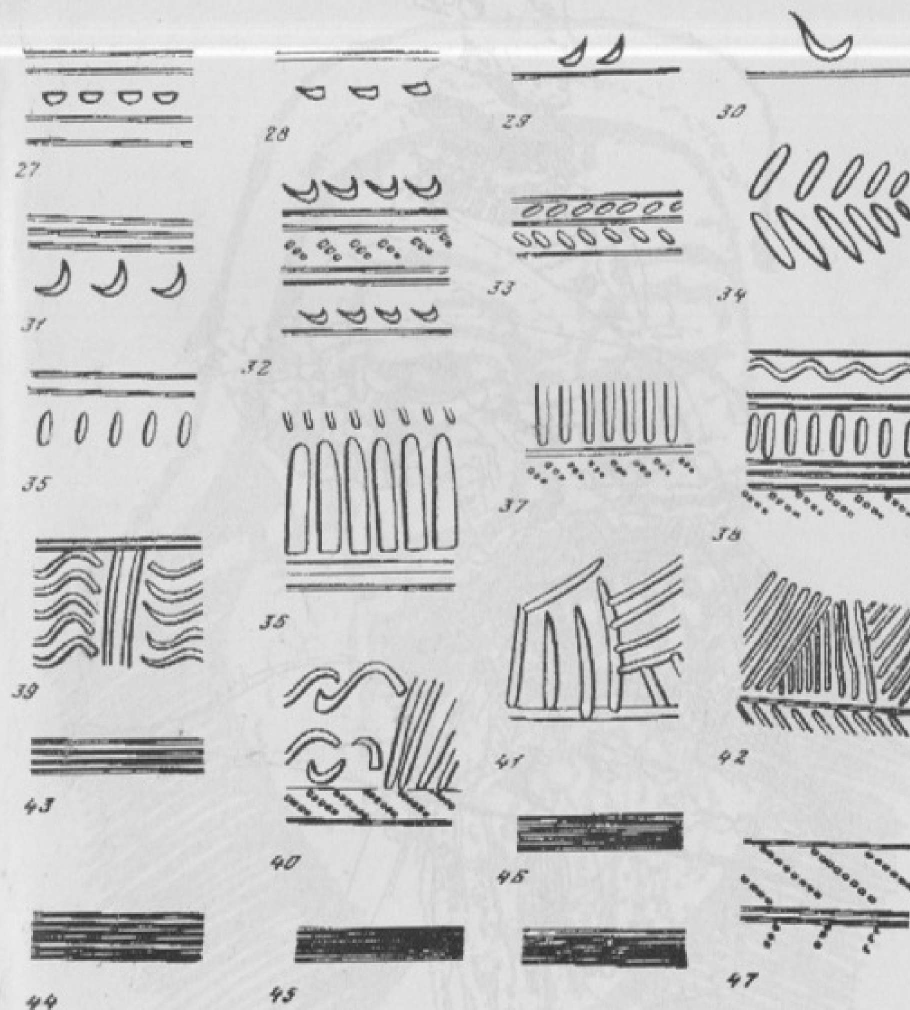
Настъпва XX век. Тази епоха се характеризира с широко разпространение на името **"татарин". Така назовават не само поволжките татари, но и всички тюркоезични народи на Русия, предимно които изповядват мюсюлманството: азербаднжанци, казахи, тюркменци, казанци, кримски, астрахански, литовски, сибирски и пр. татари**. Всичко това става на фона на активното развитие на капиталистическите отношения, в това число и в самата Русия. Татарската буржоазна нация в случая се формира на базата на сливането на казанци, мишари и сибирски татари. Формиралата се по този път нация естествено трябва да приеме най-подходящ етноним т.е. название на народа. Мюсюлманското духовенство акцентерало на религиозното единство, а не на нацията. Националкапиталистическата буржоазия предложила свое решение - няма самостоятелен татарски народ, а има **единна тюркска нация**.

Прогресивните учени издигнали идеята сам народа да определи името си. Най-меродавно в случая звучи мнението на руския мислител Н.Чернишевски: "СРЕД

КАЗАНСКИТЕ И ОРЕНБУРГСКИТЕ ТАТАРИ ЕДВА ЛИ ИМА И ЕДИН ЧОВЕК, ПРОИЗХОЖДАЩ ОТ ВОЙНИЦИТЕ НА БАТИЙ. ДНЕШНИТЕ ТАТАРИ СА **ПОТОМЦИ НА ПЛЕМЕНАТА ЖИВУЩИ ПО ТЕЗИ МЕСТА ПРЕДИ ИДВАНЕТО НА БАТИЙ И ПОКОРЕНИ ОТ БАТИЙ,** КАКТО СА БИЛИ СЕТНЕ ПОКОРЕНИ И ОТ РУСИТЕ. НО ПРИШЪЛЦИТЕ-ЗАВОЕВАТЕЛИ СА БИЛИ ИЗТРЕБЕНИ ОТ ОЗЛОБЕНИТЕ ПОРОБЕНИ".

Видните татарски мислители, като Ш.Марджани, К.Насър, И.Халифин, Х.Фейзханов, З.Бигиев и др. активно подкрепили и доразвили тази идея.

Историците от Казанския университет С.Шпилевски, Н.Катанов, М.Худяков доказвали в трудовете си, че основата на татарите в Поволжието и Приамурие са НЕ ТАТАРИТЕ, ДОШЛИ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ТАТАРСКОТО НАШЕСТВИЕ, А **БЪЛГАРИТЕ** И ДРУГИ МЕСТНИ НАРОДИ.

пленените мъже и жени вървели пред войската и засипвали рововете, под погледа на обсадените си близки.

Има една притча: оплакали се дърветата на Бог, че брадвата ги сече. А той отвърнал: "*Колко от вас станаха нейна дръжка?*" За жалост, в битките, на страната на завоевателите [illegible] участвали и тюркските племена, като туркестанци, к[illegible] и пр. Благодарение на последните, армията на [illegible] достигнала един милион души./ *Халиков А. Мо[illegible] татары... Стр. 36/*

[illegible] 1237 г. [illegible] първата си [illegible]тална катастрофа. Страната, която по територия [illegible] равнява на Сан-стефанска България /250 000 квадратни километра/ става част от [illegible]

ВОЛЖКА БЪЛГАРИЯ

... **"Влязохме в земята на бесермените /българите/ Тези хора говорят кумански език, държат на сарацинските /мюсюлманските/ закони. В тази земя видяхме безчислено количество изтребени градове, разрушени крепости и множество опустошени села."** */Джовани дел Карпини...Стр.74/.*

Това е останало от Волжка България след четвъртия татарски поход. Разруха и студена пепел. Под нея тлеят въглените на някогашната славна държава. Впрочем, възможно ли е било тази България да не бъде победена? Отговорът е един: Батий разполагал с неизчерпаеми човешки ресурси. Войскарите му били калени на студ, глад, преходи. Те с дни се задоволявали само с кумис. Ядели всичко, което можело да се сдъвче: вълци, лисици, съсели, мишки, ложето на новороденото конче. Монахът Карпини, посетил с мисия татарските велможи през **1245 - 1247 г.** писал, че в краен случай татарите убивали и изяждали всеки десети от своите. Когато превземели крепост, те запалвали домовете */според същия автор/* , обливайки ги с човешка мазнина. Можем само да се възхищаваме от защитниците на българските градове, понеже разделени на две смени, татарите ги атакували денонощно. Със свито сърце си представяме, как

пленените мъже и жени вървели пред войската и засипвали рововете, под погледа на обсадените си близки.

Има една притча: оплакали се дърветата на Бог, че брадвата ги сече. А той отвърнал:"*Колко от вас станаха нейна дръжка*?"За жалост, в битките, на страната на завоевателите участвали и тюркските племена, като туркестанци, кумани и пр. Благодарение на последните, **армията на Бату достигнала един милион души.**/ *Халиков А. Монголы, татары...Стр. 36/.*

И така, през **1236 - 1237 г. България преживява първата си национална катастрофа.Страната, която по територия се равнява на Сан-стефанска България /250 000 квадратни километра/ става част от империята на Чингисите.**

А какво е държавата, само територия ли? След Първата Европейска война Германия бе разделена на безброй княжества. Арийският дух, донесен от баварците я обедини. Този дух можеше да направи същото и за братята ни от Егейска Тракия, Македония, Западните покрайнини и Добруджа, но ние, носителите на духа се оказахме бездуховни. Волята за живот на една нация се определя от такива фактори, като **собственост, аристокрация, просвета, религия.** Тези неща константно са свързани. Поляците устояха на историческите изпитания, понеже всеки поляк иска да бъде герой и това негово чувство се подхранва и от литературата. Но какво е една държава в която аристократи са гангстерите, депутатите - бивши криминални престъпници?

Князете от рода Дуло Боян, Исмаил и Ялдау през 1240 г. обявяват въстание на волжките българи. На тяхна страна са Сувар, Болгар, а край Билярското пепелище се строи новата столица. За кан е обявен **Мохамед Гали.** Той написва ферман към народа, в който се казва:

- Всички се раждат равни.

- Народът да не плаща данък никому и да не служи никому, освен на държавата си.

Управниците от всички рангове се избират и свалят от мюсюлмански джиени, където категорийте казаци и ак-чермиши /езичници/ , суваши и узбаши имат равни права./Става въпрос за обществени категории/.
- Джиенът приема законите за война и мир.
- Всеки е в правото си да избере категорията на своето съществуване.
- Търговците и майсторите доброволно да увеличат заетостта.
- Всеки има правото да се жалва в съд назначен от кана с жалба срещу всеки.
- За доказана кражба, изнудване, прелюбодеяние и пр. престъпление, виновниците да се изпъждат от страната без право на завръщане.
/Джагфар Тарихть. Стр. 180/

По това време Батий /нарича се още **Бату, Бате , Субате**/ обсаждал Киев. Гази Барадж, който бил назначен от Угедей /великият хан, наследил трона след Чингис хан/ за емир на българите, не съобщил новината, искал да печели време. Все пак, вестта стигнала и татарския пълководец изпратил военоначалника Кутла Биг. Експедицията му се провалила. Сам Бату потеглил към Волга. Обсадил първо Сувар. Съпротива оказали само бедните и града скоро паднал. В Болгар богатите се съюзили с татарския пълководец.Водачите останали без армия, сами излезли пред градските стени. Тогава в правата си влязъл Гази Барадж. Той заповядал за наказание да бъде сринато укреплението" Мумин", а бунтовниците освободил. *"Нима може да се управлява страна, щом изтребваш най-добрите и бекове и казаци заради минутно безумие?"* Така отвърнал емира на въпроса на Батий. Последният мълчаливо ударил коня си и потеглил.

Макар и лишен от власт, Джочи, най-големият син на

Чингис хан получил най-обширните територии. Улусът му се простирал върху земите на Кубратова България, днешна Румъния, на запад до Полша и Унгария. Джочи би могъл да получи колкото си иска владения, понеже Бату бил негов син, Бич Божий за Европа. Но последният бил не само велик военен стратег, но и мъдър държавник. Той разбирал, че огромната империя, населена с народи, чиито традиции и обществени отношения са чужди на татарите може лесно да стане неуправляема. Сам дядо му поучавал:**"Върху стремето могат да се завоюват много страни, но върху стреме не могат да се удържат".** Наистина, освен културните и религиозните различия, монголите имали и съвсем друг поминък - били степни люде, които вървели подир стадата и водата. Домовете им - юрти, теглени върху платформи от по 20 вола. Животът им волен като на птиците. Месото, млякото, кумисът, харемът с жените - ето към какво го теглело монголеца.Европейците вече били оседнали в градове. Съществувало занаятчийското производство, земеделието. Това се отнасяло и за волжките българи, които от степните обичай запазили най-главното - никому да не осърдсват в подчинение. С една дума, ако Бату би завоювал Европа - тя няма да е негова. Тилът му би станал рехав, войскарите му биха се разтворили в европейското море. Затова, пълководецът потеглил към изгрева.

Джочи имал 19 деца. Между 14 от тях разпределил улусът си. **На Батий се паднала територията на Волжка България и земите на юг, в това число и Крим. Годината била 1242. Държавата се наричала Златна Орда. Имала две столици - Болгар край Волга и Сарай в Крим. И двете били равнопоставени,** понеже в Болгар, например идвали чужди посланници, руски държавници и пр.*"Державний наши идоша в Болгары ко царю /Батий/ и ту встретиша его великими многими дары", е записал руския хронист./Фахрутдинов...Стр. 5/*
.

Батий / на монг. "несъкрушим"/ не обичал държавните

дела и затова с радост ги отстъпил на сина си **Сартак**, който пък изцяло бил погълнат от политическите интриги. Той имал противоречия с пълководеца Гуюк, но те бързо били потушени, понеже последния се споминал.

Бату не укрепил Болгар със стени - бил уверен в силата си. По принцип, през Златоординския период строителството било в застой. Все пак, край Биляр бил издигнат град, който достигнал големина 2 млн. кв.метра.

Батий облагал поданниците си с данък десятък , който датира от старата хунорска империя.

Държавната йерархия била:

хан. Управлявал всички улуси от столицата Каракорум. Първият е Чингис. За него вече писах в книгата си "Забравените българи край Волга". Новото, което може да се добави е загадъчната му смърт. Версиите са: паднал от коня по време на лов на диви коне; Марко Поло сочи, че ханът умрял от *стрела, която се забила в коляното му;* Плано да Карпини - *от мълния.* Лев Гумилев:" Чингиз хан, казват, умрял от *рана, причинена му от тангутската ханска съпруга, красавицата Кюрдбелшин хатун. Тя му станала съпруга след като Чингиз хан завоювал Тангутското ханство. Изоставяйки столицата и харема си, тангутският хан Шидурха - Хаган, който се отличавал с коварството си, уговорил съпругата си да остане: със зъби да причини смърна рана / според други източници - скопяване/ на хана по време на първата брачна нощ. След ухапването, Кюрбелдшин -Хатун се хвърлила в Жълтата река. Затова монголците я нарекли - Хатун-Мюрен /река на царицата/.*

Като всеки вилик държавник, Чингис хан обичал да прави комплименти и да му бъдат правени. Ета как по време на лов, той се обръща към знаменитият си пълководец Мухали и какво му отвръща последния:

Чингис хан:Ти, подобно на огнен ураган , стремително се хвърляш срещу врага щом удари часът на боя -
мой опиянени слоне!

Ти, който ръководиш пищните ми пирове и никога не разточителстваш с богатствата ми,
мое непресъхващо съкровище!
Ти, в ръцете на който в часът на боя не ще трепне моето бойно знаме -
мой могъщ каменен стълб!
Ти, който по време на дългите ми отсъствия със стоманените си скрижали държиш в покорност Монголската Държава -
мой несравними Мухали, кажи ми нещо!

Отговорът на Мухали:

О мой Велики повелителю и наставник на Синьото Небе!
Ти, всички по равно зачитащ -
Мой високороден Бодхисатва /Богочовек/.
Ти, роденият за държавна власт над целия род човешки -
мой божествени "Хурмуста Тенгир" /от Небесен произход/
Ти, с мигновенната искра на съзнанието си бързо различивиш истината от лъжата -
мой високи мъдрецо!
Ти, обсипан с плодове, несметни и сочни -
мой благороден корен "сабаравас" /вид плодно дръвче, расте в Монголия/
Ти, пропит от легендарна сила и мъжество -
Мой горди и бели лъве!
Ти, обладател на безпримерни умения да се разпореждаш със силата и таланта си -
Мой орел могъщ!
Ти, за слава родени-
Повелителю мой Суту Богдо!
Подобно вълните на дълбокия океан, нека бъде величаво твоето съзнание и мисъл!
Коварните и жестоки врагове със сурови мерки укротявай!
Изисквай уважение и любов , вяра и правда от служещите към теб!

Обръщение на Чингис хан към Хара Улан Батор:

Ти, в минутите на умора вливаш в мен бодрост, в минути на печал вселяваш надежда
май славни виночерпецо Хара Улан -
запей ми песен за подвизите ни велики!

Хара Улан Батор :
Велики повелителю!
Ти, на човешкия род украшение!
Ти, роденият от поколение в поколение високо да държиш славата на "Небесен Избранник" и да искушаваш блаженството на света!
О! Нека ми помогне Синьото Небе да оправдая доверието ти избраннико!
/Пее/
/Гумилев Л. Пустыня Тартари...стр.171 - 175/

Чингис хан владеел 4/5 от света, властелин на 500 000 000 люде */ Гумилев Л. Пустыня тартари...стр. 168/.*

И така, Чингис хан управлявал от **1206 до 1227 г.** след Христа. Следват: **Тулуй** - любимият син на хана, но в качеството му на регент - **1227 - 1229 г.**
Угедей - 1229 - 1241 г.
Торегене /Туракина/ регентша, любима жена на Угудей/
Гуюк - 1246 - 1248 г.
Менгу - 1251 - 1259 г.
Хубилай - 1260 - 1294 г.
Емир. Титлата се давала на управниците на улусите / провинциите/, в случая на **Бату.**
Улани и князе.
Бахадури или Нойони - висши чиновници, които не били от рода на чингисите.
Юзбаши - армейски чинове.
Тамгачи - бирници.

Монахът Джовани Карпини ни е оставил интересно описание на двора и нравите на Бату:"Взели даровете нас ни поведоха към ордата, или палатката му и ние научихме по пътя да прегънем три пъти лявото коляно пред

входа и в никакъв случай да не настъпваме прага. Трябваше да изпълним изискванията, иначе ни грозеше смърт. .. А тоя Бату е най-могъщият в сравнение с всички татарски князе, с изключение на императора /Угедей/, комуто се повинява.
...Когато трябваше да ни отведат в двореца ни бе заповядано да минем между два огъня. Рекоха ни:"Вървете спокойно, защото ние ви заповядаме да минете между два огъня не заради друго, а защото, ако замисляте някакво зло против господаря, или случайно, ако носите отрова - огънят ще изгори всичко."

...Бату живее в пълно великолепие, със слуги и чиновници като император. Той седи на издигнато място като трон с една от жените си; братята и синовете му на скамейки, а останалите на земята. Шатрите му са много големи и много красиви от ленена тъкан и са принадлежали на унгарския крал" / *Бела IV. Армията му била победена в битката за Пеща през 1241 г. Бела се спасил с бягство и се завърнал когато Бату си отишъл./ . /Джовани Карпини...стр. 71 - 74/*

Ето какво допълва Гильом де Рубрук, който посетил татарите през 1253 - 1267 г.: "Щом видях двореца на Бату и ме обзе робкост. Домовете му представляваха цял град /срещата е станала в Болгар/ обкръжен от къщите на жителите на разстояние 3-4 ли. И подобно на израилските закони , всеки знае от коя страна да разпъне палатката си. Двор на техен език се нарича **"Орда",** което ще рече **"Средище",** понеже е винаги по средата, а на юг е празно, там пък са портите.

Водачът ни внуши, да не говорим докато не ни заповяда Бату , а направим ли го - да бъдем кратки... После ни отведоха в палатката и получихме внушение да не се докосваме до въвите на шатрите, които те /татарите/ смятаха за праг... Сам той /Бату/ седеше на дълъг трон, широк като ложа, целият позлатен. До него беше една госпожа. Върху пейката пред шатрата бяха наредени чаши с кумис, украсени със скъпоценни камъни." */Гильом де*

Рубрук...стр.113 - 118/.

По време на управлението на Бату, в Златната Орда се въвежда **Велик Яса,** т.е. законникът на Чингисите. Ето какво четем в него:

1/. Чингис хан заповядал: децата не слушали нравоучителните мисли на бащите си, по-малките братя не обръщали внимание на по-големите; мъжът нямал доверие на жена си, а жената не следвала за повеленията на съпруга, свекървите гледали неблагосклонно на невестите, а невестите не уважавали свекървите, големите не възпитавали малките, а малките не съблюдавали наставленията на възрастните...по тази причина, се навъдили опозиционери лъжци, смутители на реда и разбойници.На такива люде в домовете им слънцето не се показвало, т.е. те грабели конете и табуните не познавали покой...

Когато се появило щастието Чингис хан, те застанали под властта му и той ги управлявал с твърд закон. Умните и младите направил бекове; които били ловки получили табуни; на глупаците дал по един камшик и ги направил пастири.

Следователно:

***1.** С доброта и строгост се поддържа силата на държавата.*

***2.** Ако децата имат много господари...те няма да съблюдават закона и отново ще търсят Чингис хан, но няма да го намерят.*

*...**7.** Всяко слово, което бива подкрепено от трима души, може да се говори навсякъде; в противен случай не бива да се осланя на него.*

***8.** Всеки, който се срещне с по-възрастен не бива да казва и дума, докато възрастният не го попита.*

*...**12.** Всяка дума, която казвате е силна, ако е казана сериозно, а ако е казана на шега - не бива да се взема предвид.*

*...**14.** Мъжът не е слънце, за да бъде навсякъде сред хората. Когато мъжът е на война или лов, жената е длъжна да*

поддържа къщата в порядък и великолепие, и ако дойде на гости приятел или пратеник, е длъжна да го нагости, така тя ще създаде на мъжа си добра репутация и ще го извиси на събранията подобно планина.Ако жената е глупава, без разсъдък и чувство за ред - на по нея ще се виждат глупавите качества на съпруга и.

*...**19.** След нас родовете ни ще носят златошити дрехи, ще ядат тлъсти и сладки ястия, ще прегръщат благообразни жени, ще препускат на добри коне и няма да кажат: /всичко това/ събрали са го предците ни и ще забравят за нас.*

***20**. Когато човек пие вино и ракия, когато се напие става сляп и нищо не вижда. Когато го повикат, той не чува; когато говорят с него - не може да отговори. Когато е пиян, то става подобен на човек, намиращ се в мъртво положение: ако иска да се изправи - не може; и ще е като човек, на когото са нанесли рана в главата, остава безчувствен и замаян. От виното и ракията няма полза за ума и изкуството, няма също добри качества и нравите предразполагат към глупави дела, убийства, разпри, лишават човека от нещата, които притежава, губят пътя. Държавник, жаден за вино и ракия не може да направи велики неща, велики мисли, велики предприятия.Бекът, жаден за вино и ракия не може да държи в ред хилядниците, стотниците, десятниците.Простият войник, жаден за вино и ракия го постигат велики беди. Обикновенният човек, ако е жаден за вино ще се лиши от конете си, стадата си и цялото си имущество и ще стане бедняк. Слугата, жаден за вино ще прекара живота си в смут и страдания.Виното и ракията не гледат в лицето и сърцето на опиянения, опияняват и добрите и глупавите и не признават: умен или глупак.Правят ръката слаба, така че тя не иска да работи и занаята свой; краката правят слаби, така, че те отказват да се движат и ходят; сърцето и мозъка правят слаби, така че те не могат да размишляват здраво: всички чувства и органи на разума правят*

непригодни. Ако няма средство да спреш пиенето, то напивай се по три пъти на месец: ако преминеш три пъти - това е грешка; ако два пъти се напиеш - това е по-добре, а ако само веднъж - ще е похвално, а ако не пиеш - какво по-похвално.Но къде да се намери такъв човек, който да не пие?Ако се намери - той е достоен за почитание.

21. *Чингис хан, като предприел походи към китайските области и тръгнал на война срещу Алтън хан /Срещу волжките българи/. Той се изкачил на хълм, развързал пояса си и го сложил на шията си, развързал връзките на плаща си, паднал на колене и казал: " О древни Боже! Ти знаеш най-добре, че пръв Алтън хан произведе смут и почна враждата. Той уби невинните Укин Бархах и Амбагай хан, които изпратиха татарските племена срещу него.А това бяха по-големите братя на баща ми и дядо ми. Аз търся възмездие и мъст.Ако знаеш, че намерението ми е правдиво, дай ми отгоре помощ и сила и победоносност и повели да ми помагат ангелите, хората.*

Така той произнесе възванието си с най-съвършенно смирение. Сетне се отправи и потегли.По причина на чистнотата и правите намерения, той удържа победа над Алтън хан, който бил толкова могъщ и величествен господар, имал безкрайно много войска, обширна държава и твърди крепости. Той завладя всичките му области и децата му./ Това не отговаря на истината. Победа над волжките българи удържал сина му Угедей. В.И./

22. *Веднъж Чингис хан застанал на хълм, наречен Алтай и хвърлил поглед наоколо и гледайки на ордите и служителите казал:стрелците и войните ми се чернеят, подобно на гори; жените и девойките аленеят подобно на червен пламък.*

Моето намерение и задължение е да услаждам устата им със захар, да украсявам предника, задника и страните им със скъпа парча, да ги поя с вода от вкусни реки...

II ЯСА

1. *Прелюбодеянието се наказва със смърт, независимо*

мъж ли е, или жена.

2. *Който е виновен за содомия, също се наказва със смърт.*

3.*Който лъже преднамерено, или наблюдава поведението на друг, или застава между двама спорещи на страната на единия също подлежи на смърт.*

4. *Който пикае във вода или пепел, също се отдава на смърт.*

5. *Който вземе стока и фалира, после пак вземе стока и фалира и пак вземе стока и фалира се предава на смъртта след третия път.*

6. *Който даде храна и дрехи на пленен без позволението на пленения се наказва със смърт.*

7. *Който открие избягал от господаря си роб, или избягал пленник и не го върне се наказва със смърт.*

8. *Когато искате да ядете животно, трябва да му вържете краката, да разпорите корема и хванете сърцето докато животното не умре. Тогава можете да ядете месото му. Ако някой заколи животно, както правят мюслюманите - да бъде също заклан.*

...10. *Той /Чингис хан/ заповяда от...лекари, четци на Корана, законодатели, мъже на науката, посветените на молитва и отшелничество, миещите телата на покойниците да не се взема данък.*

11. *Той постанови да се уважават всички религии, без да се дава предпочитение на нито една.*

12. *Той забрани на своя народ да яде от ръцете на друг, докато даващият не го опита пръв. Той им забрани да ядат в присъствие на друг човек, без да го поканят.*

13. *Ако някой минава покрай хората, той е длъжен да слезе от коня и да се храни с тях, без да иска разрешението им.*

14. *Той им забрани да спускат ръка във водата, а да я гребат със съд.*

...19.*Той предписа, жените да съпътстват мъжете по време на война, да изпълняват обязаностите на мъжа, а последните да се отличават в боя.*

...21. *Той предписа, поданниците в началото на всяка*

година да му показват децата си, за да си избере за себе си и синовете си.

***...26.** Той предписа синът му Чагатай да следи за изпълнението на Яса.*

***28.** За убийство можеш да се откупиш, ако заплатиш за мюслюманин 40 златни монети, а за китаец едно магаре.*

***29.** Този, у когото се намери откраднат кон да го върне с още десет. Ако не е в състояние да плати глобата да му се отнемат децата, а ако няма деца да бъде заклан като овен.*

Когато редакцията на книгата била готова, Чингис хан заповядал тези закони да бъдат изрязани върху стоманени дъски и да бъдат кодекс на нацията му.

Бату имал 26 жени. Всяка притежавала голяма шатра, без да се броят малките, които служели за стаи.Всяка съпруга била обслужвана от 200 каруци.

Българите получили правото на **автономия в рамките на Златната Орда,** защото по-силни от стрелите са парите. Нещо повече - братята на дедите ни притежавали това, което днес наричаме статус на най-облагодетелствана нация. **Болгар сечел свои монети**. Българските феодали били назначавани за токмачи /бирници/ в Русия. Някои от тях сложили началото на знаменитите фамилии, като **Баскакови, Берсеневи и пр.**

Когато Бату узнал, че черниговският княз Андрей краде коне, съгласно древния хунорски закон го осъдил на смърт. По-малкият брат на Андрей, отишъл с вдовицата при хана, за да измоли именията на брат му да не бъдат конфискувани.Бату заповядал да ги оженят по татарския закон. "Той /руският княз/ отвърна, че ще е по-добре да го убият, отколкото да постъпи така. Но Бату му я предал и макар двамата да се отказвали, доколкото можели, ги повели към ложето. Плачещият и викащ брат го сложили

върху нея и ги принудили да се съчетаят напълно, а не условно"*./Карпини...стр.36/*

Бату управлявал Златната Орда, а верността към Каракорум изразявал така: бил направен идол на Чингис хан и му поднасяли дарове. Посветените му коне никой не смеел да обязди. Ако от посветените му животни използвали за храна - костите не се чупели, а изгаряли. Впрочем, костите били важен атрибут в живота на степните народи. Те служели не само за изработване на дръжки за мечовете и украшения - с тях се гадаело. Известно е, че Атила обладавал това изкуство. Най-напред гадателят си намисля нещо. Сетне хвърля костта в огъня. Ако тя се напука по дължина - ще се сбъдне. Напука ли се напречно, или на зърна - предприятието е обречено.

По обяд поклонението пред идола се повтаряло. Тогава трябвало да присъстват най-знатните люде, както и веломожните васали. Когато в Болгар пристигнал руският княз Михаил Черниговски и отказал да изпълни ритуала ,защото вярата не му позволява, Бату заповядал на един войник да рита княза в слънчевия сплит, докато последният издъхне.

Хан Бату умрял през 1255 г. на 48-годишна възраст. Официалната версия е - колики в стомаха. Имал 26 жени и трима сина: Сартак, Тукан, Абукан. Първият управлявал едва **една година**. Последвал го **Улагчи.** Запазил високият пост до **1258 г.** След тежки междуособици, начело излиза **Берке, който пък намерил подкрепа от българските търговци и** мюсюлманското духовенство. Впрочем, по закон тронът му принадлежал веднага след смъртта на Батии , понеже бил пръв наместник. Ето как очевидците описват Берке:"Мазна брада, голямо лице с жърт цвят, косите срязани зад ушите. На едното си ухо носи златен пръстен с осмоъгълен камък. Облечен е в копринен кафтан и златен пояс със скъпоценни камъни върху **зелена българска кожа".** */Фахрутдинов... стр. 110/.*

Берке отделил ордата от Каракурум. Той присъединил

към територията си Галицко-Волинска област. Бил жесток спрямо русияните: провел две преброявания на населението с цел да пресече укриването на данъци.През 1260 г. бирниците, главно българи, така жестоко "дерели" руснаците, че те се вдигнали на бунт.

През последните години от живота си Берке воювал с братовчедите си Хулагу и Абак за спорни земи в Кавказ и днешен Азербайджан.

Берке искал да създаде държава, която да не отстъпва на останалите по величие. Той покровителствал изкуството. Радушен прием намирали художниците и архитектите. Ханът започнал строителството на **главната джамия в Болгар, която е с размери 32х34 м.Тя е копие на джамията Султан Аляедин в столицата на селджуците Кония. Колоните се издигали на височина 25 метра, а от четирите и крайща и днес стърчат развалините на многоъгълните кули, които били с покрив във вид на шатра.По същото време са построени Северния и Южния мавзолей.**

Връщайки се от похода от Кавказ, Берке се разболял и споминал.

1267 - 1280 - управлявал Менгу Тимур, син на Тукан, внук на Батий.

1280 - 1287 г. - на трона е брат му Туда Менгу.

1287 - 1291 г. - управлявал Теле Буга, син на Табу, внук на Тукан.

Когато тукановото коляно управлявало, страната се раздирала от противоречия. Едва към 1312 г. държавата се стабилизирала под натиска на богатите българи. Проведена била парична реформа, паричните знаци били унифицирани. Хан Такта подозирал, че именно българите стоят за проблемите в държавата му, с цел - добивайки все по-широка автономия да обявят суверенитет. Затова той разпоредил монетарницата да бъде преместена от Болгар. Тази стъпка му струвала главата. Българската аристокрация се обединила около **Узбек, внук на Менгу**

Тимур . Степната аристокрация пък предпочитала Илбасар, син на Токта. Но българите били на своя територия, а тук и плета помага. С Коран в ръка и с много пари, подкрепен от духовенството и търговците **Узбек управлявал цели 39 години /1313 - 1342 г./.**

Узбек бил ловък политик: за да угоди на степната аристокрация централизирал властта до абсолютна монархия и отнел автономните придобивки на българите. Но за да угоди и на последните, от чиито пари зависело пребиваването му на престола - **завършил оформянето на центъра на Болгар, строителството на Голямата джамия, Малката джамия, Черната палата.**

Професор Халиков стига до интересен извод за управлението на Узбек:**"Това бил период на максимално сближаване на българите с останалите области на Златната Орда, заселена предимно с тюркоезични народи.Именно в това време и в самата Орда, господстващ език си остава езика на средновековните тюрки т.е. българският. На него говорела не само основната маса, но и ординската знат, в това число и Узбек хан. За това време се отнася и констатацията на египтянина Шихабутдин ал Омари:"Земята /на кипчаците/ е удържала връх над природните и расови качества над тях /татарите/ и всички са станали кипчаци".**

Нека разшифроваме написаното: останалите тюркоезични народи това са не само българите берсула, сабири и пр., но и куманите, които се наричат също така кипчаци. Колкото до ординската знат, става дума за феодали от татарски произход, които били няколко десетки на брой, заграбили богатствата на българските богаташи.

След като се върнали от Европа, голяма част от армията на Бату тихом-мълком се връща в степите, понеже оседналият живот е чужд на монголеца. Останалите, главно аристократи се смесват с основната маса - българите. Но тази морфология не е чужда на едните и

другите: в **Хунорската империя , където са живеели 26 народа, българи и татари са запазили своят ген.** Напластявания безпорно има и те са видни и днес: ние сме и монголоидни и китаевидни. Най-важното за нас от тези документи е, че край Волга българите не са избити от татарите, не са изчезнали, както твърдят съветските историци, а също и Петър Добрев. Нещо повече - братята на дедите ни са асимилирали нашествениците.

Хан Узбек оформил и центъра на град **Мухша, днес в Пензенска област. Там той построява белокаменна джамия, копие на тази в Болгар, мавзолей, бани и т.н.** По същото време се разрастват и занаятчийските слободи. Фактически, това са първите кооперации в света, които затварят цикъла суровина-продукт-пласмент. Слободите търгували с Русия, Индия, Китай, Скандинавия, Византия.

За вътрешни нужди Узбек сечел бакърени пари - пулове. От едната им страна бил изобразен лъв, или барс, а от другата пишело "Благословен да е новият ти пул".

Узбек умира след завидно продължително управление и трона е наследен от сина му **Тинибек.** Той обаче управлявал само през **1342 г.** Най-малкият му брат **Джанибек изклал братята си и узорпирал короната. Управлявал до 1357 г.Бардибек**, син на предишния хан се задържал на върха едва две години. Дни на упадък и неуспешни войни.

Бедите не свършили с това: избухнала чумна епидемия. Тя взела толкова жертви, че ако приемем **татарският погром 1236 - 1237 г. За ПЪРВА НАЦИОНАЛНА КАТАСТРОФА, ТО ЧУМАТА Е ВТОРАТА**. Ето какво ни съобщава руският летописец:" *Бысть от Бога на люди подо восточную страною, на город Орнач /Ургенч/, на Хазьторкан /Астрахан/ и на Сарай и на Бездеш /град на Волга/ и на прочие грады и страны бысть мор силен на Бесермены и Татарове и на Орьмены и на Обезы и на жиды и на Фрезы и Черкасы и на всех тамо живущих, яко не бе кому их погребати". /Халиков Монголы...стр.63/.*

Сякаш природата отмъщавала на хан Бердибек, задето взел властта, проливайки кръвта на баща си и 12-те си братя. Но никой тиранин не знае, кой по-голям душманин ще му види сметката. Властта е като младо, непревряло вино, дели буран /лудо вино/ го наричали дедите ни. Сладко е, пивко е - не усещаш се, как губиш разсъдък. След две години Бардибек е свален от трона с кървав преврат. Невиждана борба за короната. **За 20 години в ръка я вземат 25 държавници.** Златната Орда се разпадала. Можем да допуснем, че българите подклаждали междуособиците, за да получат независимостта си. Да се лее кръв е нечувана жестокост, но колко българска кръв се проляла, когато татарите нахлули? Когато става дума за държавата - няма непозволени средства.

Заветната цел била достигната на длан разстояние. Но Тангра имал други планове: появява се нов Бич Божий - **Тимур. Наричали го още Тимерланд, а** името му от тюркски се превежда **"Железният".**Според Лев Гумилев, Тимур не получил властта в Златната орда, понеже не бил от чингисите, а от рода Барлас. Марин Димитров от Балчишкия археологически музей е категоричен, че Барлас е едно от названията на чингисите. А ето какво допълва Гумилев: " Ревностен мюсюлманин, еднакво добре владеещ тюркски и персийски език, Тимур бил не само воин, но и писател. Този велик завоевател бил човек на своята епоха...опирал се на мюсюлманското население в Средна Азия. И ако войските на Чингиз хан представлявали опълчение от конници, що умеели да стрелят с лък, то военните сили на Тимур се формирали на друг тертип: да се мобилизират войни, които не умеели да държат сабя в ръка нямало смисъл. Затова армията била формирана на професионален принцип. Войниците се наричали "Гулями"... те доказвали бойното си майсторство, като галопирайки, трабвало с върха на копието да вземат пръстен, държан с два пръста от проверяващия."*/Гумилев Л.Черная легенда... стр. 450/.*

Войската била разделена на десетки, стотици и т.н. Десетниците получавали десет пъти по-голяма заплата от подчинените си и били избираеми от тях. Освен кавалерия, Тимур водел пехота, войска за планински действия, понтонери и пр. Лекият кавалерист имал лък, меч, колчан със стрели, пила, шило, конци, секира, чувал, бъклица, два коня.Тежкият конник пък притежавал шлем, меч, стрели, два коня.Телохранителите на Тимерланд яздели коне, покрити с тигрови кожи.

През 1361 г. Тимур, след като не получил властта в Златната орда се съединил с друг ордински княз Тагаи и те заедно нападнали. Болгар бил изгорен. Държавата обезсилена. След това се оттеглил в Самарканд.

След похода на Тимур, българите били сполетени от природни бедствия - сухи лета и сухи зими.**" И бысть в татарах глад великий",** пише руският хронист.

Процесите за придобиване на автономия придобили хаотичен характер - **възникнали 11 суверенни български княжества**, естествено всеки смятал себе си за най-достойния. Заслепени от жаждата за власт, българите подценили **вечната си опасност - Русия.**

1366 г. Новгородци ограбват Болгар.

1369 г. Походът се повтаря.

1374 г. Нов поход. Болгар се откупува. Откъснати са територии от снагата на Отечеството.

1367 г. Великите князе Дмитрий Иванович и Дмитрий Суздалски изпратили войска към Болгар. Завързала се битка, но русите отново надделели. Хан Асан им заплатил контибуция от 5000 рубли и им отстъпил митницата. Природата не търпи слабите: вълкът догонва болния елен, студът поразява неустойчивата лоза. България, преживяла две национални катастрофи, вървяла към третата.

Настъпило поливластие: управлявали българи, руси, чингиси. Последните също враждували помежду си. Всеки срещу всеки.От ситуацията се възползвал най-силния -

Тимур. Когато в Иран патриотите сарбадари /Сар ба дар - лозунг, който гласи:"Нека главата да овисне на вратите"/ изгонили чингисите и обявили независимост - Тимерланд се насочил натам. Той превзел твърдината им. Защитниците, които се били до последно имали щастливата съдба да загинат като храбреци. Тежко на предалите се - живи били зазидани в крепостните стени.

През 1370 г. Железният превзел Фергана и Самаркан, който станал негова столица.

Последни съпротива в Иран оказвали Музафаридите - управляващата династия, която се държала в градовете Фарс и Исфахан. Тимур превзел Исфахан и пощадил живота на гражданите. Но те се разбунтували и изклали гарнизона му. Тимур се върнал, изклал всички и от главите им направил пирамида. После с войската си доближил град Шираз, където на стената го чакал сам султан Музафарид за единоборство. Музафарид бил сред първите загинали защитници. Градът паднал. Тук живеел и поета Хафиз, почитан в целия ислямски свят. Негово е четиристишието:

Ако това прекрасно туркинче
Понесе в ръце моето сърце
За индийската и бемка
Бих дал Самарканд и Бухара.

"Разбира се, Тимур знаел тези стихове. Вземайки Шираз, седнал на килим в центъра на града сред море от жестокост и насилие: гулямите грабели домовете, гонели пленници, насилвали жени, клали последните съпротивляващи се. Без да обръща внимание на всичко това, Тимур заповядал да намерят Хафиз. Довели поета облечен във вехт халат. Завоевателят му рекъл, намеквайки за четиристишието:"О! Нещастнико! Изгубих целият си живот за да украся и възвелича двата мои любими града Самарканд и Бухара, а ти за бемката на някаква си пачавра искаш да ги дадеш?" Хафиз отвърнал:"О Повелителю на правоверните! Заради тази моя щедрост живея в такава бедност." Тимур се разсмял,

заповядал да наградят поета със скъп халат и го пуснал./ *Гумилев Л. Черная легенда...стр.452/*

В Болгар управлявали Асан бек и Мухаммед Султан бек. Роднината им Али бек властвал пък в Казан. Братовчед им Араб шах нахлул през 1376 г. в Мухша , а след година и в Нижни Новгород и Рязан. Той награбил обилно количество плячка и възстановил правата на българите върху земите.

В Златната Орда интригите на стихвали. През 1377 г. **Урус хан грабнал властта в Сарай**. Така е винаги - власт се взама, а не се дава. Наивник е онзи, който смята, че благодарение на речовитостта си и дори познанията си, ще се изкачи на върха на държавната пирамида. Всеки ред от тази пирамида представлява ред от разбойници, йерархия от разбойници.

Урус хан обединил Златната Орда в реалните и граници. Но **хан Мамай** го изненадал и откъснал свой улус. През **1380 г. Дмитрий Донски победил Мамай. В армията на победителя имало и българи. Част от тях се заселили в руските земи , сред тях Годунови (от тях е Борис Годунов) и Булгакови.**

Пред 1380 г. Тимур поставил на трона на Златната орда Тохтамъш/или Токтамъш/, който вече управлявал през 1376 - 1377 г. и бил низвергнат от Араб шах. Токтамъш е потомък на тринадесетия син на Джочи. Той прогонил съперника си. Нещо повече - с помощта на руските князе Дмитрий Константинович и Олег Рязанский превзел и изгорил Москва, Владимир, Можайск, Переяславл.Правата на Русия над Болгарската митници били орязани. От този акт, русите едва ли са си хвърляли шапките нагоре. *" Тохтамыш посла татар своих в Болгары, еже есть град на Волзе и повеле торговцы руские избити и гости грабити, а суды с товарами отнимати."/Халиков А. Монголы... стр. 68/.* **Годината била 1382 .**

Историята следва наумолимият си път - власт заради пари, пари заради власт. Токтамъш е поредният владетел, който склонил глава пред богатите българи. През 1380 г. той дал съгласието си да бъдат унифицирани монетите.

Токтамъш се възгордял и отделил от покровителя си Тимур. Но той не разбрал, че пуска звяра в юртата си. **Идигей** пък бил от **Ногайската орда**.Тохтамъш обезглавил баща му. Сетне пък, дал на Идигей щерка си за съпруга.Зетят управлявал Лявото крило на Ордата. През 1378 г. при Тимур пристигнали някои от приближените на Тохтамъш. Сред тях и Идигей. Ето как е описано събитието в татарския епос:" Пристигайки при шах Тимур, Идигей рече: " Баща ми Кутлуг бе заклан от Токтамъш. Мен пък ме изпъди и аз бедния се скитах от Болгар до Сарай и от Сарай до Болгар. И не само аз, но и моя син Нурадин. Позволи ми шах Тимур, помогни ми шах Тимур да стана твой брат и негов враг. Да се върна с победа край родното огнище, край бреговете на Чулман, Никрат и Итил."*/Там. Стр. 69/.*

Тохтамъш взел властта, благодарение на Тимур, но той не можел да възприеме играта да бъде по-слабият, да бъде втория. Затова нападнал и превзел Хорезм, който бил във владенията на Тимур. Актът означавал само едно - война. Железният скоро си върнал града, но огънят на враждата бил раздухан.

1385 година: Тохтамъш тръгва на нов поход срещу Тимур. От тази война зависела съдбата на Азия: мюсюлманска или степна култура. Тохтамъш стигнал до земите на днешен Азербайджан. Тази земя, по повеля на Чингис хан принадлежала на Джочи. Тимур отблъснал смъртният си враг. Пленниците били отведени под конвой в степта и пуснати на свобода.

1387 година: Тохтамъш отново е на поход срещу Тимур. В армията му има българи, руси, татари. Той прекосил казахските степи, пустинята Бетпак Дъгъ,

заобиколил Самарканд. По пътя си ограбил всички кишлаци, но крепостите не докоснал, понеже били добре укрепени. Моментът бил точно преценен: Тимур воювал с Персия.Последният обаче бързо потеглил назад. Тохтамъш отстъпил. Голямата битка станала край Фергана. Тимур победил, а съперника му избягал в Западен Сибир.

Железният решил, че врагът му няма да го остави на мира и приел генералното решение - да го разбие у дома, докрай. Но разстоянията от Средна Азия до Волга се огромни. Как да се набави фураж за конете и бързо да се придвижи? Тимур тръгнал след пролетта. Пролети тревата тръгва от юг на север, а тимуровите войскари след нея, изхранвайки се главно от лов.

Токтамъш не очаквал нападението и се заел бързо да събере сили. По същото време се споминал и московският княз Дмитрий Иванович. Той завещал титлата на сина си Василий, като Токтамъш бил негов гарант. Но в битката край Волга русите изоставили съюзниците си. И така, край р. Кондурче, приток на Волга, въпреки себеотрицанието си, войниците на Токтамъш били сразени. Тези, които успели да преплуват реката се спасили. Тежко на българите: те не пожелали да воюват на страната на Токтамъш и селата им били посечени от княз Бектут. Новгородските разбойници също взели своето.

В **"Дневникът на Тимур в Индия",** четем за тези събития: *Тохтамъш " поради безсрамието си забрави оказаната му от Тимур милост и извади главата си от ярема на покорността, а шията си от нашийника на подчинението. Ето защо, като видя, че няма полза от Тохтамъш, Тимур повика за посредници бляскавият меч и мирозавоевотелната сабя". /Гайсадин А. Дневник...стр. 46/.*

"Той /Тимур/ построил войската си, като огромна планина,
С мечове, саби и аркани /въжета/.

И изведнъж се вдигна прах до Сатурн
И скри се небето от прахта на конниците,
От грохота на барабаните и тръбите -
центърът на каменните планини се измести."

И самата битка:

" Бих казал - не две армии, а две морета кръв
По-многочислени от пясъка в пустинята
Хвърлиха се в боен ред, за да проливат кръв
Вееха се знамена, размахваха се мечове.
От прахта, вдигната от закованите в стомана улани
Светлото слънце се скри като в облак
Глави подскачаха между копитата на конете."

Когато Тохтамъш отстъпил, Тимур грабнал " много красиви турчанки, сякаш изрисувани и ги повел към Самарканд, за да бъдат продадени. Плячката била велика - никой не можел да преброи златото , скъпоценностите, добитъка."/*Там*/.

Токтамъш не се отказал от идеята да победи Тимур. От 1392 до 1394 г. събирал пари и армия. Двете войски се срещнали в Северен Кавказ.

"Той /Тимур/ построи войската си, подобно висока планина.
Саби, лъкове, аркани
От главният отряд до тила на войската -
всички с лъкове и мечове.
Тръгна планината, като облак над морето./Там/.

Ето я и самата битка: войниците на *Тимур "като саби весело святкаха на дневната светлина, поразяваха и убиваха. Всеки техен блестящ кинжал всяка секунда хвърля на земята по една глава.Всеки техен нажежен меч праща по вятъра на смъртта по един човешки живот, докато враѕите не побягнаха."*

Така е записано в героичния епос, посветен на Тимур. Истина е, че Тохтамъш се бил храбро, но войниците му били безсилни пред професионализма на съперника. Казват, че сам Тимур участвал, облечен в прости доспехи.

След поражението настъпила кървава вакханлия. Остатъците от победените били погнати от Северен Кавказ до Волга. Бек Ярък отстъпил с бой към Дон. Тимур изпратил по следите му пълководец Осман. Край р. Ярък той бил притиснат, но успял да се отскубне. Потеглил на изток. Укрепил се в гр. Елецк. Осман го обсадил и отново победил. И отново Ярък се изплъзнал. Тимур бил възхитен от мъжеството на съперника си и когата семейството му било пленено, заповядал да го препратят у дома под конвой, та никой да не посмее да му причини зло.

Тимур опустошил Златната Орда. България, която била на път да получи независимостта си, била застигната от **ТРЕТА НАЦИОНАЛНА КАТАСТРОФА. Загинали близо милион души (според "Джагфар Тарихъ").**

"Това обещание, което даде съдбата се изпълни и това дело, що времето го искаше се осъществи. Сред огромната плячка на Тимур бяха толкова **лунолики роби и робини с мускусни коси, че броят им не можеше да се пресметне"**./*Там...стр.57/.*

"На взрението на царя бяха доведени тънки и високи красавици,
С дъгообразни вежди и коси - аркани
Сякаш кипариси сред поляните.
От косите им ухаеше на теменуги, а от тялото на жасмин.
Те са толкова красиви - като слънцето по пладне
И гледат нежно, със затаена страст." /Там. стр. 58/.

Тимур искал да предаде на огъня и руските земи, но в тила му вдигнали бунт осетинците, татарите и черкезите. Затова потеглил назад и жестоко се разправил с бунтовниците. С това проблемите му не свършвали. Друг враг в тила му били тюрките.**През 1400 година той разгромява армията на Баязид I която се предвождала от сина му Ертугрул. Ертугрул паднал в боя- щастлив край, като се има предвид, че**

след две години Тимур разбил еничарските корпуси, пленил Баязид, сложил го в желязна клетка и до смъртта му го разкарвал по пазарищата на Азия.

Златната Орда била оглавена от **Тимур Кутлуг /1396 - 1399 /.** След него **Идигей** обединил Ордата. Той победил литовският крал Витовск. По време на войната му с Тохтамъш, хан Тимур Шадибек озурпирал трона. Управлявал до 1407 г. и бил прогонен пак от Идигей.

Някога славни войскари, чингисите се оказали слаби държавници. От това, разбира се страдали поданиците. Българите от една страна не получили суверенитет, от друга - ординските князе не ги защитавали от разбойническите набези на русите: **през 1431 г. княз Василий Пъстри опожарил за последен път Болгар. Това е краят на втората българска столица. Новата столица ще бъде Казан. Причината: в този град българите фактически притежават суверенитет. Слага се началото на ВТОРОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО КРАЙ ВОЛГА.**

До нас са достигнали няколко легенди за построяването на Казан. Според любителят археолог **Кафтанников Н.,** при похода на Тимур загинали 124 принца, 40 от които от държавническо коляно, т.е. от Дуло. Деветгодишният **Голим бек и седемгодишния Алтън бек се спасили.** Те отишли на ново място и основали **Казан.** Но на по-големият града не се харесал и той основал свой, днес Тоболск. */Фахрутдинов Н....Стр.54/.*

Според произведението " Повест за неизгарящата царска дъщеря", хан **Абдула** се скрил със семейството си в Черната палата. Оцеляла сал царската **дъщеря Гайши Бике и брат и Шеун бек.** Тимур бил пленен от красотата на пленницата си . Предложил и : да стане негова жена, а той в замяна ще подари живота на брат и.

След смъртта на тиранина, двамата се завръщат у дома. Първоначално живеели в Кашан, където Шеун бек бил учител, а сетне се преселили в Казан. **Гайши Бике се омъжила за пълководеца Хозятяз и заедно с Алтън бек основали Казан.**

Съвременните археолози откриха в Иски Казан /Стари казан/ гробовете на мулла Хозятяз и съпругата му.

Руският пътешественик **Георги И., през 1773 г.** се сдобил в Казан с ръкопис, в който се съдържа историята на града:" Храбрият хан от Златната Орда Темир Лан, когото татарското сказание нарича Темир Акшак завоюва българското царство от Яик до Волга. След осем години обсада взе Брехимов, плени хан Абдуллах и го предаде на смъртта. В това време двамата му сина **Алтън бек и Алън бек,** с помощта на един велможа избягаха и се скриха до оттеглянето на Темир Лан /Тимур/. Когато стана възможно да излязат от убежищата си - те се появиха. Понеже Брехимов беше голям и богат град, то по-големия син на кана не пожела да го възстанови и построи в **Иски Казан** друго значително градче на река **Казанка."** /*Фахрутдинов Н...стр.126/*.

Според същото предание, слуга на кана изпуснал казан в реката. Оттук и името на града. **" Този град беше 104 години главен град на възстановеното царство."** / **Там/**.

Истината е, че Казан е построен в домонголския период. През 1177 г. бил опасан с белокаменна стена, разрушена сто години по-късно от Игор Черемни, васал на Менгу Тимур. Общо, градът е построяван четири пъти. Достигнал е **площ един милион и половина квадратни метра**.

Град Биляр си останал великата магия за сънародниците ни. Тук и през време на казанския период били погребвани знатни велможи.

Природните дадености на Казан се описани от руските летописци:" *Место пренарочно и красно велми, и скотопажно, и пчелисто и всеями семяны родимо, и*

овощами преизобилно, и зверисто и рыбно, и всякого много угодия, яко не обрести другого такого место по всей русской земле нигде же, подобно такого место крастою и крепостию и угодием человеческим, и не вем же еще есть в чужих землях."

Първото име на Казан е **БУЛГАР АЛ ДЖАДИД /НОВ БОЛГАР/**. Както вече се каза, той се появява в резултат на търсенето на нова държавническа мотивация.

Казанската държава се управлявала от йерархията:
- **хан и помощници**
- **помощник по финансите**
- **управител на ханския дом**
- **ковчежник**
- **главен коняр**
- **организатор на лова**
- **оръжейник**
- **иконом по прехраната на двореца**
- **аталък - възпитател на ханските деца**
- **помощник по външните дела.**

В административно отношение, Волжка България била разделена на даруги: Галицка, Алацка, Арска, Зюрейска, Ногайска.

Казанските българи запазили традициите: те били скотовъди и птицевъди. Разбира се настъпили и промени по сревнение с първата държава: преобладавали стадата от дребен добитък / до 70%/, едрият добитък е вече 20 %, а конете едва 8 % */Халиков А. Монголы... стр. 107/* .Отглеждали се две породи овце: тюркменска за месо и лой и овце за кожи и мляко. От последната е селекционирана знаменитата Романова порода.

Козите били развъждани за кожи.

Едрият рогат добитък бил три породи: първата - теглитен, характерна за Средна Азия и Дунавска България. Втората - теглитен, характерна за Европа.Третата - молска за мляко и месо.

Конете били четири породи, сред които и ниските монголски атове. Не бил забравен и кумиса.Дори днес, ако посетите Татарстан, ще ви нагостят, или пък може да си купите от първия гастроном.

Рядко вече някой отглеждал камили.

Земеделието и скотовъдството поощрявали занаятчийството: от овча и говежда кожа се изработвали дрехи, обувки, колчани. От телешка кожа правели търсения из цяла Европа и Азия **юфт "Ал Булгари".** Козята кожа пък се употребявала за изработката на фини дрехи.

Когато посетих АН на Татарстан, в кабинета по анртопология ми направи впечатление, че българите умирали със здрави зъби. Учените отвърнаха, че една от причините е обилното хранене. Братята на дедите ни познавали 30 типа зърнени храни, месо, мляко, риба. На трапезата им присъствали пчелният мед и дивеча.А каква част от менюто е вече конското месо? Още в училище ни казваха, че то било основна храна. Поставяло се под седлото да се усоли и така го консумирали. Нито обаче Джовани Карпини, нито Рубрук, нито Марко Поло ни съобщават подобно нещо. Отказали ли са се българите и степните народи от подобна леснотия? Професор Петер Юхас от Университета в Будапеща е категоричен: **"Месото е слагано под седлото, та по-бързо да заздравее набитият от седлото гръб на животното. Това месо не би могло да служи за храна понеже лесно прокисва, следователно - става отровно."** */В разговор с г-н Юхас в Будапеща В.И./*

Кожите за скъпи кожуси от северни лисици се доставяли от северните народи. Особено се ценели облеклата от черна лисица.

Рибеното масло служело за осветление.

Българите били отлични леяри и ковачи. От Ордос донесли тайната на чугуна, който ще стане известен на европейците едва през четиринадесетото столетие след Христа. Самолегирана уралска стомана им давала

възможност да притежават стрели, които не признавали никаква броня.Познавали също и никела.

Керамиката е около 20 вида. Тя е стандартизирана, т.е. количеството глина, спрямо формата. Най-силно се усеща тук присъствието на Хорезм, понеже тамошните майстори се заселили в Биляр, Болгар, Казан.

В средата на XIII в. се появява стандартизацията на мерките и теглилките. Естествено, от това били най-много заинтересовани българските занаятчии и търговци. И така:

1 кадак= 1 фунт = 4.68 кг.
1 кадак = на 4 мискала.
Най-малката еденица била Арп = 0,0487 гр.
Най-голямата парична еденица била Сом = 200 гр. сребро = 20 златни динара = 120 сребърни дирхеми = 400 медни пула.

Волжка България и през Първото и през Второто канство била богата и процъвтяваща държава, понеже била отворена към света. Това бяха и последните думи, думи завет на професор Алфред Хасанович Халиков към всички българи. Аз бях последният дунавски българин, който стисна ръката му.

ЧИНГИС ХАН И НАСЛЕДНИЦИТЕ МУ:
ДЖОЧИ
Улус на Джочи: Западен Сибир, Кипчак до Южна Русия, земите до Хорезм.
ЧАГАТАЙ
Улус на Чагатай: Семиречие, Източен Туркестан, Мавераннахр.
УГЕДЕЙ - УМИРА КАТО ИМПЕРАТОР.
ТУЛУЙ
Улус на Тулуй: Монголия и Китай.

ДЖОЧИ.НАСЛЕДНИЦИ:
БАТУ:Златната Орда.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Гайсадин А. Дневник Тимура в Индию. Москва, АН СССР, 1958 г.

Гумилев Л. Черная легенда. Москва, 1944 г.

Гумилев Л. Пустыня Тартари. Москва, 1993 г.

Джовани дел Плано Карпини. История Монгалов;

Гильом де Рубрук Путешествие в восточние страны.

Марко Поло, Москва, 19977 г.

Фахрутдинов Г. Очерки по Историй В.Болгарий. Москва, 1994 г.

Халиков А. Монголы, татары, Золотая Орда и Булгария. Казан,1994г.

Халиков А. Кто мы - булгары или татары. Казан, 1992 г.

Джагфар Тарихтъ. /Историята на Джагфар/. Оренбург, 1992 г.

ВЕСЕЛИН ИЛИЕВ

КЪНИГА ЧЕТВЪРТА - КУБРАТ

РОДЪТ ДУЛО

Какво се случи? Защо ново издание на книгата "Кубрат". В края на 1997 година и началото на сегашната от печат излязоха "Забравените българи край Волга" и тази книга. В първата бяха допуснати "грешки", според издателят - от печатарите в Перник. Така узнах например, че "българите мразели ариите". Интересно, как човек може да мрази себе си. В настоящата книга пък, след изчитане на компютърния текст, някой вмъкна на стр. 9, че "Булгаристан е измислица на болшевиките". Не на последно място, подозирам, че книгата е била показвана и на други автори и те са взели идеи от нея.

Кой има полза? Тези, които искат да се скрие истината за българската история. Знам, това не се харесва на Москва и Атина. Но може ли да се забрави Берлинския конгрес, борбата на Стамболов, Ялта и Малта. Съучастието на Русия в разделението на България през 1913 г. В телеграмата до външния министър на Гърция Коромилас, гръцкият крал пише: "Казвам, че трябва да изчезне България".

Вечните политически врагове на България, които насъскаха срещу нас българо-славянска Сърбия желаят истината да бъде укривана и фалшифицирана. Ето защо, сепаративно аз се отказвам от поетите ангажименти и с помощта на мои приятели патриоти се захванах с издаването на книгата в истиний й вид. Автора.

ФОНДАЦИЯ "Д-Р ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ"

София, ул. "Велико Търново" № 22, ет. 3, ап. 7
тел. +359 2/943 44 34, 943 44 43, тел./факс: +359 2/44 38 35

ЕТ "БАРБАРА"

гр. Божурище, Софийска област, тел. 07112-26 27
Изработка на метални конструкции, метални ферми,
конструкции за минната промишленост, огради, порти,
винарски преси тип "италианка" - всичко от метал

ПРОЛОГЪ

Помниш ли белите води
Охридското езеро
Своята песен пееше
Биляна платно белеше.

Най-хубавата българска песен след 1989 г., изпята от моя приятел Панайот Панайотов, на когото посвещавам тази книга.

Песен-легенда. Песен-копнеж по красавицата Македония, по сините очи на Отечеството - Охридското и Преспанското езеро. По Дойран, край който сложиха кости толкова български синове, по чудното дойранско и лозенградско грозде, по Моравската долина и Тулча... И каква орис - четири пъти видяхме земите си и толкова ги загубихме.

Тази песен бе с мен през целия път на търсенията ми, лутанията ми, съмненията ми при написването на настоящата книга, защото тя ни отвежда надалеч във времето: преди Самуил да брани земите ни от Византия, преди Борис да получи короната край р. Брегалница (сега извън България), преди Крум Страшни да дойде от Унгарската пуста. Връща ни във времето на дълбоката българска древност. И тук е мястото да напомня, че ако Рим е един, ако Византия е една, то българските империи са много ... много. Да ги преброим: трите импе-

рии на рода Дуло край Китайската стена; империята на арийте край днешния Пенджаб; империята на Атила; империята, наречена Велик Тюркски каганат, управлявана от Асеновци (Асеня-Ашена-Ашина); империята на Кубрат; империята, наречена Хазарски каганат, управлявана от Асеновци; Велика Волжка България; Улак Булгар (Влашка България) или Дунавска България. Тук не са включени държави като Барсилия, Оногория и пр. Днес българи живеят в Средна Азия, край Конската планина (Кавказ), на Балканите, в Италия, Бавария. Низ от империи, за изучаването на които един живот е малко.

И как стана така, че ние, потомците на най-славните пълководци, на най-славния народ - арийте, днес сме унижени, поругани, ограбени, без самочувствие. Вечно в душата ми ще горчат думите:

Ах, къде си ти български дух
Ти донесъл толкоз победи
Просят внуците на Аспарух
Помощ от своите съседи.

Върху картите от съветско време, държавата на Кубрат е изобразена във вид на малко червено петънце край Меотида (Азовско море). Ако това бе истината, как да си обясним победата над аварите, стоителството на град Башту (днес Киев) в Западните покрайнини на Кубратова България; възможно ли е котрагите, разселили се из цялата днешна Украйна и край Волга, както и останалите български племена между Черно и Българско (днес Каспийско) море да са били непричастни? Какво в крайна сметка е представлявал кубратовия съюз? На тези въпроси професор Халиков от Академията на науките на Татарстан даде ясен и еднозначен отговор: “Кубратова България се е простирала от Волга, на територията на Украйна, между Черно и Каспийско море, Бесарабия”. (Информацията получих лично от проф. Халиков през 1993 г. След няколко месеца г-н Халиков внезапно почина. Бел. Авт.).

Какви събития предшестват създаването на Кубратова България? Известно е, че империята на Мо Тун се е простирала от Великия океан чак до Волга и Каспия. Големите заселвания на българи към Европа стават преди Христа, но найвече при последния Кхан-ю на първата империя Дуло край Китайската стена Цит Ки, загинал през 56 г. Оттук, хронологията на събитията черпим главно от арменската и византийската история. И така:

• **Арша I** (арменски цар, 128-115 г. до Христа) се отличавал с всички достойнства на баща си. На два пъти предприемал успешни походи срещу понтийците. През неговото царстване част от волжките българи под предводителството на Вунд се спуснали от Кавказките планини в Армения. На

тези заселници бе дадено място в араратската провинция, известна под названието Безлистния Бесиан (IсторIя АрменII... стр. 188).

• **летописецът Михаил Сириец**, вероятно ползвайки Църковната история на Йоан Ефески ни е оставил хроника за тримата братя Булгар, Хазар и Барсил, дошли за 65 дни от Имеон (Памир) до Понтийските (Черноморските) степи. Те пътували през зимата и водели 30 000 войници. Разделили си ги по равно: Булгар тръгнал към Истър (Дунав), и ромеите го приели за съюзник. Дали му земите в Мизия, Дакия и Скития. Той победил аварите.

Хазарик пък влязъл в земите на аланите (осетинците). Барсил също се заселил в Кавказ.

Михаил Сириец смесва няколко исторически събития в едно. В случая, ценното е, че той посочва българи, хазари и барсили като един народ. Впрочем, проф. Халиков твърдеше, че хазарите са българи, защото хазар означава "човек, живеещ в покрайнините". Нещо повече: византийските хронисти Теофан и Никифор твърдят, че барсилите са българи и че от тях произлизат хазарите. "Хазарите са народ велик, произхождащ от дълбините на Барсилия - първата Сарматия". (Джагфаров. Гунны Азербейджане.. стр. 17).

• **215 година**: барсилите в качеството си на наемници на персийския цар Хосров от династията на Аркашидите воювали да бъде свален от трона узурпатора Аршадир I от династията на Сасанидите. Видимо войната завършила неуспешно за Хосров, понеже на персийския престол задълго ще

управлява династията на Сасанидите. Последвали 80 години мир.

И така берсилите или барсилите (от "барс" - тигър. Оттук и българското име "Борис") завладяват земите от Северен Кавказ до Волга. Създават едноименната държава Барсилия. Един от главните ѝ градове бил град Агач-Кала, днес гр. Буйнакс.

• **227 година:** през Албания се втурват кушанските българи, наречени Утигури и Сабири. Те идвали от днешен Афганистан. Един от главните им градове бил Кара-Булгар, днес Кабул. Утигурите и Сабирите били наричани "кара-булгар" - черни българи. Били непокорни и войнствени. Отбивали ударите на свои и чужди и се заселили на юг от Барсилия.

С черните българи, в основни линии, приключили българските заселвания към Волга и Кавказ. Професор Джафаров класира заселниците в четири групи:

Първа, българска: Биту-гур, Кутри-гур, О-гур, Сара-гур, Тон-гур, Ути-гур.

Втора, тюркска: Алпил-дзур (храбри мъже),Ултин-дзур.

Трета, вероятно Огузи: Алтзиа-гир, Ангиз-гир.

Четвърта - не се поддава на определение: Акатири (акад. Артаманов, виден съветски тюрколог и директор на Ермитажа смята, че акатирите са хазари), Бардор (Артаманов смята, че те са българи), Буртун (Артаманов смята, че те също са българи).

При разгадаването на този сложен текст, учените са използвали легендата за десетте сина на Тангра: Агийор, Тирас, Авар, Угин, Биз-л, Т-р-на, Хазар, Унур, Б-л-г-д, Савир.

• **286 година**: българска орда, водена от Мамчун пристигнала в Армения от земите на Китай. Арменският цар Тйордат, който бил васал на Рим, заминал за Вечния град, след като приел с почести новите си поданици. Те, заедно с барсилите, се съюзили с арменската върхушка, която искала да смени царя. Тйордат узнал за плановете на метежниците и внезапно се върнал. Контрапревратът бил безкръвен.

• **През първото десетилетие на IV в.** Кхан-ю на барсилите Зеноб Глак се спуснал през Дербент, но на Гаргарейската равнина бил разбит от арменският цар Трдат III. Тази война отслабила барсилите, наричани също с първото си - хунори, хуни и те попаднали под зависимостта на маскутите. Към последното твърдение не можем да се отнесем без резерви, понеже маскутите били врагове на арменците, докато барсилите пък запазили приятелските си отношения с последните. Само един независим владетел би си позволил това. Нещо повече, арменският цар Аршак III (345-367 г.) тръгнал на поход, да освободи Кавказ от Персите. Аршак III подготвил отдалеч кампанията: получил помощ от Рим, взел за съюзници барсилите. Персите били прогонени с невиждана жестокост. Град Атропатена бил сринат, така че камък върху камък не останал. Летописецът Фавстос Бизанд писал: "Разориха страната (Персия), разрушиха я до основи и взеха толкова пленници - колкото са звездите на небето."

Персийският цар Шапур II от династията на Сасанидите събрал огромна армия и се насочил към Атропатена. Аршак отстъпил, контранастъпил, отново отстъпил. Градът преминавал от едни ръце в други. Във война побеждава този, който вземе последния бой. Шапур II се съюзил с албанците, макар Аршак да проливал кръвта на воините си и за тяхната свобода. Правилото - откъдето ти е жената - оттам ти е и родата отново наложило тежката си воля, защото сестрата на Шапур била съпруга на албанския цар Урнайр. Решителната битка била край стените на Амида (дн. Диарбъкър). Арменците загубили сражението, следователно и войната. През 390 г. Персия сключила договор с Рим, съгласно който Армения, Грузия и Албания остават под властта на Сасанидите. Това е един от последните договори, който подписва последният император на Великата Римска империя Теодосий. През 394 г. разделил империята на две: Аркадий получил богатия и цивилизован Изток, наречен Византия, която надживяла с десет века Рим. На Хонорий се паднал разорения Запад. Следват войните на Баламир, Руа, Мунджук, Бледа, Атила, описани в книгата "Родът Дуло - книга II Атила".

• **395 година**: българските вождове Берсих и Курсих преплували Меотида, пресекли Кавказ и нахлули в земите на Сасанидите. Част от войската останала в Кавказ, където изпепелила всичко по пътя си. Останалите помели Месопотамия и Сирия. Летописецът Йероним отбелязъл: "Целият Изток се разтрепера при вестта, че от пределите на Меотида се нахвърлиха диви племена хуни, които прелитайки насам и натам на бързи коне предаваха всичко на заколение и ужас. Обсадена е

Антиохия и останалите градове що се умиват от Галис, Кидн, Оронт, Ефрат".

Следващата година Сирия била обезлюдена и изпепелена. "Финикия, Палестина и Египет са пленени от страх", писал гръцкия писател Сократ.

Според сведенията на Приск Панийски, който разговарял с Римската делегация в столицата на Атила, Берсих и Курсих са предприели действията по заповед на Атила: "И така - продължи Ромул (Римският дипломат) - ако Атила реши да отиде на война към Мидия - победата няма да му е трудна, а след Мидия леко ще покори Партите и Персия, и ще ги накара да му плащат данък. Военната сила на Атила е толкова голяма, че нито един народ не може да й устои. Когато ние (римляните) молехме Бог Атила да потегли към Персия, другият римски дипломат Константинопол отбеляза: "Страхувам се, че Атила, след като с лекота покори Персия - няма да се върне оттам като приятел на Рим, а като негов господар. Сега той си получава от римляните злато заради званието си, но покори ли Мидия, Партия и Персия - няма да търпи Рим да се отклони от господството му. Считайки ги (римляните) за свои роби, то той ще им налага най-тежки данъци" (Дестиниус... стр. 64).

• **452 година:** Мушкан Насалавурт обявява поход за освобождение от Персите. На негова страна са българите. Българският цар Херан нахлул в Месопотамия. За пореден път цветущите градове били превърнати от дедите ни в руини. Но мечтата за свобода на кавказките народи не се изпълнила, а

след пет години българите били вече съюзници на персите. Те разгромили албанският цар Ваче. Диктувала изгодата...

• **460 година:** в северозападна Прикаспия пристигат Сабирите. Те обединили няколко други български племена във военен съюз. Гонени от аварите, сабирите разрушили българската държава Оногория, обединяваща Сарагури, Огури и Оногури. Войната била продължителна, кръвопролитна и братоубийствена. За всеки имало място под небето, но владетелите не искали да отстъпват. Има някаква зла орис - когато един разделен на две поради вождовете си народ да застане един срещу друг - кръвта се лее нечувано. Пример за това са войните ни със сърбите, които са българо-трако-славяни. Излъгани и насъсквани от руската и гръцка политическа вър: ушка сърбите считат за най-зли врагове източните си съседи.

Едва 462 г. войната приключила. Сарагурите се заселили край Дон и източното Приазовие. Оногурите пък били прокудени от Източен Дагестан и построили новите си домове край източното крайбрежие на Меотида и Кубан. Държавата на Сабирите се простирала от Волга-Дербент-земите на аланите-Дрелския проход. Южната граница преминавала през Кавказкия хребет, а долу били сасанидските владения Иберия, Грузия и Албания.

• **503-508 година:** шах Кавад води непрекъснати войни със сабирите.

• **515 година:** сабирите разоряват византийските имения в Армения, Месопотамия, Мала Азия по поръчка на Кавад.

• **521 година:** Юстиниян изпратил подаръци на сабирския Кхан-ю Зидгриб. Уговорката била войските му да нападнат Персия. Договорът бил скрепен по отечествените обичаи: сабирите с ритуал към Тангра, византийците с молитва към Христос.

Скоро след това пристигнала и персийска делегация, също с подаръци, и с предложението да бъде нападната Византия. Зидгриб не отказал и на тях, понеже не желаел да се лишава от богатствата. Веднага потеглил на поход с 20 000 конници. Юстиниан бил неприятно изненадан, но коварството е второто дихание на Византия: василевсът изпратил писмо на шаха, разкрил му истината и накрая заключил - "По-добре като братя да се примирим, наместо да ни се подиграват тези псета".

Кавад повикал Зидгриб и като разбрал, че Юстиниан не го лъже - извадил меча си и посякъл българския цар. Сабирската армия била внезапно нападната и избита. Така пише византийският хронист. Може ли обаче да му се вярва? Та нали след седем години сабири и перси били отново съюзници. В онези жестоки времена кой владетел не би тръгнал да си създава врагове - още повече в лицето на сабирите.

• **522 година:** сабири и хазари нападат Албания и се заселват там за сто години.

• **528 година:** сабирите отново са съюзници на Кавад. Обединената армия, водена от персийския пълководец Мермерий изгорил виназнийските владения в Армения. Укрилен от успеха, Мермерий предложил на съюзниците си да повторят похода през 531 г. Персийците пристигнали на уговореното място, където трябвало да дойдат сабирските воини, но се случило непредвиденото - умира Кавад. Денят бил 13 декември 531 г. Персите потеглили назад и сабирите не заварили никого. По всяка вероятност Мермерий оставил свои хора да предупредят съюзниците си за случилото се, понеже византийските земи били разграбени чак до Антиохия. Юстиниан поискал обяснение, но новия шах Хосров дипломатично отвърнал, че няма нищо общо със случая.

• **555 година:** хронистът Захарий Ритон писал: "Базгун е земя хунска, простира се до Дербент и морето. Зад вратите (Дербент) живеят българи със свой език, народ езически и варварски, те имат градове. И Аланите имат пет града: Зад Далус (Дагестан), живеят в горите и имат крепости. Аунагурите (Оногурите) са народ, що живее в палатки. Аугарите (Угрите), сабирите, българите, аланите, кутрагар (кутригурите), аварите, хазарите, дирматите, сарагурите, абделите, ефталитите - тия 13 народа живеят в палатки, съществуват от месото от добитъка, риба, диви зверове и оръжие".

Ритон писал, че тринадесетте народа живеят в палатки, а също и в градове. Това показва, че дедите ни са запазили традициите си от Хунорската империя. В нея те първоначално построили градовете Богур, Куча и др., а сетне възприели чергарският начин на живот - да вървят след стадата. Така била създадена великата степна култура. Държавното устройство обаче се съхранило: препис на населението, най-съвършен на времето си календар, военна повинност, данъци, територии за паша и т. н. И тук, както в Хунорската империя, е създаден конгломерат от народи, които си взаимодействат в мир и

война, създават семейства, които били многобройни понеже българите били многоженци. По тази причина българите възприемат чертите на небългарските племена и обратно. Затова днес срещаме сънародници с китайски, монголски и пр. черти.

Градовете, за които ни осведомява летописеца ще трябва да търсим в районите на т. н. Салтово-маяцка култура - главно край Волга, Кавказ, Фанагория. Хората в палатки живели предимно в днешна Украйна и затова тяхната култура, наречена Пенковска, е типична за народ с неуседнало положение. Рязка граница между тези култури не бива да се тегли, но ред съвременни учени са на мнение, че посочените две култури би трябвало да се разделят на подкултури.

• **575 година:** перси и българи са врагове. Хосров I Ануширван победил сабирите и ги преселил в днешен Азербайджан и Персия с цел да се използват войнствените мъже за отбрана на Византия. В Албания се появили градовете Гала, Сувар, Биле-Сувар.

• **626 година:** Ираклий повикал хазарите за борба срещу персите. Неговия дипломат Андрей склонил хазарските боляри с много обещания и, разбира се, много подаръци към войната, която била братоубийствена, понеже първият удар понесли сабирите. Но кървавият отблясък на златото не щади разума: хазарите взели Дербент с първия щурм. Скоро паднала Армения, дошъл ред на Тифлис (Тбилиси). Градът упорито се съпротивлявал и обсадата била снета, за да бъде подновена през зимата, когато бил превзет.

* * *

Времето ни отнася до момента, в който на историческата сцена се появява Кубрат. Името Кубрат е шифровка, която Гео Донев разчита така: "Курт" - вълк и "Бат" - цар - "Царят на вълците". Подобна формулировка е била до голяма степен задължителна, понеже в шифровката "Бълг-арин" според тълкованието в книгата "Историята на Джагфар" се чете "Вълчеглав", а според Гео Донев второто значение е "вълк" и "ариец". Втората формулировка на името "Кубрат" е (отново според Гео Донев) К-ур-бат. "Бат" вече знаем какво означава, "ур" е укрепление. Следователно - "Господарят на крепостите". Трета шифровка - Ута Кубар бил алп (дух) на дъжда, а разсърдел ли се - пращал мълнии.

Кодирането на имената е било задължително. Третият кубратов син Атилкес (разчита се "От Атиловия род", а знаем, че Атила е от рода Дуло) имал прозвището Аспарух, което се разчита: на алански език "Белоконникът", а на арабски "белият орел". Сиреч: "Белоконникът, бял орел от атиловия род".

Отново със съжаление трябва да кажем, че усилията на учени вече цял век да разгадаят Именника на българските ханове остават всуе. Нека заедно прочетем документа, който и така ни даде безценна информация:

АВИТОХОЛЪ - живя 300 години. Родът му бе Дуло. А началната му година беше Диломътвериемъ. (Става въпрос за Атила).

ИРНИК - живя 150 години. Родът му бе Дуло. А годината му Дихсътвериемъ. (Ирник е син на Атила).

ГОСТУНЪ - Този бе наместник. Две години. Родът му бе Ерми. А годината Дихсътвериемъ.

КОУРТЪ - Държа 60 години. Родът му бе Дуло. А годината Шегоръвечем.

БЕЗМЕРЪ - Три години. Родът му бе Дуло. А годината на рози - Шегоръвечем.

Тези пет князе държаха княжеството от тази страна на Дунава с остригани глави 515 години. А след това дойде на тази страна на Дунава Исперих княз. Същото е и досега (Който управлява и сега).

Първият въпрос е, защо възрастта на вписаните в Именника е като на билейските светци? Нека си спомним, че край Китайската стена свещени числа са 6, 12, 10 000. Тази традиция спазва и Чингиз хан - войската му е разделена на тумени (по 10 000 воини). За да превземе Биляр Угедей изпраща 10 принца, а 300 000-та армия е разделена на шест.

Траките се опират главно на числото три. Не е тайна, че в двора на Исперих са служили и гърци, и траки, и славяни. Кой е най-великият от изброените? Безспорно Атила - господарят на света, на който са подчинени Константинопол и Рим. Нему се пада великата чест да е удостоен с 300 години живот, макар великият българин да е умрял на средна възраст.

Да си спомним думите на Приск Панийски, византийският посланник в столицата на Атила, който е един великолепен, безпристрастен хронист: "... той (Атила) само пощипваше за бузките най-малкият от синовете си Ирна, който влезе и застана до него и го гледаше с весели очи. Аз се удивих защо Атила не обръща внимание на другите си деца, а само Ирна

ласкае. Седящият край мен варварин, който владееше латински език, като ме предупреди на никого да не разказвам за чутото, ми довери, че шаманите са предсказали на Атила, че родът му ще падне, но ще се възстанови от този му син". (Дестунис... стр. 69).

Действително, броени дни след смъртта на Атила от империята му не остават дори и контури. Но Ирник се връща в Черноморските степи, там където са сънародниците му, там където е степната столица Баламир, там където управлява родът Дуло и застава начело на военния съюз. Формула, която не се осъществява след внезапната кончина на Атила, поради това, че синовете му не могли да определят кой е главен.

Заслугата на Ирник е, че възстановява господството на рода Дуло, който е и в Тюркскиятт каганат ще играе първостепенна роля и затова в Именника на този владетел е отделена почестта да бъде велик, но наполовина на баща си.

И ако трябва да се състави Именника след 500 години наново - то без съмнение на Кубрат щяха да бъдат приписани 300 години, а на сина му Атилкес Аспарух - 150 години поне.

Един от големите въпроси е, защо Албури Башту - бащата на Кубрат, не е вписан в документа? По всяка вероятност, понеже не е суверенен владетел.

От 580 до 582 г. държавата е управлявана от наместника Гостун от рода Ерми. "Ерми" на арабски означава "да хвърлиш". Видимо Албури (да се опитаме все пак да разчетем кода на името му: "Алп" означава дух) (Бог бил само Тангра, а всички останали Алпове). Алпът на плодородието, според българските предания, се казвал Самар. При хората се явявал

като младеж с буйни коси от пшеница. Другото му име било Албуга (Петнист бик). Съпругата му Ашна се грижела за растенията, а синът му Боян владеел съкровищата. Нямал място в документа, понеже бил васал, а не господар. По тази логика можем да предположим, че Албури се споминал преди 580 г., синът му Кубрат бил непълнолетен и затова Гостун се разписва, макар и като наместник в Историята, тъй като България била суверенна.

Известно е, че Кубрат е получил високо образование в Константинопол, където неговият братец Органа се ползвал с влияние във висшите среди. И още как - родът Дуло владеел митниците от Северно море до Константинопол, а банковото дело не е от вчера...

Пред историците стои и друг въпрос - приел ли е Кубрат Христовата вяра, когато е учел в Константинопол, или това е станало по време на посещението му при Ираклий. По този въпрос се цитират два византийски документа, които си противоречат. Лично аз смятам, че на този етап религията не е имала това значение, както ще стане по-късно при Борис Михаил. В столицата на Кубрат - Фанагория (ако това е столицата, а не е Балтавар в стара Полтавска област, където е гробът на владетеля) е открита розетка, символизираща петбожието на българите. Значи - българите са били веротърпими.

Проблемите пред новият държавник били два: независимост от аварите и независимост от Великия Тюркски каганат. Затова Дуло били готови да жертват много от несметните си богатства, но не и безразсъдно, поради което съветът на

старейшините от 24 боляри издигнал на трона малолетният Кубрат и назначил регента Гостун.

Аварите първоначално се наричали О-хуани. Те били подгонени от Асеновци и така стигнали пределите на Стария Континент. Пореден Бич Божий. Византия разбирала, че не може да се справи с лековъоръжената мобилна конница, но защо да не я използва срещу Асеновци. Който победи - победи. Злато в Константинопол има и за единия, и за другия. Така се прави политика отколе - докато хазната не се измете и империята рухва като колос на глинени крака. И така, годината била 588. Константинопол сключил договор с аварите, но последните вместо срещу враговете си се нахвърлили върху приятелите на благодетелите си. Сабирите били изненадани и затова леко победени. Всичко се разминало с извинение пред василевса, но защо и териториални отстъпки. Взетото - взето. По същия начин били изненадани и утигурите. С котрагите постигнали съгласие, които в момента враждували с утигурите. Следователно - нищо случайно нямало. В Константинопол били смаяни от самоубийствения си ход - даден бил шанс на Персия.

Вече било трудно да се търси сила, която би се противопоставила на аварите: те като комета прелетели през Европа - 565 г. грабели Тюрингия, 567 г. опожарили долината на р. Тиса, 568 г. се заселили в Панония, за да напомнят силата на Атила.

През 568 г. Константинопол, който нямал добри спомени от Панония отказал да ратифицира договор с каган Баян, където се упоменавало, че земята на Атила е вече негова. 10

000 котраги изпепелили северните провинции на Византия така, че Юстиниан волю-неволю се съгласил с условията на бившите си съюзници.

Но какъв византиец е Юстиниан, ако приеме поражението? Той изпратил дипломати с богати дарове при Асеневци. Годината била 576. Посрещнал ги Турксанф - един от осемте велики князе (каганатът се делял на осем области). На приветствието на дипломата Валентин Турксанф отвърнал: "Не сте ли вие същите ромеи, употребяващи десет езика и една лъжа?" Като рекъл това той запушил устата си с десетте пръста, сетне продължил: "Както моите десет пръста с в устата ми така и вие, ромеите, говорите на много езици: на един вие лъжете мен, на друг - вархонитите (аварите)... Вашият цар в скоро време ще бъде засегнат от наказание затова, че с мен води приятелски преговори, а с вархонитите - моите роби, избягали от господаря си, сключва договор. Но вархонитите, като поданници на тюрките, ще дойдат при мен когато си поискам... Познавам силата ви. Но на мен се прекланя цялата земя от изгрева до залеза. Погледнете тия нещастници - аланските народи, а още утигурите, които бяха въодушевени от огромна храброст - надяваха се на силите си и се противопоставиха на непобедимите тюрки. Оказаха се излъгани в надеждите си. Затова и станаха наши поданници - наши роби. (Гумльов Л. Древние тюрк. Стр. 49).

И аварите и тюрките били богати и горди. Богатият трудно купува, честният струва още по-скъпо. Имало обаче един народ, който бил и богат, и горд, но подтиснат от тюр-

ките - това били българите. Константинопол заложил на тях и не сгрешил.

Войните между българи и авари се водели от бащата на Кубрат Албури Башту. Вероятно той загинал в тези войни, понеже Кубрат бил определен за престола ненавършил пълнолетие. Шамбат, брата на Кубрат, разгромил аварите. Годината, според "Джагфар Тарихтъ" била 620. Но последния се възгордял и обявил за независим. Нарекъл държавата си Дулоба (Лагер на Дуло), Шамбат бил обявен за "Кий" - в превод отделил се. Управлявал 33 години. Бил разбит от франките (според Джагфар Тарихтъ), след което се върнал при Кубрат.

Направеното от Шамбат било епохално: град Башту, днес Киев, е построен от българите като тяхна крепост в Западните покрайнини на държавата. Това твърдят ред украински учени, като проф. Баранов, проф. Михеев и пр. Именно Дулоба става основата Рюрик от рода Дуло да основе своята държава, на която дава името си - Рюрия, днес Русия. Рюрик не е никакъв швед или викинг, както се опитват да твърдят съвременните съветски историци. Той е българин - кутрагур. Добре, защо СССР скрива истината за Киев и за Русия? Отговорът е, че империята изпитвала чувство за малоценност пред българската история.

Кубрат сложил точката на спора за надмощие с аварите по един твърде необичаен начин: според византийските хронисти годината била 635, а това е в противоречие с факта от Джагфар Тарихтъ - 620. Но нека оставим тази подробност. Кубрат назначил за управници на областите в империята си: Бат Баян (кодът на името: Цар на съкровищата, понеже според

българската митология Баян бил алп на съкровищата) станал пръв наместник. Затова съдим и по факта, че носел титлата "Бат" - голям.

Котраг управлявал котрагите отвъд р. Дон. Името му е вариация на "Кубрат".

Атилкес Аспарух - третият сина на кана управлявал под Българските планини (Хипийските планини), в днешен Дагестан.

Кубер и Алцек - най-малките синове на Кубрат се намирали в двора на аварския хаган Баян и след смъртта му претендирали за престола. Не е известно - в качеството си на заложници ли са били там, на лоялни партньори или пристигнали в последния момент. Най-вероятно ще да е, че двамата са управлявали в райони, спорни за Кубрат и Баян, райони, запазили автономност от аварите и дори сключили военен съюз с тях. Но това е само хипотеза. И така - хаган Баян умира. Дуло загубва задкулисната битка за трона и Кубер и Алцек побягват, защото по законите на онова кърваво време - за победените нямало милост. Алцек побягнал на запад с 9 000 семейства. Той помолил за подслон в Бавария, но през една зимна нощ франките се нахвърлили върху българите. Алцек останал едва с една десета от хората си. Заселил се в Италия, в района на днешно Беневенто. Основал три села: Исения, Сепино и Боянино. Основава династия, която управлявала Италия и Европа.

Кубер се заселил в Битолското поле. Имал намерение да превземе Солун и да го направи своя столица. Затова изпратил в града пълководеца си Мавър - уж се били скарали. Според византийските хронисти - синът на Кубер бил византийски агент и издал плановете. Когато Аспарух идва на Балканите - Кубер става негов десен кавхан. И каква съдба - великите сили и на първо място Русия насадиха омраза на вардарските българи спрямо нас - също българи, които говорим Охридско-Търновското наречие. СССР убеди Тито и българоотстъпниците да въведат във Вардарска България Тетовския диалект. Днес ние берем горчивите плодове на българо-съветската дружба. Но и Москва събра своите, защото речено е - не прави това, което не искаш да направят на теб. Българите от Волга, Кавказ, Средна Азия, Украйна ясно заявиха на Москва да си гледа проблемите отвъд Волга...

След смъртта на Баян аварите отслабват. След неуспешна обсада на Константинопол те вече не били предишната страшна участ за Европа. Както пише византийският хронист "Кубрат, господарят на българите Уногондури, въстанал срещу аварите и изгонил позорно от родината си тяхната войска" (Бешевлиев В. ... стр. 39). След това, Кубрат изпратил делегация в Константинопол, където бил зачетен с титлата Патрикий.

Окончателно аварската държава била разгромена от франките и Крум, който включил територията на днешна Панония във владенията си. В Панония са живеели 50 болярски рода, един от тях е бил крумовият, първоначално васален на аварите. Тези 50 рода са в основата на държавата на българофините - наречени маджари ("мадж" от старобългарски - "съсед"). Днес в центъра на Будапеща върху огромна каменна степан са изсечени гербовете им.

* * *

Вторият голям проблем - Великият Тюркски каганат, се простирал от Великия океан до Карпатите. Според проф. Халиков - отлично уредена в административно отношение държава. И не случайно: каганатът е приемственик на империята на Мо-Тун. Поданниците му са същите, както и по времето на владетелите от рода Дуло. Управниците му вече били Ашина. Кои са Ашина? В китайската история четем първоимето - Асеня (след редукции Ашена, Ашина). Николай Станишев и Димитър Съсълов повдигат завесата по-нагоре - "старият хунорски род Асена". Гео Донев е категоричен - става дума за Асеновци.

Съперничеството между Дуло и Асеновци проличава в третата империя на Дуло край Китайската стена. Лев Гумильов дава ценно сведение- Асеневци идват от Ордос, т. е. от българските земи край р. Хуан-хъ. Гумильов е конструирал генеалогично дърво на царски род, което е показано в края на книгата. Той обаче започва от Или хан, който е бил от рода Дуло и едва след Хиели на власт идва Ашена (вж. В. Илиев Родът Дуло, книга Първа, част III). Фактически войните между бившите поданници на Мо-Тун, в случая поробването на българите, са били войни между двата царски рода.

Защо каганатът се нарича Тюркски, а не Дом Ху или Дом Асеня? Когато Или хан създава третата империя, тя толкова бързо укрепва, армията ѝ достига милион войници, че слисаните китайци им дават прозвището "тю-кют" (в прев. "силен"). Следователно - "тюрк" е прозвище, а не термин за национално самоопределение.

Езикът на каганата: В китайската история е записано, че в империята Мо-Тун живеели 26 народа, които говорели основно на два езика - езикът "Ху", който е сарматски и е на царските хуни, т. е. на българите и езика "Жун" на монголите. Езикът "Ху" е служел за комуникация. По този начин ние виждаме първообраза на невиждана до този момент федерация, каквато е днес американската. Кой е тюркския език? В първата книга аз го посочих - жун, но дали не сгреших? Изследователят Късният Халиков твърдеше - "мы тюрки". На същото мнение е водещият днес българовед - унгареца Петер Юхас от университета в Будапеща, който допълва, че унгарците са смес от българи и фини. Впрочем, подобно твърдение се съдържа и в книгата "Историята на Джагфар".

Професор Александър Бурмов прави следното заключение: "И така, прабългарите, както и всички народи не са расова, биологична, а историческа категория. Прабългарската народност е резултат на вековно развитие. Нейните наченки намираме още в сарматската епоха. Към тия наченки се прилепват и смесват множество други елементи, между които най-многобройни са изглежда оногурите. Така се достига до пълното оформяне на прабългарската народност и до окончателното определяне на нейния тюркски характер." (Бурмов В., Том I)

Синът на волжката българка Анна Ахматова проф. Лев Гумильов смята, че в третата империя се налага езика на сенябите, т. е. на монголците (Древние тюрки, стр. 22). В превод от монголски "Ашина" означава "благороден вълк", според преданието и този хунорски род води началото си от въл-

чицата: родът живеел в западната част на Хунну (а знаем, че на запад са били заселени дедите ни) и бил избит. Останало само едно момченце, на което били отрязани крайниците. Вълчицата се грижела за него, забременяла и родила 10 сина. Един от тях бил Ашина. Той се заселил в Алтайските планини. И именно тук живеели племена със свой език. Официалният език, донесен от Асеновци - сенябският, бил скоро игнориран, поради това, че владетелите дошли от Ордос в численост едва 500 семейства. Езикът на алтайските народи, смята Гумильов, е този, който ние днес наричаме "тюркски".

Изводът, който можем да направим е, че българите са изминали дълъг път - до Имеон и оттам до Западна Европа. Те са се срещали с много народи, кръвосмесвали са се и са приемали речта им: сарматски-тюркски-славянски и пр.

Гео Донев твърди, че интелектуалците в днешна Турция твърдят, че турците произхождат от българско коляно и посочи проф. Ерьоз. Като доказателство той предложи следния експеримент: книгите на проф. Халиков, издадени в Татарстан на така наречения "татарстански език" бяха показани на наши тюрковеди. Последните ги четат спокойно. Те споделят, че езиковата разлика съществува дотолкова, доколкото езиковата разлика между българите в София и Скопие. Не означава ли това, че турците през XIV в., когато стъпват на балканите разговарят с неславянизираните българи на един и същи език? Българите и турците езичници не се ли кланят на един и същи Бог - Тангра? Защо турците са по-силни - защото носят в себе си старата хунорска традиция - многоженството. Можем да си

представим как воюват 20 братя и 200 братовчеди, при това в архаичен боен строй.

Е добре - щом сме били близки, едноезични, защо Шишман и Срацимир заедно или поотделно не са използвали тази мощ за решаване на държавните си дела - Обединението на България? Защо постъпват по същия начин с унгарците? Според мен проблемите идват от две места - липсата на държавнически такт, такъв, какъвто е имал Борис Михаил, и на второ място - етнокултурните и религиозни масиви. Българите - това са траки, славяни и българи. Държавната религия е православието. В Унгария живеят българи и фини, възприели са католическата вяра и култура. Оттук и последствията - няма сладка зависимост... И идва нов момент - XVIII в. Започва българското Възраждане. Еничарските корпуси са разпуснати. Българите започват да строят църкви, да имат училища. В Цариград живеят нашите интелектуалци, които през XIX в. Добиват небивали права - княз Богориди има право да говори пред Султана това, което мисли. Братя Георгиеви определят зърнената политика на Османската империя. Цариград отеснява за турците и се превръща в най-големия български град. Огромният вътрешен пазар, толерантността на властите (през XIX век са построени 80 на сто от църквите), единството на българите в техните Сан-стефански граници ги прави силните, бих казал на свой ред превземат държавата. Необходимо ли ни бе въстанието през 1876 г.? Необходимо ли ни беше "освобождението" през 1879 г., след като Русия веднага свиква Берлинския конгрес, последствията на който и днес усещаме? Не беше ли прав Раковски, който предлага дуалистичната

държава, а след него и Стефан Стамболов? Никога еднозначен отговор няма да намерим. Все сме се делили и ще делим на фили и какви ли не, а за майка България малцина ги е било еня, и те са били сочени за чапкъни. Вярвам, че едно обединение на българските народи от Азия до Западна Европа, сродени с един език за контакти, който днес е чувашкия, е формулата да станем богати, независими и да се обичаме. Не ни ли завеща приятелство Великият българин - основателят на модерната турска държава Кемал Ататюрк? Не ни ли го завеща Стефан Стамболов? България в съюз с българските народи, най-вече с Турция, Германия и Япония ще може да стъпи на крака и ако не чрез ревизия, по икономически път ще си върнем земите.

* * *

Битката в каганата била битка между Дуло и Асеновци. Първите били приказно богати, вторите управлявали. Интересите им съвпадали, когато ставало дума за материална изгода, но и едните и другите гледали кой кого ще надхитри - като добри българи. В интерес на истината, Западният каганат, за разлика от Източния, бил империя, в която благородството вземало връх. Тук данъците били по-ниски, възможностите за просперитет - по-добри. Няма сладка зависимост. Да си спомним как били покорени българите, според пледоарията на Турксанф. Злобата останала.

През 604 година хан Буго изчезнал безследно. Престолът му бил зает от внука му Чуло. Новият държавен глава бил едва на няколко месеца и държавата се управлявала от регентите, назначени от Дуло. Те получили титлата “малък хан”.

Малкият хан вече извършвал обрядът за почитане на духовете на предците, вместо държавния глава. Това вече било много. Оскърбявало сѐ достойнството на поданниците. Но кой ти слуша народа, когато в ръцете ти е армията и парите - следователно властта. Дуло отишли по-далеч - създали хаос в държавата, крадците и разбойниците станали уважаеми люде. Това блокирало търговските артерии. Защо? Кой би имал интерес от ситуацията? Единствено враговете на каганата и на първо място Византия. Дългата ръка на Константинопол тласкала Дуло към вътрешни размирици, а Асеновци към войни с Китай и Иран. През 608 и 609 година пределите на каганата били напуснати от десетки градове, приели китайско поданство, сред които Ан (Бухара), Бокан (Фергана), Кан (Самарканд) и пр.

Асеновци се опомнили от ударите и решили да преминат в контранастъпление. Но те нямали пари. Согдайците се съгласили да съберат злато, да го превърнат в монети и да заплатят кампанията, ако страната бъде оглавена от Шегу. Така в каганата настъпило двувластие. През 610 г. Шегу изпратил делегация в Китай, която да му поиска съпруга, естествено принцеса. Подобен акт означавал признаване на държавника. Но китайците, които имат най-древната от запазените държавности, не бързали. Те предали безчет подърица за Шегу и една бамбукова стрела, за да лети като стрела делото му. А принцесата - тя била още малка. Имало време и властта да се вземе и момичето да порасне.

Агентите, а може би и самите китайци, съобщили на управляващите за случилото се. Парламентьорите били прес-

рещнати, богатствата и най-вече стрелата били отнети. Но водача на делегацията се измъкнал и разказал за случилото се. Последвала военна експедиция. Дуло загубили битката, но не и войната.

През 619 г. на трона на Западния каганат е Тун-Джабку хан. Каганатът бил в плачевно състояние - икономиката изчерпана, поради съсипващата война с Иран. Нужни били пари, нужни били войници, нужен бил ред, но последното не се харесвало на Дуло. Тун-Джакбу поискал войници от българите. В интерес на истината това се случвало за първи път. Дуло отказали. Последвала заповед за огромна глоба. Дуло отказали. Асеновци и Дуло стоели един срещу друг. Народът, някога непобедимияти и горд хунорски народ, бил разделен на две. По повеля на владетелите си - хунори чужди и хунори свои.

Асеновци превзели град Бишбалък. Дуло подбудили карлуците към въстание. То било оглавено от Моходу-хоу. Моходу победил Тун-Джакбу хан и го убил. Така постъпил и с брат му Джабку. По нареждане на новия хан - границите на каганата се отдръпвали далеч от Кавказкия хребет, отвъд Азовско море.

Моходу-хоу приел титлата Сибир хан (от старобългарската дума "Събър" - "студена земя" - оттук и "Сибир").

Откъде новият владетел събрал кураж да ревизира сам границите си? Формулата "добри съседи, вместо вътрешни врагове" звучи неубедително. Първо, Сибир хан бил вуйчо на Кубрат. Значи бил от рода Дуло. Но Сибир хан бил вуйчо и на Тун-Джабку хан, т. е. бил и от рода Асеновци. Следователно издигането му на високия пост не е станало случайно.

През 631 г. Сибир хан загива. Ирбис хан от рода на Ашина (Асеновци) купува обкръжението на държавния глава и когато последният тръгва да събере войска в Алтай е убит от засада.

* * *

Ако трябва да вярваме на Лев Гумильов - Кубратова България е създадена през 619 или 620 година. Според историята на Джагфар, през 620 г. Шамбат разбива аварите и основава град Киев. На картата е нанесена новата държава - КУБРАТОВА БЪЛГАРИЯ, наречена още Стара България.

Хронистите са ни оставили три събития, свързани с живота на Кубрат: живял е в Константинопол; разбил аварите; благодарение на вуйчо си Сибир хан Асеновци оттеглят империята си отвъд българските земи. Последните две събития наистина са били епохални.

За столица на Кубратова България се смята Фанагория. Но защо тогава Кубрат е погребан в Полтавска област? Защо там са погребани и други боляри? Защо там, където е Днепрогрес е бил гроба на Аспарух? Може би Фанагория е бил главният град, а столицата - столицата е била степна. Кхан-ю е живял в шатра и се е придвижвал? Въпроси, на които археологията няма отговор. За жалост Фанагория не е разкопана от археолозите. Проблемът се усложнява от нови разкрития: според Историята на Джакфар дедите ни наричали Фанагория Банджа. Но те използвали един термин, който имал три значе-

ния - БАЛТАВАР: 1. Герб на рода Дуло; 2. Вожд; 3. Български град, дн. Полтава... Нивото на Азовско море е издигнато и 1/3 от града, може би най-важната, е под водата. Спасителни разкопки не са правени. Впрочем, съветската политика, съветската планова наука постъпиха така неслучайно. Ако отидете в Петербург, едва ли ще ви покажат съкровището на скитския цар, както наричат Кубратовото съкровище. Русияните изпитват някаква параноична наслада, мазохистична наслада да укриват и рушат българското. Нека не забравяме, че официална Москва смехотворно твърди, че Кирил и Методий били гърци...

Да се върнем във Фанагория. Градът бил построен през VII в. До Христа от гръцкия колонизатор Фанагор. Отлично място за укриването на корабите по време на буря. Фанагория е била столица на Боспорското царство. След това запада, за да преживее нов, последен разцвет по времето на Кубрат. На близо километър от брега се извисява верига от хълмове, върху които са насипани могили - както се твърди - последен дом на скитските владетели. Предполага се, че тук са погребани и български боляри, но разкопки не са правени.

След тях били ковачниците и занаятчийските работилници. Там течала и р. Кубан.

Край Фанагория е град Тму Тархан.

Археолозите предполагат, че той е бил квартал на столицата, а също и че жителите му основали край Дунав град Тутракан. Тму Тархан е добре проучен от археолозите, но нищо, освен снимковия материал от разкопките, не може да се научи. Градът е бил величествен, постройките български. Доказателство за последното е начина на редене на тухлите и камъка във вид на рибена кост. Това е българския строителен паспорт.

И ако във Фанагория живеели българите Утигури, то полуостров Крим бил земята на Уногурите. Градовете били стандартни - 200 дка. Един от най-красивите бил Пофидима (дн. Коктебел), разположен върху Тепсенското плато. Южната му част излиза към Черно море. Самият залив е обгърнат от хълмовете на планината Кара-даг.

На около 40 км. е крепостта Сугдея (дн. Град Судак). Тук се е намирало светилище на Заратустра, за което съдим по издълбаната свастика върху сводестия камък. Но с еднаква вещина можем да предположим, че тук е било светилището на приказно хубавата Чак-Чак, покровителката на домашното огнище, чийто знак бил свастиката. Светилището на Тангра е кръгло, застлано с няколко каменни плочи с големина 2, 5x1 м. Плочите са надупчени, вероятно за да изтича в земята кръвта на жертвеното животно.

Най-интересната находка в земята на Уногурите е семейната гробница на рода Дуло. Открива я проф. Игор Баранов. Тя е край Симферопол, в т. н. Балаклейско градище. Тук Дуло построили дворец, манастир и гробница. Склепът представлява правоъгълна камера с размери 4x2x1,6 м. Измазан е с хоросан, а западната му стена е изписана с червена, синя и черна боя. На западната страна е монтирана каменна плоча с надпис:

Вечна памет и вечен покой
на раба Божий
Теодор и жена му
Цал я изгради воистине
(Баранов И. Таврика в... стр. 39)

Открит е фрагмент с текст и релеф на кон с лента на шията. Археолозите намират пет погребения, а под каменния под още три. Гробницата е осквернявана и находките са скромни: златна обеца, железен нож в дървена кания, съдове от глина и стъкло, варовиков диск с две отверстия. От едната му страна е издълбан руничесни надпис. Проф. Баранов смята, че това е бил амулет.

Един от последните представители на рода е бил Георгий Дзуло. Управлявал е Таврия през 1016 г.

По време на разгорещен дебат - български род ли е Дуло или Хунски, проф. Баранов защитава първото. Затова местните власти го наричат "български националист"...

За жалост, разговорите ми с президента Желев през 1996 г. страната ни да поиска останките на великите българи с цел да ги погребе тук, в подходящ пантеон, останаха напразни. Разбирам, че политическите събития през есента и зимата на същата година бяха съдбоносни за страната, но ще се радвам, ако се учреди инициативен комитет, който да поиска това от днешното ръководство на Крим.

В земята на котрагите, където властва Пенковската култура, дедите ни построили най-големите днес украински градове - Киев и Харков. Самите украинци са наследници на котрагите и славяните, следователно техният етногенезис е близък до нашия. Като едно от неоспоримите доказателства за това е, че "Батъш", което на български означавало "Запад" било названието на славяноезичното племе Вятичи, съставено от българи и славяни. Вятичите са предците на днешните донски и волжки казаци.

Още едно доказателство: Бури е българският алп на победата. Но така се наричала и военната групировка на няколко български рода, живели в днешна Украйна, която в Киевска Рус наричали "Берендеями".

Изводът е, че Кубрат създал обширна, мирна и уредена държава, в която процъвтявали науката, строителството, в която процъвтявало градимото. Самият Кубрат бил необикновено благороден. Когато през 6141 г. се споминал император Хераклий, Кубрат застанал на страната на престолонаследника Хераклий II. Но Константин имал свои намерения. В Константинопол настъпило двувластие. Последният събрал войска, влязъл в двореца, където била императрица Мартина със синовете си Хераклий, Давид и Марин и отрязъл носовете им. Сетне ги заточил на остров Родос. Патриарх Пир пък бил свален без да се чака решение на Синода и заточен в Триполис. Най-малкият син на Хераклий II бил още дете. Понеже се страхували като порасне да не поиска короната - скопили го и то така нескопосано, че то скоро умряло от раната си. Така Константин стигнал до заветния престол.

Година след смъртта на Ираклий II се споминал и Кубрат. Въз основа на това твърдение проф. Васил Златарски приема, че годината на кончината на Кубрат е 642. Проф. Весели Бешлиев сочи 664 г. В Историята на Джагфар е посочено 685.

* * *

Кубрат е погребан на 13 км. южно от град Полтава, край с. Малая Перешчепина. Гробницата е насипана край ле-

вия бряг на р. Ворскла, която се влива в Днепър. Годината на откриването е 1912, когато потомците му воювали за земите си. Случайно или не, но катастрофата от тази война ще тегне на грядущите... Не би било грешка, ако някой предположи, че Кубрат се надигнал от гроба си, за да прокълне Атилкес. Според Джагфар Тарихтъ синът бил в близки отношения с вуйчо си Шамбат, което не се харесвало на баща му. След смъртта на Кубрат, Аспарух, според същия източник, се обединил с вуйчо си срещу Бат Баян. Но понеже не можела да се пресече бащината клетва - синовете никога да не враждуват помежду си, Аспарух наел войска, която воювала с брат му няколко години. В Крим войските на кана били обречени, ако не се появили Асеновци и не му помогнали. Последната успешна война е с хазарите, в която двете страни загубили по 90 000 воини. Мирният договор между двете страни предвиждал дори взаимопомощ срещу Атилкес, който се преместил в Башту. Хазарите не успели да го победят и затова държавата му Кара Булгар била поделена: левият бряг на каганата, десният бряг на Днепър за Атилкес.

Колкото и противоречива да е тази информация, особено след като проф. Халиков я смяташе за историческа невярна - указанието, че десния бряг на Днепър е царството на Аспарух, е важно. Значи Улак Булгар (в прев. "Влашка България", т. е. днешната Дунавска България) е била провинция на аспаруховата държава и затова гробът на основателя на държавата ни е там, където днес е Днепрогрес.

Подгонен от хазарите, които били управлявани от Асеновци и се нахвърлили най-напред върху владенията на

Аспарух - Дагестан, Котраг се отправя към Волга. Знаем само, че той трудно намерил там място за своите хора, понеже бреговете ѝ били отдавна заселени. Загинал ли е Котраг, проправяйки път за войниците си, или това е станало по-късно от естествена смърт - факти няма. Едва при кан Алмуш - потомък на Котграг - се обособява Велика Волжка България.

Хазарския каганат е поредната Българска империя, населена с българи и управлявана от Асеновци, която се разлага от тежка гражданска война на религиозна основа.

Каква е съдбата на Бат Баян? Дали той е приел да стане васал на хазарите или се е сражавал с тях, за да ги задържи, докато братята му се изтеглят? В Именника на българските канове е записано: БЕЗМЕРЪ. Три години. Родът му бе Дуло. А годината на този ШЕГОРЪВЕЧЕМЪ.

Да си спомним, че в Именника не са вписвани имената на васалите, а само на суверенните български държавници. Пропуснато е името дори на Албур Башту - бащата на Кубрат. Изводът е, че Баян се е съпротивлявал. Каквито и да са били отношенията между Баян и Атилкес, щом името му е вписано в Именника, който пък е написан по времето на Аспарух - кана не се е предал доброволно. Още един факт - Сугдейската крепост (край гр. Судак). Тя е изгорена. Атилкес е дал тук последния си бой на хазарите, запалил я е и се е оттеглил.

И отново въпроса - колко души е довел Аспарух? С лека ръка се ампутира факта, че Кубер веднага е обявен за десен Кавхан. Да приемем, че Аспаруховата орда е наброявала 30 000 семейства. Българите били многоженци. Средно да предположим, че всеки е имал по пет жени - стават 180 000

души. Тези 150 000 жени са имали поне по едно дете - ордата наброява 300 000. Тук те се смесват с траки и славяни, за да се получи днешният конгломерат, назоваващ себе си български .

Това е накратко историята на Кубрат и неговата държава. На нейна територия ще възникнат Хазарският каганат, Волжка България и Кара Булгар, наречена сетне Русия. Дунавска България не е последната империя на рода Дуло, защото по-късно същият този род ще основе държавата на маджарите. Един от наследниците на Кубрат днес е Н. В. Симеон.

ЕПИЛОГЪ

Щях да забравя: щом една книга има пролог, трябва да завърши с епилог. Иначе тя остава без завършек. А може би беше по-добре да е без завършек. Я колко още трябва да се напише - поне още три книги от поредицата "Дуло".

Нейсе - да спазим традицията. Нанасяйки последни удари по клавиатурата, пред мен неволно изникват спомените за хората, с които започнах тази тема. Едни като проф. Халиков не са сред живите. Но Халиков не се продаде срещу академично звание - срещу спецобслужване, а докрай отстоя делото си на учен и патриот. Негова е заслугата днес край Волга нашите кръвни братя чрез съд да вписват в пастортите си "Волжки българин", при това с "ъ".

Ще призная, че отношенията ни с Петър Добрев станаха непримирими. Но какво да се прави - отрицанието на българското присъствие край Волга и Кавказ, за мен лично е българоотрицателство. Сарматската теория на г-н Добрев е сал четвърт от истината. Защо - смятам, че го обяснявам достатъчно подробно в текста.

Безкрайно ще остана признателен на бай Гео Донев - един истински патриот, българин, радетел за обединението на всички хунори. Дай Бог най-после богатите меценати да му се притекат на помощ и да се проведе у нас фестивала "Български корени".

Да, десета книга само за три години. А като си спомня - три години търках подовете на "Военно издателство", за да видя първата. Значи не бих се появил пред вас, никой не би ми дал възможност да кажа истината, ако не беше демокрацията - лоша, за жалост продажна, свирепа, с гнусна мутра - но все пак възможност.

В този момент аз се питам, защо на тази малка зелена планета никой няма правото да бъде щастлив. Планета на наказаните ли сме? Защо е толкова тежка ористта ни? Да създаваме империя след империя и всичко да се превръща в прах пред очите ни. Дали пък ние, българите, не сме чужденци на Земята, дошли от Марс - ще стигнем ли до Венера?

Изход има. Интеграцията със съседите ни. Интеграцията с хунорските народи, понеже освен от Германия и Япония - милост от никого не бива да чакаме. Единствена добронамерена на Балканите към нас е ... Турция. Тя ни отне законно полагащата ни се инициатива за хунорско единство и ние трябва да си я отвоюваме. Как - като захванем да работим и издигнем България като една икономическа сила.

Ще ни бъде трудно. Малтийската сделка, подписана от Горбачов и Буш предвиждаше териториални откъсвания от България. За Америка ние сме тръна в петата на Европа. За Русия - бащата, от когото пошлият син се е отказал. С огромни трудности и пари Германия откупи правото ни да бъдем в днешните си граници. Тя не иска от нас челобитие, а работа и патриотизъм.

Затова, като потомък на един българин, подписал Търновската Конституция редом до Стефан Стамболов, като потомък на патриоти, забягнали след Чипровското въстание във Влашко и върнали се след 1879 г. се обръщам към всинца с

един завет - обичайте България! Не давайте никому нейната земя - пазете я с щик, пазете я от излишни конституционни поправки. Така ни е учил Кубрат, за да не настане българският епилог.

VIII. 1997 г.

с. Сухаче

ЗА НАПИСВАНЕТО НА НАСТОЯЩАТА КНИГА Е ИЗПОЛЗВАНА СЛЕДНАТА ЛИТЕРАТУРА:

Д. Съсълов. Пътят на Българите. София 1937 г.

Н. Станишев. Кратка история на българите от най-стари времена до днес.

В. Златарски. История на българската държава.

В. Бешевлиев. Първобългари.

В. Бурмов. Том I.

В. Михайлов. Сталин и македонският въпрос.

И. Баранов. Таврика в эпоху раннего средновековия.

Л. Гумилев. Древние тюрки.

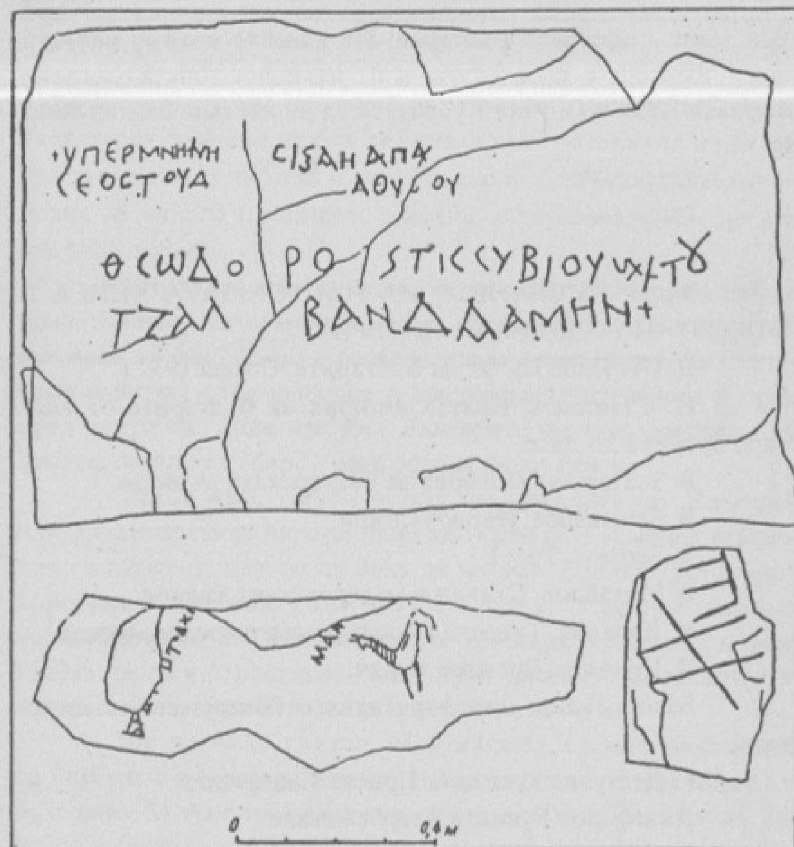
Бахши Иман. Джагфар Тарихты (Историята на Джагфар).

Г. Дестунис. СказанIя Приска ПанIйскаго.

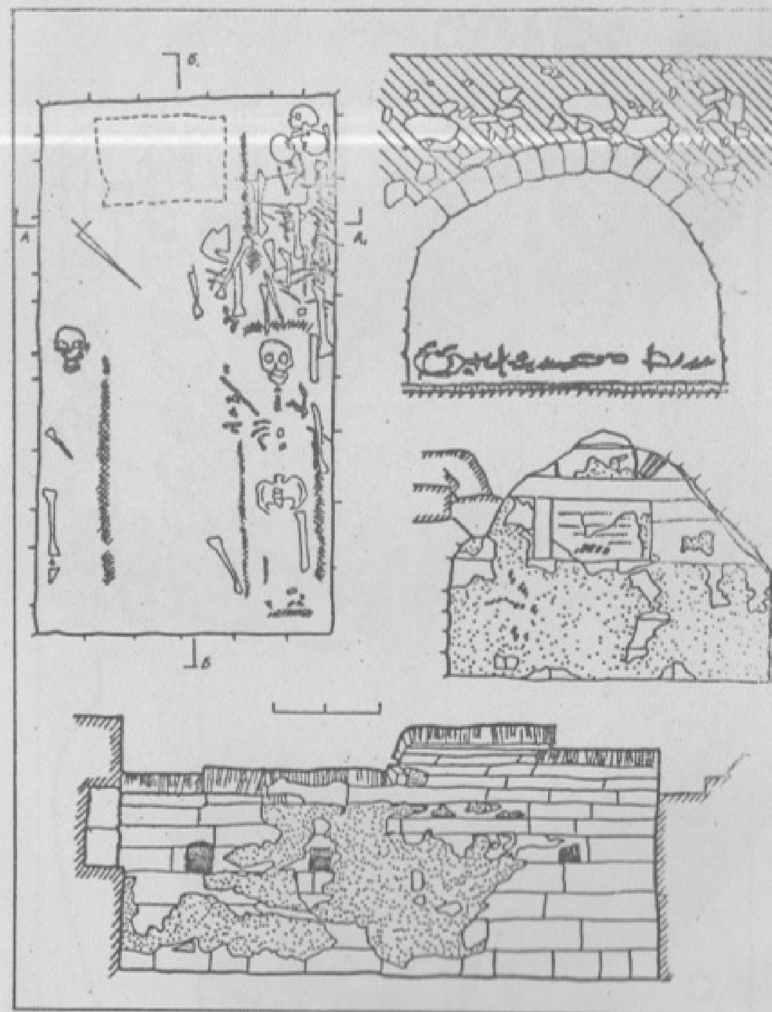
Джагфаров Гунны в Азербейджане.

Iсторiя Арменii

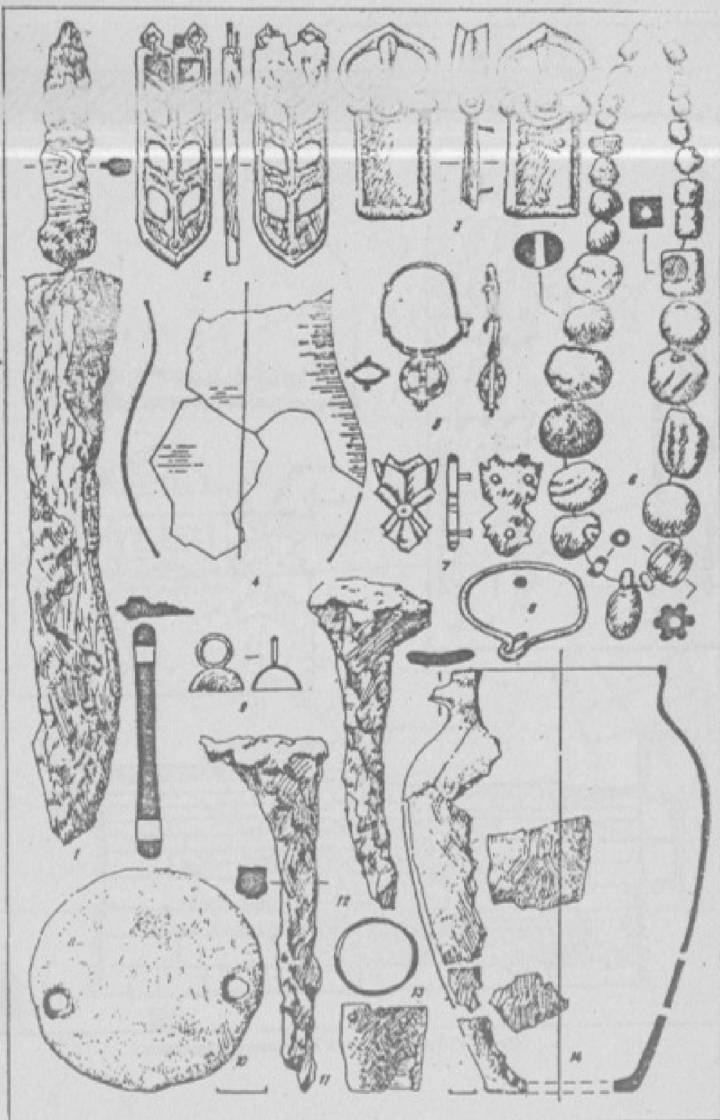
ВЕСЕЛИН ИЛИЕВ

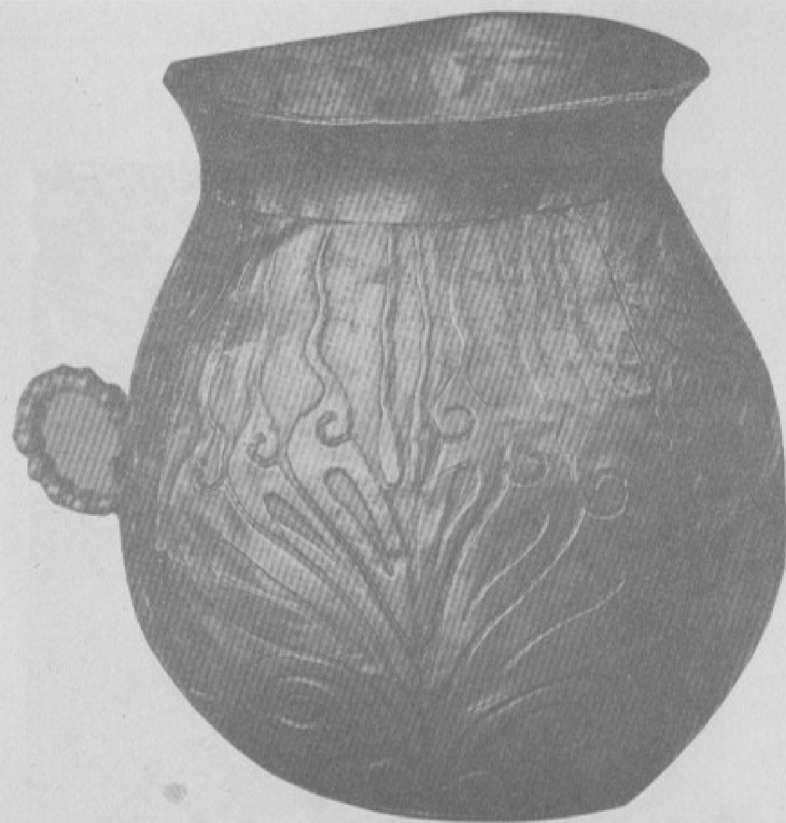
Надписи на плитах из склепа под Баклинским городищем.

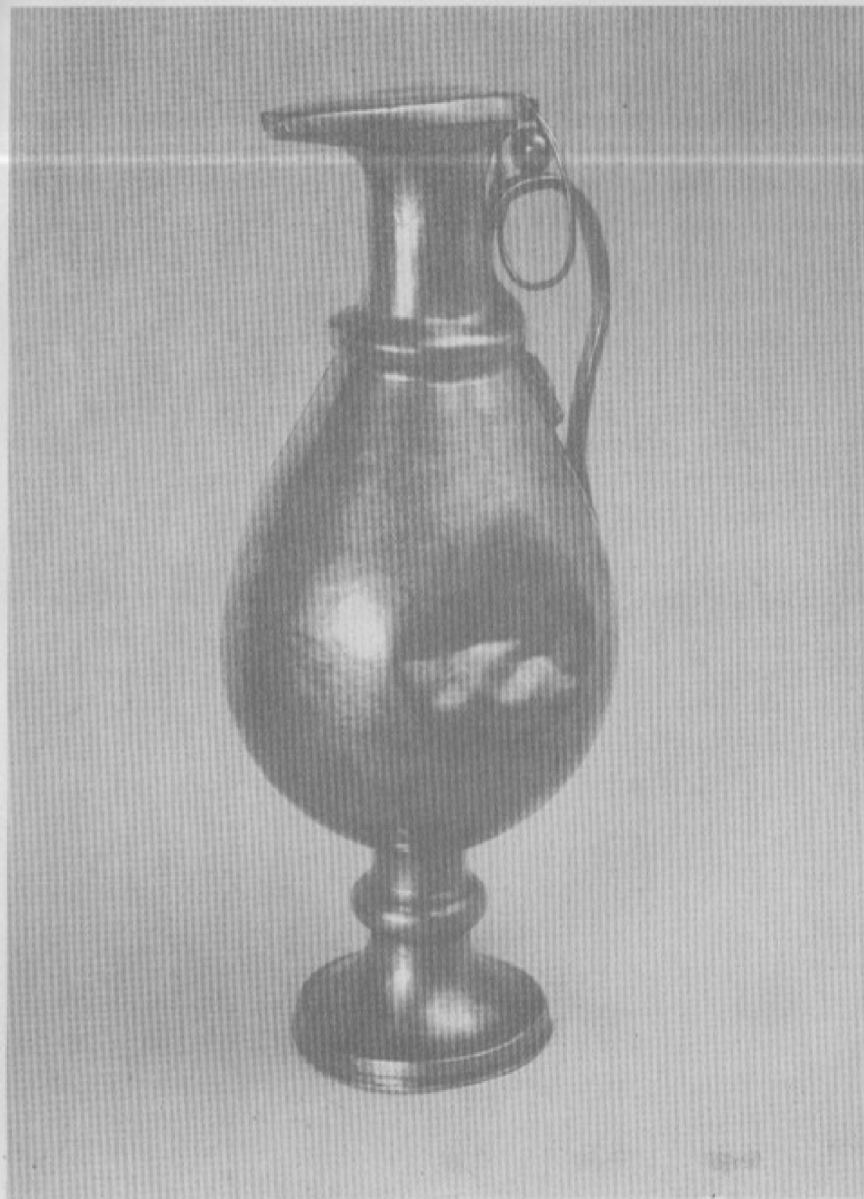
Склеп VIII в. у подножия Баклинского городища.

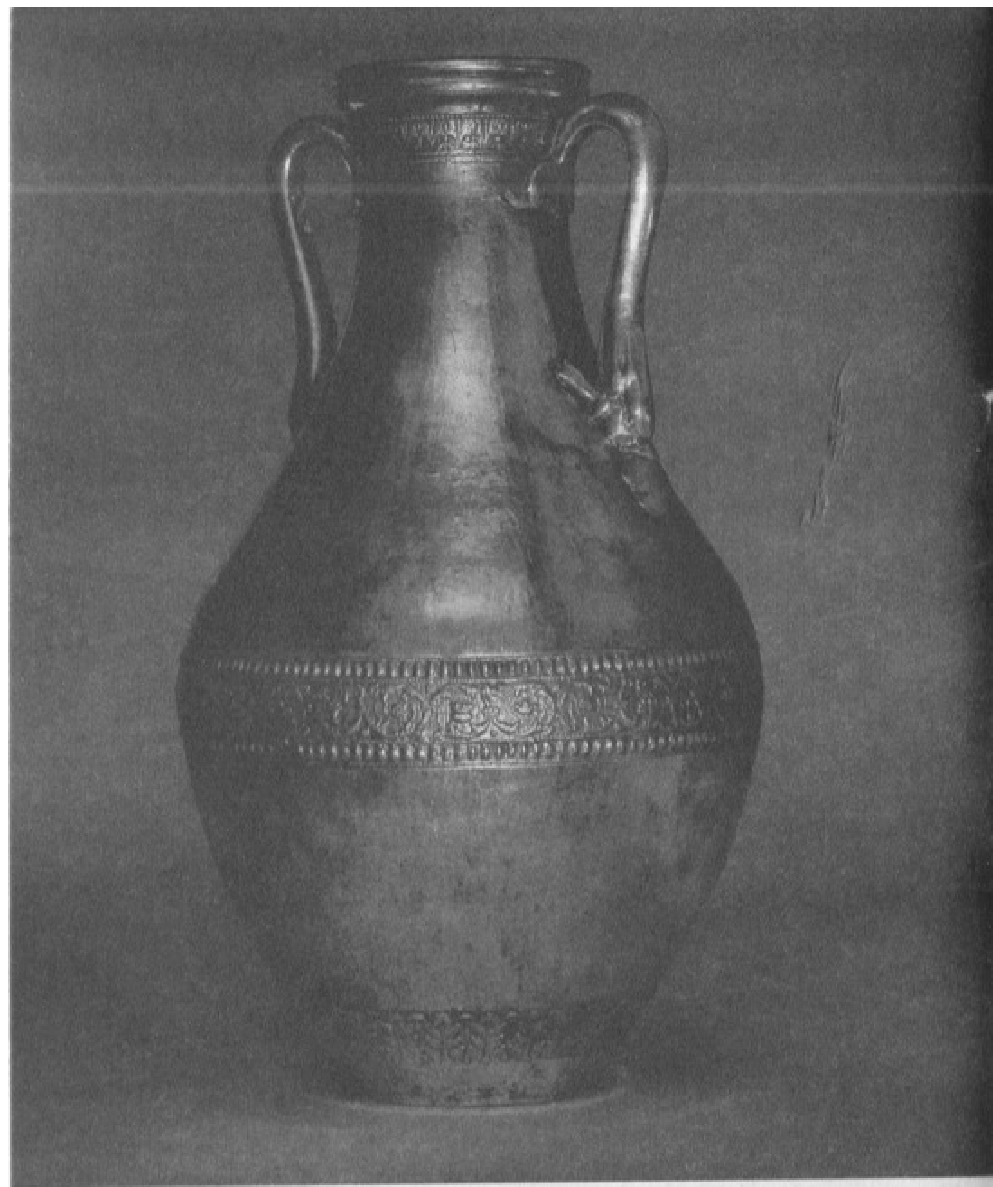

от склепа [illegible] Боклинского
градище

ПОДАРИХТЕ ЕДНА КНИГА НА БЪЛГАРИТЕ ОТ ЕГЕЙСКА ТРАКИЯ, МАКЕДОНИЯ И БЕСАРАБИЯ

Веселинъ Илиевъ

Родътъ Дуло

Кънига V – Асеневци

част I

Веселинъ Илиевъ

Родътъ Дуло кн. V Асеневци

част I

в Азиатските степи

1. IX. 2000 г.

Издателство „Кумпарсита“
София 1998

Асена, Ашена, Ашина, Асеневци. Колцина знаят, че става дума за един и същи род? Колцина знаят, че **Асеневци са част от рода Дуло?** Съсълов и Станишев поставят въпроса **за „друг хунорски род"** / Вж. *„Пътя на България"*, а също Историята на Станишев/. Историческата ни наука свенливо мълчи и се задоволява да посочи, че Асеневци **/или Асенидите, Асанидите/** се появяват на историческата сцена, за да освободят родината от Византия. До този момент обаче, Асеневци са управлявали през три периода: **азиатски /Източен и Западен каганат/, Хазарски каганат, накраят в земите на днешна Румъния.**

А сега за всичко подред. Да се върнем назад, към древния Онгъл – Хунорската империя и да допълним това, което бе пропуснато, или премълчано в първата книга от поредицата „Дуло". Първите сведения за хунорите получаваме от Китайската история. **От 2357 г. до Христа** датират те. Според същия източник, **„Хунну"** били наричани монголците, което в превод означава **„Зъл бездомник".** Следователно, българите идват по-късно, откъм Шумер, но не е посочена годината. Дедите ни построили градовете **Богур, Куча, Кашгар**. Сетне обаче възприели чергарсия живот - **юртата, коня, добитъка, лова**. Били непобедими войни: **лъковете им достигали височина до 1.50 см. Стрелите – 11 см.** Отлични занаятчии: познавали **чугуна**, който ще бъде открит в Европа едва през XIV в. след Христа. Жените изработвали гоблени, килими, а дрехите им били ушити от сукно, което и днес, при съвременните технологии няма равно на себе си по здравина. */Бичурин. Стр.4, Бернштайн. Очерки истории гуннов/.*

Китайските провинции били безпомощни пред хунорите, понеже не познавали кавалерията. До нас е достигнала песен, в която се разказва за грозните щети, нанесени от дедите ни:

Страната – изтерзана от война
Бездомци блуждаят из полята
Безсмислен е трудът върху земята
От сълзите не виждаме дори цветята.

Драконът на скръбта – повелител небесен е
Тигърът на бедите – страж над облачните двери
Домът Тан – прославен във войните,
Участта на на народ загърби.

Поучителна е и историята на **император Йю Ванг /731 – 771 г. до Христа /**. Той имал приказно красива любовница. Ала тя била тъжна и не познавала смеха. За да я развесели, заповядал да запалят огньовете с които известявал на армията си, че столицата е нападната от хуни. Войниците долетели скоро, а **Пау-Сцу** се заляла от смях. Императорът няколко пъти ощастливил любимата си по този начин, до деня в който хуните наистина дошли. Армията обаче я нямало. Градът - изгорен, императорът - убит. Столицата била преместена. Роенето на княжества обаче не спирало. Империята отслабвала, но князете не си го слагали присърце. Император **Шоу Хсиен** се прославил с оргиите си: в басейн, пълен с вино той и любовницата му **Таши** плували в малка лодка. Около тях, голи младежи и девойки се къпели. Когато народът се вдигнал на въстание, императорът запалил двореца и загинал с Таши.

ПРОИЗХОДЪТ НА АСЕНЕВЦИ. Сведенията за великия клан черпим от **VI в. след Христа.** До този момент вече са основани **три империи** на север от Великата стена. Когато през време на последната държава хунорите настъпвали на юг с армии от по **един милион конници**, китайците произнесли думата **„Тюкют"** – силен. Затова и Хунорската държава вече се наричала **„Дом Тукюе", или Тукюеска . Ето откъде идва и понятието „тюркска".**

В Китайската история четем; *„Домът Тугю на монголски се нарича Дулга. Предците на Тукюеския дом обитавали на запад от Западно море /тук става въпрос за езеро, което не е посочено от източника/. Това е отделен клон на Дома Хунну по прозвище Ашина. Този род е бил разбит от съседен владетел и изтребен. Останало е само едно 10-годишно момченце. Войниците отсекли ръцете и краката му и го хвърлили в тревата на едно езеро. Вълчица го намерила и хранела с месо. Узнал, че момчето е живо, владетелят изпратил войници да го убият. Вълчицата се укрила в центъра на Алтайските планини. Но затам се минавало през пещера, за да се излезе в широка затревена равнина. Тук тя родила 10 сина. Всеки от тях създал свой род. Сред тях бил и Ашина – човек с велики способности, признат от братята си за господар. Над вратите му било поставено знаме с вълча глава, да напомня за произхода. Родът се размножил до няколко*

хиляди семейства и равнината отесняла. Тогава един от тях – Асян-ше излязъл навън и се признал за васал на жужанския хан /ханът на монголите/. Родът се засилил. Той произвеждал метали и ги продавал на жужаните. През 552 г. Или хан покорил жужаните и поискал ръката на дъщерята на сенябския хан Анахуан /Сеняби – монголски племена/. Анахуан гневно отвърнал: „Ти си моят леяр. Как се осмеляваш да ми правиш подобно предложение?" Или хан нападнал Анахуан и го победил.

/Бичурин. Стр. 221 /.

Историята с **Или хан** е автентична. Отбелязана е в първата книга „Дуло", в началото на трета част. Става дума обаче, че **Или хан е от рода Дуло**. Възниква въпросът: **защо повествованието се отнася и за Асеневци?**

Версия втора. Четем отново Китайската история, в превод на професора от Санкт Петербургския университет, волжкия българин **Бучирин**: *„Други казват, че Тукюеския дом е съставен от смесването на различни родове, що чергарствали по Пхян Лин /Ордос/, той се наричал Ашина". /Там, стр. 221 /.*

***Версия трета**: когато Тхай-ву, /440 – 451 г. след Христа / император от Дома Вей унищожи Цзюй-ко , последният господар на царството Лян, Ашина с 500 семейства избягал при жужаните и в южната част на Алтайските планини добивал желязо. Казват още, че предците на владетелския род от **Тукюеския дом** произхождат от владетелския дом Со, който бил на север. Старейшината на аймака се казвал **Апанбу**. Били 70 братя. Първият се казвал **Ичжини-нишъду. Бил роден от вълчица.** Апанбу и братята му били от природата глупави.Затова и домът им бил унищожен. Ичжини обаче обладавал свръхестествени сили, можел да предизвика вятър и дъждове. Имал две жени: първата на Духа на лятото, втората на Духа на зимата. Дъщерята на лятото му родила четирима сина. Най-големият -- **Нудулу-ше** се превърнал в лебед. И понеже в планината било много студено, Надулу я затоплил и бил признат от братята си за старейшина с прозвище **Тукюе.** Имал 10 съпруги. Най младата му подарила **син Ашина**. След смъртта на бащата, синовете от десетте съпруги решили да изберат старейшина. Застанали пред високо дърво и се уговорили: който скочи най-високо върху дървото – той ще е вождът. Макар и непълнолетен, Ашина ги победил. Братята му го признали и той вече се казвал **Ахян-ше".** /Там, стр.222/.*

__Версия четвърта__: Или хан имал двама близнаци – ***Татар и Монгол.*** *Той им поделил земите си: на първия дал източната земя, а на втория западната. В трето коляно от Монгол се* ***ражда Огуз хан, син на Кара хан.*** *Кара хан живеел в Каракум. Той узнал, че синът му се покланя на Бог от Новата вяра. Потеглил с войска. Но съпругата на Огуз хан узнала за намеренията на свекъра си и предупредила своя съпруг. Кара хан загинал в битката, а сина му упраявлявал 73 години. Покорил Туркестан и монголските племена.*

Абюл Кази хан, в „История на татарите" посочва Огуз хан, като образ на правоверие и героизъм. Той твърди, че Кара хан искал да изненада сина си на лов, но загубил сражението и като побягнал,бил застигнат от стрела. Огуз победил Татар хан, Кинай, излязъл на Китайско море, владеел териториите до Индия.

Ил хан бил потомък на Огуз хан в шесто коляно. Той претърпял от Тура хан и татарския хан Сююнчж такова поражение, че от целия род останали едва четирима души – Каян, син на Ил хан , братовчед му Тегуз и съпругите им. Оцелели като се скрили на полесражението под труповете, а през нощта избягали. На сутринта пристигнали на място, където планината образува непреодолим кръг. Изкачили се на билото и видели плодородна равнина. Спуснали се там и останали завинаги. Това място на тюркски се нарича ***Ерган кун*** */Стръмен скат/. От двете семейства произлезли многочислени племена. Потомците на Каян се нарекли „Киати", а на Тегуз „Дерлинги". Те толкова се разплодили, че превзели монголските земи с първия щурм. Елдуз от Каян останал за цар.*

__Абул Кази хан__ *описва легендата така: Ил хан и Суинч хан царували по едно и също време.* ***Ил хан произхожда от Могул хановете. Суинч пък от Татар-хановете.*** *Тези владетели непрекъснато враждували. Ил хан побеждавал всеки път. Накраят, Суинч се обединил с хана на киргизите и взел реванш. Синовете на Ил хан загинали. Останал само Каян, племенника му Нагос и съпругите им. Принцовете били сред пленниците, но на десетия ден успели да избягат. Върнали се в земите си и понеже не били в безопасност взели добитък и потеглили. В една планина, по тясна пътечка стигнали долина, изобилстваща от плодове. Мястото им харесало, понеже било обкръжено от непрестъпни скали. Нарекли долината* ***Ирган кон.*** *На монголски това означава „Скалиста височина".*

Каян нарекъл поколението си „Каят", а Нагос ги разделил на две: Нагослер и Дурлаган. Племената живяли тук 400 години. И когато долината станала тясна за людското множество, тръгнали към земите на дедите си, за които слушали толкова легенди. Но преходът не се оказал лесен: пътят бил зараснал и не знаели как да се измъкнат от прегръдката на Алтай. Един ковач забелязал място, където гората е рядка, а скалите са от желязна руда. Той посъветвал там да се пренесат дърва и да се запалят. Рудата се разтопила и се отворил проход, колкото да мине камила с товар. Бертечен хан повел войските си и разгромил татарите. Това станало точно 450 години след поражението на Ил хан./Там, стр.222 –226 /.

Бучирин продължава повествованието с разсъжденията: **„Сказанията имат историческо основание и са осветени от Китайската история. Може да се стигне до истината: __Огуз хан е Мотун__. Баща му __Тобан__ , по азиатски __Кара хан__ през 220 г. до Христа, притиснат от китайците се отделил от Халха и се заселил в такива места, където сетне всички ханове оставяли ордата си. При Чингиз хан мястото се нарича Хара хорин, а азиатските източници го наричат Кара Кум /Черните пясъци/."** Мотун отнел властта от баща си, както знаем, по време на лов пуснал стрела срещу него. Мигом това сторили и войниците му. Мотун е най-великият хунорски император /Кхан-ю/ **__от рода Дуло. Прави впечатление обаче, че историята на Ашина и Дуло се преплита.__ Случайност?**

Втората империя на рода Дуло, основана от Хо хан Ша запада /Вж. първата книга „Дуло"/ и тогава *„част от* ***царския род Дуло под родово название Ашина*** *се отделя. Край Алтай, под народното название* ***__Дулга__*** *добива желязо за сенябите. Това поколение се засилва през 552 г. , когато тукюезкия владетел Тумин се обявява за Или хан /Там, стр.226/. Мястото, където е добиван метала се казва Ерген Кун. И понеже Алтай е планина във вид на шлем, а шлем на монголски се нарича Дуло, Ашина приема това название./Там, стр. 227/.*

В старокитайският език **„Дуло"** е цифрата **седем**. В античността, българите са имали държава край Волга, назоваваща се **„Идел"** /седем/, понеже била съставена от седем племена. Сред тях били **Май и Хиждек**, създали покъсно империята **на Маите и Ацтеките**. */Вж.Джагфар тарихтъ/.*

<u>Изводът – Дуло и Асеневци имат един и същи корен, произхождат от един и същи род</u>. И как става , че българската история ще се определя занапред, чак до създаването на Дунавска България от враждите на Дуло и Асеневци?

Тук е мястото да се подчертае, че Алтай е съдбата на много народи, на първо място на българския и неговите клонове. Дедите ни първоначално говорели **сарматски език.** Днес той се е запазил само при хазарите в Афганистан и курдите. Българите обаче не са сармати. Това го доказа проф. Халиков, анализирайки черепите от Волжка България и Тян Шън. Значи, преди сарматската реч е имало и друга. Според Гео Донев, това е **хетската, а преди нея вавилонската.** Първичният български език е бил **край Волга и Атлантида.**

Гумилев, в книгата си „Древние тюрки" сочи, че 500 семейства, водени от Асеневци, които останали последни в Ордос, възприели **сенябската реч,** понеже след преселението на българите, обкръжението става монголско. Но след VI в. държавата, която досега се нарича **Ху**, или **Хунорска,** вече се именува **Тукюеска** /от „тюкют" – силен/. Асеневци продължават своя път и се смесват с алтайските племена. Те занасят военните и търговски термини, но скоро възприемат езика на местните хора. **<u>Алтайският език</u>, това е така наречения „тюркски <u>език"</u>. Той е речта на народит минали покрай великата планина, в това число и българите.** Как стои въпроса с огузите, които идват на Балканите, наричайки себе си „тюрки"? Доцент Марин Димитров от Балчишкия археологичен музей счита, че съвременните турци са <u>къснa формация на българския етнос</u>. Въпросът обаче е - формация с кои племена и народи? Може би с монголите?

Днес остатъци от културата на дедите ни, както и на поданиците на Чеби хан, намираме **в Алтай, на север от Казахстан, в степните склонове и долините на Източен Алтай**. Това са каменни оградки и фигури на скулести мъже изваяни от камък. Мъжът е облечен в халат, препасал е меч, а в дясната си ръка държи чаша.

Алтай е един от българските онгъли. Тук дедите ни приемат езика на местните племена, наречен от езиковедите **„тюркски"**.Оттук идват и монголоидните лица на съвременните българи. Затова няма да е обидно, ако някой каже на любимата си – **„Мое алтайско момиче!"**

Професор Николай Алексеевич Баскаков , в книгата си **„Алтайското семейство и неговото значение"** дава следната схема на тюркските езици:

<u>I. Западни хунски езици</u>

<u>А/ Българска група /северозападен ареал/:</u>
– чуваши

<u>Б/ Огузка група /Югозападен ареал/</u>
1. Огузо-българска подгрупа:
– гагаузи
– диалектите на балканските турци
2.Огузо-селджушка подгрупа:
азербайджански
– турски
– южни диалекти на кримските татари
– урумски
3. огузо-тюркменска подгрупа
-тюркменци
-трухменски

<u>В/.Кипчакска подгрупа /Североизточен ареал/:</u>
1.Кипчакско-българска подгрупа:
– татарстанци
– башкирци
2. Кипчакско-куманска подгрупа:
– караимски
– карачаево-балкарски
– кумикски
– езици на кримските татари.
3. Кипчакско-ногайска подгрупа:
– ногайски
– каракалпакски
– казахски

<u>Г/. Карлукска група /Югоизточен ареал/:</u>
– узбеки
– уйгури

II Източни хунски езици

<u>А/. Уйгурско-огузка група /Северен ареал/</u>
1.Уйгуро-тюркска подгрупа:
– тувински
– тофаларски
2. Якутска подгрупа:
– якутски
3.Хакаска подгрупа

– хакаси
– камасински
– шорскичулимски
– северни диалекти на алтайския език
– сара-угури
Б/. Киргизки-кипчакска група /Южен ареал/:
– киргизки
– алтайски езици южен диалект.
/Баскаков...стр.15/

В случая, Баскаков разглежда езиците само в тюркската им вариация. Ние обаче имаме, както правилно определи академик Державин езици от българския кръг – **Български и хърватски. Украинският език е на котраги и славяни и той е в основата на съвременния руски.** Унгарският език пък е тюрко-фински, понеже самите унгарци са **българофини.**
Сръбският език е българославянски.

Тези въпроси умишлено не се повдигаха досега, понеже не влизат в сметките на великите сили.

Легендите, описани по-горе имат свое място в героичния епос от Алтай.
Например поемата **„Маада Кара каан"** е запазена от якутите и хакасите. Тя се състои от две части: първата – **Кара Куул каан** напада стария богатир **Маада Кара,** разрушава дома му и отвежда стадата му. Във втората част – синът на ограбения побеждава Кара Куул каан.

Да прочетем някои части от поемата:
„Лицето му богатирско – червен пожар е,
Светлоликите люде от племето му
Отвъд Алтай се размножиха
Красноречиви и остроезични са
С очи като звезди
Сред дивата планина.
...Синя река със 70 притоци –
извор я наричат
Седем големи планини-крепости
пасбище ги наричат
В долините и планините, следи от краката си оставя
70 години на своята земя
Алип Кюлюк /Кюлюк в прев. богатир/ живее.
Лятно време –
На земята му поройни дъждове не валят.

Зимно време –
На планината му сняг не пада.
Той владее седемте островърхи
Богати планини Черет-Чемет.
Той владее деветте островърхи
Краснокаменни планини Чеметен-Туц.
Той владее Бяла река – тя тече и не тече.
Той владее синя река – тя се движи и не се движи.
...Той в своят Алтай живее
Там де се седем реки сливат.
стостволната вечна топола
Под лъчите на луната и слънцето
Като злато светейки стои
С клони склонени към лунната страна –
златни листа рони.
С клони склонени към слънцето –
сребърни листа рони..."

Поемата е великолепен паметник на културата и в нея българските мотиви личат ясно. Нека обаче се върнем към повествованието.

Около **639 година след Христа,** на трона на третата хунорска империя , създадена от Или хан от рода Дуло се изкачва първият **Ашина – Иминишу Сълиби хан Симо** /Името му е дадено, съгласно трактовката в Китайската история, преведена от проф. Бичурин В.Ил./. Впрочем, Асеневци се съмнявали той да е от техния род, понеже лицето му мязало повече на **туркестанско.** Оттук можем да направим предположение, че Дуло се разделя на две, като европеидите запазват автохтонното си название, а втората част – монголоидните назовават себе си **Ашина.** Разлялата на две части на великия род едва ли е станала без намесата на Китай. Империите регенерират благодарение на правилото „Разделяй и владей". Силният съсед е потенциален враг. По тази схема Горчаков оказва давление за свикването на Берлинския конгрес. Неговото становище е – България до Балкана. Граф Игнатиев отстоява Сан-Стефанския догов. Александър II Романов, волжки българин, както и Горчаков приема шаблона: България – разсечена на пет. В този момент, руската политика се превърна във враг номер едно за страната ни, така е и днес.

Хан Симо имал свой аймак от 100 000 жители, от тях 40 000 войници. Бойните му коне наброявали 90 000 /*Гумилев Л. Древние тюрки...стр.267*/. Той живеел отвъд Жълтата река, в **Ордос**. Симо бил далечен роднина на Хиели, баща му се казвал Дулу Ше. Последното издавало произхода му и затова получил достойнството **„Ше“.** Издигането му на власт вероятно е станало благодарение на компромис между Дуло и Ашина. Нека не забравяме, че на този етап Дуло държали под права линия митниците от Северно море до Константинопол, а в това число влизали пътищата от и към Скандинавия, Коприненият път, пътя към Индия и Персия. Дулусите били приказно богати, а който има пари – той може да си поръча и държавници. Кога не е било така? Победителят Горбачов прие условията на победения Кол за обединение на Германия, понеже първият имаше слава, но нямаше средства. Германия уговори руските политици и те в Беловежката пуста разпраха съветската империя. За награда Борис Николаевич получи още един мандат в Кремъл, назначен директно от Кол. Силата на парите – това е силата на съдбата.

Хан Симо имал две качества: изкусно гадаел и бил сприхав. С това го запомнили. Съгласно изконните традиции, получил от Китай **бунчук** /знаме с конска опашка/ и **грамота**, която го признавала едва за княз. А защо не за суверен държавник? Защо не бил сключен договор за братство и равнопоставеност? Защо този договор не бил скрепен с китайска принцеса, както било преди? Китай е вселена, а вселената заникъде не бърза. Китайците търпеливо, с векове асимилирали северните си съседи. Целта е те подобно сапунчета да бъдат хвърлени във великото китайскот море и разтворени. Тази политика достигнала един от върховете си през **30-те години на седми век след Христа**, когато на китайския престол се изкачва император Тайцзун. Далновиден и амбициозен политик. Той не бързал да обави за своя територия земите на тюрките,защото това би бил най-краткия път да ги загуби. Ето защо предложил:**“Ако не можем да ги изтребим, то нищо не ни остава, освен политика на бракове.“** /*Гумилев Л. Древние тюрки...стр. 221*/.

Но ако по времето на Мотун в китайския двор била изработена тактиката на едностранна **„масова култура“** – износ на произведения на изкуството, дрехи и предмети, които от коравите хунски войни направили тънки ценители на изкуството, то сега явлението е **двустранно**. В китайския двор била допусната тюркската мода. Издаден бил тюрко-китайски речник, императорът се развличал под звуците на тюркските песни. Лев Гумилев допълва: *„Тюркската одежда – зелен или кафяв халат, загърнат отляво и захванат с ремък станал в епохата на Тан обичайна дреха. Но още повече на китайците се харесала юртата, която през зимата била къде по-съвършено жилище от китайския дом. Китайските велможи разпъвали юрти в дворовете си и там се премествали през зимата.“ /Гумилев Л. Древние тюрки. стр. 176/.*

Друг фактор, наречен на съвременен език „Пета колона“ били смесените семейства сред северните съседи.

Масовата култура навлязла толкова надълбоко в китайското общество, че поетът **Бо Цзюй** и посветил великолепни стихове. Те обаче са преведени веднъж на немски, сетне на руски. За да не изгубим значението им ще ги прочетем във варианта на Лев Гумилев, сина на Анна Ахматова:

ПРОЩАВАНЕ С ЮРТАТА

Я помню, я помню дыхание зимы
И повестлетящего снега
Я стар, мне не сносно дыхание тьмы
и мертвый холод ночлега

Но юрта, по счастью, была у меня
Как скверный день голубая
В ней весело прыгали блики огня
От ветра меня сберегая.

Как рыба, что прянула в волны реки,
Как заяц в норе отдаленной,
Я жил и целили меня огоньки
От холода ночью бездонной.
Приходит тоска оснеженных ночей
Природа в весенном угаре.
Меняется время, но юрте моей
По-прежнему я благодарен.

Пусть полог приподнят, на углях зола,
Весною печально прощанье,
Но сколь не спалит меня лето дотла,
То скоро наступит свиденье.

Лишь стало бы тело чуть-чуть здоровей,
И встречусь я осенью с юртой моей.
/Гумилев Л. Древние тюрки. стр.177/.

От същия автор и от същия източник на стр. 71 четем стихотворението

СИНЯТА ЮРТА

Шерсть собрали с тысячи овец,
Сотни две сковали мне колец,
Круглый остов из прибрежных ив
Прочен, свеж , удобен и красив.
В северной призрачной синеве
Воин юрту ставил на траве,
А теперь как голубая мгла,
Вместе с ним она на юг пришла.
Юрту вихрь не может покачнуть,
От дождя ее твердеет грудь.
Нет в ней ни застенков, ни углов,
Но внутри уютно и тепло.
Удалившись от степей и гор,
Юрта прибрела ко мне на двор.
Тень ее прекрасна под луной,
А зимой она всегда со мной.
Войлок против инея – стена,
Не страшна и снега пелена
Там меха атласные лежат,
Прикрывая струн певучих ряд.
Там певец садится в стороне,
Там плясунья пляшет при огне.
В юрту мне милей войти, чем в дом,
Пьяный – сплю на войлоке сухом.
Очага багряные огни
Весело сплетаются в тени,
Уголки таят в себе жару,
Точно орхидеи по утру;
Медленно над сумраком пустым
Тянется ночной священный дым,
Тает тушь замерзшая и вот
Стих, как водопад весной, течет.
Даже к пологу из орхидей
Не увлечь из этих юрт людей.

Тем кто в шалашах из тростника,
Мягкая зимо и то горька.
Юрте позавидует монах
И школяр запутанный в долгах.
В юрте я приму моих гостей,
Юрту сберегу и для детей.
Князь свои дворцы покрыл резьбой –
Что они пред юртой голубой!
Я вельможным княжеским родам
Юрту за дворец их не отдам.

Симо бил някога сред вярното обкръжение на Хиели, но бил пленен заедно с господаря си. Китайският император му предложил Хуа Чжеу, т.е. Ордос, при условие, че стане негов васал. Следващата крачка трябвало да бъде – признаване на тези територии като „прилежащи на Китай". Следва изпразване на ханската и княжеската институция. Накрая се назначава *губернатор.* Така, явшяваш, от голямата скала, наречена Хунорска империя оставали песъчинки, които реката отнасяла.

Разбира се, съпротива от страна на народа имало – патриотите никога не свършват, но със спомен за славно минало, без власт и пари нищо не може да се промени. Хан Симо се страхувал от сънародниците си, страхувал се от съперника си Янто. По този повод Небесният син изпратил до Янто следното писмо: *„Средната държава, /едно от названията на Китай/ ръководейки се от принципите за справедливост не е унищожавала чужди царства. Хиели беше неистов и безчовечен. Затова бе пленен от силата на оръжията ни, но не за да се възползваме от земите и хората му, които са настанени в земята Хъ Нан. Там изобилства от пасбища и те се занимават със скотовъдство и до ден днешен множат стадата си. Сега Симо пак е хан и е върнат в земите си. Янто получи престола от предишните тюрки. Всеки е длъжен да охранява пределите си , да ги охранява, а не напада. Който наруши този договор, ще бъде наказан от мен". /Бичурин...Стр.261/.*

Управлението на някогашните хунорски територии от два и повече ханове напълно съвпадало с интересите на Китай. Но Янто бил от рода Дуло. Той смятал да възстанови старата слава на империята и затова Симо бил предпочитан от Небесния син.

Симо посетил китайския двор, бил приет с почести и по време на пира Императора произнесъл тост: „Посаждайки едно растение, едно дръвче, ние се радваме когато то расте добре.Както и аз се радвам, когато хората от твоя аймак развъждат добитъка си. Жалко че градовете на родителите ти са на северната страна на Жълтата река. Сега ти се връщаш в **древната Орда** и затова, за моя утеха те гощавам".

Симо се просълзил, изпил чаша вино за здравето на Небесния син и рекъл: „Господарю! Ти позволяваш на оцелелите от поражението да погребат костите на убитите в родината им. Желая моите потомци, от род в род да служат на Дома Тхан от благодарност за великото благодеяние". /Там/.

Когато ханът се върнал у дома, издигнал хълм край Жълтата река. На него се изкачил той и китайските пратеници. Официално му било връчено **княжеското достойнство**. Тук било обявено, че **Ашина Чжун** е източен кавхан, а **Ашина Нишу** западен. Това означава, че Симо спазва древната традиция държавата да бъде разделена на три крила. Този модел е запазен при Аспарух и дори Чингис хан. Данъкът върху поданиците изконно, дори и при Чингис хан, а по-късно при огузите, които нахлуват на Балканите е десятък. Можем да се гордеем, че дедите ни са създали държавна система в Азия, която се запазила задълго след оттеглянето им към Европа.

През 639 година Гешешуай, брат на хана решил да открадне престолонаследника на тюркския престол /и негов племенник/ Хелоху. Последният бил заложник в Китайския двор. Следващата крачка – независимост. Но тактиката на внезапност не успяла. Хелоху бил убит. Този акт дал основание на Китай да екстрадира от земите си всички тюрки. За да не обиди Симо, Императорът му позволил да заеме земите на север от Ордос. Според Лев Гумилев били постигнати три цели: привързал към себе си /към Небесния син/ народа, понеже му подарил земя, където пасбищата са обширни; създал бариера против племето Сеянто;получил на свое разположение конница за военни експедиции.

/Гумилев Л. Древние тюрки...стр. 223/.

Това се случило **през 641** година. Но Симо предприел допълнителна крачка – преминал Жълтата река на юг. Тук земята е плодородна и приближените му отдавна я искали. За да не накърни отношенията си с двора, ханът писал на Небесния син, че е готов да бъде негово куче, което да лае срещу всеки враг на Китай. Актът допринесъл огромни маси от северните хуни да се преселят в държавата му.

Икономическият просперитет и засилването на държавата на Симо безпокоели племето Сеянто. Вождът му изпратил писмо до император Тайцзун: *„Синът на небето ни каза да не се нападаме. С поклон приемам указа му. Но тукюесците са народ пиянски, неспокоен и непостоянен. Те докато не изгинаха, косеха жителите на Средното царство подобно коноп.*

Императорът, след като унищожи царството им – трябваше да пороби аймаците им, за да компенсира загубите си. Много е ясно, че не бива да им се вярва. И ако те произведат смутове – нека господарят ми разреши да ги изтребя". /Бичурин... стр. 262/.

Засилването на тукюеската държава безпокоела и **китайските велможи**. Те открито говорели за това. Членовете на Държавния съвет настойчиво искали степните народи да бъдат изтребени. Но Тайцзун не се съгласявал: **„Дългите поводи са мярка за най-добро обуздаване,"** отвръщал той. */Там. стр. 224/*. Но не така постъпил с противниците си, стекли се в Китай, голяма част от които били тобчаци /смес от китайци и тюрки/. Тобчаците владеели китайското майсторство в изработката на стоките, китайското изкуство, китайският бит и обществени нрави. Масовата култура не би имала ефект сред тях. Затова, Небесният син заповядал гр. Гаочан да бъде взет с оръжие. През 640 г. армията, която се управлявала от китайски офицери, но в която служели и хуни връхлетяла в Лукчанската долина. Вън-тай, държавния глава на Гаочан умрял от притеснение. Над 20 града се предали без бой пред грозната сила. Гражданите на Гаочан получили опрощение, а богатите му жители били преселени във вътрешността на Средното царство.

Ханът на племето Сеянто Инан решил сам да се справи с тюрките. На своя страна привлякъл уйгурите, тонга, бугу и др. племена. Моментът бил добре преценен: Небесният син се бил отправил на поклонение в **свещените планини Тян Шън** и съгласно етикета го следвала цялата му войска. Инан смятал, че Тайцзун няма да успее да помогне на Симо. За да постигне ефект на внезапност, всеки войник се придвижвал, сменяйки четири коня. Но

Симо узнал затова и се оттеглил отвъд Жълтата река. Тайцзун пък не оставил васала си в беда и конницата му пристигнала навреме. Армиите се срещнали край р. Ночжен, днес провинция Сюйюан. Племето Сеянто имало своя тактика на война: пехота срещу кавалерия. Пехотинците простреляли тюркските коне, които били без брони, а какво е хунорът без кон? Симо отсъпил. Преследвачите се увлекли и строя им се разпаднал. Точно този момент очаквал китайският пълководец Ли Цзи. Той построил армията си в колони по 100 души и спрял атаката. Това дало време на Симо да престрои конницата си и да удари противниковия обоз, където един войник пазел по четири коня. 15 000 коня били пленени. Това е и краят на Сеянто. Който се спасил от оръжията, загинал от лютия декемврийски студ. 80 процента от армията била погубена. Последният молел небесния син за мир и булка. Тайцзун, като добър китаец продължил коварната си игра: отвърнал, че е съгласен и дори го кани в двореца си. Но бъдещата му съпруга – принцеса, трябвало да получи достоен подарък. Инан се захванал да събира добитък и богатства във вид на извънреден данък, но в този момент на никого не било до ханските намерения. Сеянто били мъже с дух и се възпротивили на берийте. Ханът се оказал сам и с празни ръце. И понеже никой не тръгва на война със слаб кон, Тайцзун заявил, че търпението му е изчерпано и не смята да кумува на Инан. През 646 година остатъците от Сеянто били заградени от китайската армия и съюзниците, и според Китайската история, от племето не останало помен.

В тази война Тайцзун управлявал събитията подобно марионетки: купил на свой ред уйгурите и те нападнали Инан. Сетне скрепили с Небесния син договор за лоялно партнйорство. Не бива да се забравя, че на уйгурите се крепяла мощта на хунорските държави, понеже били отлични войници.

Хан Симо не се радвал дълго на успехите си. Вярно е, че народът му бил доволен от плодородните земи . Но ако аймака на Симо се състоял от оседнали люде, то северните хуни предпочитали чергарското животновъдство и един по един родовете потеглили към безкрайните степни простори. Държавата се обезлюдявала. А какво е един държавник без народ? Симо помолил Императора да го приеме в охраната си. Явно дотук се простирали възможностите му, щом заменял трона с челобитие.

Надделяло чувството за лична безопасност, пред съдбините на страната. Има такова правило : предателите не умират от бедност, но и не винаги от старост. Във войната с Ляо /Корея/ Симо бил ранен от отровна стрела. Императорът изсмукал кръвта, но смъртта не отстъпила. Погребали го в царското гробище Чжао-лин. Върху гроба е издигната каменна стела, описваща подвизите му.

645 година след раждането на Спасителя. На трона е първият кръвен представител на рода Ашина – **Чеби хан**. Той бил наследствен малък хан. Искал да има поданици свой, без да бъде поданик чужд. Но човек предполага, а Тангра располага... Небесният син поканил новия държавник в двореца си, за да му засвидетелства вярност. Ханът отказал. Уповавал се на 30 000-та си армия, а също на киргизите и карлуците, които живеели около Алтай и му били васали. Хан Чеби живеел в долините на Вътрешен Алтай, докъдето можело да се стигне само минавайки през един проход. Китайската дипломация била готова за всяка изненада. Тя се опитала да насъска карлуците срещу хана , но заговорът бил овреме разкрит. Тайцзун изпратил генерал Гао кхан в поход. Ханът бил пленен и отведен в китайската столица. Не е известно, какво са си казали двамата държавници, какви документи са подписали, но логиката сочи, че Чеби приел условията на победителя. Получил офицерско отличие в китайската армия и се завърнал у дома.

Формално, империята на Ашина вече не съществувала. Тя била разделена на три губернии и 24 окръга. Годината е 649. Край Китайската стена настъпил 30-годишен мир.

След тази победа Тайцзун рекъл: **„Веднъж казах, че предметите ни служат за забава: къщичките от земя и бамбуковото конче са развлечение за момченцата; да се украсява със злато и облича в коприна е развлечение за жената; търговците взаимно си разменят вещи и това е тяхното развлечение; високите чинове и доброто заплащане е развлечение за чиновниците; да нямаш съперник в сражението е развлечение за пълководците; тишината и единството в света е развлечение за господарите. Сега аз съм весел“.**

Но ако успял да разгроми северните си съседи и това му доставяло радост, Тайцзун с навъсено чело гледал на западните си – корейците. Те били непобедими. В тази война дясната ръка на императора **е Ашина Шъни**.

645 година: китайската армия обкръжила корейския град Ляодун. Използвайки силния вятър, китайците подпалили града. Притиснати от врага отвън, както и от пламъците отвътре, корейците показали невиждано мъжество и се сражавали до последния човек. Сетне била обградена крепостта Байяйчен. Малко преди тя да падне, пълководецът Ли Цзи казал на императора: „Войниците охотно се подлагаха на стрелите и камъните без да мислят за себе си – единствено, за да получат плячка. Сега градът почти е превзет. Защо да се съгласяваме на капитулация и да охлаждама воинската страст?" Императорът отвърнал: „Истина казваш. Но да се позволи на войската да граби, убива и взема в плен семейства – не мога да го преживея. Отличилите се твои войници ще наградя с предмети от държавната хазна и по този начин откупувам от теб града". */Бичурин...стр. 110/.*

Корейците повикали на помощ манджурийските хуни. С тях се сблъскал **Ашина Шъни** и разбил обединената армия: 3000 хуни обезглавил, освободил 30 000 корейци, 2500 китайски офицери заселил в Корея.

Корейската война достигнала своя праг край гр. Анши. Градът бил опасан с яки каменни стени. Не помогнала дори изпитаната хунорска тактика – боят да се води дневна и нощтна смяна. Зимата навлязла в правата си, хранителните запаси привършвали. Според Китайската история, Императорът повикал военоначалниците. Стоейки върху зидовете, те изслушали похвалното слово, след което китайците потеглили за вкъщи. Тайцзун обаче запазвал правата си върху взетите земи.

Истина ли е, че Небесният син бил толкова благороден? Няма безпристрастни хронисти. Все пак, историята ни е дала безброй примери силният да бъде великодушен. Великодушен обаче е само мъдреца. Когато в онези кървави времена се превземала територия, най-добрият начин да се запази е, като към победените се отнесеш с добро. Посееш ли зло – ще пожънеш бури.

648 година: Ашина Шъни, начело на 10 000 конници потегля към Кашгар. Градът отказал да се признае васален на Китай. По пътя си, Шъни помел племената Чюе и Чуми, а когато се появил в Куча, хан Сепо Аначжи

избягал. По-късно последният бил заловен и обезглавен. Ашина покорил 70 града, в това число и Бухара.

Император Тайцзун се разболял през пролетта на 649 година. Молбата му била – велможите да признаят сина му за престолонаследник. Впрочем, далновидният държавник едва ли разчитал толкова на тях – властта няма брат. Силната карта в ръцете на умиращия император бил **военният му министър Ашина Шъни.** Последният естествено не можел да получи короната, но запази ли я за престолонаследника отново ще е пръв сред равните. **Именно чрез силата на пълководеца, Тайцзун запазва делото си и то го надживява със столетия.**

16 юли 649 година: умира император Тайцзун. В Китайската история е записано, че всички го изпратили, плачейки като за родителите си. По време на погребалната церемония, Ашина Шъни поискал сакрално да бъде убит, за да придружава приятеля си в отвъдното. Явно преиграл, или такъв бил сценарият. В крайна сметка – политиката не е от вчера. Престолонаследникът, който наследил скептичният характер на баща си забранил подобен ритуал. Иначе, на кого би се опрял. Кандидати за слава много – власт една.

649 година: Ашина-де се разбоитувал и издигнал на хунорския трон Ашина Нишу. Причината - да се сложи край на унизителното васално положение. До съвременниците е достигнал писмен паметник, в който се казва: **„На народа Табгач /Китайците/ станаха те роби /тюрките/... Тюркските управници премахнаха тюркските си имена и приемайки табгачски титли, подчиниха кагана-та на табгачския каган. Петдесет години те му отдаваха труд и сили. Напред към слънчевия изгрев те ходеха на война, чак до Бокли каган /Манджурия и Приамурие/, назад / на запад/ ходеха на война до Темиркъпък /прохода Бузгала в Средна Азия/ и отдадоха на табгачския каган своята държава и законите си. Целият тюркски народ днес казва: „Бяхме държава! Къде е сега моята държава? За чия държава работя днес?"**/ *Гумилев Л. Древние ...Стр. 270/.*

В Онгинският паметник е записан приблизително същият **текст, но той завършва с думите: „Името на тюркския народ тръгна към упадък...Тогава Тенгри каза: „Нека не се унищожи тюркският народ, нека той да не бъде жертва!"** */Там/.*

Ашина Нишу бил признат за суверенен хан от съвета на 24-те боили. Китай бил изненадан. На практика, политиката на плавно сливане с тюркските народи, в която участвали и представители на **Асеневци** претърпяла фиаско. Впрочем, друго и не би могло да се очаква: китайският и хунорският народ имали различни икономически, културни и социални ценности. Китай е най-древната, запазила се до днес, империя на оседналото производство. Още през V в. до Христа бил създаден институт за подготовка на управленчески кадри. Китай е и първата в света комунистическа държава: земята се разделяла на девет равни части, като тази, която била най-плодородна се обработвала във вид на данък към държавата. Едва към III в. до Христа, когато на трона се изкачва един хунор, системата е променена – всеки става собственик и сам плаща данъците си. Това не се харесвало на китайските селяни, но всички други експерименти се оказвали с по-лош резултат.

Хунорите вървели след стадата си. Така те живеели по-весело и по-спокойно. Подчинявали се сал на природата и не осърдствали в подчинение към държавниците си. Възниква един интересен въпрос: как семействата са живеели сами в степите и не са били ограбвани? Съгласно закона, скотовъдците отглеждали коне, сред които имало и военен резерв. Който оседлае такъв кон в мирно време го очаква смърт. Посегне ли обаче някой на военния резерв – мигом бил обявяван за предател. В такъв случай, съгласно закона се изтръгвал целия му род. И за да бъде избегната трагедията, старейшините на рода сами разпореждали неблагонадеждните роднини да бъдат посичани.

Асеневци тръгнали на смъртна авантюра. Вероятно те се ръководели от правилото – няма страдание без възмездие. Армията им наброявала едва 12 000 смелчаци. Някогашните съюзници били вече купени от китайците.

В няколко малки сражения Ашина сразили врага. Тогава Небесният син подготвил поход. Пълководците Сяо Съ-йе, Юан Да-чжи и Ли Цзун-гя потеглили към непокорниците. Те с лекота постигнали победи. **Асеневци ползвали старата хунорска тактика: отстъпвали давайки леки сражения, изтощавайки врага с бързи набези.** Пълководците така се увлекли в предприятието си, че не обърнали внимание на настъпващата зима. Притиснати от природата, облечени леко, недохранени, Небесните войни тръгнали назад. Сега те били лесна

плячка за потомците на хунорите. От трите армии оцеляла само тази на Юан Да-чжи, който отстъпвал с бой до китайските предели.

Фактически, в момента, в който Атилкес Аспарух слагал темелите на поредната хунорска империя, в Азия се прави опит да се възроди първата.

680 година: пълководец Пхей Хин-кян с около 40 000 войници нахлува в земите на онгъла. Асеневци заобиколили армията му отзад и унищожили обозите. Китайците били обречени. Но хитрият им пълководец не се предал. Той пуснал напред един оцелял обоз и когато хунорите го атакували, войската излязла от засадата. Така малката армия смелчаци била сразена. Младата държава – изрешетена. Гибелта неизбежна. Последен и отчаян ход – **Ашина Нишу е обезглавен**. Сакрално или предателски? Все едно – делото загинало. Главата на кагана била отнесена в Китайския двор, като залог за мира.

Но смелчаците не свършили – романтични мечтатели за слава, или прагматични властолюбци? Може би и едното и другото. Користа е заложена в човека и когато тя е подчинена на благородно дело може да се нарече и патриотизъм.

Фунян от рода Дуло бил далечен роднина на Хиели. Той преминал Жълтата река и в древния онгъл **Ордос** се обявил за държавен глава. Каква била реакцията на Асеневци, които по право управлявали? Реакция просто не е имало. В този момент диктувало правилото, изведено най-ясно от вардарския българин Андрей Ляпчев: **„Да управляваш се сака дупце!“**

681 година: Пхей Хин-кян е поредният китайски пълководец, потеглил към хунорските степи. Тукюесците отстъпили в пустинята. Тук обаче, **хан Вънбек** се скарал с **Фунян** и пътищата им се разделили. Узнал затова, както и че хората на хана гладуват, китайците изпратили напред лека конница. Напразно: отрядът им бил разбит. Фунян отстъпвал навътре в пустинята и давал леки сражения. Вероятно можел и да победи, да възроди империята, но бил сам. Някогашните съюзници – уйгурите го очаквали с опънати тетиви от другата страна на Гоби. Китайците пленили обоза и жените. Фунян се решил на последната стъпка – преговори. Знаел, че китайците прощават понякога на силните. Бил готов да

се унижава, понеже зад него стоел народа му. Храбър държавник е не този, който ще хвърли хората си в храбра, но последна битка, а който взема най-правилното решение.

Хан Фунян получил уверение, че ако сложи оръжи ще бъде амнистиран. Излъгали го: войните му били стъпкани от китайските коне, а той отведен в китайската столица и обезглавен. За тези събития четем в китайските и тюркските документи. Ето какво е записано в последните: **„Тюркският народ, който си нямаше хан се отдели от Табгач /Китай/ и стана народ, който си има хан. Изоставяйки хана си, той отново се подчини на държавата Табгач. Защото Небето така каза: „Аз ти дадох хан, а ти, изоставяйки го се подчини на друг. Заради това твое подчинение Небето те порази и умъртви.“** */Гумилев Л. Древние тюрки...Стр.273/.*

Няма сладка зависимост. Борбата продължавала. **Годината е 682. Гудулу**, друг роднина на Хиели и също от рода **Дуло** издигнал конската опашка. В **Ордос** построил град **Хъйшачен**. Но хората му били малко, Хъйшачен наброявал едва 5000 жители. За да забогатее бързо, направил това, което и дедите му: нападнал съседите и ги ограбил. Най-напред взел конете на уйгурите. Станал толкова богат, че решил да се обяви за хан. За кавхани назначил братята си **Мочжо /Мочур/ и Дисуфу.**

Поредният Дуло бил ловък политик: взел на служба Ашидъ Юн-чжен и Тонюкук, които завършили китайско образование. Последните познавали в съвършенство китайският военен механизъм, както и слабите му страни. След това, Гудулу си присвоил титлата **„Илтерес – каган“ – император.**

683 година: тюрките разгромили китайските военни отряди на изток от **Ордос** и ловко избегнали крупните сражения. Сетне ограбили още пет китайски окръга. Гудулу точно се прицелвал: вътрешните събития в Китай фаворизирали делото му. **Императрица У-хоу** извършила държавен преврат. Тя свалила от престола сина си, изпратила го в Централен Китай и му дала титлата княз.

Императрица У направила кариерата си, благодарение на безумната си хубост и коварния си ум. Била съпруга на император Таоцзун. Без жалост се разправила със съперничките си в харема: заповядала да ги четвъртосат. Понеже принцовете от династия Тан я ненавиждали откритоо – заповядала да ги избесят. Не се спряла пред това да лиши временно и сина си от престола – какво ли не прави женската амбиция. Военните били поставени на второ място, въпреки, че на тях се крепяла короната. Императрицата покровителствала изкуството и това и струвало брожения в армията. Но Китай е консервативна държава, държава на великото търпение и ръководителите предпочитали да видят как У сама ще си иде от власт, вместо да предприемат актове с непредсказуеми последствия. Подобно на египетските фараони и тя се обкръжила от духовенството. За благодарност, жреците изровили от архивите, че тя е дъщеря на Буда. Срещу подобен аргумент земните са безсилни. Необезпокоявана от армията и висшите чиновници, У зачеркнала династията Тан.

Едва през 686 г. императрицата се заела с тюркския проблем. Към Ордос отново потеглили китайските пълководци. Но след първото сражение, позорно побягнали назад. Тогава У-хоу повикала най-талантливият си пълководец Чан-чжи, който се отличил във войната с Тибет. Той разбил хунорите и те отстъпили в степта. Цун Баоби, офицер от китайската войска тръгнал след тюрките. Разузнавачите му открили лагера, но внезапност не се получила: ханът бързо построил войската си и нашествениците били изклани. Цун Бао-би едва се спасил. Това поражение решило изхода на войната: Китай я губел както в старите времена. **Ордос и Алтай се връщали на законните собственици.**

Китайските военни експерти не си правели илюзии, че лесно ще разбият нежеланите северни съседи и затова насъскали уйгурите. Сам Китай не бил в състояние да воюва, понеже бил изтощен от войната с Тибет.

693 година: Гудулу умира. Престолонаследникът бил малолетен и короната била узорпирана от **Моджо.** По стар обичай, той потеглил към богатите китайски провинции. Плячката и красивата китайка в харема разпалвала от векове кръвта на гордите хуни и обръщала погледите им на юг. Средното царство реагирало незабавно: **18** пълководци били изпратени на север. Напразно! Тюрките овреме отстъпили и избегнали сражението. Как би свършила тази война? Добър е Тангра: киданите – монголско племе се разбунтували. Мочжо поискал разрешение от императрицата да ги разбие в замяна на китайско поданство и висше офицерско звание. Средното царство се съгласило, понеже формално статутквото се възстановявало.

Веднага след успехът над киданите, Моджо нападнал два китайски града. Гарнизоните им обаче го отблъснали и той поднесъл извиненията си до Двора. Отишъл понататък: в **послание молел императрицата да го осинови**. В качеството си на неин син и естествено наследник настоявал щерка му да бъде омъжена за китайски княз и шест китайски провинции, населени с хуни да му бъдат предадени. Синът молел сиятелната си майчица за помощ от 10 000 ху / 1 ху = 51, 77 литра/ просо за посев, 300 земеделски оръдия, няколко десетки гина желязо. Небесната дъщеря прочела посланието от „синчето" и изпратила хладен и отрицателен отговор. Обиденият син решил да покаже, че може да се сърди: заповядал да запрат китайският посланик. По този повод в Министерският съвет настъпили разногласия. Животът на дипломата се видял по-скъп и затова желанието на хана било уважено. И слава Богу, иначе той би дошъл сам да си вземе своето.

Моджо бил истински Дуло: не се спирал пред нищо, за да постигне целта си. **През 698 г**. ханът направил поредната маневра: княз Ву Ян-су пристигнал в ордата за да се жени за щерка му. Но не му било писано да прекара брачната нощ в юрта. Мочжо бил категоричен: **„Ще дам дъщеря си на Небесния син от Дома Тхан. Най-вече, защото аз служа на Дома Тхан, а сега чувам, че от същия дом са останали двама души , които трябва да издигна на трона."** */Бичурин. Стр.267/*.

И така, ханът взел под стража кандидата за зет, а на китайският дипломат дал титлата „малък хан". Тукюесците потеглили на юг със **100 000 конници**. Те превзели два града. Отговорът на императрицата – три корпуса с по 100 000 войници, плюс 150 000 резерв. Но Мочжо внимателно подбирал противника си. Той не рискувал с големи сражения. Отчаяна, У обявила, че който убие хана ще получи княжеско достойнство първа степен.

Развръзката: голямата битка вече се виждала като на длан. Ханът обаче предпочел да я избегна. И не случайно – Китай разполагал с неограничени човешки ресурси, а зад хунорската войска не стояло никакво подкрепление, това били всичките и сили. За да се оттегли по-бързо, Мочжо заповядал **90 000 пленници да бъдат изклани на място**. Потеглил към онгъла. Войскарите му грабели, убивали, палели. Кървавите сцени се разигравали пред очите на китайските пълководци, които не се решавали

да влязат в сражение. От тази кампания, **хунорският дом се разрастнал до 10 000 ли**. */Бичурин. Стр. 270/*.

701 година: Мочжо ограбил китайските гранични провинции и се изтеглил преди китайската армия да се опомни.

703 година: ханът изпратил посланник Мохе Даган с искане щерка му да се омъжи за китайския престолонаследник. Като знаели какво рискуват с евентуален отказ, китайските велможи приели. Мочжо изпратил сватбен подарък – 1000 коня.

706 година: Мочжо изпепелил северните китайски провинции. Императорът обявил, че се отказва от брака. Издал указ: който убие хана ще получи княжеско достойнство първа степен и ще бъде назначен за началник на гвардията.

710 година: на китайския престол е **Жуйцзун**. Мочжо изпратил послание в което настоявал за договор за мир и роднинство. Юридически това означавало **договор по старите традиции, съгласно който хана и императора са равни и за съпруга на първия се изпраща принцеса.** *Документите се ратифицирали, като на хълм заставал китайският посланник. Той връчвал грамотата. В жертва се принасял бял кон, кръвта му се смесвала с вино и се вдигал тост.* Китайският държавен глава нямало що да чини. Но след четири години император Юан-цзун обезсилил едностранно договора. Мочжо бил не само добър войскар, но и тънък дипломат. Изпратил сина си **Янвочжъ Дълъ** заложник в Двора, заради което му дали за съпруга княгиня Нинхян-джоу. Предишната китайка се казвала Чен-ци. Практически, ханът ловко лавирал между войната и мира, поради което харемът му бил пълен с китайски благороднички, а хазната преливала.

715 година: неуспешна кампания на юг. Това дало тласък на вътрешни междуособици: **10 племена от Дуло и сенябите/монголски племена/ поискали китайско поданство**. Ханът ги пресрещнал край р. Дълъ и ги разбил. Последна победа. На връщане бил причакан и убит от група отстъпващи.

Схватката ще да е била мигновенна. Главата му била отсечена и отнесена в китайската столица. От света си отишъл един безспорно талантлив държавник. Той знаел цената си и държал на нея. **Мочжо е един от последните достойни държавници на рода Дуло в Азия**. Той имал куража да управлява, изцяло обкръжен от неприятели. И

какво от това – държавникът трябва да бъде и малко хазартен.

Могилян, с прозвища Бигя хан, е новият държавен глава. Но той бил добряк и властта не му била присърце. Затова предложил управлението на брат си **Кюе Дълъ.** Последният обаче имал срещу себе си силна опозиция и отказал. Тогава се сдумали: Кюе да стане източен кавхан / по закон пръв престолонаследник/ и пръв пълководец. Това означавало огромна власт и Кюе се възползвал: изклал неудобните боили. Оставил само **Тунюйгу,** понеже щерка му **Пуфу** била съпруга на Могилян. Тунюйгу бил 70- годишен. Назначили го за пръв съветник на хана. Може да се каже, че играел ролята на кардинал Ришельо. Могилян предложил поход на юг. Тъстът отвърнал - **„Не трябва. Небесният син е воинствен. Годините са родовити. Няма смисъл. Най-вече, защото войските ни едва са окомплектовани.“**

Могилян намислил да огради двореца си със стена и да построи храм на Буда и Лао-цзъ. Тъстът отново имал тежката дума: **„Тюркският народ по численост не би могъл да се сравни и с една стотна с китайския. Причината да му се противопоставяме е, че вървейки подир водата и тревата се занимаваме с лов, нямаме постоянно местоживеене и се упражняваме само във военно дело. Когато сме силни – отиваме напред за да вземем. Когато сме слаби ние се крием. Войските на Тхан са многочислени, но няма как да ги употребят: те живеят в градовете. Разбият ли ги в сражение – пленът им е неизбежен. Най-вече – учението на Буда и Лао-цзъ прави хората човеколюбиви и слаби, а не воинствени и силни.“** */Бичурин. Стр. 274/.*

Могилян приел съветите и изпратил посланик да иска мир от съседите. Небесният син помислил, че това е маневра и тръгнал на война. **300 000** китайски войници наближили хунорските предели. Водел ги военния министър Ван Цзун. Годината е **720**. По план, през есента армиите трябвало да се съберат край р. Гило. Владетелите на племената **Басими, Кидани и Хиск** по план нанасяли първия удар – директно върху ханския стан.

Могилян се изплашил. Инициативата отново била прехвърлена в ръцете на веломожния му тъст. Той мъдро се произнесъл: **„Басими е в Бейтхин /днешна Източна**

Монголия/. От двамата си съюзници той е най-далеч. Така че, едва ли ще се съединят. Ван Цзун е скаран с Чжан Гя-чжен. Те никога няма да се разберат и едва ли ще дойдат. Да предположим, че дойдат. Тогава, три дни до пристигането им ние ще се преместим на север. В такъв случай, поради недостиг на храна те сами ще си идат. Басими е лекомислен и си брани интереса. Ще започнем с него и лесно ще ги разбием“. */Там/.*

Басими доближил тюркският стан и като узнал, че Цзун не е пристигнал потеглил назад. Ханът извадил меч да го разбие, но съветникът предлижил друг план:**„Войската, дошла отдалеч, ще се бие до смърт. По-добре да вървим по петите им и така да ги сразим“.** */Там/.*

Тукюеската армия се разделила на две:първата част завзела град Бей Тхин, втората погнала врага натам. Врагът с лекота се предал. За да отклони удара на китайците, Могилян нападнал граничните провинции и ги ограбил. Целта била ясна - ограбвайки граничните селища ще лишат от храна нападателя. Когато доближили един град /името му не се споменава от китайския хронист/, главнокомандващият Небесните войски Ян Гин-шу заповядал на княз Лин Чен да построи армията си в боен ред. Тунюйгу рекъл: „Ако войската му излезе навън - ще атакуваме и без съмнение ще победим“.

Съдбата била на страната на хунорите:Юан Чен заповядал на войниците да запретнат ръкави и докрай да изпъват лъковете. Но ръцете им се схванали от студ и се предали. Юан Чен избягал. Гин-шу бил лишен от достойнство. **Ханът окончателно възстановил хунорските граници**.

721 година: Могилян отново предложил мир и дори бил готов да почита Небесния син като свой баща. Дворът отвърнал с готовност. Междудържавните отношения станали образцови. И когато императорът решил да отиде на поклонение в Тян Шън, двамата държавници се срещнали и пирували. Но Могилян не бил удостоен с честта да получи китайска принцеса. Това ще остане като фикс-идея до края на живота му. А когато се доближил до заветната цел – бил отровен. В негова чест в Китай е издигнат храм и паметник.

Оттук започва падението на Тукюеския дом.

Китайците като никой друг прозират мъдростта във времето и времето в мъдростта. Изкачването на всеки връх означава слизане надолу. Те търпеливо, по китайски вършели своето и спечелили.

Ижан хан, син на Могилян, управлявал осем години и се споминал.

Бигя Гудулу хан, по-малкия брат на Ижан хан с титлата Дънли хан /в превод от монголски Тенгри хан/ бил малолетен. Майка му назначила за регент Инсъ Даган. Актът предизвикал разногласия. Ханът бил убит. Още трима души „гастролирали" на върха.

724 година: държавата се управлява от хан **Усу Миши**. Китайският император му изпратил послание, в което настоявал да приеме, че е син на Небесния син. Усу отказал. Тогава Басими и други верноподанници на Средното царство го нападнали. Ханът се спасил с бягство, но след година бил заловен и обезглавен. Главата му била изпратена в Китай и внесена във Великия храм.

744 година: на престола е **Бай Мъй Дълъ Хулунфи**. Той обаче не получил подкрепата на боилите. Китайският император също не го признавал. Племената Хойху и Гелолу убили **Басими**. Хойхурският владетел **Гули Пъйло** с прозвище Бигя Кюе хан се оженил за **Пуфу**, съпругата на Могилян и поискал китайско поданство. Небесният син дал в негова чест велик пир и съчинил похвална ода. Пуфу получила достойнството **Бин-го Фун-жин**. За всяка нова година получавала по 200 зърна белило. Била ли е щестлива, жената пред чиито поглед страната се извисила и рухнала? Всеки разбира щастието по своему. Един ще ти даде коричка хлеб и ще каже – „Човещина". Друг ще ти даде цял самун и ще каже същото. Пуфу, владетелката, която загубила съпруга си и двама сина. Има китайска мъдрост: **„Стените на двореца са студени".** Има и друга – **„Душата на човека не е кладенец, та всеки да черпи вода".**

„ЦАРСТВОТО НА ТУКЮЕСКИЯ ДОМ ЗАПОЧНА ПРИ ДИНАСТИЯ ЮАН-ВЕЙ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ДА ТХУН, А СЕГА СВЪРШВА. ВПОСЛЕДСТВИЕ ДАНЪК ПЛАЩАХА ЕДВА ДЕВЕТ НАРОДА ОТ

ПРЕДИШНИТЕ ПОКОЛЕНИЯ /НАРОДИ/. ХОЙХУ /УЙГУРИТЕ/ ОВЛАДЯХА ВСИЧКИ ТУКЮЕСКИ ЗЕМИ. В САМОТО НАЧАЛО РОДОНАЧАЛНИЦИТЕ НА ТУКЮЕСКИЯ ДОМ СЕ РАЗДЕЛИХА И ОСНОВАХА ЦАРСТВО ПОД НАЗВАНИЕ ЗАПАДНО ТУКЮЕ /ЗАПАДЕН КАГАНАТ/"

/Извлечено от Историята на династия Тхан/

/Бичурин. Стр.270/.

ЗАПАДНИЯТЪ КАГАНАТЪ

„В западният тукюески дом Далобян се скарал с Шиболио и те се разделили. Далобян се засилил: на изток до Дулгин, на запад – до Златните планини. Телесците, Куча, Иву и жителите на Западните покрайнини – всички му се покорили“, е записано в Китайската история.

В пределите на Западния каганат, в **западните му покрайнини живеели българските племена**. От тях найжестоко били покорени **утигурите** /Затова писах в книгата „Кубрат“/. Още по-жестоки били **Асеневци** към племето Лази. Защитниците му били избити до крак и телата им разхвърляни на километри.

Все пак, Западният тюркски каганат бил по-уредена държава, в която хуманните ценности първенствували. Той възникнал по-рано, към 550 година./*Вж. Родът Дуло, кн.I*/. За нас представлява интерес, как дедите ни попадат в рамките на каганата. Най-достоверен отговор ни дава византийският хронист, придружил посланик Валентин през 576 г. в стана на **хан Турксанф**, един от осемте велики **„Ше“**. Предлогът за посещението бил, че Юстиниан търсел съюзник срещу аварите. Отговорът на Турксанф: *„Не сте ли вие ония същите римляни, употребяващи десет езика за една лъжа?“ Като рекъл това, великият „Ше“ затиснал устата си с ръце. Продължил:“Както сега в устата ми са десетте ми пръста, така и вие римляните имате много езици. На един вие лъжете мен, на друг моите роби вархонитите /аварите/. Вашият цар скоро ще бъде наказан затова, че води с мен дружески разговори, а с моите роби, избягали от господаря си , сключихте договор. Но вархонитите, като тюркски поданници ще дойдат при мен когато си поискам... На мен ми се кланя цялата земя, започвайки от първите слънчеви лъчи и завършвайки със залеза. Погледнете нещастници на аланските народи, а също* ***на утигурите, които бяха въодушевени от огромна храброст, уповаваха се на силата си и се осмелиха да се противопоставят на непобедимия тюркски народ.*** *Но те останаха излъгани в надеждите си. Затова станаха наши поданици, наши роби.“/Менандър. стр. 419/.*

Две събития обославяли съпротивата на утигурите срещу Турксанф: през **558** г. аварите „по грешка“

нападнали сабирите и утигурите. Тези български племена станали по неволя поданици на аварския каган.

През 558 година кутрагурският княз **Заберган** нападнал Константинопол. Градът се откупил, но на връщане бил пресрещнат от утигурския владетел **Сандил** и разбит. Зад тази трагедия стоял Юстиниан.

През 576 г. утигурите вече са васали на Асеневци. Съпротивата им се обославяла или по заповед на аварите, или понеже не желаели повече да бъдат васали. Нека не забравяме, че утигурите са дошли от пределите на Пенджаб и днешен Афганистан и събитиетно е описано от византийските хронисти.

Лев Гумилев проследява генеалогичното дърво на Ашина и поставя **Турксанф под номер осем в Западния каганат**. Асеневци и тук ту вземали властта, ту я губили. След **Далобян,** от рода Дуло, на престола е синът му **Нили.** Наследява го **Чуло хан,** от същата династия. Майката на Чуло била китайка. Като овдовяла, се омъжила за девера си Поши дълъ. В края на управлението на китайския император **Кхай Хуан** се преселили в китайската столица. Чуло нямал постоянно местоживеене. Аймакът му чергарствал из усунските земи. Един малък хан управлявал териториите на българите, плюс Туркестан. Друг малък хан наблюдавал за реда на север от Куча. Държавата се наричала **Инсо.** Чиновниците Съфърян и Хунд помагали на хана, който се намирал в средното крило. Племената Дуло живеели на запад, в българските райони, а някои в централното крило.

През 605 година ханът предприел неуспешна военна кампания срещу телесците /уйгурите/. Китайският посланик като посетил ханският аймак разбрал, че държавникът тъгува за майки си. Той съобщил вестта на Небесния син и последния решил да се възползва: изпратил делегация, водена от **Със чао**. Мисията – връчване на утешителна грамота.Ханът седял на нарочно издигнатото хълмче и не се изправял по време на ритуала. Пратеникът заговорил: **„Дом Тукюе беше една държава, а сега се раздели на две враждебни /Източен и Западен каганат/. Вече десет години продължава войната помежду ви без победител и победен. От това следва, че Кижин /източният владетел/ е равносилен с Чуло хан. Сега Кижин има милион войници. Стана васал на Небесния син и изпитва към него нелицемерна**

преданност. За какво е всичко това? Той /Кижин/ изпитва досада, че теб не може да усмири. Затова унизително служи на Небесния син, за да получи военна помощ от Китай, та след съединението на двете велики царства да унищожи тебе, хане. Всички чиновници молеха господарят да утвърди военен план и той не се възпротиви. След продължително време войските му ще тръгнат на поход. Хане! Майка ти Сян-шъ е китайка. Тя се върна в столицата. Узнавайки за указа на Небесния син, се уплаши за живота ти. От рано до късно, проливайки сълзи пред вратите на двореца молеше, Небесният син да отправи посланик, който да те покани да се склониш към Китай и да молиш за милост и почести, еднакви с Кижин. Небесният син бе склонен от молбите и затова изпраща настоящата делегация.

Хане! Ако се назовеш „васал" и приемеш указа с поклон – то царството ти вечно ще е спокойно, а майка ти ще се наслаждава на дълголетие. В противен случай ще трябва да предположим, че Сян-шъ е излъгала Небесния син. Тя непременно ще бъде екзекутирана. Главата и ще бъде изпратена в Ордата. Войските на Великия Дом Суй , подсилени от северните съюзници ще те обхванат от две страни и гибелта ти ще е неизбежна. За какво съжаляваш? Излагаш сърдечно болната си майка на смърт. Една дума – да се наречеш „васал" , или губиш царството на хуните." *|Бичурин. Стр. 280 – 281 |.*

Пратеникът продължил словото си: „Когато Кижин се покори на Китай, то покойният император го похвали и награди щедро. Затова и войската му се усили, царството му забогатя. Хане, ако ти се склониш на негова страна и пожелаеш да получиш благоволението – то нужно ще да е да бъдеш силно привързан към Небесния син. С цялата си искреност да му изложиш чувствата си. И когато, поради отдалеченост ти не можеш лично да се явиш в Двора, то ще е добре да окажеш една услуга, за да докажеш усърдието си на васал.

– Каква? – попитал хана.

– По-малкият син на Кижин, Мохедо Ше, е женен за щерката на Тогонският владетел. Наскоро Небесният син даде дъщеря си И-чън за съпруга на Кижин. Страхувайки се от величието на Небесния син, последният прекъсна връзките с тогонците. По същата причина пък тогонците се сърдят на Китай и не си плащат данъците. Хане! Ако поискаш позволение да го накажеш – то

Небесния син без съмнение ще се съгласи. Ако Китай ги удари от вътрешната страна, а хана от външната – поражението им е сигурно. След това можеш лично да се явиш в Двора, понеже по пътя ти не ще има препятствия. Пък и ще се видиш с престарялата си майка. Приятно ли ще ти бъде това?"

Чуло приел предложението. Дуло отново застанали един срещу друг. По този повод може да се прочете повече в първата книга от поредицата, част трета.

През 610 година, китайският монарх се отправил на лов в провинция Да Деуба. Той изпратил сановника Вей цзе да доведе хана. Но жителите на провинцията се възпротивили. Ханът отказал визитата. Небесният син бил разгневен. От това се възползвал сановникът Пхей Гюй, който в писмен вид му предложил план за действие: *„Хан Чуло не се яви в Двореца, уповавайки се на могъществото си. Осмелявам се да изложа мнението си: да го обезсилим с хитрост. Ще да бъде добре да разделим държавата му и тогава лесно ще го усмирим. **Шегу е син на Дуло**, внук на хан Дату. Той е наследствен хан. Управлявал е откъм западната страна. Сега, както се чува е загубил длъжността си и е под властта на хан Чуло. По тази причина той ни изпрати посланик да сключим договор за военна взаимопомощ. Желателно ще да е, посланикът да бъде приет с почести, а Шегу да бъде издигнат в сан **„Главен хан"**. Тогава силите на тукюесците ще се разцепят на две. |Бичурин. Стр. 281|.*

„Вярно разсъждаваш", отвърнал императорът и наредил на Пхей Гюй да сондира мнението на посланика. Последният бил поканен от императора в Тронната зала и като намекнал за непокорността на Чуло, добавил: ***„Шегу има добра душа и аз смятам да го сложа за главен хан. Сега нека да изпрати войска да изтреби Чуло хан, а сетне щке помислим и за брак".*** *|Там. Стр.282|.*

Императорът подарил на новия си приятел бамбукова стрела, за да лети така бързо и делото му. С една дума: в първата война хана бил подкрепен от Китай, а във втората – врагът му.Подобна тактика дава добри резултати за създателите и, понеже съперниците им взаимно се обезсилвали.

Но Небесният син не смеел да залага на нещо, преди то да е свършено докрай и затова не изпратил принцеса на новия си дост. И добре направил, тъй като посланника бил пресрещнат и стрелата отнета. Последният обаче се

измъкнал и избягал при господаря си. Шегу събрал армия и нанесъл поражение на хана.

Изоставяйки семейството си, Чуло хан, начело на няколко хиляди конници се отправил на изток. Там обаче била китайската войска. Ханът предприел отчаян ход – сам отишъл в двореца. Било през зимата на **611 година**. Небесният син бил възхитен от политическата гъвкавост на опонента си, още повече, че варианта отлично го устройвал: колкото повече слаби държави – толкова по-добре за империята. Чуло му трябвал жив, за да бъде заплаха пък за днешния победител. Бедните и слаби държави лесно се управляват, първо защото те имат малък вътрешен пазар, следователно нуждаят се от големият на съседите си. Бедният и с малко се задоволява. Това бе и тактиката за дебългаризация на Балканите. От тях направиха Румъния, като измислиха такава нация, направиха Сърбия, въпреки, че сърбите са българославяни, направиха Македония, оземлиха „братска" на Русия и Англия Гърция, дадоха малко и на Турция и ето какво остана от някогашна България. Единствено Германия държи на договорите от древността и средновековието, но тя нямаше късмет във войните.

И така, Чуло е приет в двореца с почести. Между разкошните тостове, обилната и качествена храна, сгрет от красавиците, Чуло станал и казал: ***„Аз управлявах всички владения на запад и не можех по-рано да дойда в Двореца на поклонение. Сега довтасах късно и вината ми е безкрайно велика. По тази причина аз усещам трепет в сърцето си и не мога да изразя всичко, що чувствам."*** А чувствал се той унизен, изигран и предаден, но нямало що да чини.

Думата взел императорът: ***„В миналото тукюесците тревожеха и грабеха един другиго. Затова те не можеха да живеят спокойно. Сега, когато спокойствието е възстановено, тукюесците станаха едно семейство. Аз желая да храня и пазя всички, съобразно природата им. Например: на небето свети едно слънце и всичко е спокойно. Ако светеха две или три слънца – биха ли могли всички да се наслаждават на спокойствие? Така и ти хане, управлявайки много дела – не можа по-рано да се срещнаш с мен. Сега, виждайки хана до себе си – сърдечно се радвам. Хане! Бъди откровен и не тревожи себе си с мисли".*** */Бичурин. Стр. 282/.*

А на какво да се радва победеният държавник, щом е

останал без владенията си? Той вече бил китайски пълководец и приел името **Гейсан хан**. Но играта продължавала: по случай Новата 612 година Чуло поздравил Небесният син: *„От небето надолу, от земята нагоре, в цялото пространство осветявано от слънцето и луната има сал един свят мъж – и това си ти хане! Днес е велик ден! Да бъдат дните ти свети' хане, като днешния!" /Бичурин. Стр. 283/.*

През 614 година Гейсан участвал в поредната война срещу Корея. Страната на Утринната роса не се предавала. За тези войни са писани стихове, преведени са през 1956 и 1957 г. в Русия. Корейската поезия в проза ще я прочетем в буквален превод от руски:

ЦУЙ ЖУН

Над Западно море луната
се издига
Вятърът откъм границата сърцето
вълнува
Светлината премина планините
гранични
Цялата необятност изменя
своя облик!
Препускат из простора войските
на Китай
Варварската конница отива на бой
Вражите флейти с нощното си
пеене
Отравят мъката ни
по дома...

КИМ ЧОН СОН

Вие северният вятър в
клоните на дърветата
На снега блести луната
ледена.
На границата на хиляди ли
от родината
Застанах на стража с дълъг
меч.
Грозно е моето изсвирване

грозен е пронизителният
вик
Няма преграда за мен
на земята.

Китайските автори също не са останали назад. Тях обаче ще прочетем в руския превод, за да съхраним римата:

ВАН ЧАН ЛИН

Коней напоив, через реку
прошли –
Вода ледяная, а ветер
остер
Усталое солнце садится
вдали
Я мрачно гляжу на Лин-тоа
простор.
Во время сражений былых,
говорят,
Высок и отважен был дух
у солдат.
Теперь же разсеялось все,
как в пустыне,
Лишь кости убитых белеют
в полыни.

Гейсан хан носил новото си име четири години. Небесният син му дал щерка си Син-и, подарил му 100 кафтана и 10 000 парчета копринена тъкан. Но ханът не бил възприет от сънародниците си и загинал през 618 година на път към китайския двор.

Професор Бичурин, в превода си на Китайската история, посочва, че Чуло хан управлявал от **600 до 618 година**. На тази тема проф. Л.Гумилев дава своя импровизация. Ето какво четем в книгата му „Древние тюрки" на стр.154 – 155: **„604** година била годината на разпад на каганата. Великият **Кара Чурин Богю хан** изчезнал безследно. Синът му **Нили хан** загинал. Братът на последния, под прозвището **Баси /Поши/- Тегин** бил задържан в Китай. Въпреки законният ред, на престола бил издигнат **хан Нили Таман** с титлата **Нигю Чуло хан**.

Новият държавник едва ли дори е бил проходил, при получаване на властта. Той се родил малко преди да загине баща му. Дуло се постарали да ограничат властта на хана, като я разконцентрират, т.е. на изток и на запад наместниците получили титлата „малък хан". Сфаян и Хунд били регентите.Малолетният държавник станал играчка в ръцете на Дуло.

Не по-малко съществена била и реформата в култа: тюркският хан бил не само военен вожд, но и първосвещеник и по два пъти пренасял жертва на духовете на предците. В Западния каганат бековете го лишили от тази важна привилегия. И вече за пренасяне на жертва на свещенното място отивал един от сановниците. Това обаче принизявало значението не само на самия хан, но и на еднопленнениците му тюрки, които по тази причина се насочили за съюз с нушибийските бекове и владетелите на согдайските оазиси. Последните били готови да финансират който и да е каган, който от своя страна да подсигури доставките на коприна и направи търговските пътища безопасни. Но тюрките били съгласни да поставят хан само от **Ашините**, а нушибите пък търсели човек, който да е добре разположен към тях. Претендент, който удоволетворявал всички се намерил – княз **Шегу, внук** на Кара Чурин Тюрк. / Последният е от рода Асеневци и по негово време става покоряването на българските племена, в това число и на утигурите и сабирите В.Ил./.

Правителството, което било съставено от рода Дуло и управлявало от името на Чуло хан Таман се оказало несъстоятелно. Източните области отпаднали, грабежите на телесците и дулусците препятствали керванната търговия, а жертвите пренесени в името на мира с Китай – напразни. Безпомощността на правителството тласнала согдайските градове към непосредствено сближение с Китай. След Турфан, който предложил съюз на Китай през 608 година, последвали средноазиатските градове Ан/Бухара/, Бокан/Фергана/ Ши, Ми, Цао, Хъ, Унагъ, Му, Кан /Самарканд/. След тях, през 610 г. изпратили посланици Куча и Гибин. Накраят се появило и посолството на **Шегу.** То настоявало за брачен съюз и китайското правителство преценило, че моментът е удачен за въздействие върху **Чуло** хан. Но на мястото на невеста, Шегу получил грамота и стрела с бели пера, та делото му да лети така бързо, както и стрелата. Дуло пресрещнали посолството и отнели стрелата, но самият

посланник успял с измама да се измъкне. Той известил Шегу за резултатите от преговорите. Шегу тръгнал на поход и победил. **Таман** побягнал на изток и понеже по пътя бил ограбен и преследван, се предал на китайците. Привържениците му били разделени на три малки орди, през 612 г.

Краят на Таман бил печален: през **618 г.** , след смяната на управляващата династия, източните хуни поискали кръвта на заклетия си враг. Държавните съветници решили, че ще е неблагоразумно, заради живота на един тюрк да се отива на конфронтация и уговорили императора да пожертва Таман. Напоили нещастника и пуснали тюркския посланник, който собственоръчно го заклал.“ */Гумилев. Древние тюрки. Стр. 154 – 158/.*

Хан Шегу скоро умрял, така и не видял грациозната си китайска невеста. **Годината е 619 .** Държавата оглавил брат му – **Тун Шеху**. Така хегемонията на **Ашина** се запазвала.

Тун Шеху бил храбър и съобразителен.Не познавал поражение. Той сключил военен съюз с Китай срещу източните тюрки, т.е. срещу Дуло. Тун Шеху отишъл по-далеч: настоял Небесният син да определи сроковете на кампанията за разгром на Източния каганат. **Хйели** /източният каган/ се изплашил и побързал да сключи мир със Средното царство.

Ханът поискал от Китай договор за мир и равнопоставеност. Императорът се замислил: ***„Западните тукюесци са далеч от нас. Биха ли могли бързо да ни се притекат на помощ? Трябва ли да се обвързваме с брачна връзка с тях?*** Съветникът Фун Дъ-и отвърнал: ***„Съдейки по обстоятелствата по-добре ще да е да влезем в роднински връзки с по-далечните и да нападнем по-близките. Моля да дадете съгласието си за брак, за да заплашим северните Ди. А утвърдим ли се – ще предприемем необходимите мерки“.*** */Бичурин. Стр. 284/.*

Княз Дао-ли потеглил на сгледа. Ханът се зарадвал и изпратил в Китайския двор Чженчжутун Съгун с подарък **– венец обсипан със скъпоценни камъни, златен пояс и 5000 коня.**

Старата лисица Хйели, предупредил западния каган, че принцесата непременно ще трябва да мине през

териториите му.

В този момент на политическата сцена се появява нов държавник, който коренно ще промени съдбата на каганата и ще издигне пред Азия и Европа нов фактор – **Кубратова България. Това е Мохъду Съби, или Богадур Кюлюк, или просто Сибир хан.**

Сибир хан произхождал от двата велики рода, но бил в по-близки връзки с Дуло. Първият си удар той насочил срещу **Тун Джабку,** който бил от нушибите. Последният бил воинствен пълководец, воювал с Персия и Източния каган, правел поклони на Константинопол и Небесния син. Охранявайки интересите на нушибите, той набирал войници главно от източните Дуло. Но когато се обърнал към **Дуло от Западните покрайнини** дуловци направо му заявили, че не виждат изгода от подобно предприятие. Българите от тези райони плащали символични данъци и не давали войни за кампаниите на Изток и Персия. Напротив, те самостоятелно ходели на походи срещу Византия, а държавниците им имали свои договори с василевса. Това ще да рече, че Западните покрайнини на каганата били в конфедеративни отношения, а не изцяло зависими от централната власт.

Когато Тун Джабку получил отказ, той наложил огромна глоба на българите. Сгрешил за последен път: западните дулусци си купили съюзници. **Азиатските Дуло** въстанали. Подкрепили ги карлуците**. Сибир хан** събрал армия, победил Тун Джабку и го обезглавил. Брат му **Джабку бил** застигнат от същата участ. Събитията стават около **630** година. Принцеса Евдокия, която трябвало да стане съпруга на Джабку била настигната по пътя и върната. **Заветът на Тун Джабку, да изтреби всички Дуло си останал химера.**

Каганатът загубил кавказките територии, Волга и днешна Украйна. Войната за независимост от Асеневци тръгва към изгрева. Въстават и в Джунгария.

В Китайската история е записано: ***„ Сибир хан изпратил посланник с дарове /в китайската столица/. Той отделил от държавата малко ханство, а себе си обявил за върховен хан , поради което велможите му били недоволни. Поколението /народа/ нушиби поставили за върховен хан Нишу Мухъ Ше. Но случило се, че Тун Шеху, бягайки от бунтовете стигнал*** гр. Кангюй. Нишу го

приел и издигнал на трона под името Иби Бололюй Шеху хан. Пламнала война между него и Сибир хан. И двамата изпратили в Двора посланици с дарове. През четвъртата година от управлението на император Чжен-гуан Сибир хан поискал принцеса. Императорът отказал и написал в указа: *„Тукюеският дом е сега в смут. Не е ясно кой ще управлява? За какво си се загрижил за брак? Нека всеки да защити своя аймак и да не напада на другия". /Бичурин.стр.285/.*

Сибир хан изпаднал в дълбока изолация. Никой не искал да му прости отделянето на Западните покрайнини, което той направил под предтекст: **добър съсед, вместо вътрешен враг**. Още повече, че примерът му бил последван от Персия и Афганистан.

Сибир хан довежда Западния каганат до национална катастрофа. Реално погледнато – тя била неизбежна. В държавата живеели племена с различна стопанска структура, с различни социални и културни ценности. Така например, монголците запазвали степното номадско животновъдство. Други, като българите, били оседнали. Не бива да се подминава и външният фактор: **Асеневци и Дуло често пъти ставали марионетки в ръцете на китайския двор**. Те били насъсквани както един срещу други, така и срещу трети страни. С една дума – били ръцете, които вадели горещите кестени, а китайците ги консумирали, радостно хихикайки.

Под предлог да бъде спасен каганата, **Асеневци** вдигат бунт, оглавен от **Нишу Кана Шад**. Нушибите го подкрепили финансово. Още повече, че аймакът му се намирал в Пайкенд, близо до Бухара. Местните търговци събрали злато и сребро и отляли пари. В стана пристигнал и синът на **Тун Джабку.** Този акт вече озаконявал делото. Нишу признал за свой господар **Тун джабку** и го издигнал на власт под името **Ирбис Болун Джабку хан**. След това, Нишу купил приближените на Сибир хан. Последният останал сам. Потеглил към Алтай, за да събере войска. По пътя той бил настигнат от войскарите на Ирбис и убит. Все пак, делото на Сибир хан не пропаднало. **Малолетният Кубрат, с подкрепата на Константинопол се изкачил на трона, а негов регент бил вуйчо му Гостун.**

Ирбис Болун Джабку хан трябвало да оправдае амбициозните надежди на издигналите го: да възстанови

каганата в реални граници – до **р. Сър Даря**, да отвоюва **Афганистан, част от Персия, кубратовата държава**. Но това вече не било по силите му. Войната срещу племето **Сеянто** го направила направо смешен. Хвърлил вината срещу приближените си: колел ги и ги бесел. От това се възползвали интригантите. Те донасяли един на друг, а ханът не искал доказателства... И – на дръвника... Затова народът го нарекъл **„Съджабку" /Вероломен/.** Сред жертвите бил и малолетния хан Ил и семейството му. Безумието на държавния глава стигнало дотам, че заповядал да убият и благодетеля му Нишу. Това вече било много. Колоните, върху които се крепяла властта му мигом се сринали. Неизвестният досега никому хан Муби Даган обявил джихад. Ханът избягал в Кашгар и тук се споминал от печал, според Китайската история. Лев Гумилев посочва от свой източници, че ханът действително пристигнал в Кашгар и се отправил към Аму Даря, където бил аймакът на племенника му Ирбис. Той обсадил град Балх, с цел да ограби богатия будистки манастир, но още в първата нощ на кампанията умрял. Това се случило през **632 или 633 г.***/Гумилев Л. Стр. 211/*.

Нишубите издигнали отново свой кандидат, но в съюз с Дуло. Затова **Нишу си** добавил прозвището **Дуло хан**. В Китайската история четем:***"Баща му Мохъ Ше беше поданик на Шеху хан. Той навестяваше китайският двор и с Тхайтзун бяха побратими. Императорът изпрати сановника Шан-Ин с бунчук и грамота. Дуло хан получи също знаме и безброй подаръци."*** Фактически, ханът бил васал на Китай. Той се опитал да въведе ред в това, което останало от държавата му. Разбойниците, които грабели керваните били избити. След година на власт, се споминал. В избора на новия държавник се намесил Китай и на престола бил изигнат по-малкия брат на Дуло хан – **Туиво Ше**, под името **Шиболо Хилиши хан.** Така е записано в Китайската история. Според Лев Гумилев, „Той /Дуло хан/ постигнал целта си и умрял на трона през 634 година, предавайки престола на по-малкия си брат **Тонг-шазд**, който се възцарил под името **Ъшбара Толис шад."** */Гумилев Л. Стр.212/.*

Тонг Шад /в прев. „Добър за всички"/ не бил честит. Китайският двор му отказал принцеса, а това на езика на дипломацията означавало, че не го признава. Погледът на новия държавник напразно се реел на запад – българите не мислели да се връщат в границите на

каганата. Да се върне в лоното на старата империя Афганистан, било също химера. А с химери държава не се управлява. Племето Киби поискало китайско поданство. Асеневци отново си искали престола, окупиран от Нушибите.

В Бишбалък управлявал **Ашина Шъни, син на Чуло хан**. Той бил решителен и понякога хазартен военачалник. Престолът му се падал по закон, но кой ще пита закона, ако нямаш пари. Ашина Шъни ударил в гръб източните тукюесци. Сетне потеглил на поход към Джунгария. Бил разбит. От 50 000 войни му останали едва 10 000. С тях се прехвърлил в Гаочан, където управлявал братовчед му Юкук Шад. Държавният глава се възползвал от ситуацията и превзел Бишбалък. Останал без аймак, Шъни поискал китайско поданство. Император **Тайцзун** го приел. В град Чанан му връчил титлата гвардейски генерал и съпруга принцеса: почест с каквата ханът не бил удостоен. **Ашина Шъни** е един от великите пълководци на Китай.

Хан **Толинг Шад** управлявал не върху силата на войската и парите си, а върху фондамента на добронамереността на бековете към него. С една дума – бил тяхна играчка. Когато пет племена от северните **Дуло** и пет **Нишиби** поискали автономия, той им я дал. Всеки племенен вожд получавал правото суверенно да управлява и да предава властта на сина си. Символът на независимостта била бамбукова стрела с бели пера. Оттук и названието **„Десетстрелните тюрки"**. Актът буквално разпорил империята отвътре: карлуците поискали своя стрела. Ягма /монголско племе/, Кипчаците /куманите/Басмали /монголско племе/, Чюе, Чуми, Шато /последните три живеели около езерото Баркул/, поискали същото. Реално, държавата престанала да съществува.

Източният бек **Тун-тудун** решил да се възползва от ситуацията. Той нападнал хана и последния се спасил с бягство в Кашгар. Пред боилския съвет Тун предложил за хан да бъде издигнат **Юкук-шад от рода Ашина**. Нушибите, водени от Кюл-сигин не искали да изтърват благините на властта, но те не били сигурни кой ще излезе победител в патовата ситуация и като добри политици предпочели да изчакат. Те предложили компромисен вариант: Юкук е държавен глава, а досегашният хан негов пръв помощник. Явно не се

споразумели. Финалът: Тун бил убит, новият държавник прогонен със сила. Той пък изпепелил Кашгар.

И така, Тонг Шад отново е на трона за радост на своите. Все пак и тогава имало мита и преференции и всичко се правело, както и сега, заради вечните пари. Но политиката на Нушибите вече не устройвала и Дуло. Затова дулусите повикали **Юкук Шад**, дали му званието **Ирбис Дуло хан.** Но тава било едва началото: пламнала война за трона. И едните и другите били богати и силни. Войната била, кървава, безкрайна. Най-сетне, на масата на преговорите се договорили: държавата се разделя на две. Ходът отлично устройвал Китай, понеже това била част от политиката му със северните съседи. Кубратова България вече нямала съперници откъм изток. Договорът бил сключен край **р. Или**. Съгласно документа, земите отвъд реката се наричали **Хилиши**, а на запад **Дуло**. Означава ли това, че Кубрат тайно е дърпал конците на заговора? Нищо категорично не може да се каже. Известно е, че след подписването на договора, в двора на източния хан бил направен опит за преврат в полза на Дуло.

Тонг Шад избягал във Фергана, където се споминал през 639 г. Нушибите издигнали на трона сина му **Ил Кюлюк Шад Ирбис хан.** Бичурин е разчел йероглифа му така:**Икюйлиши Иби хан**. След година и този държавник умрял. На трона е братовчед му **Богадур** с названието **Ирбис Ъйшбара Джабку хан.**

Джабку хан си поставил за цел да обедини каганата. Властта му признали Куча, Гюймо, Тохаристан, Кашгар, Шаш /Ташкент/, Кеш, Хъ, Амул, Кан /Самарканд/. Всичко това ставало не без съпротивата на Дуло и особено на Асеневци. Китайският двор се опитвал да ги примири, но всуе: **Юкук** от рода Ашина събрал достатъчно войска и преминал в контранастъпление. Ханът попаднал в обкръжение, армията му била разгромена, а той обезглавен.

Юкук бил братовчед на **Ашина Шъни**. Това благоприятствало връзките му с южния съсед, но издигането си Юкук дължал на сговора между Дуло и Асеневци.Така, през 641 г. границата по р. Или се заличавала. С меч в ръка и с парите на Дуло, Юкук разширил владенията си до Сибирската тайга, Джунгария, Алтай, Енисей. В Китайският двор следели събитията с прежълтяли лица: Тян Шън им бил отнет.

Когато вълците са гладни, те са единни – за да оцелеят. Нахранят ли се до настита – превръщат се в смъртни врагове. Юкук имал неблагоразумието, да развали отношенията си с Дуло. Последните обвинили хана, че си присвоява повече от полагащото му се от плячката. Ханът заповядал да екзекутират обвинителя му Нишу-чура. Акт, равен на самоубийство: „благодетелите" подбудили въстание. Пълководците на хана се разбягали, едни да спасят себе си и награбеното, други, защото им платили да го направят. От спора спечелили китайците, които си върнали Тян Шън.

Ханът останал сам. Нушибите побързали да поставят свой човек – внука на **Ѣйшбара – Толис Шад Ирбис Шегуй хан**.

Всеки си получил своето: Юкук молел Дуло за подкрепа, но те откликвали на молбите му така, както луната на вълчия вой. Отчаян и уплашен, вече бившият хан се преселил на левия бряг на Аму Даря и там умрял през 653 г. Завещал властта на сина си **Чженчу.**

Новият държавен глава завързал приятелски връзки с китайския двор. Сетне решил, че ще може да се справи с Дуло. Затова обсадил град Байшуйху, но загубил битката. Софокъл, в „Едип Цар" произнася фразата, валидна за всеки политик, през всички времена: ***„Къде си тръгнал да дириш власт, без пари и приятели!"*** Богатите Дуло скоро намерили общ език с богатите китайци. А където играе парата – там цъфти и приятелството. Ханът подготвил своя удар – помолил за принцеса от Небесното царство. Небесният син му отвърнал в стила на китайската политика – в качеството на сватбен подарък да даде на страната му **Куча, Хотан, Кашгар, Чжукюбо, Цинлин**. Първите три са строени от древните българи. Държавният глава попаднал в двоен капан: откажел ли сватбен подарък и съответно брака – развалял отношенията си с южния съсед. Ако пък приемел – нищо добро не го очаквало. Предпочел първото. Това послужило като сигнал Дуло да издигнат поредния Ашина – **Ашина Хълу**.

За Ашина Хъли Гумилев Л. пише: ***„Той бил княз от рода на западните Ашини, син на Бури Шад и потомък на Истеми хан/*** *Гумилев Л. Стр. 219/*. По време на узурпацията, станал близък на Юкук и получил от него сан „Джабку". Близките сратници на Хъли станали **Бучжен и Мише**. Но двамата Ашини не били единни: Бучжен изиграл Мише и последният потърсил спасение в

китайския двор. Бучжен преиграл и скоро се озовал също при китайците. И двамата били приети, понеже китайското правило е – гледай на приятелите си така, сякаш утре ще ти станат врагове и на враговете си така – сякаш утре приятели.

Законният хан не стоял със скръстени ръце: изпратил войска, която изпепелила аймака на Хълу. Последният бил пленен. За него се застъпили трима вождове Дуло. Държавният глава поискал главата на всички и затова дулусите отстъпили на юг и поискали китайско поданство. Хълу успял да се измъкне и той направил същото.Небесният син му дал висок чин – командир на пехотните войски на Небесното царство. Завладял Куча, заради което бил издигнат в чин главнокомандващ гвардейската кавалерия. През 651 година превзел земите на благодетелите си Дуло, и името му вече звучало **Шиболо хан Ашина Хълу**. Накрая победил и собственоръчно убил съперника си за престола.

Получавайки бунчука и грамотата, Хъли потвърдил независимостта на десетстрелните племена. Китайският летописец ни оставил имената им:племена е **Дуло - Хулуву, Кюе, Нешетудин, Туциши, Шуниши, Чубан.** Царят на всяко племе носел званието **„Чжо".**

Нушиби: Адиги кюе, Гъщу кюе, Басайган, Дуншибо, Асигие Нишу, Гъшу Чабан. Царят на тези племена се наричал **„Сългин".**

Нишибите издигнали за владетел **Асиги Кюе**. Той управлявал силно племе, разполагал с войска и затова му било присъдено достойнството **Мохъду Шеху**. Той нападнал Тхин Чжеу, разорил няколко селища, оттеглил се с много пленници.

Хълу се укрепил в долината „Хиляди ключа". Той трябвало да се справи със съперника си, или да се оттегли. Но пък влязъл в конфликт с Китай. Небесният син заповядал на пълководците Лан Гян и Киби Хъ ли да потеглят към владенията на **Ашина**. Гао-дъ и Сухувужен трябвало да съберат още 80 000 бойци за резерв. Ло Хун-и представил пред императора следният план: ***„Средното царство може да бъде държано в спокойствие само с вярност , северните чергари – със сила. Хулу се е укрепил в един град. Когато е студ и сняг, той смята, че войниците на Дома Тхан не могат да дойдат. Сега е часът с един поход да ги унищожим. Отложим ли до пролетта – обстоятелствата може да се променят. Ако оставим***

владенията на съдбата и не ги съединим – ще ги загубим. Най-вече – ние започваме война, за да победим Хълу. Чуми, Чюе Чумигун също искат да се избавят от него. Сега зимата е жестока – ветровете силни. Войниците много страдат от това. Дълго не биха издържали с хлебните запаси. Но неприятелите могат да затвърдят съюзите си. Този срок е взет от смъртта на кредит. Моля да бъде оказано снизхождение на Чуми, Чуюе и пр. и сал Хълу да бъде наказан. За да отстраним опасността ще трябва да обърнем внимание на корена, а не на клоните и листата. Желателно е с мисията да се захванат войските Юечу, Юеми, Циби. Да им се дадат запаси за месец и **веднага да потеглят**. *Голямата армия да стои при р. Пхинло и да ги подпомага". /Бичурин. стр. 290/.*

652 година: зимната кампания не донася успех на китайците.

653 година: освен една малка територия, изтръгната от Чюе – всуе.

654 година: новият военачалник Чжи Цзие насочва първия удар към племето Чуюе. Убил 1000 войници и пленил 10 000 коня. Друг китайски пълководец Чжи-ду превзел Чумугун и представил 30 000 чифта отрязани уши. Су Дин Фан нападнал ханският щаб и му нанесъл поражение. Като цяло, това били слаби поражения за Ашина, понеже зад тях все още стоели Дуло.

656 година: на китайскиятт престол е Сян-Цин. Главнокомандващ пехотата е Су Дин-фан. Той тръгнал по пътя към р. Или. Негови помощници били Жен Ясан, Сяо Цъйе, уйгурският княз Пожун. Князете **Ашина Мише и Ашина Бучжен** трябвало да оправдаят хляба си и воювали срещу роднината си. Те поели пътя към Алтай.

Су Дин-фан достигнал р. Или и разбил Чумугун. В отговор, ханът събрал 100 000 конници от десетстрелните племена. Той обкръжил главнокомандващия. Китайският пълководец заповядал войниците му да вземат кръгова отбрана с насочени копия. Сам Су заобиколил с един отряд и ударил хунорите в гръб. 30000 били пленените и убитите. Тази победа била знак нушибите да признаят властта на Небесния син. Дуло побягнали на запад и се покорили на **Ашина Бучжен.** Ханът отстъпвал с бой отвъд р. Или, преследван от братовчед си **Ашина Мише**. Ашина срещу Ашина. Ханът бил заграден и с труд се измъкнал от обкръжението. Бил настигнат край р. Чу и

отново обграден. Обявил, че се предава и в последния миг пак побягнал. Пристигнал в гр. Суд, който е близо до днешен Ташкент. Искал да купи храна и коне, но бил пленен от местния гарнизон. Отвели го в Чанан. Императорът му подарил живота, но му отнел държавническото достойнство. Китай включил в териториите си Туркестан и Туркменистан.

Китай запазил Гунлинското наместничество на запад до Персия. Хаочинското наместничество се поделяло между братовчедите **Ашина Мише и Ашина Бучжен**. Те си поделяли племената със стрела и в добавък по 100 000 къса коприна, както и заплати на китайски пълководци. Всичко това станало през **657 година**.

Скоро Хълу умрял и тялото му било погребано край гроба на Хйели, а деянията му са изсечени върху каменна стела.

Вълците-братовчеди Мише и Бучжен не поделили късчето територия, харизано им от Небесния син. Бучжен смятал, че щом е по-възрастен, нему се пада повече.В двора се досещали за враждата, но на този етап и двамата били необходими. Китай едва сдържал чергарските племена в земите си.Последните си искали своя начин на живот, своята държава, своите данъци. Не на последно място – довчерашните господари на тези земи не търпели да бъдат поданици никому. Уйгурите въстанали. Цели шест години продължила съпротивата им и била смазана с нечувани за Китай загуби. Борбата им продължила в партизанска война. Китай скъпо плащал, за да задържи новите земи. Решено било да се създадат мощни гарнизони в Куча, Кашгар, Хотан и Токмак.

Ашина Мише бил безсилен да се справи в бунтовните племена Чуюе и Чуми. Върнал се в двореца и за да получава заплата му дали военен чин. Бучжен извършил наказателен поход срещу китайския гарнизон в Куча. Той обвинил затова Мише. Китайският пълководец Су Хайджен свикал военен трибунал, който **осъдил Мише на смърт**. Фактът, че Мише не бил изпратен в столицата, а военно-полеви съд го осъжда, подобно обикновен офицер, е показателен. Пирамидалната структура на Тайцзун : от суверенни монарси към васали, сетне управители на области и накрая – прости администратори, давала плодове. Бил екзекутиран не само Мише, но и

родът му, дори пастирите му.

Зад Мише обаче стоело племето Гюн-юе. Населявало централен Тян Шън. То сключило военен съюз с уйгурите от племето Ян-мян и Тибет. Това бил сериозен военен пакт, като се има предвид , че Тибет бил в процес на икономически възход, следователно и на военен, а уйгурите са превъзходни войни. Китайският сановник Хин Гян предотвратил опасността за държавата си, посредством елементарен ход:придружавал персийския принц до столицата , където го очаквала короната. Пътят минавал през Тян Шън. Ханът на Гюе-юе Дучжи излязъл да приветства новия владетел. Миг след това бил пленен. Годината – **679.** Сетне Хин Гян поканил на пир племенните вождове и които не били съгласни с Китай ги обезглавил.

Бучжен, който се опитвал да лавира чрез Дуло бил, прокуден от народите си и се завърнал при Небесния син.

И макар недоволни, макар воинствени, хунорските племена не се обединили, понеже я нямало тази личност. Поотделно пък били лесна плячка на Китай. По същото време силите на дипломацията били насочени към изглаждане отношенията с арабите, които вече превзели Афганистан. Войната с Корея продължавала, Тибет също бил на прицел.

Осемнадесетият владетел на западните тукюесци, който обладавал достойнството едва на областен управител бил **Юанкин, син на Мише.** Сина на Бучжен пък управлявал бащиния си дял. Двамата получили достойнството си през **685 година**. Фактически, когато държавата на Асеневци, наречена **Хазария,** процъфтявала, тази тук , управлявана също от Асеневци, загивала.

693 година:Синът на Бучжен наклеветил съперника си. Император Чан Шеу заповядал нещастникът да бъде посечен от главата до кръста.

Западните тюрки издигнали за хан **Ашина Суицзъ**. Той веднага се съюзил с тибетците. Опитът му бил всуе: някогашните горди хунори вече били слуги на Китай, загубили чувството си за държавност. Затова най-виновни били управниците му. Народът е река, накъдето му отсечеш – натам потегля. Недай Бог държавници, които вместо бряг – отсичат хиляди вади.

Обезсърчен, последният Ашина потегля на юг.

704 година: ханските титли са поделени между **Ашина Хян и Ашина Хуайдао.** Но тези титли съвсем вече били

изпразнени от съдържание. Хян бил главнокомандващ на китайските войски в Гоби. Той победил Дудун хан и изпратил главата му в двора. 30 000 семейства приели китайско поданство.

По принцип, управлението на двамата вълци било безлично. За тях държавността имала други измерения – пирове, милостиня от Китай, богатства. За да ги запазят – слугували на господарите си. Синът на Ашина **Хуай** се оженил за китайска принцеси, а речено е – откъдето ти е жената – оттам ти е и родата. Но той не и се радвал задълго, понеже племето Тушици му видяло сметката. Съпругата с детето се върнала у дома.

С това управлението на Асеневци свършва. Следват управниците Туциши-Учжилъ, хан Согъ, Тухосян Гучжо хан, Хан Мохъ Даган. Тези държавници били от други родове. Те направили своя опит за суверенитет и заплатили с живота си. През **766 година**, след продължителна гражданска война, умело направлявана от Китай, **черните и жълтите родове** взаимно се изтребили. **Славната хунорска империя, създадени двадесет века преди Христа, била вече история. Част от оцелелите от тази война приели китайско поданство. Други – уйгурско. И едните и другите живеят днесс на територията, която се назовава Китай.**

Все пак, етническите натрупвания в Китай не можели да не кажат тежката си дума. През 751 г. редовната армия се управлявала от Ан Лушан, който по всяка вероятност бил от хунски произход. Самата армия била съставена от хуни и монголи. Ан Лушан се славел като отличен пълководец, войската му била дисциплинирана, поради което поета Ду Фу с радост и посветил стихотворението

В ПОХОД ОТВЪД ВЕЛИКАТА СТЕНА

Мы вышли утром из лагеря, что у ворот Лояна,
И незаметно в сумерках взошли на Хэянский мост.
Разшитое залотом знамя закат осветил багряной
Ржанье коней военных ветер кругом разнес.
На ровном песке повсюду раскинулись наши палатки,
Выстроились отряды и перекличка слышна.
Ночной покой охраняют воинские порядки
И с середины небо за ними следит луна.

Несколько флейт вздохнули печальными голосами,
И храбрецы вздохнули, глядя в ночную синь...
/Гумилев Л. Древние тюрки...стр.385/.

През 751 година войната с Тибет нямала успех. На свой ред, престарелият **император Сюан цзун** се влюбил в очарователната **Ян**. Ян произхождала от знатно семейство и била наречена за осемнадесетия син на владетеля, но императорския евнух я въвел в харема на господаря си. И както става понякога в политиката – Ян само за няколко месеца получила званието **Гу-фей** /наложница първи разряд/. Така тя имала почти правата на императрица.Възползвайки се от случая, новата господарка се обкръжила от роднини, а стария генералитет и заслужилите държавници отстранила. Можем да си представим скопец в генералска униформа и деянията му.

Насреща и застанал **Ан Лушан**. Той бил сприхав, като всеки хунор, но потаен, като китаец. Умеел както да командва, така и да се покланя. Пътят към държавната власт били парите за подкупи, ласкателството и той не пропуснал шанса си. Парите набавял от согдайските търговци, армия от киданите и тюрките, конният резерв на държавата му принадлежал. Ян се изплашила от нарастващата мощ на пълководеца и пред нея се откривали две перспективи – да го привлече на своя страна, или да го отстрани. Предпочела второто. Против Ан Лушан било възбудено дело, но последният доказал невиновността си. Нещо повече, постигнал да бъдат наградени 2500 негови офицери, а 32 генерали да бъдадат заменени с офицери-тюрки. Ян не се съгласила, но държавният печат държал все още императора и останал глух за протестите и.

Ноември 755 година: под звуците на барабаните, Ан обявява свещен поход за сваляне на наложницата и кликата ѝ. Востанали 150 000 гранични войници. Сред съветниците на бунтовника бил и **Ашина Ченцин**. Китай се разделил на две: бунтовниците говорели за справедливост, но те били хунори. Китайците искали справедливост, но не и от ръцете на заклетите си довчера врагове.

Правителството взело енергични мерки: бил обезглавен сина на бунтовника, окомплектовани две армии: първата 60 000, втората 110 000 войници, но те били стъпкани под

копитата на хунорските коне.

През 756 г. правителството имало успехи, но в решителното сражение за Ланбао всичко като че ли било загубено. Зверствата, грабежите отвратили консулидирали китайците около императора. Ето как Ду Фу е описал събитията:

ОПЛАКВАМ ПОРАЖЕНИЕТО ПРИ ЧЕНТАО

Пошли герои снежною зимою
На подвиг, оказавшийся напрасным,
И стала кровь их в озере водою
И озеро Чэньтао стало красным.

В далеком небе дымка голубаяы
Уже давно утихло поле боя,
Но сорок тысяч воинов Китая
Погибли здесь, пожертвовав собою.

И варвары ушли уже отсюда,
Блестящим снегом стрелы обмывая,
Шатаясь от запоя и от блуда
И варварские песни разпевая

А горестные жители столицы,
На север оборачиваются, плачут.
Они готовы день и ночь молиться,
Чтоб был поход правителственный начат.
/Гумилев Л. .. стр. 389/.

Императорът и фаворитката му напуснали столицата. Гвардията излязла от контрол. Гвардейците не желаели смяна на династията, но не желаели и наложницата. По пътя, императорът преживял цялата трагедия, която може да се струпа на главата само на държавник: по заповед на велможите, министър Ян Гочжун трябвало сам да се обеси и смъртта му да бъде първата крачка към потушаване на бунта. Верен на дълга той го направил.

Войниците и министрите смъкнали със сила красавицата Ян, надянали ѝ тънка копринена примка и я довършили. Никой не чувал протестите на престарелия държавник: той бил заставен да се отрече от престола в полза на сина си Ли Хън.

Ан Лушан безпрепятствено влязъл в столицата, която

била напълно обезлюдена. Избягали дори тюрките.

В този момент решаващата роля поел друг представител на великия род – **Ашина Цзун-ли**. Той вдигнал сънародниците си от Ордос и ударил метежниците в гръб. Правителствените войски получили кредит от време и попълнили редовете си. Но китайската войска била недостатъчна и уплашена. На помощ се притекли уйгурите и тибетците. Не останали назад дори арабите. Всеки си правел сметките: Китай е богат, плячка ще има за всеки.Уйгурския вожд Моян чур хан отишъл най-далеч: предложил на Небесния син договор за мир и роднинство, което означавало суверенитет. Ли хън се съгласил и дори се оженил за уйгурската принцеса, давайки и достойнство „билге" /мъдра/.

Ан Лушан губел територии, накрая загубил и зрението си. През нощта на 30 януари 757 г. бил убит в палатката си, а на мястото му издигнат малоумния му син. Същата година Императорът удържал пълна победа и върнал баща си на трона.

Въстанието на Ан Лушан донесло невиждани беди на Китай. Най-страшни били съюзниците, които непризнавали свой и чужди. В „освободените" райони наемниците не щадели дори манастирите, убивали, насилвали, грабели.

Я слышу народа китайского стон.
Плывут мертвецы по Великой реке,
А женщин и девушек, взятых в полон,
Терзают от их деревень вдалеке.

/Там. стр.391/.

Проплаква поета Ду Фу.

И когато „освободителите" си отишли, Ши Съмин, един от въстанническите пълководци възобновил борбата. Кого да повика? Уйгурите били заети с кампания срещу киргизите, която спечелили. Императорът отново се опрял на тях. През пролетта на 759 г. станало решителното сражение между уйгурите и въстанниците край гр. Йечън. По време на боя излязъл тайфин. Дърветата падали, изтръгнати от корена си. Войскарите побягнали: въстанниците на север, войниците на юг. Първи се опомнили метежниците и като погнали уйгурите, пътьом се заели и с мародерство.

През 762 година гражданската война окончателно приключила. Страната била разорена. Ако през 754 г.

били преброени 52 880 488 души, то през 764 г. били едва 16 900 000 .

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Какво научихме от тази книга? Първо – **Асеневци са част от рода Дуло.**

Второ: традицията винаги е надделявала. Дуло запазили по-големи средства, поради което присъствието на върха на властта на Асеневци е символично.

Един от интересните въпроси, които възникват е, защо китайците не убивали хунорската аристокрация.Защо бил запазен животът дори на Хйели? Една държава може да бъде многолюдна и слаба. Може да бъде малка и силна. Всичко зависи от духа на нацията. А този дух се ражда и преражда благодарение на аристокрацията. Кризата в обществото се поражда поради кризата на идеи и личности и се обуславя от факта – има или няма аристокрация.Примерът с България е красноречив: когато турците обявяват България за своя територия, бедите идват оттам, че сивото вещество на нацията отива в Русия. Цели четири века са били необходими, за да се възстанови аристокрацията ни и да започне вторичния ренесанс. Това добро начало е ампутирано на 9 септември 1944 година – черна дата в историята ни, защото загубваме Сан Стефанските си земи. На мястото на Буров, Мушанов и пр. Идват Терпешев, Димитров и пр. Те обаче няма на кого да се опрат и по идея на бившия криминален престъпник Джугашвили вземат на служба криминалетата – с тях по-лесно се и работи. Резултатите – техните деца се изучиха и днес експертно ограбиха България, защото учеността не променя джинса.

БКП беше наясно с този въпрос и затова създаде комсомолска и партийна аристокрация. Плодовете: Жан Виденов никога не произнесе думите „Западни покрайнини", а „Източни сръбски"; въпреки че Държавният департамент на САЩ изпрати нота на гръцкото правителство относно правата на българите в южната ни съседка, Виденов заяви, че там нямало българи. Краят на Виденовото управление бе закономерн, фиаско на идеята за червената аристокрация.

Френският народ не е по-великолепен от нашия, но центърът около който гравитират идеите е аристокрацията. Само човек със силен дух, какъвто бе маршал Петен, се съгласи на подобна съдба, но запази Париж.

Китай заселва аристократи, създава им условия, дава им красиви жени и след 50 години от чужденците не остава и помен. Но не количеството е най-важното – Средното царство от недостиг на люде не е страдало: соят, идеите, аристократизма са били нужни и затова страната е оцелявала, за да признаем, че Китай е най-древната цивилизация, оцеляла до наши дни.

6 май 1998 г. Сухаче.

ГЕНЕАЛОГИЧНО ДЪРВО НА РОДА АШИНА

Източен каганат /550 – 640 г./

Бумън
Коло Исигин
Кушу Муган
Тобо
Жутан
Шету
Чолоху
Далобян
Анло
Тегин-шад
Бури хан
Юн Юйлюй Юн Улуг
Дисулу-Тюзлюк
Жангар
Шиболо Сунниши Ъйшбара Шуниши
Дуги Чебир хан
Чуло хан
Дуби Хели хан
Симо
Чеби хан
Шибоби
Юйше
Шени
Юйгу юкук
Тилоча
Чженчу.

ГЕНЕАЛОГИЧНО ДЪРВО НА РОДА АШИНА

Западен каганат /550 – 660 /

Истеми
Дянгу Кара Чурин тюрк
Турксанф
Багадур Колюг Сибир хан
Янгх-соух Савъ
Нили
Поши
Шегуй
Тун-джабку
Бага-шад
Таман
Кюл Тардуш шад
Тардуш-шад
Шили Толис Тегин
Нишу Ъйшбара
Толис-шад
Бури-шад
Ирбис Ъйшбара Джабку хан
Ил Кюлюк шад Ирбис хан
Хълу
Мише
Бучжен
Ибрис Шегу хан
Деюн
Юанкин
Хушгъло
Хян
Хуай-дао
Хин.

Таблицата е изработена от Л.Гумилев. ***/Гумилев Л. Древние тюрки. стр. 462/.***

ОНОМАСТИЧНА ТАБЛИЦА

китайско название	тюркско название	превод и коментар
Тумин	Бумин или Бумън	Титлата е получена след Победа над жужаните през 552 г.До този момент се е казвал Ябку.
Или кахан	Ил хан	
Мохъду Шеху		Богатир,наместник на хана
Коло Исигин	Кара Исигин	Черен, горещ хан.
Сигин /Кигин/		Племенник, внук
Янду	Яндъ	Победител
Були къхан	Бури хан	Вълк
Дянгу	Кара Чурин тюрк	Прокажен вълк
Дату кахан	Тардуш хан	Западен кавхан
Бугя кахан	Боке хан	Герой, могъщ
Или Гюйлу ше	Ил Кюлюг шад	Славен държавник
Далобян	Туръмън	Аз съм закона
Янло	Амрак	Спокоен, смирен
Жангар	Жангар	Победител
Тули къхан	Толис шад	Източен кавхан
Нили къхан	Ил Тегин	Престолонаследник
Поши дълъ	Басъл тегин	Принц жертва
Шегуй къхан	Шегуй хан	/не се превежда/
Тун Шеху къхан	Тун-джабку хан	Цар на севера /арм./
Мохъ ше	Бага шад	Божествен княз
Дуги	Тюрк-шад	Тюркски княз в своя улус
Чуло къхан	Чуло хан	
Дуби	Тубир	Даващ знаме
Иби Болюлюй	Ирбис Ъйшбара	Могъщ барс
Болосъ шеху къхан	Съ джабку хан	С насилие получил власт
Дулу къхан	Дулу хан	Ханска титла
Нишу		Княжеска титла
Гян ше		Велик герой
Тунво/Тонг ше/	Тонг шад	Велик княз

Були ше	Бури шяд	Вълк
И-були-ше	Ил Бури шад	Вълкът на държавата
Тули къхан	Толис шад	Източен кавхан
Юйгу ше	Юкук шад	Сова
Иби Дуло къхан		Снежен барс
	Ирбис Дуло хан	
Чженчу	Дженчу	Бисер
Инан	Ънан	Варварин /кит./ Доверено лице /тюрк./
Хълу	Хълик	Подел се
Шиболо къхан		Могъщ хан
	Ъйшбара джабку	
Дулу къхан		Възстановил изгубеното си прозвище хан
Бучжен		Стремящ се към правда
Були-ше	Бури-шад	Вълк-княз
Гудул	Кутлук	Щастливец
Мочжо	Капаган хан	Хищен хан
Янвочи	Ягъчи	Войвода
Дусифу	Тюзел бек	Бек миротворец,посредник
Бигя хан	Билге хан	Мъдър хан, герой.

Със съкращения, Л.Гумилев. Древние тюрки. стр. 446 – 470.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

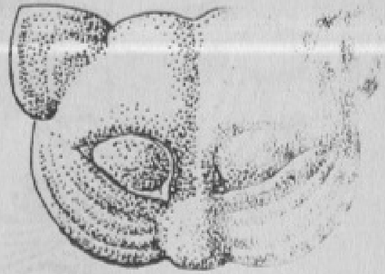
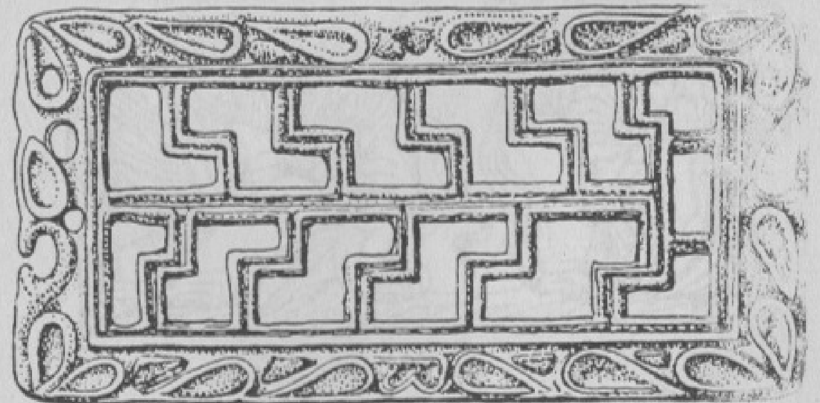
Съсълов Д. Пътят на България. София, 1935 г.
Илиев В. Родът Дуло, кн. I Край Китайската стена.
Бернштам А. Очерки историй гуннов. Ленинград,1951.
Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших Средней Азий в древние времена. Москва-Ленинград, 1950 – 1953 г.
Гумилев Л. Древние тюрки. Москва, 1993 г.
Менандр. Византийские историки. Москва, 1860 г.
Руденко С. Культура хуннов нуинулинские курганы. Ан СССР, 1962 г.

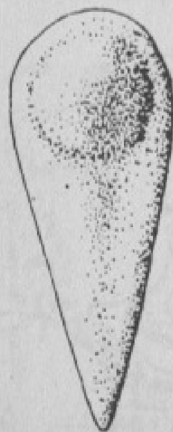
Средна Азия в първата половина на VIII век (по Л. Н. Гумилев)

Изкуство от Ордос

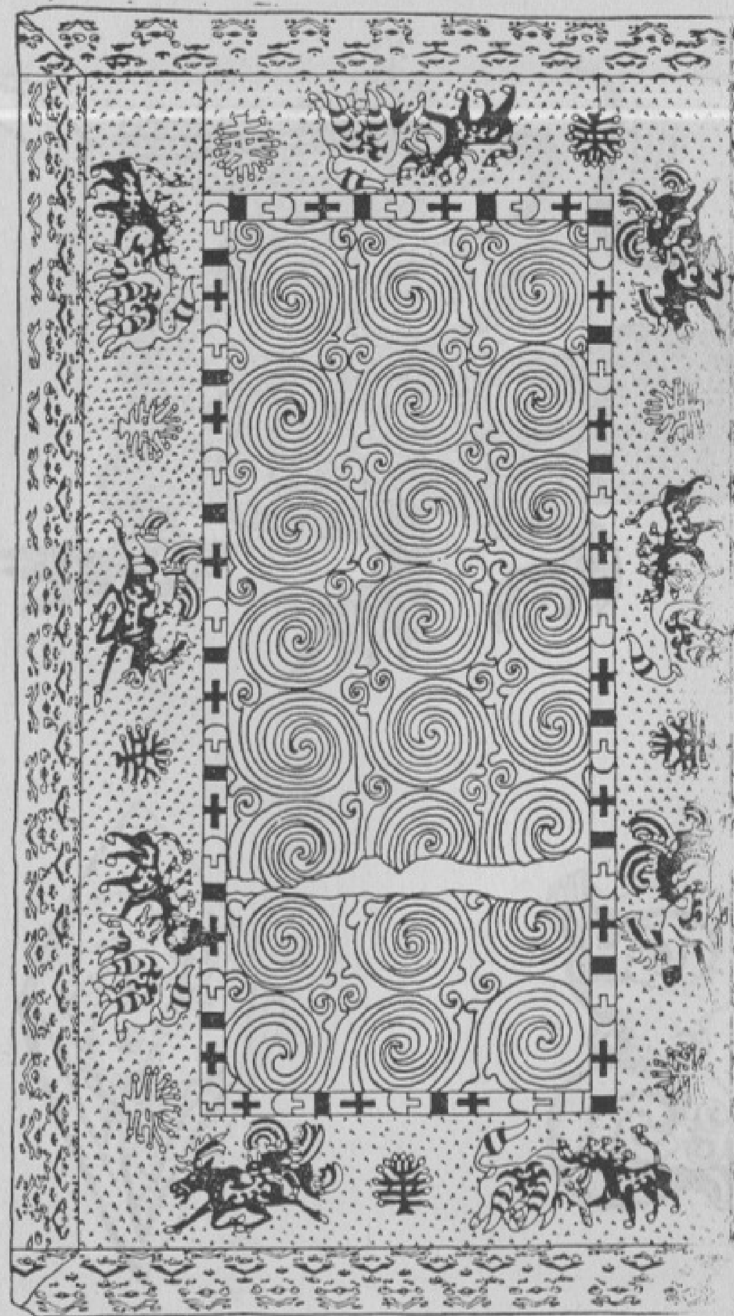

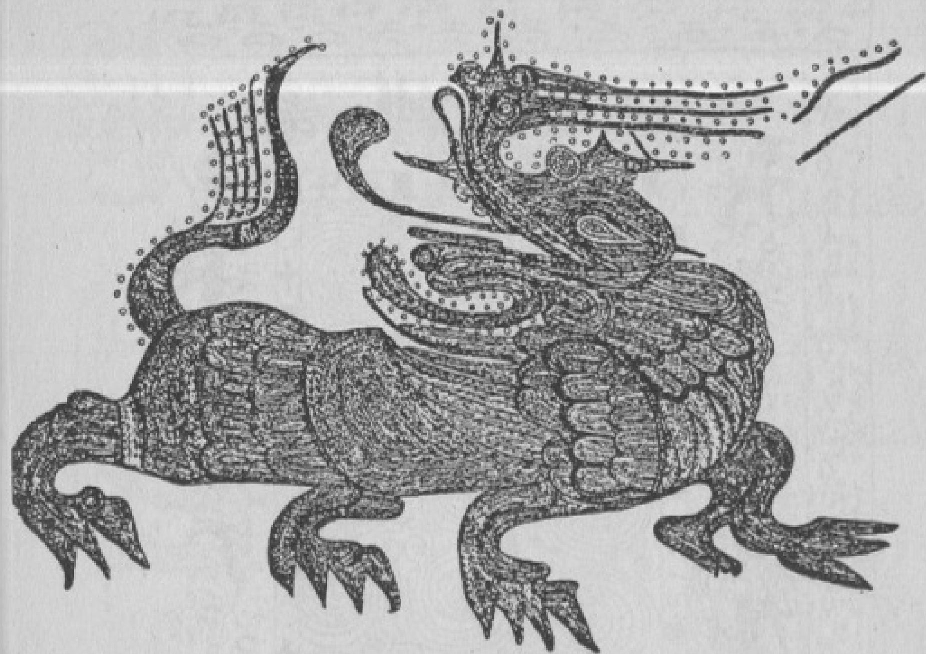

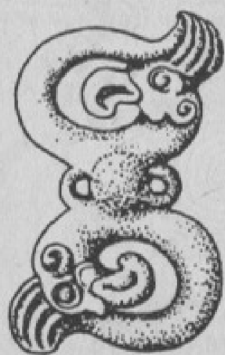

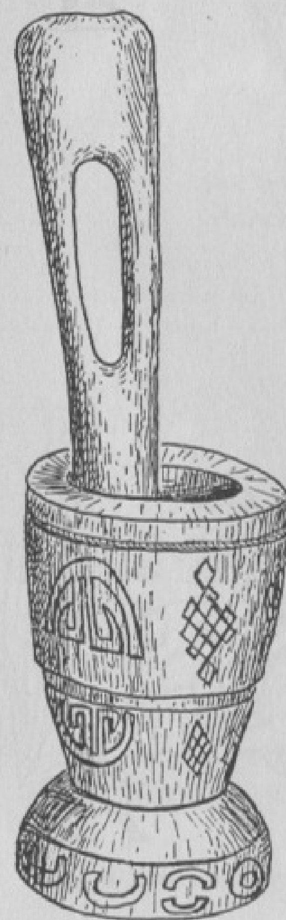

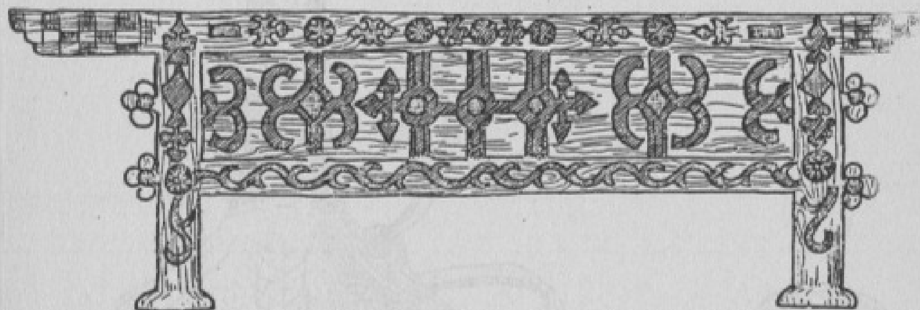

Изкуство от Алтай

Хуни. Китайска графика от XVII век.

Хуни. Китайска графика от XIV век.

ВЕСЕЛИН ИЛИЕВ

РОДЪТ ДУЛО

КНИГА ПЕТА - АСЕНЕВЦИ ЧАСТ II

Веселинъ Илиевъ

РОДЪТ ДУЛО

КН. ПЕТА

ЧАСТ II– ХАЗАРИЯ

ВСТЪПЛЕНИЕ

Итака – Хазария. Най-загадъчната българска империя, управлявана от Асеневци. Заемала почти цялата площ на Източна Европа. Спряла арабската инвазия към Стария континент. Близък съюзник на Византия, съществувала три века И каква съдба: за историята почти не са останали имената на каганите от първото царство. Руският учен Анатолий Новоселцев смята, че държавният глава на хазарите е приел титлата „Хакан" през тридесетте години на седми век т.е. след смъртта на своя роднина Тун-шеху , владетелят на Западния каганат. /Хазарское государство... стр. 89./. Казаното от Новоселцев не е толкова съществено. Титлата **„Хакан", или „Каган"** идва автоматически, поради това, че клон на Асеневци, които управляват Тюркския каганат стават господари на държавата на Кубрат, след смъртта на последния. По-важното е, кои са хазарите? Светилата в съветската тюркология, Артамонов, Плетнева и пр. стигат до извода, че **хазарите са етнически близки с българите**. Професор Алфред Халиков от АН на Татарстан /внезапно починал през 1994 г./ твърдеше, че **хазарите са българи**. Той твърдеше, че хазар означава „човек живеещ в покрайнините, украинец". Коя е истината? В книгата „Кубрат" прочетохме, че хазарите са Барсили, дошли от територията на днешен Афганистан. Тук те създали едноименна държава. Пак в същата книга е посочен източник – Джагфаров – „Гунны в Азербайджане" , според който, синовете на Тангра са десет. Сред тях са Болгар и Хазар. **Преводът на названието „Хазар" от старобългарски, или както още го наричен, булгар-тюрки , е човек, живеещ в покрайнините – украинец.**

И така, Хазария. Поредната българска империя. Тя преживяла две царства – полирелигиозно и юдейско. Загинала, вследствие на тежка гражданска война на верска основа.

ЧАСТ ПЪРВА

Хазарският каганат имал две столици – Итил край Волга и Семендер в днешен Дагестан. Съдбата се е „погрижила" местонахождението им да бъде покрито от забвението. За величието на градовете съдим по написаното от пътешествениците. Ето какво са ни оставили арабските автори.

Бекри: „Ал Хазар е името на страната. Главният град се състои от две части, разположени по двата бряга на Волга. /Става въпрос за Итил/. Първата се нарича Бариш /Сарашен/ , а другата – Хинбалък. Втората е по-голяма." /Артамонов М. ... Стр. 396/.

Масуди: „Градът лежи на двата бряга. В средата има остров и там е царският дворец. Замъкът на царя е на края на острова." /Там/.

Ибн Хаукал: „Хазарският цар живее в западната част на града и тя почти изцяло му принадлежи. В източния град са тържищата." /Там/.

Арабските хронисти са единодушни в описанията си. Те сочат Итил като разхвърлян между дърветата град от юрти и кирпични постройки , а само царският дворец – от печени тухли. До него се стигало по мост от лодки. Според Артамонов, каганът не разрешавал да има друга постройка от тухли.

Итил ставал огромен град от късна есен до ранна пролет, понеже бил зимовище на пастирите. Тук те си почивали, къпели се в баните, продавали кожи, вълна, млечни изделия, месо. Купували скъпи платове, оръжие, керамика, зърно и вино.

Семендер също служел за зимовище. Той бил по-голям от волжката столица, защото зимата е по-мека.

Пролети, с песни, българите потегляли след стадата си към степите. Цяло лято те пасели и множели добитъка си, ловували, сушели, квасели и сирели мляко, сушели месо, стрижели вълна и ако се наложело - ставали войници.

Част от хазарите били оседнали, главно около столиците, където

произвеждали зърно, алкохол, сено. Семействата в степите имали строго определен свой участък, част от който засявали със зърно.

Занаятчиите били там, където е суровината – глина, руда и пр. Благодарение на тях възникнали градовете в днешен Донбас, Курската магнитна аномалия и пр. Пещите за руда били високи около метър, с крушовидна форма. За гориво използвали въглища, или дърва. Най-добрите оръжия обаче се произвеждали от уралска руда. Един от центровете бил българският град Челяба, днес Челябинск. Самолегираната уралска стомана не признавала никакви брони. Не случайно Петър първи, Романов, изпраща сънародниците си, волжки българи, Давидови и Строганови, там. И едните и другите се държали лошо с местните люде. Затова, когато един от Строганови бил заловен по време на лов, бил разсъблечен, облят с вода и така замръзнал – подобно ледена статуя – и превърнат в стружки. Оттук и фамилията.

Хазарите строели градове-крепости. Ние обаче не знаем колко големи са били столиците, но нито един от откритите от съвременните учени градове не достигнал величието на Биляр. Дербент бил милион и половина квадратни метра. Верхнечиртовското градище заема площ от милион и двеста хиляди квадратни метра, всички останали са под 70 000 квадратни метра.

Хазарите запазили „българския строителен паспорт" – тухлите да се редят във вид на рибена кост.

Важна крепост била Саркел, край р. Дон. Построена била да контролира преминаването по суша от Дон до Волга и обратно. За да бъде издигната, съгласно тенденциите на времето, каганът се обърнал към василевс Теофил /829 - 824/. Последният също се нуждаел от твърдината, за да сдържа набезите на номадските племена. Затова той изпратил шурея си Петрон Каматир да ръководи делата. Крепостта е построена върху полуостров вдаден в Дон , върху площ от 100 декара. От брега я отделял ров. Стената била с дебелина от 3.75 м. По ъглите и се издигали кули , издадени напхред с по пет метра. Отвътре укреплението било разделено със стена, дебела три метра.

Саркелската крепост е строена с хазарски, а не с византийски тухли. Преди да се втвърдели, върху тях изрисували руни и

животни. Подобен материал е използван и при строителството на Плиска. Зидовете са в стил „рибена кост“. Гарнизонът наброявал 300 души.

Държавното управление, завещано от Кубрат – конфедерация на племената – не било променено. Например, сабирският вожд Алп Илитвер самостоятелно сключвал договори и приел Христовата вяра, без да е длъжен да иска мнението на кагана. Фактически, сменят се названията – Велика България с Хазарски каганат, хан с каган, но не и модела – веротърпима конфедерация.

В книгата „Джагфар тарихтъ“, считана за най-достоверния и изчерпателен документ на волжките българи, темата за каганата не е подмината. Длъжен съм да подчертая, че, Джагфар Тарихтъ изцяло бе оспорвана от проф. Халиков. Доцент Марин Димитров, директор на археологическия музей в Балчик, е на мнение, че произведението има своите исторически стойности, но трябва да се чете с известна критичност. Да се вслушаме в думите на последния и заедно, със съкращения, да прочетем написаното: **„Албури, с прозвище Бащу бе бащата на Кубрат**. Той враждуваше с аварите. През 620 г., по заповед на Кубрат, по-малкият му брат **Шамбат** разгроми аварите. След победата, Шамбат се провъзгласи за независим управник и нарече държавата си **Дулоба,** което ще рече **„Ставка на Дуло“**. Кубрат нареди на брат си да се върне и след като последният му отказа го нарече **„Кий“** - отделил се , откъснал се.

Шамбат управлява 33 години. Разби германците и франките. Под знамената му служеха войни от шест народа. Накрая бе сразен от франките и се върна при Кубрата. Жителите на столицата му толкова го обичаха, че нарекоха цитаделата „Шамбат“, а **града си Кий** /днес Киев/.

Докато Шамбат воюваше в Дулоба, Кубрат неуморно разширяваше пределите на **Ак Булгар Йортъ** /Така на старобългарски се е наричала Кубратова България. Буквалният превод е „Българска юрта“/. Възползвайки се от смутовете в туранската орда , той

отблъсна хазарите от Джураш /Дагестан/ и Идел и стана господар на земите между Сула /Дунав/ и Идел /Волга/. В стремежа си да унищожи аварите и тюрките / в случая туркестанците/, Кубрат, наред с титлата си **„Кан“, добави и „Хакан“**.

По-малкият син на Кубрат **Атилкес** /превежда се **Атила Младши**, според доц. Марин Димитров/ **с прозвище Аспарух** беше между Бурджан /земите на предкавказието/ и Бехташ, а утигурите и мордовците също му се подчиняваха. Станувавше в град Бурджан на юг от Джураш. Той много почиташе вуйчо си Кий, а това не се харесваше на Кубрата.

През 660 г. Кубрат умря и Атилкес се обедини с вуйчо си Кий срещу Бат Баян. Понеже Кубрат закле синовете си да не воюват помежду си – Аспарух нае войска. Войната продължи няколко години. Баян бе обграден в Джелда /Крим/. В разгтара на битката Ашина със 150 000 кумани, киргизи и тюрки – огузи /днешните турци/ победиха обсадителите. Но тогава Бат Баян поведе армията си срещу хазарите. Той ги победи. Двете страни загубиха по 90 000 души. Вождът на хазарите бе заклан.

Бат Баян потегли на поход към хазарите. Новият им вожд Кабан, племенник на предишния, предложи мир при следните условия: в полза на Дуло да останат Кара Булгар / територията на днешна Украйна/ и Булярската /волжката/ част.

На обратен път, разбрал, че Шамбат и Аспарух са тръгнали срещу него, Баян се върна при хазарите и сключи с тях мир. Когато грамотите бяха подпечатани с царските печати,хазарският каган прегърна Баян и рече:“Ние имаме един Бог - Тангра, един род и един тюркски език... затова и аз те зачитам за роднина и брат. Освен това се чувствам твой длъжник, понеже хората ти убиха ненавистния Калга /предишният каган/ . Затова ще ти помогна да си върнеш владенията“.

Хазарите разбиха Аспарух и тръгнаха към Бащу. Но тук пък той ги победи. Тогава Баян се споразумя с брат си да си поделят Кара Булгар: десният бряг за Аспарух, а левия за него.

Скоро Кий умря и Аспарух вече не разполагаше с продкрепата на неговите народи. Затова отиде в Кашан, който е укрепен от три страни от реките Бурат /вероятно Днепър/ Сула и Аудан-су. Но тук

аварите не му даваха покой и той се премести в Искандеровите гори. Там той създаде свое царство, което нарече Бурджан.

Бат Баян стана пълен господар на Кара Булгар и умря през 690 г. на 65 години. Наследи го синът му Бат Тимер /Тимер означава желязо/ с прозвище Джураш. Скоро след това умря и Кабан и го замени племенникът му Калги Айбат.

Съпругата на Айбат беше грозна и затова той пожела да си вземе красива и знатна българка /по това време е властвала полигамията/. Но по българските обичай се налагаше да пребори тъста си. Айбат беше слаб и страхлив. Затова помоли сина на Баян да се бори заради него. И той победи. Ала щерката на българина рече, че ще се омъжи за истинския победител. Айбат заповяда да му я доведат със сила. Когато слугите влязоха в дома ѝ, тя се самоуби.

Айбат повика Бу Тимер и му рече: „Завоюваната от теб съпруга умря. Но ако ти си човек на честта ще ми доведеш гурджийската /грузинската/ принцеса". Бу Тимер разби гурджийския бек и плени дъщеря му. Но на връщане сина на бека Джухман нападна българите от засада, грабна сестра си и побягна. Българите, като изклаха нападателите, настигнаха знатните бегълци. Джухман извади меч и уби сестра си. Бу Тимер го плени и отведе при кагана. „Направих всичко възможно да изпълня обещанието си, но брат и ми попречи". Айбат се разлюти и нареди на слугите си да го убият. На практика, той искаше да заграби плячката и българската корона, ала бе отблъснат. На българския престол седна сина на Бу Тимер Сулаби. Синът на Кабан - Кункян пък уби кагана и взе короната.

През 737 г. Кункян вдигна меч срещу ислямския султан. Бе разбит и обяви, че разрешава на поданниците си да приемат тази вяра. Сулаби управлява 27 години. Замени го сина му Авар."

ДЖАГФАР ТАРИХТЪ. Стр. 15 - 24.

След смъртта на Кубрат, престола е даден на Баян. Според проф. В.Бешевлиев, Аспарух управлявал земите на днешен Дагестан. Един от клоновете на **Асеневци /Асена - Ашена - Ашина и в Дунавска България отново Асена/** взема връх в управлението на

Барсилите. Кога и как е станало това – съвременните историци нямат отговор. Може би в архивите на Истанбулската тюрколожка библиотека има достатъчно сведения, но ние нямаме подготвени кадри, които да четат старотурски. От друга страна, в Европа е разработена стратегия за денационализация на България и пълното и разграбване. Вече такива национални богатства, като млекопработването и виното преминават безпрепятствено в ръцете на чужденците. Последният изход – монархията зорко се прикрива от САЩ, защото политикът е покупко-продажен. Подбират го от слоевете на малцинствата, или хомосексуалистите. С монархът е друго: той е богат и аристократ. Следователно, няма да приеме сделките срещу страната си. Ето я причината, българската история да бъде затлачвана, прикривана, фалшифицирана.

Смъртта на Кубрат е сигнал Ашина да потърси реванш от Дуло. Известно е, че Кубратовата държава е част от Западните покрайнини на предишната българска империя – Тюркският каганат, управляван от Асеневци. С една дума, историята ни е история на противоречията между Дуло и Асеневци. Хазарският каганат се превръща в последното убежище за Ашините, понеже роднините им вече са загубили азиатските си владения. Антикитайските въстания, оглавявани от представители на рода, са обречени.

И така, между двете морета - Черно и Българско, което ще бъде наречено за три века „Хазарско", а днес Каспийско, на територията на днешна Украйна, чак до Волга, Асеневци отвоювали своя каганат. Според Димитър Съсълов и Николай Станишев, Баян се подчинил на по-силния и се отдал на духовен сан. В Именника на българските ханове, съставен по времето на Аспарух, а сетне дописван, Баян фигурира. В книгата „Кубрат" стигнахме до извода, че Именника е само за суверенни владетели. Това ме кара да мисля, че Баян по-скоро ще да е загинал в битките.

Новите господари се спускат в грабителски походи срещу съседите си. През 662 г. нахлули в Албания. Но княз Джауншер ги отблъснал. Джауншер бил амбициозен държавник и отличен дипломат. Като видял, че арабите са силните на деня, обявил независимостта на държавата си от Персия и изклал чуждия

гарнизон. Когато на свой ред арабите стъпили на албанска земя, князът предпочел да не рискува и се обявил за техен васал. Дали в това число са били и българите от Южна Армения, около езерото Ван, нар ечени Вундерови българи ние не знаем. Но хазарската държава запазила суверенитета си.

През 655 г. халиф Осман бил убит, а претендентите за трона, все роднини, оголили мечове. На никого от тях не било до кавказките владения, защото всеки иска да се разпише в историята, независимо от цената. Албания приела византийско поданство.

664 година: хазарите отново напомнили, че са господарите между двете морета. Албанският хронист е записал: „Царят хунски дойде със смреч от войници.". /Артамонов М. стр. 181/. Българите преминали през р. Кур, стигнали до бреговете на Аракс, Пленили много народ. Отвлеченият добитък бил отведен в Муганските степи, където са зимните пасбища. Хазарският владетел решил, че плячката е недостатъчна и поискал среща с Джауншер. Албанският княз му дал за съпруга щерка си, а в качеството на сватбен подарък кагана върнал на тъста си 120 000 глави добитък, 700 коне и 1200 пленници.

В края на седми век на хазарския престол е Ибузир Главан. Той грабва Крим от ръцете на Юстиниан. Особено важен град бил Херсонес, където се намирало тържището. Василевсът не искал да изпуска града и заповядал стените да бъдат удебелени и надстроени. На юг пък били издигнати крепостите Алуста и Гурзувити. Откъм Горен Крим Херсонес бил защитен от Сюрен, Ески Кермен, Мангуп, Инкерман, Чифут кале. Ще добавя само, че градът бил високо урбанизиран за времето си: имало бани, канализация, водопроводи, два пазара. Във всеки квартал бил построен християнски храм. Усилията на Константинопол били всуе: Византия била заета във войната с арабите и не можела да защити кримските си владения. **„Хазарите са велик народ... Овладяха цялата земя, чак до Понтийско море, пише Теофан.** /Летопис Теофана. Стр. 263/.

Хазарите водели най-тежките си войни с арабите. Дълга време те не излъчили победител и победен. Една от причините е, че и

двете държави били млади, следователно, пълни с енергия.

За арабите всичко започнало през 609 година след Христа, когато 40-годишният Мухаммед получил първото известие за мисията си. Той тръгнал да разпространява новата вяра. Започнал от Мека. През 622 г. Пророка бил поканен да се пресели в гр. Ястриб. Това станало. Пътешествието било наречено Хиджрет, а града приел името Медина т.е. Град на Пророка. От този момент започва мюсюлманското летоброене Хиджра. Мухаммед умира на 8 юли 632 г.

През същата година, след упорита борба за властта, халифската власт се пада на Ебю Бекир. Така за 90 години Арабският халифат ще се управлява от династията на Омаядите, т.е. свързани по роднинска линия, или чрез съпругата си с Мухаммед.

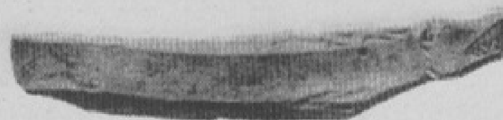
Ебю Бекир бил търговец на дрехи. Натрупал огромно състояние. Приятел на Пророка от детството, пръв приел /поне така се твърди/ новата вяра.

Мухаммед изпратил послание до Сирия и Ирак с покана управниците на тези държави да приемат Исляма. В Ирак отказали, а в Сирия, византийският наместник убил пратеника. През 630 г. Пророка въоръжил една армия, която трябвало да накаже Сирия, но тя претърпяла неуспех. Ебю Бекир оборудвал три армии, водени от Амр ибн Ал Ас, Йезид ибн Ебю Суфайн, Шуребил ибн Хасан. Те разгромили византийския корпус. Василевсът изпратил брат си Теодор срещу арабите. Двете армии се срещнали край р. Ярмук. Византия окончателно била разбита и след 633 години Сирия била откъсната от лоното на Християнството.

Войната на иракския фронт била неуспешна за арабите.

Юмер ибн Хаттаб / 634 - 644 / бил далечен роднина на Пророка. Той първоначално дори смятал да убие благодетеля си, но след като прочел Корана станал негов ревностен последовател. През 641 г. Юмер нанесъл съкрушаващия удар на Йездигер и Персия вече не съществувала. След това превзел Хомс, Халеб, Яфя, Наблус, Газа, Йордания.

Амр ибн ал Ас се сражавал на Египетския фронт. Той завладял Фериме и Билбейс. През 642 г. пада Александрия, след отчаяна съпротива на византийския гарнизон.

Халиф Осман е третият владетел. Баба му, откъм майка му била близначка с Пророка. Връзката била скрепена и с два брака с дъщерите на Мухаммед – Рукие, а след смъртта и Юмю Гюлсюм. Осман бил търговец и сподвижник на Мухаммед. Войниците му се придвижили още по на запад – превзели остров Кипър и Либия.

Владетелят обаче фаворизирал роднините си и това възбудило недоволство. Впрочем, арабското общество било разделено на родове и подобен ход изглеждал дори закономерен за времето си. Чашата преляла, когато Мерван Ибн Хакеми бил назначен за секретар на халифа. Бунтът е оглавен от Малик ел Ашар и Мухаммед ибн Ебю Бекир. Метежниците влезли в дома на халифа. В това време той четял Корана. Кръвта обагрила свещенната книга.

Хазрети Али също бил зет на Пророка. Съпругата му се казвала Фатима. Али управлявал закратко една държава, която мязала на подлютено гнездо на стършели. Проблемите идвали от три страни: от управителя на Сирия и Палестина Муавия, от Талха и Зюбер - най-изявените опози;ционни лидери и от крайните привърженици на Корана - софтите. Али отчаяно търсел решение да обедини нацията. Как? Вярата – на нея земните се уповават, както им изнася. С меч – Коранът забранява братоубийствените войни. Тогава Али решил да избяга от метежната столица . Главен град станал Куфа /днес в Ирак/. Актът взривил държавата. Най-недоволни били уволнените държавни чиновници. Талха и Зюбер потеглили на поход. На тяхна страна била и съпругата на Мухаммед Айше. От другата страна стоял брат и Мухаммед Бекир. Правителствените части победили. Айше била изпратена до дома с почести.

Управителят на Сирия, Муавия, решил да опита късмета си във върховната власт. Той пък разнасял окървавената риза на Осман /поне така твърдял/ и настоявал за възмездие. Мъртвият халиф се оказал нужен на всички. Двете войски се сблъскали край гр. Съфин, Североизточна Сирия. Муавия разбрал, че ще загуби сражението и затова заповядал на войниците да привържат Корана за копията си. Затова боя не се състоял. Муавия предложил спорът да се реши от съда. Халифът приел. Представител на държавата в съда бил Муса ал Ашари, а на бунтовниците Амр ибн ел Ас.

Решението – и двамата да се оттеглят от управлението. Разбира се, страните не приели това и войната продължила.

Недоволните от халиф Али, нарекли себе си „Хариджити". Те избрали свой халиф - Абдуллах ел Расиби. Последният бил с лекота разбит от верните войски на правителството. Муавия се обявил за халиф на Египет.

Хариджитите продължили съпротивата. Те обвинили Али и Муавия, че са разделили света на Пророка. Наместникът Амр ибн ал Ас бил наречен „тъмна сила". Подготвено било убийството и на тримата. Когато халифът отивал към джамията, върху му с отровен нож се нахвърлил Абурахман ибн Мюлджем. Така загинал последният държавник, пряко свързан с Мухаммед. Това е краят на управлението на четирите големи халифи – Хазрети Ебю Бекир, донесъл стабилитет на държавата. Хазрети Юмер, присъединил Персия, Сирия и Египет. Хазрети Осман, събрал Корана в книга и текста и до днес не е променен. Хазрети Али.

Муавия и приятеля му избегнали смъртта. Муавия се обявил за господар на Египет и Сирия.

През 661 г. за халиф е издигнат сина на Али – Хасан. Но бунтовете не спирали. Тогава държавният глава предложил компромисен вариант: да се оттегли от властта, в замяна бунтарите да се усмирят. Муавия приел и дори му отпуснал заплата. Хасан живял настрани от голямата политика и се споминал след осем години. Предполага се, че една робиня го отровила.

Върховната власт била наследена от най-малкия син на Али – Хюсеин. Муавия и на него определил заплата. Фактически двувластието продължило до 680 година, когато Муавия бил прибран от Всевишния. Муавия се наредил сред великите арабски завоеватели: под ударите на армията му паднали Тунис, Алжир, Мароко. Пълководците му прегазили българските реки Сър Даря и Аму Даря, изпепелили Бухара. След това и Афганистан. Да добавим и двата похода срещу Константинопол през 669 г. и 674 г. Те обаче били неуспешни.

Ето срещу каква сила били изправени българите в Хазарския каганат.

Княз Джауншер два пъти пътувал до Дамаск, „понеже се страхувал пълчищата да не превземат страната му и да я стъпчат с крака. Той би могъл да повика безчислените войски на туркестанците/хазарите/ , но предпочете да се подчини на игото на царя на юга.“ /История агван. Стр.156/.

669 година: Джауншер става жертва на заговор. На трона е племенникът му Вараз Трдат. Ханът на сребърнита българи /така наричали още сабирите, понеже косите им били като лен/ Алп Илитвер се нахвърлил върху Албания, за да отмъщава за смъртта на тъста си. Вараз изпратил насреща му дипломата Велизар. Последният „укротил“ гнева на хана. Условието било Албания да стане васал на каганата.

От 680 до 685 г. Арабският халифат се раздирал от противоречия. На трона се изкачили последователно трима халифи: Йезид, Муавия Втори и Мерван Първи. Междуособиците така отслабили империята, че Албания и Армения обявили независимостта си.

Халиф Йезид наследил трона от баща си . И станало така: Муавия повикал приближените си и заповядал да се закълнат пред сина му, като пред държавен глава. След половин година се споминал, а с него и величието на страната му. Йезид се наслаждавал на постигнатото от баща си. В молитвите си, моллите, наред с Аллах и пророка споменавали и името на халифа. Той ли бил най-правоверния на земята? Велика отговорност: Йезид се отдал на забраненото от Корана вино, харема, гуляйте, лова. С действията предизвикал гнева на праволинейните ислямисти и империята за пореден път била разсечена от противоречия. Йезид изпратил войска към Хиджаз /Арабия/, за да усмири бунтовниците. На 26 август 683 г. двете армии кръстосали мечове край Медина. Пълководецът Мюслими ибн Укба победил Абдуллах ибн Хубейр. Градът бил оставен на милостта на войскарите. Последвал поход към Мека. Но по пътя Халиф Йезид и пълководеца му се споминали.

Муавия II управлявал едва няколко месеца. Абдуллах ибн Хубейр сепаративно се обявил за халиф. В Сирия започнала война между

арабските племена. В Дамаск, за държавен глава пък признавали бившия писар на халиф Осман Мерван. Мерван, въпреки напредналата си възраст, къде с добра дума, къде с меч – туширал напрежението в Сирия. Палестинският управител Деххат ибн Кайс, назначен от Хубейр се противопоставил на халифа и бил сразен в битката край Дамаск.

Ирак бил другата неспокойна територия. Там пък едновластно управлявал Сюлейман. Но и той скоро бил победен.

Халифатът укрепнал. След две години на успешно управление, Мерван се отправил при Аллах. На трона , последователно ще седнат и четиримата му сина.

Докато в Арабия мераклиите за трона стоели един срещу друг с оголени мечове, албанците трябвало отново да отразяват нашествията на сабирите. Вараз Трдат посегнал към друго оръжие – изпратил при Алп Илитвер духовна делегация, водена от епископ Исраел. Константинопол, ако не пряко, то косвено стоял зад подобни действия, надявайки се, че чрез Християнството ще завладее съседите си. По изпитана традиция, предложението се скрепвало с брак. Какво да се прави – пред хубавата жена всеки мъж става слаб, понякога дори и жена.

Февруари 682 година: делегацията пристига в „царството на хуните“, във „великолепния град Варачан“. /Останките от Варачан са днес край гр. Буйнакс/. Според албанската история, Исраел склонил сабирския хан не само към мир, но и да приеме новата вяра. Трябва да се отбележи, че до този момент българите изповядали в няколко религии, но нито една от тях не била задължителна. Тангризмът естествено лидирал. Тангра бил в представите на дедите ни като исполин. Затова те избирали огромен вековен дъб и там извършвали ритуалище: кръвта на жертвеното животно била изливана около корените, а кожата и главата се провисвали по клоните. Свещенното дърво било неприкосновенно и който отчупвал дори сухи съчки го очаквало нещастие. Тангристки дъб растял и край Варачан. По време на тангристките празници, мъжете се състезавали голи с мечове,

надбягвали се с коне, пирували. Ритуалите се извършвали под звуците на барабан. Амулетите на дедите ни били от злато и сребро. Те почитали слънцето и луната, огъня и водата.

Алп Илитвер се нахвърлил върху езическите храмове само така, както българин може да го направи: шаманите били изгаряни на клади. Свещенният дъб бил отсечен и от него направили огромен кръст, украсен с резба. От останките сковали по-малки кръстове. Тежко на тези, що отказвали посвещението в Христовото учение.

Алп Илитвер се обърнал към князете и епископите на Армения и Албания. Той им съобщил, че страната му е влязла в лоното на Християнството, поради което те да признаят за негов епископ Исраел. Албанската църква поэсветила последния във високия сан и той получил прозвището „Просветител на хуни и хазари".

С това кампанията затихнала. Исраел никога повече не се завърнал във Варачан. Каганът не се вмесвал в работите на сабирите, понеже всеки бил силен у дома си.

684 година: хазарите отново нападнали Закавказието. Армения и Албания били опожарени. Царят на Армения Григорий Мимикоян , както и много принцове загинали. Артамонов е на мнение, че това била наказателна експедиция, заради налагането на Християнството при сабирите. По същото време духовен водач на юдеите бил Булан. Професор С.Плетнева смята, че каганатът се е управлявал дуалистично – от Асеневци и юдейски представител. Това ще рече, че всиччси останали управници отсега нататък – Главан, Парсбит, Борджил да са били царе, а държавния глава, който имал само представителни функции, както ще видим, е този, който е посочен в писмото на Йосиф. /Плетнева С. Хазары. Стр. 33/.

685 година: Арабският халифат е управляван от коляното на Мерван. На трона е Абдулмелик /685 – 705 /, за да уголеми империята на Пророка. Единственият начин да обедини враждуващите арабски родове бил успешна война. Така е, но успехите са временни. Освен това, всяка нова територия означава нов враг.

Халифът назначил за управител на Африка Муса ибн Нусеир, а източното крило дал на Ел Хаджджадж ибн Юсуф.

Ибн Юсуф се прочул с превземането на Мека. Сам правоверен, той действал срещу свещенния град воден от земния прагматизъм, игнорирайки написаното в Корана, че братоубийствената война е забранена от Аллах. Когато армията му влязла в Мека, той заповядал да отсекат главата на Абдуллах ибн Хубейр, който ръководел отбраната. Изпратил трофея в Дамаск. Сетне укротил и Йемен. Опозиционерите побягнали към Хорасан.

Иран не признавал властта на мерванидите, но ибн Юсуф безпроблемно се настанил в Куфа. Ето как станало това: с доверени хора влязъл в града. Малко преди молитвата в главната джамия той се изправил и със стоманен глас заявил: „Вие, жители на Куфа, знаете ли кой съм аз? Аз съм вашият нов областен управител. Аз съм човек, който не понася глупостите. Струва ми се, че желаете да се пролее малко кръв? Можете да ми се доверите затова. Ще отрежа толкова много гърла, че ще забравите да сте били жадни за вода. Слушайте ме и ме почитайте". /История на Исляма. Стр.43/. Опозиционерите били изклани на място.

Ел Хаджджадж бил човек на момента: пролял реки от кръв, а в мирно време прокопал канали и Куфа процъвтявала.

712 година: Ел Хаджджадж узнал, че областният управител на Синд в Индия Тахир укрива средства. Натам изпратил зет си Мухаммед ибн Касим. Младият пълководец не посрамил тъста си. Той продължил похода към Долен Пенджаб. Спуснал се по долното течение на Инд. Преследвал две цели – да разпространява вярата и да се сдобие с повече плячка. Сега му било момента да стане богат. Кой обаче е вярвал, че този поход ще заложи разцеплението на Индия на две в средата на XX век – Индия и Пакистан.

В Афганистан бил изпратен Абдуррахман ибн Мухаммед, понеже кабулският владетел не внасял бериите си.

Кутайба ибн Мюслими „въвеждал ред" в земите отвъд Аму Даря. Той изпепелил Балх, Бухара, Фергана, Хорезм – все земи български.

Абдулмелик сключил договор с Константинопол, съгласно който двете империи си поделяли Армения и Албания. Данъците се разпределяли на две равни части. По същество, актът бил продължение на пакта между Персия и Византия. Василевсът нямало що да чини. Арабите били силни, добре че давали и това, защото голяма част от африканските владения вече им принадлежали. Албания била в най-неизгодно положение, понеже плащала данък и на хазарите. Мойсей Каланкатуйски пише : „Княз Вараз Трдат плаща данък на три народа – хазари, таджики /араби/ и ромеи". /История агван. Стр. 235/.

635 година: в Херсонес пристига веломожен изгнанник – **Юстиниан II.** Съперникът му Леонтий взел властта и заповядал да отрежат носа на вече бившия василевс. Юстиниан приел наложения му недъг и се заел с връщането си на власт. В крайна сметка – фамилията му управлявала империята близо век. Властта се взема, това доскорошният василевс го знаел по-добре от всички.

Херсонес се разделил на две партии – с и против Юстиниан. Естествено и едните и другите следели изгодата. Политически наивници винаги е имало и ще има , понеже във всеки човек е заложено чувството, че той и само той ще спаси държавата.

В същото време в Константинопол настъпил нов обрат – Тиберий взел властта. **Каган Ибузир Главан дал на Юстиниан щерка си**, която след като приела Христовата вяра се казвала **Теодора.**

И докато свалeният василевс празнувал сватба, Тиберий гледал към брадвата. С ултимативен тон той поискал от кагана сиятелният му зет жив или мъртъв. Болшинството от съветските учени са на мнение, че Главан бил готов да пожертва Юстиниан, в крайна сметка – всеки баща по малко ревнува. Византиецът бил обкръжен от стража, под предлог да бъде опазен от ромейски заговор. Управителят на Боспора Болгаций и личният наблюдаващ на кагана Папаций чакали сигнала за екзекуцията.

Какво е политиката? Коварство, пари, кръв и разбира се жени. Дори заради едното легло, жената винаги е присъствала в големите игри и е била част от решението. Теодора разбрала, или

трябвало да разбере за, намеренията на баща си. Юстиниан поканил на скромно семейно пиршенство пазачите си. И когато те прекрачили прага , били одушени от слугите му. Сетне, потеглил с рибарска лодка към **Дунавска България**. Историята нататък е известна – **Тервел върнал Юстиниан на престола** за което бил богато възнаграден. Византия се сдобила с василевс с отрязан нос, но какво от това. На владетелите всичко им е простено...докато не паднат от власт.

Юстиниан II изпратил огромен флот да прибере съпругата и невръстния му син. По скоро това била демонстрация на сила, ала излязла буря и много моряци се удавили. Разбрал за станалото, каганът рекъл: „О, безумецо! Защо не изпрати два-три кораба, за да не погубваш толкова хора. Или си мислиш да я вземеш със сила". /Артамонов. Стр. 197/.

Синът на Юстиниан и Теодора бил наречен Тиберий. Статуята на хазарската царица била поставена редом до тази на съпруга и. Сам каганът пристигнал на гости и бил посрещнат с всенародно честване.

Оттук обаче започва трагедията на Юстиниан. Този борбен държавник не проумял най-важното, че със злоба и отмъстителност не се управлява. Освен това, Юстиниан бил грък и никак не можел да измени на природата си – да не помни доброто и когато е в силни позиции да се опитва да надвие благодетелите си. **През 708 г**. безносият василевс влиза в българските земи с войска. Конните отряди се настанили на лагер в Тракия, в Анхиало акустирали пехотинците. Тервел скрил войниците си в планината и наблюдавал врага. Когато нищо не подозиращия Юстиниан дал заповед кавалеристите да тръгнат за фураж, Тервел използвал момента и внезапно ударил византийците. Хронистът е отбелязал събитието така: **„Българите се нахвърлили като зверове и унищожили ромейското стадо.** „/Андреев Й., Лалков М. Българските ханове/. Юстиниан се скрил в Анхиало. Българите обсадили града. Разбрал безисходното си положение, **„Юстиниан пръв прерязал сухожилията на коня си и заповядал на останалите да направят същото, качили се през нощта на корабите, отплували тайно и пристигнали в столицата си със срам**". /Там.стр.24/.

710 година: към Херсонес е изпратен флот. Хронистите твърдят, че василевсът искал да отмъсти на града, задето жителите не му повярвали. Предвиждайки подобен ход, херсонесци поискали хазарско поданство. Актът означавал война. Тъст срещу зет. На кого не се е случвало, но когато става въпрос за територии, тогава няма прошка. Акцията била мълниеносна. Хазарският тудун /губернатор/ – пленен и в окови изпратен в Константинопол. 40 първенци изгорени. Жителите избити, оцелелите продадени в робство. Спасили се малцина. Но армията не успяла да изненада и превземе останалите кримски градове , затова втората част от плана не се осъществила. За да избегне нежелателни крайности, Юстиниан заповядал флотът да се върне. Тук, обаче, Тангра си свършил работата – излязла буря и **75 000 ромеи загинали**.

Отношенията между двете империи били разрушени. В крайна сметка, василевсът посегнал върху земите на своя тъст и покровител, подобно на последен измамник. А, известно е, българите колко ревниво държат на богатствата си. **Каган Главан** изпратил въоръжени отряди да охраняват Крим. В Херсонес пламнало антивизантийско въстание, оглавявано от арменеца **Вардан**. Последният си имал стари сметки с Константинопол: василевс Апсимар го заподозрял в бунтарски намерения и узорпация на трона, затова го заточил на остров Кефалония. Юстиниан пък го помилвал. Византийският градоначалник Илия застанал на страната на Вардан.

Василевсът изпратил в Херсонес патрикий Георги, епарх Йоан и управителя на тракийската войска Христофор с 300 войници да възстановят реда и статутквото. Те върнали и хазарския тудун. Илия се лишавал от власт. Но в Херсонес никой не зачитал волята на Юстиниан II. Арменецът бил обявен за цар. Войскарите му мигом пленили пратениците от Константинопол. Посланниците били веднага предадени на смъртта. Христофор и бойците му били поведени към хазарската столица. По пътя тудуна умрял. На погребението му , византийският отряд бил пренесен курбан. Херсонес получил статус на град-държава, под покровителството на каганата.

Последният ход на Юстиниан: изпратил армада към бунтовния град. Стенобойните машини вече разбили две кули, когато

пристигнал Вардан с хазарската конница. Каганът официално го признал за василевс. Патрикий Маврикий спрял боя. Той обаче не можел да потегли назад, понеже се боял от гнева на Юстиниан. И като добър грък, алчен и подъл,предложил услугите си на арменеца. Арменецът, като всеки добър арменец, хитър и предприемчив , простил на патрикия. Войскарите се заклели пред новия си държавен глава – **Филип Вардан**. Последвала светкавична акция: Вардан преплувал Понта, влязъл в Константинопол и отсякъл главата на Юстиниан. Не бил пощаден и внукът на благодетеля: момченцето било измъкнато от църквата, където го скрила баба му, и заклано. Така последният представител на династията на Йраклий , що управлявала Византия около век загинал. Годината била 711.

Това е политиката, това са политиците. От тях много обещания, докато получат пари и власт, но благадарнстта им се ампутира в следващия миг. Август се кълнял в името на Цезар, но убил сина му. Всеки сатрап си въобразява, че от него ще потече могъща династия и отсича издънките на предишната... докато не дойде друг и не направи същото. Вардан Филип управлявал до 3.VI 713 г. Той бил пленен и ослепен. Новият държавник е Артеми Анастасий II.

Договорът между кагана и василевса предвиждал: Херсонес принадлежи на Византия, Крим на Хазария. Двете държави се задължават да си помагат взаимно срещу арабите.

705 година: на трона е последния мерванид Ел Велид /705 – 715/. Син на Абдулмелид. За наместник в Африка е назначен Муса ибн Нусеир. Той пък се доверил на освободения си роб Тарик ибн Зияд. През 711 година, при Тарик пристигнал испанският благородник граф Жулиен, който въстанал срещу крал Родриго. Жулиен търсел помощта на арабите, за да постигне свои цели, но последните подобре си направили сметките.

Тарик дебаркирал в подножието на Джебел и Тарик /Тарикските планини, днес Гибралтар/. Войниците му били смутени – те стоели на другия край на света. Но Тарик бил човек на духа: тайно скрил половината флот между скалите, а останалата половина заповядал

да изгорят. Войскарите съвсем загубили кураж, а пълководецът им ги насърчил с думите: „Тази страна принадлежи на Аллах, затова принадлежи и на вас. Да вървим и да я вземем. Заради величието на Аллах, борете се, за да придобиете родина за вас и децата си. Щом за нас няма връщане назад, бийте се, сякаш сте не 7000, а 70 000. И преди побеждавахте врага и сега ще сторите същото." /*История на Исляма.Стр. 45* /.

19 юли 711 година: Тарик разбива испанската армия. Муса пристигнал тук едва след година, за да довърши предприятието, превземайки Севиля.

Силни в делата си, великите мъже са слаби пред интригите. Така е, защото можещият не обръща внимание на нищо и на никого. Той вярва в силите си и не разбира как става уязвим. Интригантите също са на ясно със себе си: знаят, че са некадърници и страдат от този квазимодовски комплекс . Единственото им оръжие е подлостта и те цял живот го усъвършенстват.

Велид наредил на Муса да се яви в Дамаск, подозирайки го в нечисти намерения. Последният оставил за свой наместник сина си Абдулазис. Пристигнал в столицата, водейки хиляди пленници, пленени благородници, скъпоцености. Халифът бил приятно изненадан и отново проявил доверие към пълководеца си. Но скоро, държавният глава се споминал.

Сюлейман / 715 – 717 / бил завистлив и коварен: оставил Муса без всякакво достойнство. И пълководецът изпаднал в по-печално положение и от робите, що довел. Прибрал се в родното си село и умрял в такава бедност, в каквато се родил. По заповед на халифа, синът му Абдулазис бил убит. Подобна е съдбата и на източния наместник Мухаммед ибн Касим. Актовете породили напрежения в империята. Доверието към върховната власт било подкопано. Добавило се и позорното поражение под стените на Константинопол. Доколко заслуга затова имат и дедите ни – ще проследим събитието отблизо.

15 август 717 година: Константинопол е обсаден за трети път от арабите. Василевс Лъв III Сириец / 717 – 741 / бил един от най-

способните пълководци на империята. Когато му съобщили, че арабите са потеглили към столицата му, той изпратил нарочна дипломатическа мисия до Тервел. Така българският владетел за втори път трябвало да решава съдбата на южната си съседка, а защо не и на Стария континент.

Под византийската столица българите били посрещнати от пълководецът Убайда. Ала дедите ни бързо разпилели войските му. Според Михаил Сириец, когато Маслама стигнал Константинопол, българите се нахвърлили върху отрядите му и изклали 4000 араби. Това принудило нашествениците да се оградят с ров както откъм града, така и откъм запад, където били българските войни.20 000 души стояли в постоянна готовност срещу бойците на Тервел.

Според „Анонима от Гуе", арабите били нападнати по суша откъм запад и се биели с бурджаните, които ги обкръжили.

Михаил Сириец допълва: „Арабите били нападнати от жителите на града и от българите, а в морето от ромейските кораби. Те не можели да излязат навън повече от две мили, когато били принудени да купуват жито. Българите нападали арабите и ги посичали. Тези, последните, се боели повече от българите, отколкото от ромеите. Дошла зимата и арабите се страхували да се оттеглят първо от царя си, второ от морето, трето от българите. Вихърът на смъртта ги грабнал".

Чак през лятото на 718 година, когато властта в халифата се сменила , арабите решават с отчаян щурм да пробият българския обръч. Но дедите ни не били неподготвени: в битката били посечени между 22 000 и 32 000 араби. Загубили войната, те никога вече няма да акустират тук. /*Вж.История на България. Том II.* /

По времето на Сюлейман била окупирана част от Франция.

Двадесетте години на осми век. Решава се съдбата на Европа. Завоевателите вървели от запад към изток. Дук Одо олицетворявал борбата на френския народ срещу арабите. През 721 година той разбил нашествениците край Тулуза. Тази битка сложила началота на поредното разединение на халифата. И халиф Хишам

бил безсилен да го преустанови. Арабите се разделили на северни и южни. Първите назовавали себе си кайси и модари, вторите – калби и химяри. Кралят на Франция преценил, че сега е момента да се избави от тях. Той се обърнал към европейските владетели с призив за помощ. За първи път Европа станала единна. Разбира се, докато мине опасността. Сетне по-силния, който доскоро молел за помощ, подритва по-слабия и му се подиграва.

732 година: историческата битка край Поатие.Тя продължила три дни. Закованите в стомана европейци се сражавали отчаяно. Само можем да си представим настървението с което се колели двете крайно мотивирани армии.В крайна сметка, Всевишният решил, че арабите са взели своето от Стария континент: стрела покосила арабският пълководец. Този акт неволно ми напомня, как Аполон дал стрела на Парис и я насочил към петата на Ахил. На нощното заседание, емирите решили, че Божият пръст им сочи да се оттеглят и те се подчинили.Измъкнали се тихо, както само те умеят. Враждата не стихнала: през 734 година арабите превзели Авиньон, а след 10 години Лион.

Халиф Хишам назначил за управител на Армения и Албания своят син Маслама от грешната му любов с една робиня. Маслама две десетилетия бил опора на халифата, но по закон нямал право да седне на трона. Изпращането му в земите между двете морета показва важността , която халифа отдава за превземанетона Хазария. Управителят оставил за свой наместник ал Харис ибн Амруат Тайп и потеглил към Хорасан, където Диващтич вдигнал антиарабско въстание. То било смазано, лидерът му убит.

През 708 година е първата битка между араби и хазари. Войната продължила цели тридесет години без победител и победен. **Трудно е да си представим Европа без Хазария, без героичната съпротива на братята на дедите ни.** Маслама превзел Дербентската крепост, но след две години хазарите възстановили контрола си върху нея.

713 година: Маслама отново обсажда Дербент. Намеренията му били ясни: Дербент е ключ. Който го държи – той владее Кавказ. Обсадата продължила три месеца. И колко ли още щяла да продължи , ако един местен не показал на арабите тайния вход. Влязъл в твърдината, арабският пълководец заповядал да я разрушат.

Оттук се спуснали в хазарските владения. Стигнали Семендер, но ги посрещнала хазарската войска. Двете армии стоели една срещу друга. Никой не се решавал да тръгне пръв. Така няколко дни. В пространството между тях се водели отделни единоборства. Опасявайки се от численото преимущество, Маслама заповядал през една нощ армията му тихо да се оттегли. Изоставени били палатките, инвентара, дори харема на пълководеца. **Хазарите възстановили господството си над Албания. През 721 година изклали арабския гарнизон в Армения.**

721 година: халифът назначава за нов управител Джеррах ибн Абдаллах ал Хаками. Последният веднага се отправил на поход и разорил много хазарски селища. Армията му доближила Дербент. Хазарите се затворили в твърдината. Джеррах видял, че не може да ги догони и разположил своя стан близо до крепостта. Това бил хитър ход: хазарите решили, че никой няма да посмее да ги нападне и не оставили постове. Заплатили с главите си. През нощта крепостта паднала, а в ранните сутрешни часове селата наоколо били изпепелени.

На 35 километра от Дербент, пред град Нарван чакал синът на кагана **Борджил . Той водел 40 000 армия**. Арабите били едва 25 000, но победили. Град Хашин се откупил и признал за васален. Семендер се държал едва едно денонощие. Жителите му измолили милост, вероятно заплатили добре. В цитаделата на града бил заселен арабски гарнизон. Стигнали Беленджер. Беленджерци, водени от Борджил застанали на пътя на нашественика. Те използвали старата хунорска тактика – заградили се с 3000 каруци. Но не успяла: няколко арабски войници доближили укреплението, прерязали въжетата и разместили каруците. Последвала ръкопашна схватка с невиждана свирепост. За защитниците нямало друга алтернатива, защото зад тях стоело отечеството. Другите също не разполагали с алтернатива, тъй като тяхното отечество било далеч.

Победителите влезли в града. На публичен търг било продадено и семейството на войводата. Купил го Джеррах за 100 000 дирхеми. Сетне го препратил на княза, който според арабските хронисти се казвал Бал ами Михтар, а според Артамонов бил син на Алп Илитвер. Беленджар /Булкар/ се превърнал в ад. Пленниците били много и да се избави от тях Джеррах заповядал да ги колят и давят в реката. За да не бъде разрушен градът, заможните му жители платили огромна контрибуция. Всеки арабски кавалерист получил като премия по 300 динара, всеки пехотинец – по 100 динара, а 1/5 от плячката била изпратена в арабската хазна.

Неизвестно е, кой е отворил беленджерските кургани – хазарите ли, за да набавят средства за откупа, или арабите.

Джеррах спрял край Варачан. Той узнал, че Борджил е събрал нова войска и се оттеглил в Албания. Войната завършила без краен победител, но Хазария понесла огромни щети.

Джеррах смятал да поднови похода си, но халифата не му доставил пари. Ето защо той превзел страната на аланите /осетинците/. Аланите били обложени с нечувани данъци. Затова те потеглили към степите на днешна Украйна, където се смесили с котрагите.

724 година: на трона е халиф Хишам. Той върнал на предишния пост Маслама. Маслама назначил за наместник Саид ибн Амра ал Хараши, който се прочул със зверското потушаване на поредното согдайско въстание. Борджил не се стреснал, нахлул в Албания и обсадил няколко града. Арабите го отблъснали, но не това било най-важното: хазарският пълководец демонстрирал сила и независимост. Маслама нападнал Хазария, ограбил една провинция, но при вида на борджиловите войни се оттеглил. Фактически, в сърцето на огромната арабска империя, българската държава оставала непобедена.

725 година: Маслама и Борджил отново са един срещу друг. Цял месец арабската армия се мятала от плацдарм на плацдарм. Хазарската конница в съюз с горските народи предприела изпитаната българска тактика – светкавични набези. Психологическият ефект е невероятен. Врагът не издържа на напрежението и се превръща в сянка. В крайна сметка – на всеки му е мил живота.

Маслама превзел с отчаян щурм Дарялскската крепост и настанил свой гарнизон.

Походът продължил без успех – природата казала тежката си дума: сякаш небето се продънило. Пороища залели земята хазарска. Сухите долини се превърнали в пълноводни реки. Смутени, арабите потеглили назад. Борджил се възползвал и им нанесъл удар в Албания.

Без съмнение, Асеневци поддържали връзка: успехите им между двете морета дали нови нови сили на Согдайските оазиси и въстанието им продължило чак до 736 г.

В Дамаск следели събитията с явно неудоволствие. Поредното рокадо: Маслама бил отзован, Джеррах върнат. Видимо партиите на двамата били в патово положение, понеже последният не получил пари и войска. Борджил нанесъл нов удар на противника. Той все така си оставал пръв кавхан, а държавен глава била вече майка му Парсбит. За този поход арабският хронист съобщава: „Хазарската войска премина през хунската земя, прохода Чора /Дербент/, земята на маскутите и прекосявайки Аракс се втурна в Пайтакаран, избивайки мюсюлманите, където и да са те.“ */Артамонов М. Стр. 212 /*. Българите стигнали стените на Ардебил. Тук те били пресрещнати от арабската армия. Битката продължила два дни. В края на втория ден арабите останали една шепа. Ясно било, че на сутринта ще бъдат изклани с първия щурм. Затова, под прикритието на нощта, голяма част от тях побягнали. На съмване Джеррарх видял наоколо си само тежко ранени и умиращи. Но капитанът последен напуска кораба, следователно приел боя и загинал. *семейството му било разпродадено.* ***На бойното поле лежали 25 000 арабски трупа. Ардебил паднал. Мъжете, които можели да носят оръжие – изклани. Борджил опустошил Албания, стигнал до Диарбъкър. Жестокост за жестокост.***

Хазарите обаче не очаквали, че халифата толкова бързо ще се опомни. Маслама срочно бил върнат назад, наместникът му ал Хараши получил 30 000 бойци и 100 000 дирхеми. Използвайки изненада и деконцентрацията, ал Хараши разделил войската си на отряди, които разбивали хазарите.

Борджил обсадил град Варасан. Арабите изпратили вестоносец,

да предупреди мюсулманите, че помощта идва. Хората на Борджил го заловили и уговорили да предаде на обсадените помощ да не чакат. Арабинът се съгласил, но в последния момент изпълнил заръката на господаря си. Бил мигом посечен. Обсадата снета.

Ал Хараши мобилизирал 20 000 мъже от Варасан и армията му нараснала на 50 000. Към хазарската земя вървял отряд, който конвоирал 5000 пленници. Сред тях и дъщерята на Джеррах. Арабите изпратили там свой агент, който говорел хазарски. Той предупредил пленниците, че през нощта ал Хараши ще им се притече на помощ. Отрядът бил нападнат отвътре и отвън. Борджил едва се спасил. Плячката от похода била загубена. Поредният опит за реванш бил неуспешен: ал Хараши събрал под знамената си огромна армия от местните народи.

Борджил повикал 100 000 войни, но претърпял поражение. В края на войната пристигнал сам Маслама. Вероятно от завист, той наказал пълководеца си и заповядал да го затворят в дамаската тъмница. Халифът обаче помилвал наместника и дори го наградил.

Войната и този път завършила без победител и победен.

Пролетта на 732 година: *Маслама сключил съюз с горските народи и отново тръгал срещу хазарите. Арабската войска заобиколила Дербент, където се настанил хазарския гарнизон, безнаказано палела, убивала, обръщала в робство. Край Семендер стоял Борджил с армията си. Маслама се изплашил . През нощта наклал силни огньове, а сам той и войниците му тихо се измъкнали. Спуснали се към Дербент. Известно е, че арабите покриват двойна норма при преход. Борджил, естествено не можел да ги настигне. Сражението станало край Дербент. Арабите отчаяно отбивали хазарските атаки. Сред изтъкнатите им офицери бил Мерван ибн Мухаммед, да запомним добре това име.*

Привечер битката претърпяла обрат: предател показал фургона на кагана. Арабската войска се концентрирала и ранила държавния глава. Той /или тя, Парсбит/ успял да се измъкне. Арабският летописец пише, че фургонът на кагана бил голям и покрит, застлан с килими и облицован с парча. От тавана се спускал златен плод.

Сега вече Маслама обкръжил Дербент. Защитниците хвърляли по нашественика камъни и стрели. Колко ли щели да издържат...един местен посъветвал аррабите да отровят реката. Предателство, подир предателство. Последните защитници се измъкнали през нощта. Маслама укрепил твърдината и оставил 24-хиляден гарнизон сирийци.

Управителят се оттеглил в Сирия, а за свой наместник оставил Мерван ибн Мухаммед. Узнали затова, хазарите се върнали в дагестанските си селища. Мерван потеглил на поход. ***Събрал 40 000 войници. Годината била 732.*** *Но Тангра отново казал тежката си дума: завалели проливни дъждове. Конете потъвали до коремите. Опашките им се циментирали в калта и Мерван заповядал да ги отсекат. Пленили малко добитък, арабите потеглили назад безславно.*

Мерван бил отзован, но той бързо влязъл под кожата на халифа, понеже бил от Омаядите. Той споделил, че главната опасност идва от горските народи, които наблюдават всяка тяхна стъпка и навреме уведомяват кагана. Поискал 12 000 войници и – разбира се – пари.

735 година: Мерван пак е в Кавказ. *Предложил мир на кагана. Хазарите му изпратили посланик. На въпроса на последния за какво са военните приготовления му било отговорено – за поход срещу аланите. Арменският княз Ашот също бил на арабска страна. Войската била разделена на две: през Дарял и през Дербент. Едва в последния момент посланикът бил извикан и подигравателно му било заявено, че двете държави са във война. Каган Борджил нямал време да реагира. Препуснал към Итил. В Семендер оставил 40 000 защитници. Те трябвало да задържат врага, докато се събере армия от Волга. Градът се защитавал отчаяно. Последните му защитници се хвърляли от стените, за да не бъдат пленени.*

Мерван разгадал плана на кагана и се втурнал след него. На пътят му се изпречила волжката столица, но той я заобиколил. Пътьом разорил земята на буртасите и пленил 20 000.

Тархан Хазар извел итилския гарнизон и тръгнал след Мерван. Той се надявал, че след като кагана събере войска, арабите ще бъдат хванати в клещи. Двете войски вървели успоредно по двата бряга на Волга. През нощта бил изпратен отряд на другия бряг. Сутринта той нападнал от засада двадесетина хазари и ги изклал. Арабите все още не знаели, че са убили Тархан Хазар и свитата му, който решил, че опасността е все още далеч и решил да половува. Вечерта основните сили преминали реката и се нахвърлили върху нищо неподозиращите хазари. От 20 000 души, половината загинали, 7000 били пленени, едва 3000 се спасили. Узнали за съдбата на Тархан Хазар и приближените му, арабите отсекли главите им и ги набучили на кол. Войната фактически свършила. ***Хазария паднала след 30 години на невиждана съпротива. Царството на сабирите и берсула било разорено. Варачан изпепелен. Но Мерван разбирал, че победата му може да има трайни последици само ако си послужи с дипломация, защото жизнените сили и богатствата на каганата били практически неизчерпаеми. Затова той предложил: Хазария да приеме Исляма и да се подчини на волята на халифа.*** *Борджил приел и дори поискал проповедници, да го просветят във вярата. На него не му допадало да не яде „нечисто месо" и най-вече да не пие вино, но той нямал друг плацдарм за маневра. Зад него стояла държавата му. Мерван признал върховната власт на Борджил и го нарекъл свой брат. После потеглил към Албания, водейки 40 000 пленници. Те били заселени в Шамур, Шабран, Кахетин, но скоро се разбунтували и потеглили назад. Мерван ги причакал и изклал.*

Така завършил походът през 737 година, сполучливо наречен „Бързият рейд". *Акцията се провела в рамките на месец и сложила край на хазаро-арабските войни. За цели 30 години настъпил мир. И все пак, каква щеше да е съдбата на Русия, на Дунавска България, на Европа, ако не е бил духът на братята на дедите ни? Без съмнение, без българите, Старият континент щеше да изглежда по-иначе.*

Борджил загубил южните покрайнини и до края на живота си не оголил меч срещу арабите. Някои смятат, че това се дължало на вярата, но ще си позволя да се осъмня: българинът има две

постоянни черти – гостоприемство и злопаметност. Не удряй българина, ако не искаш да имаш един враг повече. Колкото до религията – кагана скоро абдикирал от нея, понеже му била наложена със злоба и защото много обичал виното.

Дошло ред и на горските народи. *Мерван тръгнал да им отмъщава задето били съюзници с българите.* ***За две години – 739 и 740 г. – той жестоко се разправил един по един с тях.*** *Най-напред стъпил в* ***Сермерската земя. Цял месец обсаждал град Шеки.*** *Благодарение на специални съоръжения, войската му влязла в града.* ***Пълководецът заповядал да извеждат пленници по един през градските порти. Посичал ги собственоръчно. Жените и децата били оставени на милостта на войскарите. Градът сринат.***

Крепостта Гиран *била смятана за непревземаема. По идея на един войник, стената била подкопана и рухнала За награда той получил най-красивата девойка.* ***Но когато я повел, тя се хвърлила между зъберите.***

Последвали градовете ***Серир и Туман.*** *Споменатите държави се задължавали да плащат годишен данък* ***– по 150 девици, 50 юноши с високи талии, черни коси, черни вежди и дълги ресници, както и 20 000 модии зърно.***

Държавата Зирикирин имала сходна участ. Хамзин се съпротивлявал ***месец.*** *След поражението се задължавал да плаща* ***годишно по 500 роби и 20 000 модии зърно. Сундан и Табаркан се откупили, но берииите засегнали и тях.***

Кавказките царства били разорени, защото главната им опора Хазария била победена. *Трудно е да си представим, как гордите планинци приели унизителните условия, особено кръвния данък. Тежко, тежко на победените. Тежко и на победителите, защото утре те ще са победени. Проклятията, недоволството от унижението в един миг се материализира и силният става слаб.*

734 година: Мерван се връща в Дамаск. *Достигнал слава и богатства, той се оплел в политическите интриги и се изкачил на върха. Но едно е да си на бойното поле, където всеки е длъжен да ти се повинява, а друго е да си държавник. Та нали нито един диктатор на знае, кой по-голям от него душманин ще го свали. Арабите отново били разделени на северни и южни. Омаядите по стара традиция не били единни. Опозиционерите от управляващия род кръстосвали империята и разгласявали, че от семейството на Пророка ще се появи месия, който ще обедини нацията. Бунтовниците си разменяли черни знаменца. Когато Мерван взел властта и добавил към името си „Втори", малцина повярвали, че той е спасителят. Веднъж, човек изработи ли си стереотип – трудно се разделя с него. Единственият начин държавникът да разчупи ледовете е да създаде условия за по-добър живот на поданиците си. Но Мерван бил устроил добре финансовите си дела, а за останалите не го било еня, както всеки земен жител. Иранците били най-отявените опозиционери и Мерван II потеглил да ги усмири. Загубил битката. Побягнал към Египет. Там бил заловен и обезглавен.*

МерванII е последният представител от династията на Омаядите. Кланът управлявал 90 години и с Коран в ръка създал невиждана империя, върху три континента, чиято по-голяма част е запазена и до днес.

На трона е хитрият и коварен Абдулаббас ибн Мухаммед ел Абаси.Той излъгал, че е от рода на Пророка и така успял в предприятието си. Така на власт идва династията на Абасидите. Омаядите обаче не желаели да се разделят с благините на управлението и се обявили в опозиция. Халифът решил да се разправи с тях. Поканил омаядските аристократи на пир. В определен момент върху им се нахвърлили войници и започнали да ги колят. Нечуван акт в арабския свят. Емир Абдуррахман и малкият му брат скочили от прозореца направо в реката. Излезли слуги и започнали да уговарят бегълците. 12-годишният брат на емира им повярвал, но щом изплувал на брега бил заклан.

Народът нарекъл халифа „Ел Сафа" – кръвожаден. Но кой пита народа? Държавата е този, който я управлява. Френският крал

Людвиг XIV заявявал: „Държавата – това съм аз!" И е бил прав. Комунистите твърдяха – държавата, това е народа и естествено лъжеха. Доволен или не – народът склаля глава пред държавния си глава, понеже в разположението на последния е репресивния апарат. Най-страшното оръжие на диктаторите обаче е човешката робкост.

Абдулрахман отишъл в Палестина, сетне в Испания. Обявил се за независим . Династията му управлявала 300 години.

Вторият емир от абасидите Мамсур заповядал на военачалника Ел Ала да превземе Кордоба. Но той загубил битката. Главата му била отсечена. Заедно с главите на останалите велможи от свитата му, усолена, увите в бохча, после в скъп плат и изпратена на Мамсур. Държавният глава припаднал от гледката. Когато дошъл на себе си рекал: „Трябва да благодаря на Аллах, че е поставил морето между мен и този мой враг".

Макар претърпяла поражение, Хазария си оставала опората на Константинопол. През 732 година василевс Лев Исавр взел за снаха сестрата на кагана Чичак /Цвете/ и след покръстването, тя приела името Ирина. Синът от брака и с Константин Купроним – Лев IV Хазарик управлявал 775 – 780 година. Оттогава, парадната женска дреха се нарича „Чичакон".

Абасидите укрепили властта си в Дамаск. Но и рода на Пророка бил голям. Невъзможно е да избиеш всички. Няма пълно отрицание на отрицанието, казва Маркс. Ученикът му Ленин не се вслуша в съвета и си науми да избие царската фамилия Романови. Опитът му не успя, както и империята му от византийски тип. За да се запази равновесието между бившите и настоящи управници, халифът изпратил за ***управник в Албания омеяда Язид ибн Усайд ал Сулами. Мамсур го посъветвал да заварди проходите, понеже се страхувал от хазарите.*** *Сам Язид се оплаквал в писмо до господаря си, че Армения не се развива икономически, понеже народът се страхува от хазарските набези. Универсалното решение* ***– Язид да поиска ръката на хазарската принцеса.***

Каган Багадур благословил начинанието. Приготвил 100 000

дирхеми мираз. Щерка му Хатун пристигнала в компанията на 10 000 отбрани люде и войни. Те водели 4000 кобили с жребчетата за мляко. 1000 мулета и коне. 10 000 камили дребна хазарска порода. 1000 тюркски камили, бактрийска порода, двугърби. 10 000 овце. Багажът на принцесата се превозвал в 10 фургона с врати, обковани със сребърни и златни пластини. Отвътре те били застлани с черна кожа, а стените обковани с парча. В 20 фургона се *превозвали съдове и храна* ***за знатната дама.***

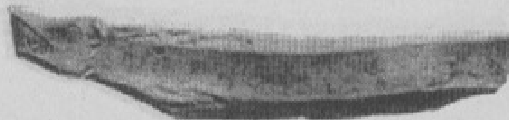
Хатун доближила с внушителната си свита град Берда. Това, което видял арабина било открита и предизвикателна демонстрация на непокорност, сила и надменност.

Принцесата разпънала шатри край града. Тя съобщила на Язид, че първо ще се просвети във вярата и езика на арабите и за тази цел поискала няколко наставнички. Когато изучила свещенната книга на мюсюлманите , тя свалила камата с която всяка хазарска девица брани невинноста си и се отдала на чуждоземеца. ***Бракът продължил две години и четири месеца. Хатун и децата и се споминали. Велик бил бащиният гняв – гняв, трупан десетилетия. Нахлул на юг. Хронистът Табари пише: „145 година по Хиджра / 1. IV. 763 г./ тюрки и хазари се втурнаха в Армения и избиха много мюсулмани“.***

Каганът заповядал да натрупат дървета край стените на Дербент и изкачвайки се по тях да превземат твърдината. Но арабите ги полели с нефт и запалили. Вероятно Дербент бил заобиколен. Арабската армия била жестоко разгромена. Пленените наброявали 55 000. Хамзин, Алан и Лакз били обявени за територии на Хазария.

764 година: хазарите и тюрките от Хорезм, предвождани от Астархан /не е известно каган ли е, или кавхан/ отново навлезли в земите на верния съюзник на арабите – Армения. Стигнали до Иберия и изпепелили Тбилиси. Халиф Мамсур изпратил две армии. Първата, водена от Джибраил ибн Яхя се разбягала, а втората, на Харбин Абдаллах била сразена. Пълководецът загинал.

Друга хазарска войска, водена от тархан Раш от рода Хатирлитбер разграбила Албания. Язид боязливо гледал как громят владенията му. Хазария вече не била васал на халифата.

Ел Мансур управлявал в трудни за халифата времена. Главният опозиционер бил генерал Абдуллах, който победил МерванII. През 754 г. бунтовният генерал бил победен и запрян. Новият силен опозиционер станал генерал Ебю Мюслим, валията на Хорасан. Халифът го повикал в двореца и го обвинил в предателство. Съдът доказал обвинението и той бил обезглавен. След като смазал още два бунтарски центъра. ел Мансур бил удостоен с прозвището „Победител“.

През 762 г. халифът положил темелите на нов град край р. Тигър. Нарекъл го Багдат. Градът бил опасан от три реда крепостни стени. Тук се стекли най-добрите майстори-строители, архитекти, дизайнери по интериор, специалисти по фортификации. В центъра се издигал дворецът на държавния глава. Приемната е висока 130 аршина /стъпки/. Багдат управлявал съдбините на Ориента цели 500 години. Но кой можел да предположи, че този бисер е последния в арабската корона. За строителството били нужни пари – големи пари. Данъчната политика довела васалните народи до нищета. Багдат се превърнал в „ненаситна пиявица, изсмукваща вселената“, писал арменският хронист Киракос Гиндзакски. Бунтовете не стихвали. Дори арабските феодали открито застанали на страната на местната власт и търсели съдействието на хазарските владетели.

Грузинският княз Картли Нерсе бил запрян в Багдатския зандан по обвинение в заговор . Тук той престоял от 772 до 775 година. Върнал се у дома и продължил борбата. Укрил семейството си в Абхазия и с 300 конници пристигнал при кагана. Княз на Абхазия тогава бил ЛъвII. Майка му е дъщеря на Лев Хазарик. Официално страната била протекторат на Византия.

Грузинският княз не получил подкрепа от кагана, върнал се у дома и се оттеглил от голямата политика. Това обаче никак не означавало, че отношенията Хазария – Арабия са се затоплили. ***Ето защо, през 785 г. Осман ибн Омара ибн Хурейм се укрепил с цяла армия*** *в Дербент. Актът трябвало да изиграе ролята на категорично предупреждение, но и сега Тангра се намесил: избухнала епидемия. Тя покосила много войници и затова пълководецът заплатил с поста си.*

Настъпила ***791 година: за наместник на Армения и Албания бил изпратен ал Фадл ибн Яхя ибн Халид.*** *Той бил син на везира и млечен брат на халиф Харун ал Рашид. Решил да се прояви още в началото и без да му мисли* ***нападнал Хамзин. Демонстрацията на сила завършила печално за автора и.*** *Спасили го бързите му крака.*

Седем години след събитието ***ал Фадл предложил на кагана да му даде щерка си.*** *В това нямало нищо лошо, понеже благородниците се женят само за благородници, или по-точно казано – пари при пари отиват. Дето се кзва, като не ползват данъци от хазарската хазна – поне една булка да грабнат. Каганът проводил дъщеря си към новия и дом.* ***Годината била 798. Но по пътя я настигнала смъртта. Тарханите заявили, че годеницата изменнически е убита. Бащата се спуснал с войска в арабските владения. Както пишат летописците, той извършил такиве погроми, за каквито земята не е чувала.***

Арабската държава нараствала за 90 години подобно търкулната снежна топка от планински връх. Но достигнала равнината се стопила от топлото слънце. Разкъсвана от вътрешни врагове, дразги, интриги, жажда за власт и недоволството на поробените народи, през VIII в. останала без сила. Халиф Васък е последният владетел на силната империя.Хазарите вече нямало враг, нямало от кого да се страхуват, нямало обаче и мотивация да бъдат единни. Трагедията дошла в момента, когато Асеневци решили от веротърпимата конфедерация да създадат монодържава с монорелигия и централизирано управление.По този начин управляващите програмирали държавата си към крах.

ЧАСТ II
ВТОРОТО ЦАРСТВО

Асеневци приемат юдейската вяра. Целта била тя като неангажирана с останалите да обедини нацията. Управлението станало двустепенно: каган и цар. Първият е държавния глава, но с представителни функции, а вторият движи държавните работи.

Каганът вече е доброволен сиятелен затворник. Живеел в обширен дворец. Тронът му бил от злато. Царят влизал при държавния глава бос, държейки в ръка горяща главня за очистване от зли духове. Той падал ничком и не ставал, докато не получавал разрешение затова. Само още двама велможи имали достъп до Първия. Когато кагана излизал навън, а това се случвало три пъти в годината, далеч зад него вървяла войската му от 10 000 мюсулмани. Поданиците били длъжни да паднат ничком и никой не бивало да вижда господаря. Ибн Фадлан пише, че *„хазарският цар има 25 жени и всяка от тези жени е щерка на васалните му царе, която той е взел за себе си с или без волята и. Има още 60 момичета-наложнички за постелята си, при това само такива, които се отличават с красота. И всякоя от свободните или наложничките си има отделен дворец и помещение във вид на купол. Всяка една си има евнух, за да я пази. И така, ако / хаканът/ поиска да използва една от тях, той изпраща да доведат евнуха и той се явява по-бързо от миг, за да я сложи в постелята му, след което застава пред купола на царя. След като царят я е използва, той /евнухът/ я грабва за ръка и я извежда , без да се задържа и за миг...*

...Продължителността на управлението на царя е до 40 години. Ако той ги наджевее /даже/ и един ден, то поданиците и приближените му го уволняват, или убиват, като казват: „На този умът вече е по-малко и разсъдка му е объркан".

Ако изпрати отряд на поход, той не се обръща назад по никакъв начин, а ако се обърне в бягство, то се предава на смъртта всеки,

който се яви при него /кагана/. Колкото до предводителя и заместниците му, ако те побегнат, довеждат ги и довеждат жените и децата им и ги подаряват в тяхно присъствие /на предводителите/, а също конете и домашните им вещи, и оръжието им и дворовете им. Понякога царят ги разпорва на две части, или ги обесва на дърво.Понякога, ако им окаже милост, ще ги направи коняри". /Ковалевский. Путешествие ибн Фадлана.... Стр. 147/.

Според ибн Фадлан, погребението на кагана бива равно на достойнството му: построявал се дворец от 20 стаи. Във всяка изкопавали гроб. Дъното се засипвало с червена охра и негасена вар. Стаите се покривали със златна парча. Тялото на величествения покойник се поставяло в един от гробовете, никой да не знае къде е. Другият вариант бил – отклонявала се река, погребвал се каганът и отново я пускали да тече в руслото си. Извършвайки обряда жреците произнасяли думите: ***„Да не се добере до него нито шейтан, нито човек, нито червеи, нито насекоми". Гробът се наричал „Рай" и затова всички казвали: „Той влезе в рая"./Там/. Гробарите били избивани, за да отнесат тайната за мястото на погребението със себе си.***

Каганът олицетворявал държавата и връзката с Бог. В този смисъл виждаме сходство с религиите на Изтока, където и до ден днешен има живи богини. Ако богинята падне и се нарани до кръв, тя губи силата си и затова се назначава друга. При определена възраст, богинята бива сменяна. В Хазария, ако годината е суша-ва, настъпи мор то поданниците отиват при царя и настояват кагана да бъде убит, понеже божествената му сила го е напуснала.

Когато встъпвал в длъжност, царят слагал копринена примка и няколко пъти задушавал с нея кагана, задавайки му един и същи въпрос:"Колко години искаш да управляваш". Колкото кажел – толкова и властвал, нито ден повече. Сакралното убийство се извършвало от новият владетел, или от царя.

Царят живеел отделно в свой дворец от тухли. Главната му жена също си имала дворец.Държавникът се грижел за армията, финансите, правораздаването.Съдебната власт имала своите особеност : тя се базирала на верския принцип. ***В Итил работели 7 съдии – по двама за християни и мюсюлмани и един за езичници.***

Трудните дела се докладвали на царя и той имал правото да ги разрешава.

Първата хазарска държава коренно се отличавала от втората. При първата управлението било децентрализирано, но когато юдейте взели властта, системата вече е централизирана монархия. Именно, налагането на юдейската вяра и централизацията ще станат двата фактора за подриване на страната.

Сега да избързаме напред в историята и да прочетем ***писмото на каган Йосиф,*** *управлявал в началото на* ***Х в. до Хаздай ибн Шафруд,*** *високопоставен чиновник в двора на Абуррахман III в Кордоба. Посланието е достигнало до нас в два варианта – съкратен и обширен. Най-точен анализ на документа прави проф. Светлана Плетнева, поради което прилагам нейния вариант с известни съкращения: „Писмото започва с традиционните поздрави, след което са описани народите в империята му. Той твърди, че* ***произхожда от рода Тогармъ, от сина на Яфет / В древноеврейската литература „Тогармъ" се наричали тюркските народи/. Тогармъ има 10 сина: Агийор, Тир-с/Турис/, Авар, Угин/Огуз/, Биз-л, Т-р-на, Знур, Б-л-г-р-д-/Българи/, Савир. Йосиф гордо назовава себе си „Тогармски цар", подчертавайки властта си не само върху хазарите, но и върху останалите тюркски народи.***

Отначало, пише Йосиф, предците на хазарите бяха малочислени. После, се казва в кратката редакция , те водиха войни с народите, що бяха многочислени и силни, но с Божията помощ ги прогониха и заеха земята им. Те бягаха, а те /хазарите / ги преследваха, докато не ги накараха да преминат р. Руна /Дунав, тук става въпрос за Аспарух. Бел. В.И./ И досега те живеят край Руна, близо до Куштантиний /Константинопол/, а хазарите заеха земята им. ***Във втората редакция на писмото е записано, че хазарите прогониха в-н-н-т-р .*** *Болшинството учени смятат, че става дума за* ***утигурите.***

По нататък, Йосиф подробно и богобоязливо разказва за приемането на юдейската вяра. Това станало при каган Булан, който клонял към юдеизма, но не смеел да обърне народа си в тази

вяра. Булан прогонил от страната гадателите и идолопоклонниците.

За да усили авторитета на вярата , каганът предприел походи в страната „Рудлан" и в страната „Ардил". В просторната редакция двете държави имат по-определено название: „Д-аралан" и „Ар-двил", т.е. Дарялският проход и град Ардебил в Албания.

Йосиф не пропуска и имената на каганите, започвайки от „праведния" Булан и завършвайки със себе си. ***Числото е 13: Булан, след Булан синовете му Обадий, Езекия, Манасий, сетне брата на Обадий Ханук, сина на Ханук Исак и после Завулон, Манасий, Ниссѝ, Менахем, Венеамин, Аарон и Йосиф. Йосиф подчертава, че властта винаги се е предавала от баща на син. „Чужд човек не маже да седне на престола на дедите ми, а само синът сяда на престола на баща си".***

Следва раздел за обществените отношения. Йосиф съобщава, че всеки ***род си има наследствено владение.*** *В пределите на земите си, родът води* ***полуномадско, полуоседнало съществуване.*** *Каганът също има собствено владение, което е обширно. Всяка година през април, царят, с огромна свита роби се отправя в дълго чергарско пътешествие по владенията си. Есента се връща в северната столица Итил.*

Понеже дъждовете в Хазария лете не са обилни, ***земята се оросява изкуствено. Всяко владение има свои овощни градини и лозя.***

Сведенията за територията на държавната са объркани, затова ***ще ги разгледаме в паралелните им редакции:***

1. Страната е разположена край реката, вливаща се в Гурганско /Каспийско море./. На изток тя се простира на четири месеца път.

2. Край тази река живеят девет народи, но локализацията на поселенията им не е описана.

3. Те живеят в села и градове, както и в укрепени градове. „Всички те ми плащат данък".

4. Оттук границата завива и достига до Гурганско море. „Всички живеещи на брега на морето, по дължина цял месец ми плащат данък".

5. Откъм южната страна живеят 15 народа до Баб-ал-Абваб. Те

обитават горите до морето Константиний /Черно море/ на разстояние два месеца път. „Всички те ми плащат данък".

6. От западната страна живеят 13 народа, населяващи брега на морето на Константиний.

7. Оттук границата завива на север до голямата река, назована Юз-г. Тукашните народи живеят в открити местности, преминават по цялата степ и стигат до границата на Хин-диим /Унгария/. Тази държава има дължина 4 ***месеца път. „Те / народите/ са многочислени и ми плащат данък".***

В голямата редакция писмото изглеждата така:

1. Аз живея край река, която се казва Итил /Волга/. По-точно до Гурген. Началото на тази река е обърнато на изток на протежение месец път./Има се предвид Волга и левия и приток Белая в днешна Башкирия/.

2. Край тази река живеят многочислени народи: бурт-с /буртаси, съседи на волжките българи, които през XII в. вече са побългарени, булг-р /българи/, с-в-ар /сувари, които стават част от Волжка България през X в./, арису, ц-р-мис /черемиши, тюркски народ/, в-н-н-тит /утигури/, с-в-р /савири, или сабири. Това са сребърните българи. Поради арабските нашествия, част от тях се заселват край Волга и стават част от Волжка България/, с-л-вюн /славяни/.

3. Те живеят в открити местности и в укрепени със стени градове. „Всички те ми служат и ми плащат данък. „.

4. Оттук границата завива по пътя към Хорезм, достига до Гурган. „Всички, които живеят на брега на това море по дължина месец път ми плащат данък".

5. На южната страна е С-м-н-д-р /Семендер/ в покройнините на държавата Т-д-лу, докато границата не завие към вратите т.е. Баб-ал-Абваба. От тук границата отива към планините. Азур е в края на държавата, Б-г-да, С-ради, Китуп, Ар-ку, Шауна, С-г-с-р-т, Арбус-р, Ухус-р, Киарус-р, Циг-л-г, Зуна са разположени във високи планини, всички алани до ***границата с Афганистан,*** *всички живеещи в страната Каса и всички племена Кизл, Т-к-т, Г-бул до морето Константинии по протежение два месеца път ми плащат данък.*

6. От западната страна на Ш-р-кил /Саркел/, С-м-к-р-ц

/Тмутаркан, който се предполага, че е бил квартал на столицата Фанагория/, К-р-ц /Керч/, Сугрaй /Сугдея, днес Судак в Крим/, Алус /Алуща/, Л-м-б-т, Б-р-т-нат, Алубиха, Кут, Манк-т, Бурк, Алма, Г-рузин.

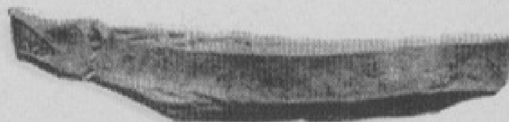
7. Оттук границата завива на север, към страната, именуваща се Б-ц-р-а, разположена до р. Ва-г-з. „Те /очевидно става реч за печенезите/ са номади и живеят в степите на Х-г-рим /Унгария/. Всички те ми служат и ми плащат данък". Страната им се простира на четири месеца път.

Съдейки по писмото на Йосиф, източната граница преминава по заволжките степи, южната под Кавказкия хребет, западната по Крим /понеже земите на днешна Украйна си остават българско владение. Не случайно тук е погребан Аспарух./, северната не е ясно обозначена.

Йосиф дипломатично намеква в писмото, понеже получателят е поданник на ислямска държава, че той е защитник на мюсюлманите. „Аз охранявам устието на реката и не пускам русите, пътуващи с кораби да преминат морето и да тръгнат срещу измаилтяните. Аз воювам с тях. Ако ги оставя да правят каквото си искат – то биха унищожили цялата земя на измаилтяните, чак до Багдад.

Йосиф описва обаче само столицата Итил. Според автора, градът се дели на три части. В едната живее царицата „това е градът в който съм роден". Размерът му е 50х50 фарсаха. Другият град е населен с юдеи ихристияни измаилтяни, роби от всички народи. Величината му е 8х8 фарсаха. В третият град живее Йосиф. Размерите му са 3х3 фарсаха. По това време, дължината на фарсаха е равна на 6 км. Следователно, Йосиф описва не сал града, но и прилежащите му земи, още повече, че в древноеврейският език, град може да означава област или окръг." /Плетневе С. Хазары. Стр. 7-13/.

Юдеите наследили веротърпима държава. Тангризмът и будизма били донесени от дедите ни от Хунорската империя. Християнството проникнало благодарение на Константинопол.

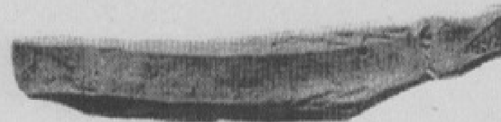

Мюсюлманството получило тласък поради арабската инвазия, преди това обаче, двама от учениците на Пророка се заселили при волжките българи. Така или иначе, днес огромното българско множество в Азия, Кавказ, Европа, чиято източна граница е Урал, заради ***българите на Волга изповядва на първо място мюсюлманството, на второ православието България, с прилежащите и исторически територии, Украйна, която е съставена от котраги и славяни, Сърбия. На трето място е католицизмакатолицизма /Унгария и Бавария/, и една малка група край Волга – Тангризма.***

Хазария била разделена на седем християнски епархии:Хоцирска, Астирска, Хвалска, Оногурска, Хунска, Тмутарханска. Хоцирска епархия се намирала в Крим и била под непосредственото влияние на Византия. Астилска – край Волга, Хвалска – Хорезм, Онугурска епархия обхващала българите на изток от Меотида /Азовско море/, Хунска – днешен Дагестан, Тмутарханска – Таманският полуостров.

Официално, хазарската църква била подчинена на Константинопол. Епархиите били учредени през VIII в., а през IX в. действащи останали само Херсонеска и Боспорска.

VIII век: проблемът с държавната религия е поставен с цялата му тежест. Християнството би сродило Хазария с Европа, Ислямът – с приказно богатият Изток, или старата вяра. Добрият Тангра, който разрешавал полигамията, курбаните, състезанията? Бащата на Обадий бил последният езически каган. Този факт категорично определя, че Асеневци запазват властта и приемат юдеизма, а не, че евреите са окупирали хазарския престол. В писмото си, сам Йосиф признава, че хазарите са тюрки. значи, Обадий приема неутралната религия за да обедини муската, кръста и полумесеца. Той построил първите синагоги, изучил 24-те свещенни книги на Мишну иТалмут. Актът дал знак за еврейска преселническа инвазия: през 20-те години на VIII в., когато евреите били гонени от Ираклий, сетне по време на гоненията от Лев Исавр /717 – 741 /, като пък през VI в. първата вълна пристигнала от Персия.

Гео Донев и доцент Марин Димитров твърдят, ***че евреи и българи имат общ корен – те са семитски племена. Нещо повече, г-н Донев е на мнение, че названието Ерусалим е българско.*** *Не публикувам преводът, понеже той готви своя книга по въпроса. Съществува също така легенда, че българи и евреи са се разделили, понеже първите били бунтари, непрекъснато търсели промени, а обратно на тях, евреите са консервативни. Така или иначе, в Ерусалим се прави всичко възможно единоначалието на двата народа да не се изтъква на показ.*

Добрите намерения на Обадий не съвпаднали с реалността: вярата в Йехова е затворена и консервативна. Отнася се само за родените под звездата на Давид. Как тогава да се обоснове широко покръстване? Каганът и болярите приели вярата, но това ги отделило от провинциалната аристокрация и от народа. Християни и мюсулмани се обединили против юдейството. Тангристите си искали своето – юртата, жените, волния степен живот. За връщане назад вече и дума не можело да става, защото това би означавало сакрално убийство на държавния глава.Отпред пък била пропастта в която ще се сгромоляса държавата. Хазария, най-демократичната за времето си страна в Европа и Азия рухвала.

Ето ги и плодовете: „Когато стана отделянето им от властта / на друговерците/ и се разгоря междуособна война, първата власт удържа връх и едни от въстанниците бяха избити, други забягнаха и се преселиха при турките /маджарите/ в сегашната печенешка земя, сключиха дружба и получиха названието „Кабари". /Плетнева С....стр. 62/.

*Във фанатичната гражданска война загиват един по един Обадий и синовете му Езекия и Манасий. От някогашната могъща империя оставали празни контури. Крим се отделил и отново е владение на Византия. Въстанниците повикали на помощ маджарите, които пък били наричани от арабите **„Башкирци"**, а от гърците **„тюрки"**. Обадий пък подирил печенегите. Те смазали въстанието с нечувана жестокост и мигом се заселили тук. Под натиска на последните, маджарите разпънали шатрите си на ново място, в Ателкуз /между реките Днепър и Серет/. При тях дошли кабарите, както и три богати хазарски рода и един*

*княжески. **Вероятно последният ще да е от който ще произлязат Асен, Петър и Калоян.***

Историята по-нататък е известна: Константинопол насъскал маджарите срещу българите и Симеон с голям труд ги отблъснал. Когато василевса предложил българите да нападнат маджарите и те отказали, на ред дошла руската инвазия.

Каганът пропъдил печенегите с помощта на огузите. Последиците – страната обезлюдена и опожарена. Това което не направил дори Мерван, го сторил държавният глава. От Фанагория не останал камък върху камък. Саркел бил заселен на свой ред от огузи, Крим се превърнал в място за зверове и грабливи птици.

За да запази страната си, каганът започнал сложна дипломатическа игра, на която би заводил и подлия василевс: маджарите били държани в преса от печенезите. Печенегите пък били притискани от огузите. Мюсюлманите заплашвали Алания и Русия.

860 година: в Херсонес пристигат християнските пратеници Константин Кирил Философ и брат му Методий. *Те имали мисията да убедят кагана Хазария изцяло да приеме Христовото учение. Артамонов твърди, че Кирил остава в града няколко месеца и научава хазарски, руски език и иврид. Дори убедил хазарски военоначалник да снеме обсадата на някакъв християнски град в Крим. По Меотида, знатният мъж се отправил в Хазария. Край Каспийските врати кръст..л 200 души. Каганът го приел с почести и му разрешил да кръщава всеки, който пожелае. Някои от епархиите били възстановени. Бил проведен диспут – коя вяра е най-подходяща. Съществуват две твърдения: според първото – Кирил победил, но твърдоглавият каган не го послушал. Втората е, че равина хитро пренесъл спора между Кирил и мюфтията. Накрая им задал само по един въпрос – коя вяра е по-добрата, християнската или юдейската? Мюфтията не се поколебал да посочи втората. Той изхожда от твърдение на Пророка, че направеното от сина на Мария претърпяло крах, поради иконописта. В смисъл, че молитвите се отправят към изображение.*

Коя вяра е по-добрата – в Йехова или в Аллах? Константин Кирил посочил първата. Равинът ликувал. Пирова победа.

Относно пребиваването на Константин Кирил Философ и брат му Артамонов съобщава, цитирам дословно: „Когато Кирил и Методий стигнали в Хазария, те все още не били „ славянски просветители“ и дори намек за бъдещата им роля в това отношение нямало. Случайно откритите в Херсонес Евангелие и Псалтир на руски език, възможно изиграли решителната си роля за понататъшната просветителска дейност сред славяните. Знаеки славянски език и запознавайки се с руската азбука, Константин без труд можел да чете писмената, за което казва в „Житието“. Тези руски писмена, вероятно били положени в основата на славянската азбука, съставена за Моравия, а Евангелието и Псалтира, станали по този начин това зърно, от което израсла после цялата славянска, първо преводна, а сетне и оригинална литература“./Вж. Артамонов М. стр. 228 – 334 /.

Азбуката на славяните е изработена пет години по-рано, през 855 г. Руските писмена на свой ред се опирали на българската руническа писменост. „Артамоновата акция“ се оказа поредния кьорфишек на Русия срещу България и българската култура.

Въпреки всичко, мисията на Кирил и Методий допринася, отношенията в отношенията между Хазария и Византия да не настъпри полярна зима. Нещо повече: през ***890 година, когато Константинопол е във война с дунавските българи, повиква хазарски наемници. След поражението, Симеон заповядал да им отрежат носовете и така , по живо-по здраво, ги изпратил .***

Печенегите заели Понтийските степи. Хазария се простила и с тази територия. А печенешките земи вече се простирали от Сър Даря и Аралско море до Европа. Хронистите пишет, че те били номади, притежавали безчислени стада и несметни богатства. По време на боя свирели с тръби във вид на волска глава. Ще добавя, че печенегите били съюзници на българите срещу руската инвазия .

Хазарската империя губела сили и заедно с това уважението. Преди василевсите изпращали писмата си със следното обръщение: „В името на Отца и Сина и Светия Дух и Единният Истиний Бог, Константин и Роман, верните на Бог римски императори до най-благородния и славен каган на Хазария“. /Тук става въпрос за Константин и Роман, които управлявали дуалистично през 919 – 944 г/. Печатът бил златен и имал стойността на три солида. До руските князе обръщението били по-скромно: „Грамота на Константин и Роман, христолюбивите римски императори до архонта на Русия“. Печатът струвал два солида. Когато обаче хазарската държава престанала да бъде предишната сила, то и обръщението било сменено.Нещо повече: василевсът заплатил на три тюркски племена да разорят земите на предишните му съюзници. Благодарност по византийски. Каган Венеамин потърсил помощта на аланите и успял. Ромеите платили на аланския цар, но тогава срещу тях застанали огузите. В Константинопол за пореден път прехапали устни.

От слабостта на каганата се възползвала Русия. Какво да се прави – историята на човечеството, това е историята на завоеванията. Русия, като всяка млада държава, започнала с грабителски походи срещу съседите си. Най напред в Крим, сетне и по-нататък. През 913 година 500 руски кораба с по 100 души на борда стигнали Керченския пролив. Хазарите им разрешили да преминат. Уговорката била половината от плячката да им бъде оставена на връщане. Русите се отправили по Дон и Волга в Каспия. Спуснали се в Азербайджан. В тези земи никой не ги очаквал с оръжие. Тук била търговска зона. Русите останали няколко месеца. Те грабели, насилвали, пирували. За зверствата им се разчуло из целия мюсюлмански свят. На връщане 15 000 жители на столицата Итил се организирали и пресрещнали разбойниците. Битката продължила три дни. Реката понесла 30 000 трупа. Други били пленени. Едва пет хиляди руси продължили пътя си. Когато слезли на брега, за да изтеглят корабите си по суша към Дон, буртасите на свой ред ги нападнали. Продължили по Волга, където волжките българи ги довършили.

965 година: в руската летопис е записано: „Иде Святослав на козары. Слышавше же козары, изидоша противу с князем своим каганом и сътупишаса битися: и бивши брани, оделя Святослав козаром и город и Белу Вежу /Саркел/ взя.“

Ибн Хаукал е записал: *„Ограбиха /русите/ Болгар, Хазаран, Итил и Семендер. ..русите разрушиха всичко това, разграбиха всичко, що принадлежеше на людете хазарски, български и буртаски на река Атил“.*

1016 година: Георгий Цзуло /Дуло/, управител на Херсонес обявява антивизантийско въстание. Константинопол се обръща към Владимир. Въстанието било потушено, водъчът му убит.

Едва след десет века, Хазария, името на която се превежда от старобългарски „Украйна“, ще възстанови суверенитета си.

22 юни, 1998 г. с.Сухаче.

ЗА НАПИСВАНЕТО НА НАСТЯЩАТА КНИГА Е ИЗПОЛЗВАНА СЛЕДНАТА ЛИТЕРАТУРА

История на България. Т.II.София 1981 г.

Ангелов Д. *Византийска политическа история Ст.Загора, 1994 г.*

Бешевлиев В. *Първобългари: история. София 1994 г*

.Андреев Й. Лалков М. *Българските ханове и царе от хан Кубрат до цар Борис III. В.Търново 1996 г.*

Съсълов Д. *Пътят на България. София 1935 г. Придворна печатница.*

Махмуд С. *История на Исляма. София 1996 г.*

История Византий. Т. I, II Москва, 1967 г.

Артамонов М. *История хазар. Ленинград 1962 г.*

Ковалевский А. *Книга Ахмеда ибн Фадлана о его путешествии на Волгу в* 921 – 922 г. Харьков 1956 г.

Могамедов М. *Образование хазарского каганата. Москва 1983 г.*

Новоселцев А. *Хазарское государство и его роль в истории Европы и* Кавказа. Москва 1990 г.

Плетнева С. *Хазары. Москва 1976 г.*

Летопис Теофана.

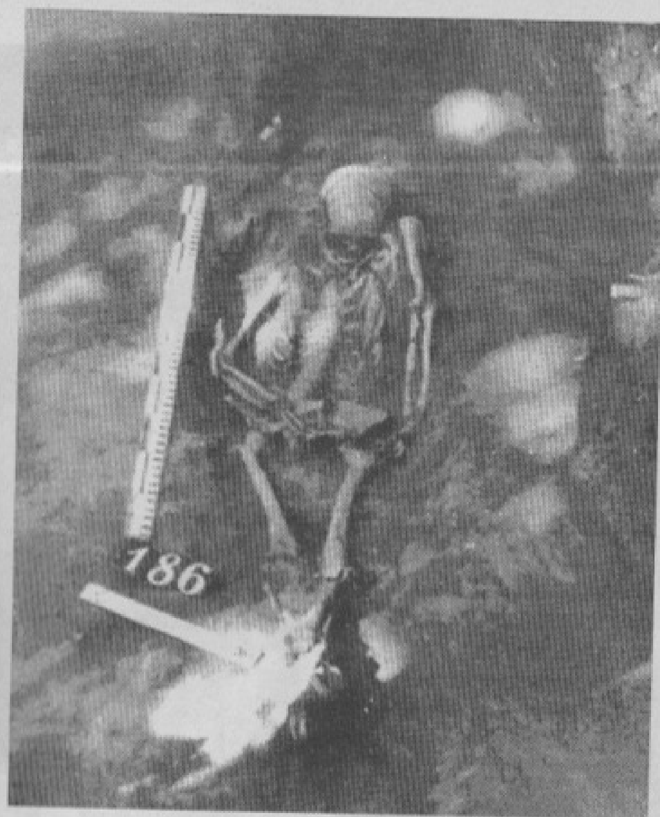
История Агван Моисея Каланкатваци . Москва 1953 г.

Джагфар Тарихтъ. Оренбург 1993 г.

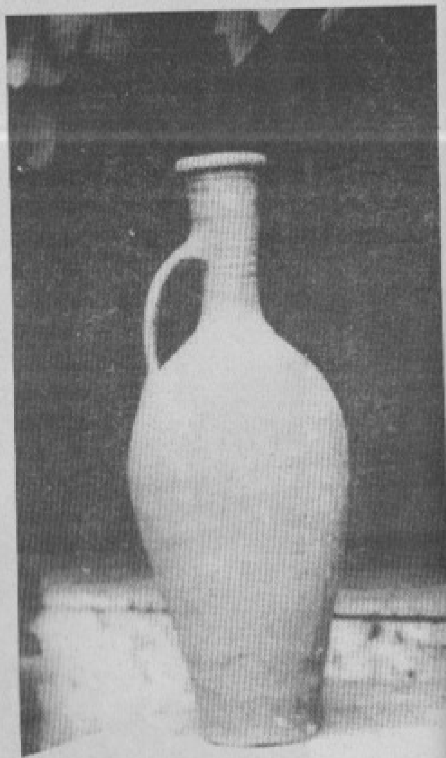

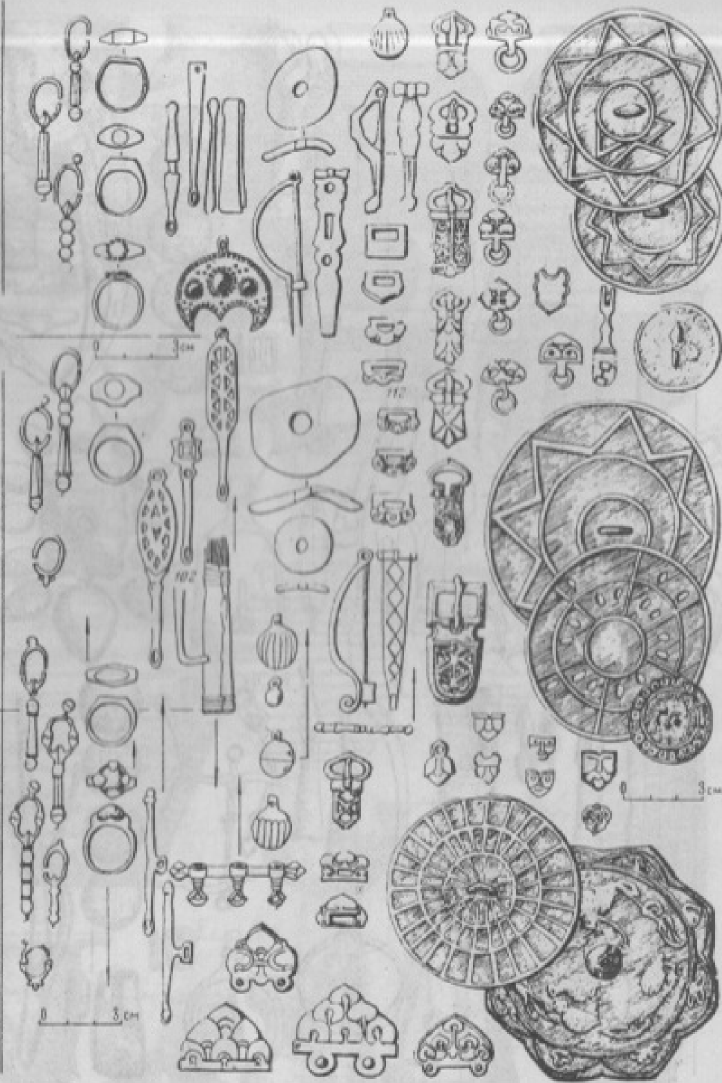

Езическо погребение
Трупът е бил в седнало положение

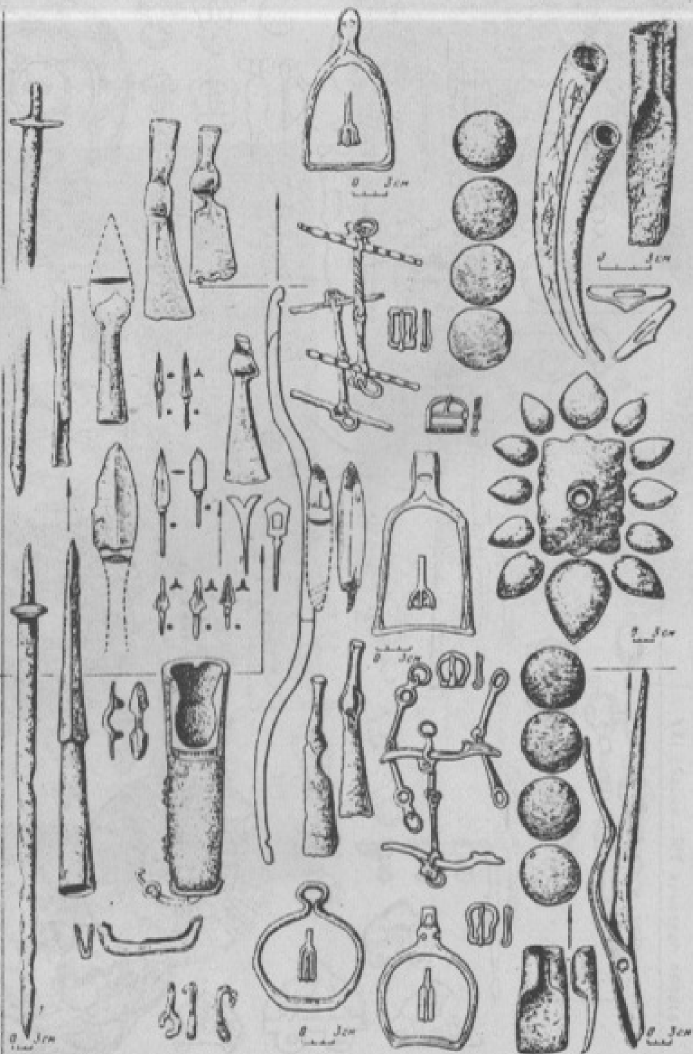

вторая половина VIII – начало IX в
середина – IX в
IX – первая половина X в
0 3 см
0 3 см
0 3 см
0 3 см
112
102

вторая половина VIII—начало IX в.
середина IX в.
конец IX—начало X в.
0 3см

0 5 10см

0
10см

Дръжка от гърне, произведено в Дунавска България.
Открито е в Тиутархан.
Доказателство за връзките на българите от двете страни на Черно море

